

OPRACOWANIE DOTYCZĄCE ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH I ROLNICTWA WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO DO 2030 R.

Część diagnostyczna

	Spis treści	Str.
I.	DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ OBSZARÓW WIEJSKICH I ROLNICTWA WOJEWÓDZTWA WRAZ Z IDENTYFIKACJĄ POTRZEB I POTENCJAŁÓW ROZWOJOWYCH	4
1.1	Ogólne informacje na temat województwa	4
	<i>położenie i sieć osadnicza regionu</i>	
1.2	Szczegółowy opis sytuacji społeczno-gospodarczej obszarów wiejskich województwa <i>z analizą sytuacji pod kątem mocnych i słabych stron, oparty m.in. na analizie danych statystycznych oraz obowiązujących lub tworzonych dokumentów strategicznych i programowych w tym strategii wojewódzkich</i>	7
1.2.1	Informacje ogólne dotyczące OW w województwie	7
	<i>powierzchnia jako % województwa i porównawczo na tle kraju wg metodologii TERYT</i>	
	<i>liczba ludności OW jako % województwa i porównawczo na tle kraju, jej struktura: gęstość zaludnienia – ogółem, wg podregionów i powiatów – wskazanie zróżnicowania wewnątrz-regionalnego</i>	
1.2.2.	Kapitał ludzki i społeczny na OW w województwie	8
	<i>wiek i płeć</i>	
	<i>zmiany demograficzne - współczynnik obciążenia demograficznego</i>	
	<i>struktura wykształcenia mieszkańców</i>	
	<i>stan zdrowia mieszkańców – usługi medyczne</i>	
	<i>osoby zależne</i>	
	<i>podmioty społeczne</i>	
	<i>wnioski</i>	
1.2.3	Rynek pracy i przedsiębiorczość na OW	16
	<i>pracujący i przeciętne zatrudnienie</i>	
	<i>podmioty gospodarcze</i>	
	<i>bezrobocie, w tym: bezrobocie ukryte, przyczyny i nastawienie społeczne do wychodzenia z bezrobocia ukrytego lub długotrwałego</i>	
	<i>turystyka</i>	
	<i>wnioski</i>	
1.2.4.	Dochody i ubóstwo mieszkańców OW (dane w odniesieniu do średniej wojewódzkiej)	25
	<i>informacja o strukturze wynagrodzeń</i>	
	<i>liczba osób zagrożonych ubóstwem w wartościach bezwzględnych ogółem na OW i jako % zagrożonych ubóstwem w całym województwie</i>	
	<i>ubóstwo wg wielkości rodzin i źródeł ich utrzymania</i>	
	<i>rodzaje występującego ubóstwa</i>	
	<i>wnioski</i>	
1.2.5.	Infrastruktura na OW	29
	<i>jakość dróg lokalnych i systemy transportu zbiorowego na OW umożliwiającego dojazd do najbliższego miasta zarówno liczącego 5-10 tys. mieszkańców, 10-20 tys. mieszkańców i pow. 20 tys. mieszkańców</i>	
	<i>informacje ogólne dotyczące % pow. OW objętych siecią kanalizacyjną, wodociągową</i>	

		<i>infrastruktura teleinformatyczna</i>	
		<i>gospodarka odpadami</i>	
		<i>wykorzystanie OZE i potencjał dot. OZE</i>	
		<i>wnioski</i>	
	1.2.6.	Zasoby środowiskowe na OW i zagospodarowanie przestrzenne	47
		<i>uwarunkowania środowiskowe rozwoju obszarów wiejskich województwa śląskiego</i>	
		<i>ogólna charakterystyka budowy geologicznej i rzeźby terenu wraz z opisem degradacji powierzchni ziemi</i>	
		<i>wody powierzchniowe</i>	
		<i>wody podziemne</i>	
		<i>gospodarowanie zasobami wodnymi</i>	
		<i>zagrożenie suszą</i>	
		<i>zagrożenie powodzią</i>	
		<i>klimat, stan atmosfery</i>	
		<i>stan akustyczny</i>	
		<i>okresowe badania poziomów pól elektromagnetycznych</i>	
		<i>gleby</i>	
		<i>zasoby środowiska przyrodniczego</i>	
		<i>zależności między zmianami struktury pokrycia terenów, a zmianami w dynamice ruchu budowlanego</i>	
		<i>wnioski</i>	
	1.2.7.	Zasoby dziedzictwa kultury na OW	75
		<i>rodzaje zasobów kultury</i>	
		<i>sposób powiązań kulturalnych miasto-wieś w województwie</i>	
		<i>partnerstwa międzyregionalne i międzynarodowe</i>	
		<i>artefakty kultury, w tym kultury ludowej</i>	
		<i>wnioski</i>	
	1.3.	Diagnoza sytuacji w rolnictwie w danym województwie	79
	1.3.1.	Zasoby ziemi rolniczej i struktura jej użytkowania	79
		<i>pow. UR łącznie i jako % pow. województwa</i>	
		<i>UR wg rodzajów</i>	
		<i>pow. nieużytków</i>	
		<i>zmiany w sposobie wykorzystywania ziemi rolniczej</i>	
		<i>odrolnienia pod zabudowę</i>	
		<i>dziedziczenie gospodarstw</i>	
		<i>główne sposoby powiększania gospodarstw</i>	
		<i>skala dzierżaw</i>	
		<i>nawożenie</i>	
		<i>główne wnioski możliwie w ujęciu podregionów i powiatów lub gmin</i>	
	1.3.2.	Środowiskowy wymiar produkcji rolnej	87
		<i>przydatność gleb do celów rolniczych</i>	
	1.3.3.	Struktura gospodarstw	89
		<i>liczba gospodarstw i ich struktura wg typów produkcji</i>	
		<i>pow. UR, średnia wielkość gospodarstwa</i>	
		<i>stopień specjalizacji</i>	
		<i>gospodarstwa ekologiczne</i>	
		<i>liczba osób pracujących w 1 gospodarstwie</i>	
		<i>wnioski</i>	
	1.3.4.	Wartość produkcji rolniczej	95

	<i>globalna produkcja roślinna i zwierzęca, w tym towarowa</i>	
	<i>pow. zasiewów, w tym wg rodzajów</i>	
	<i>wysokość plonów wg gatunków podstawowych upraw w przeliczeniu na 1 ha, produkcja owoców i warzyw</i>	
	<i>pogłowie zwierząt ogółem, wg gatunków, średnia wielkość stada</i>	
	<i>dynamika, produkcja wg rodzajów rynków</i>	
	<i>opłacalność produkcji</i>	
	<i>pszczelarstwo jego rozwój – bioróżnorodności regionu</i>	
	<i>ekologiczne gospodarstwa rolne</i>	
	<i>wnioski</i>	
1.3.5.	<i>Rola rolnictwa w kształtowaniu wzrostu gospodarczego województwa i kraju</i>	107
	<i>udział w PKB</i>	
1.3.6.	<i>Przetwórstwo rolno– spożywcze i pozostała działalność gospodarcza związana z rolnictwem</i>	109
	<i>rodzaje działalności związanej z rolnictwem i jego miejsce w strukturze produkcji w województwie</i>	
	<i>wpływ na zatrudnienie</i>	
	<i>rynki hurtowe</i>	
	<i>wnioski</i>	
II.	ANALIZY SWOT	114
2.1.	Analiza SWOT obszarów wiejskich województwa	114
2.2.	Analiza SWOT rolnictwa, w tym przetwórstwa, w województwie	121
III.	ROZWÓJ FUNKCJONALNY I PRZESTRZENNY OBSZARÓW WIEJSKICH	126
3.1.	Zróźnicowanie funkcjonalne obszarów wiejskich	126
	<i>Dominujące typy obszarów wiejskich w województwie wynikające z głównych funkcji gospodarczych np. obszary typowo rolnicze, obszary usług publicznych, obszary turystyczne - jeśli można je wyodrębnić</i>	
	<i>Zróźnicowanie obszarów wiejskich w województwie pod kątem stopnia urbanizacji np. obszary osadnictwa wiejskiego, obszary osadnictwa podmiejskiego – wokół małych i średnich miast, obszary osadnictwa metropolitalnego – wchodzące w skład metropolii, aglomeracji miejskich — częściowo na podstawie 1.2.6.)</i>	
3.2.	Rozwój przestrzenny obszarów wiejskich	131
	<i>Identyfikacja gmin o podwyższonym prawdopodobieństwie występowania presji na tereny rolnicze, w tym presji inwestycyjnej i utraty ich funkcji w perspektywie 2030 roku</i>	
	<i>Zróźnicowanie poziomu dostępności do usług publicznych</i>	
	<i>Potencjał i bariery rozwojowe obszarów wiejskich województwa śląskiego</i>	
	<i>Podsumowanie</i>	

I. DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ OBSZARÓW WIEJSKICH I ROLNICTWA WOJEWÓDZTWA WRAZ Z IDENTYFIKACJĄ POTRZEB I POTENCJAŁÓW ROZWOJOWYCH

1.1 Ogólne informacje na temat województwa

Położenie i sieć osadnicza regionu

Województwo śląskie jest regionem położonym w południowej części Polski, w dorzeczu górnego biegu trzech największych polskich rzek: Wisły, Odry i Warty. Sąsiaduje z województwami: opolskim, łódzkim, świętokrzyskim i małopolskim, a od południa graniczy z Krajem Morawsko-Śląskim w Republice Czeskiej oraz Krajem Żylińskim w Republice Słowackiej. Geograficznie obszar charakteryzuje się zróżnicowaną budową geologiczną i urozmaiconym ukształtowaniem geograficzno-przyrodniczym. Występują tu zarówno góry – Beskid Śląski, Żywiecki i Mały, obszary wyżynne m.in. Wyżyna Śląska i Krakowsko-Częstochowska, tereny o charakterze pośrednim np. Pogórze Śląskie i Płaskowyż Rybnicki oraz nizinne, lesiste obszary Kotliny Raciborskiej, Równiny Pszczyńskiej, czy Doliny Górnej Wisły. Obszar województwa obejmuje 12 333 km² (obszar miejski: 3 790 km², obszar wiejski: 8 543 km²), co stanowi prawie 4% powierzchni kraju.

Strukturę administracyjną województwa tworzy 167 gmin, zgrupowanych w 36 powiatach (w tym 19 miast na prawach powiatu). Obszary wiejskie (łącznie 118 gmin) obejmują tereny wiejskie położone w gminach wiejskich oraz część terenu wiejskiego na obszarze gmin miejsko-wiejskich województwa. Województwo śląskie charakteryzuje się specyficzną strukturą osadniczą na tle kraju. System osadniczy regionu składa się z 1 364 miejscowości, w tym z 71 miast, które tworzą sieć o gęstości 58 miast/10 tys. km². Gęstość ta jest prawie dwukrotnie wyższa od średniej krajowej wynoszącej 31 miast/10 tys. km². Spośród gmin województwa 49 to gminy miejskie, 22 – miejsko-wiejskie i 96 – wiejskie.

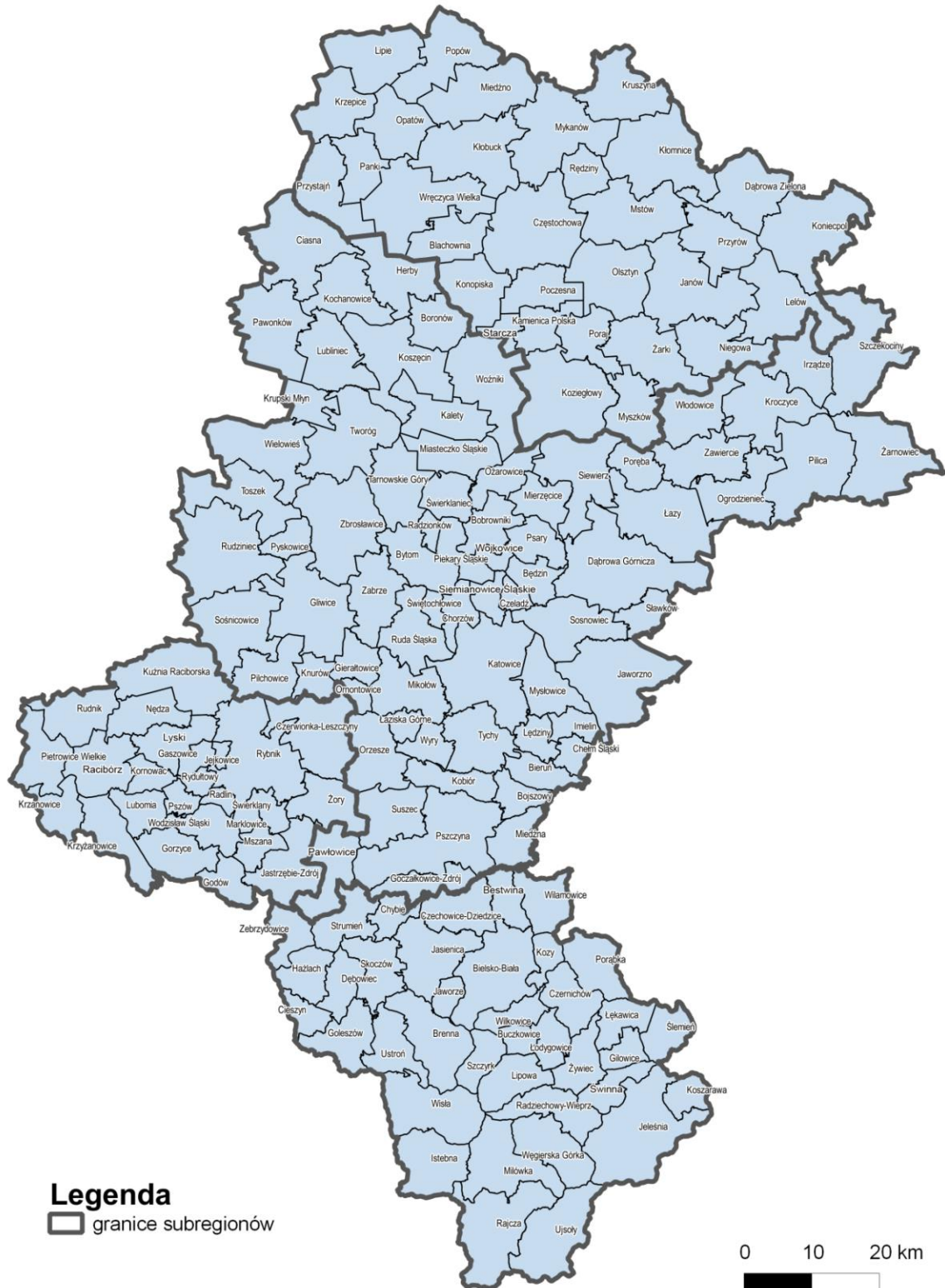
Tabela. Podział administracyjny województwa śląskiego według gmin i miast na tle kraju w 2021 r.

Jednostka terytorialna	Miasta ogółem	Gminy ogółem	Gminy miejskie	Gminy wiejskie	Gminy miejsko-wiejskie
Polska	954	2477	302	1523	652
Województwo śląskie	71	167	49	96	22
Subregion centralny	42	73	33	31	9
Subregion południowy	10	38	6	28	4
Subregion północny	8	31	2	23	6
Subregion zachodni	11	25	8	14	3

Źródło: opracowanie na podstawie Banku Danych Lokalnych – Główny Urząd Statystyczny.

Głównymi elementami systemu osadniczego województwa śląskiego są: Metropolia Górnośląsko-Zagłębiowska (o znaczeniu europejskim), trzy Aglomeracje miejskie: Bielska, Częstochowska i Rybnicka (o znaczeniu krajowym) i lokalne ośrodki rozwoju. Ponadto województwo dzieli się na cztery obszary funkcjonalne, tzw. subregiony, tj. północny, południowy, centralny i zachodni. Obszary wiejskie w subregionie północnym stanowią 85,8% powierzchni subregionu ogółem a w subregionie południowym 80,0%. Z kolei w subregionie zachodnim obszary wiejskie stanowią 59,9% powierzchni subregionu ogółem, w centralnym – 58,0%.

Mapa. Podział administracyjny województwa śląskiego z uwzględnieniem granic obszarów funkcjonalnych (subregionów)

Źródło: Strategia Rozwoju Obszarów Wiejskich Województwa Śląskiego do roku 2030.

Mapa. Województwo śląskie w podziale na podregiony i obszary funkcjonalne (subregiony)

Źródło: Strategia Rozwoju Obszarów Wiejskich Województwa Śląskiego do roku 2030.

1.2 Szczegółowy opis sytuacji społeczno-gospodarczej obszarów wiejskich województwa

1.2.1 Informacje ogólne dotyczące OW w województwie

Śląskie to jeden z najsilniejszych gospodarczo (11,6% PKB – dane za 2020 r.) i demograficznie (prawie 4,5 mln osób w 2021 r.) regionów w Polsce. **To największy zurbanizowany obszar w Europie środkowo-wschodniej, mający najwyższą średnią krajową gęstość zaludnienia oraz wskaźnik urbanizacji, który w 2021 r. wynosił 76,3%.** W regionie zarejestrowanych było wg stanu w końcu 2021 r. 509,8 tys. podmiotów gospodarki narodowej. Wśród nich największą grupę stanowiły osoby fizyczne 367,1 tys. prowadzące działalność gospodarczą oraz 57,1 tys. spółek prawa handlowego. Najmniej liczną grupę stanowiły przedsiębiorstwa państwowe. Inwestorów wspiera wiele instytucji otoczenia biznesu. Tradycyjny śląski etos pracy to wizytówka mieszkańców Śląskiego, to tutaj ludzie od pokoleń pracują w przemyśle, wśród nowych technologii, to także region innowacji i kreatywnych kadr. Ponad 2,6 mln osób w wieku produkcyjnym i ponad 107,3 tys. studentów zapewnia ogromne i różnorodne zasoby pracy, wielkość i chłonność rynku zbytu oraz bardzo dobrze rozwinięta infrastruktura gospodarcza oraz społeczna. Śląskie to najgęstsza w kraju sieć dróg ekspresowych i autostrad oraz bliskość granicy z Czechami i Słowacją. W promieniu 600 km od Katowic znajduje się 6 europejskich stolic: Warszawa, Berlin, Praga, Budapeszt, Wiedeń i Bratysława. Euroterminal w Sławkowie (kolej szerokotorowa) zapewnia bezpośredni dostęp do rynków Azji. Lotnisko Katowice jest liderem w ruchu cargo w kraju wśród lotnisk regionalnych. W województwie śląskim w 31 uczelniach kształciło się 8,8% ogólnej liczby studentów w kraju. Specyfiką regionu jest dobrze rozwinięte szkolnictwo zawodowe. Turystycznymi wizytówkami Śląskiego są Zespół Klasztorny oo. Paulinów na Jasnej Górze w Częstochowie, Beskidy oraz Szlak Zabytków Techniki – jedyny w Polsce regionalny szlak turystyki industrialnej. Region jest ważnym ośrodkiem wystawienniczo-targowym i konferencyjnym. Corocznie organizowany jest Europejski Kongres Gospodarczy w Katowicach. Jest to największa impreza biznesowa w Europie Centralnej, tworząca przestrzeń do wymiany opinii elit politycznych, biznesowych, naukowych i ekonomicznych.

Województwo śląskie w 2021 r. pod względem liczby ludności zajmowało drugą pozycję w kraju (4 455,9 tys. osób). Region osiągnął najwyższy w Polsce wskaźnik gęstości zaludnienia – na 1 km² przypadało 361 osób, czyli prawie trzykrotnie więcej niż w kraju (122). Województwo śląskie było również najbardziej zurbanizowanym regionem w Polsce – 76,3% ludności regionu mieszkało w miastach (w kraju 59,7%). W województwie śląskim znajdowało się 71 miast, z czego prawie połowa (44,6%) ludności mieszkała w 12 największych miastach (liczących ponad 100 tys. ludności). Gęstość zaludnienia w miastach regionu wynosiła 897 osób/km², natomiast na obszarach wiejskich 124 osoby/km². W kraju proporcje te odpowiednio wynosiły 1017 osób/km² oraz 53 osoby/km². Porównując wskaźniki dla obszarów wiejskich można zauważyć, iż w województwie śląskim tereny te cechowały się większym poziomem zurbanizowania. Województwo śląskie dysponuje licznymi zasobami surowców mineralnych, które są podstawą najsilniej w kraju rozwiniętego przemysłu wydobywczego. Na jego terenie skoncentrowany jest poważny potencjał przemysłowy kraju. Obecnie zlokalizowanych jest tutaj 38 czynnych kopalni węgla kamiennego oraz 6 w likwidacji, 19 hut żelaza i stali oraz 18 elektrowni i elektrociepłowni. Górnictwo węgla kamiennego oraz hutnictwo pozostają wciąż ważnymi sektorami gospodarki regionu.

Podział województwa na subregiony wydzielił dominujący obszar centralny z największą liczbą ludności – 2 666,5 tys. i otaczające go mniejsze obszary: północny z 501,1 tys. ludności,

zachodni – 625,5 tys. i południowy – 662,9 tys. mieszkańców. Największy udział ludności mieszkającej na wsi charakteryzował subregion południowy – 51,6% oraz północny – 43,3%. W pozostałych subregionach był to zdecydowanie mniejszy procent, w subregionie centralnym – 13,0% oraz zachodnim – 24,3%, co wynika z wysokiego stopnia uprzemysłowienia tych obszarów. Jeśli chodzi o wskaźnik gęstości zaludnienia na obszarach wiejskich to najwyższą wartość osiągnął subregion zachodni 188 osób/km² następnie południowy 182 osoby/km² i centralny 107 osób/km², najmniejszą natomiast północny 83 osoby/km².

1.2.2. Kapitał ludzki i społeczny na OW w województwie

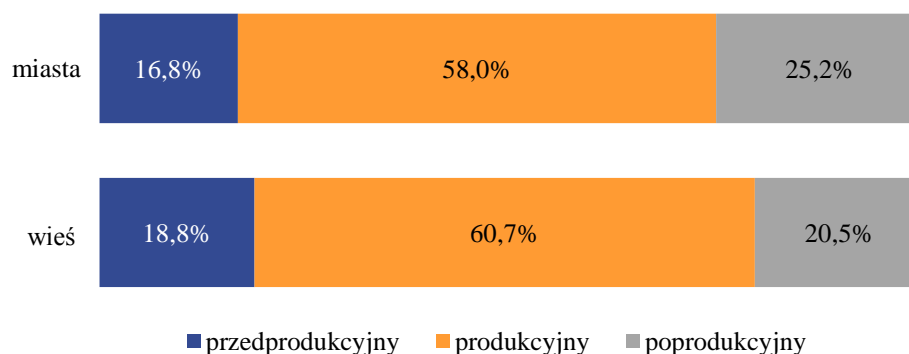
Wiek

Liczba ludności w wieku przedprodukcyjnym w końcu 2021r. wyniosła 768,5 tys. osób i była niższa w porównaniu z rokiem poprzednim o 0,5%. Udział ludności w tej grupie wieku w ludności ogółem wyniósł 17,2% (w kraju 18,2%).

Ludność w wieku produkcyjnym liczyła 2613,6 tys. osób, tj. o 1,5% mniej niż w roku poprzednim. Ludność w tej grupie wieku w końcu 2021 r. stanowiła 58,7% ludności ogółem (w kraju 59,2%).

Systematycznie rośnie liczba ludności w wieku poprodukcyjnym. W końcu 2021 r. wynosiła 1073,8 tys. osób i wzrosła w skali roku o 0,7%. Udział ludności w tym wieku w ludności ogółem wyniósł 24,1% (w kraju 22,6%).

Wykres. Struktura ekonomicznych grup wieku ludności województwa śląskiego w 2021 r.

Źródło: opracowanie na podstawie Banku Danych Lokalnych – Główny Urząd Statystyczny.

Analizując zróżnicowanie subregionalne zauważalny jest większy udział ludności w wieku poprodukcyjnym w stosunku do udziału ludności w wieku przedprodukcyjnym. Niekorzystna sytuacja występowała szczególnie w subregionie północnym i centralnym gdzie udział ludności w wieku poprodukcyjnym przewyższał udział osób w wieku przedprodukcyjnym odpowiednio o: 9,1 i 7,8 p. proc.

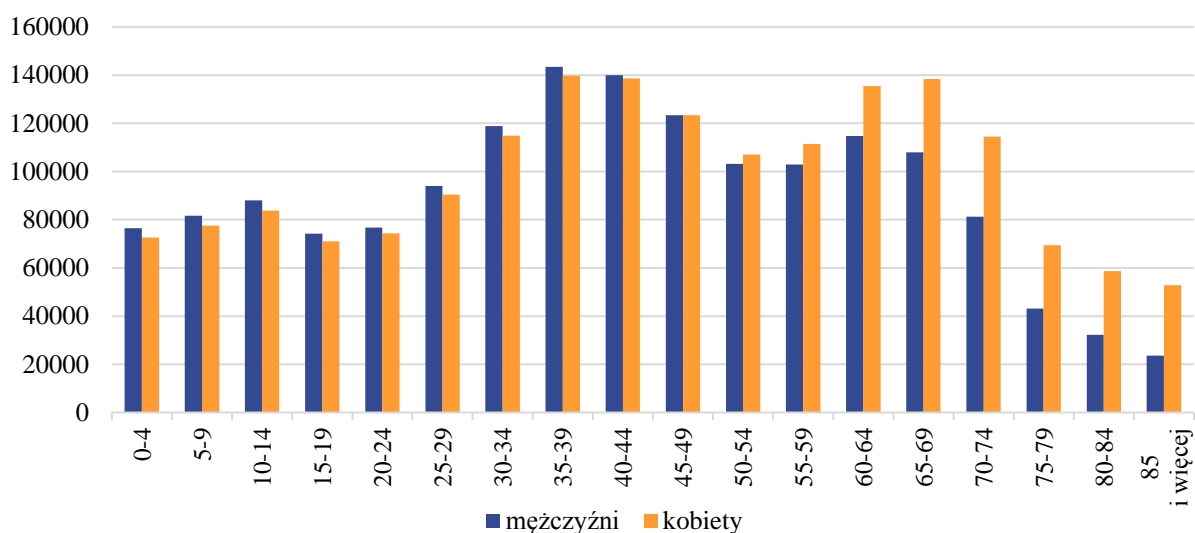
Mediana wieku w województwie śląskim wyniosła w 2021 r. 43,4 lata (w kraju 42,0 lata). Wyższa była mediana wieku kobiet – 45,2 lat, wobec 41,7 lat mężczyzn (w kraju odpowiednio 43,6 lat wobec 40,4 lat). Mediana wieku była niższa na obszarach wiejskich i wyniosła 41,5 lat (w miastach 44,0 lat).

Społeczeństwo województwa śląskiego starzeje się, co można zaobserwować analizując m.in. takie wskaźniki demograficzne jak indeks starości czy współczynnik starości demograficznej.

Indeks starości (liczba osób w wieku 65 lat i więcej przypadająca na 100 osób w wieku 0-14 lat) w końcu 2021 r wyniósł 139 osób, przed rokiem 136 osób (w kraju wskaźnik wyniósł 124 osoby). Niższą wartość wskaźnika odnotowano na obszarach wiejskich – 108 osób (150 osób w miastach). Dla poszczególnych subregionów wskaźnik kształtował się następująco: południowy – 120 osób, zachodni – 123 osoby, centralny – 145 osób, północny – 158 osób.

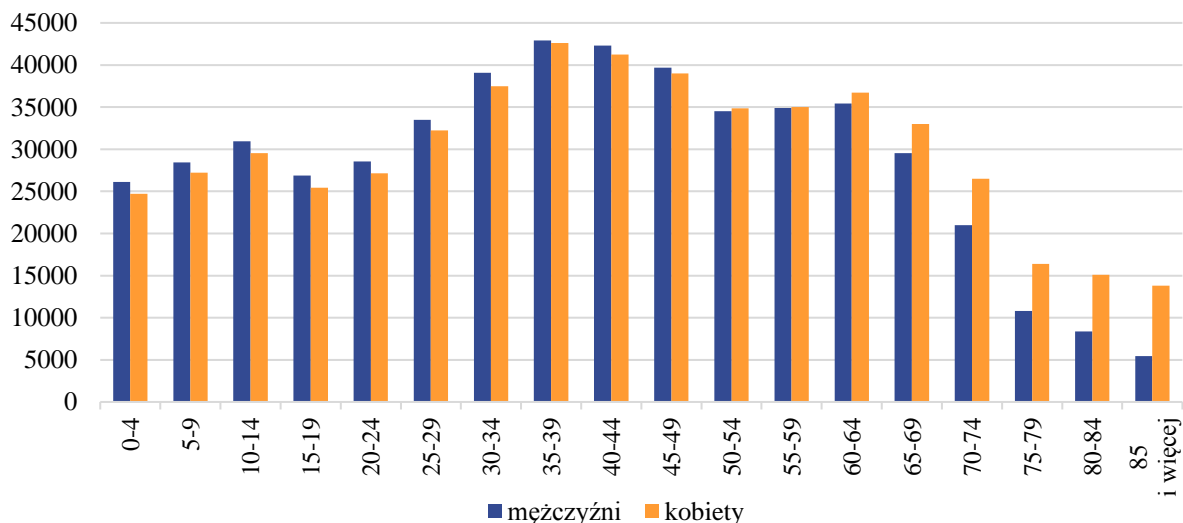
W końcu 2021 r. współczynnik starości demograficznej (udział osób w wieku 65 lat i więcej w ogólnej liczbie ludności) wyniósł 20,2% (w kraju – 19,0%) i wzrósł o 0,4 p. proc. w porównaniu z rokiem poprzednim. Na obszarach wiejskich wartość wskaźnika była niższa – 17,0% (w miastach 21,2%). Biorąc pod uwagę podział na subregiony, najniższą wartość wskaźnika odnotowano w subregionie zachodnim – 18,7%, z kolei najwyższą w północnym – 21,3%.

Wykres. Ludność według grup wieku i płci dla miast województwa śląskiego w 2021 r.

Źródło: opracowanie na podstawie Banku Danych Lokalnych – Główny Urząd Statystyczny.

Wykres. Ludność według grup wieku i płci dla wsi województwa śląskiego w 2021 r.

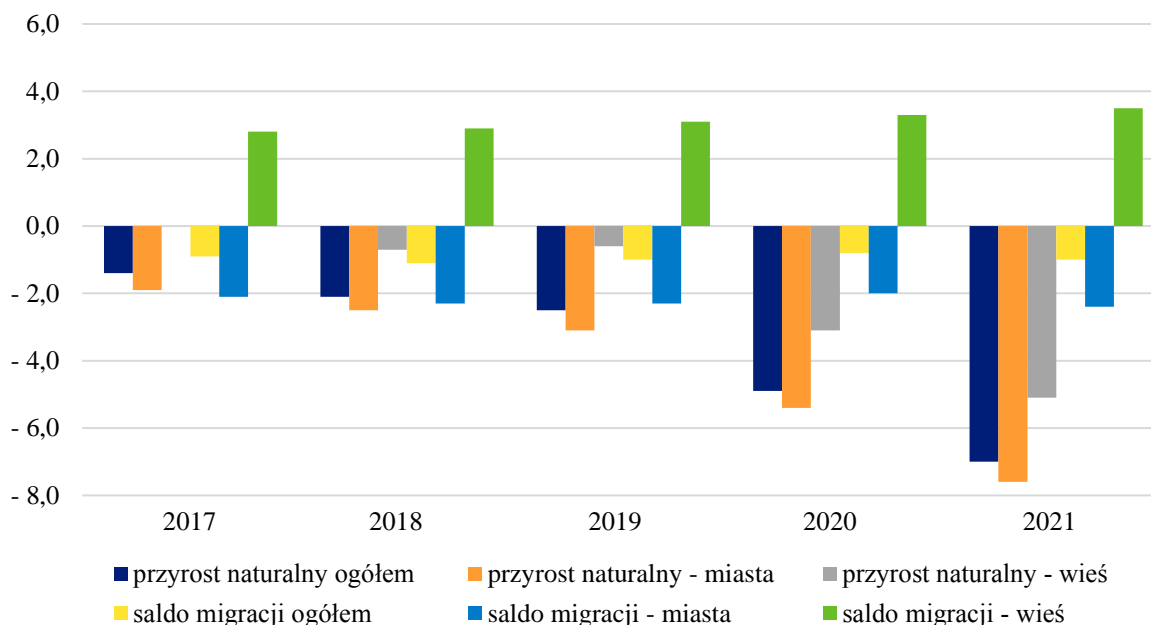
Źródło: opracowanie na podstawie Banku Danych Lokalnych – Główny Urząd Statystyczny.

W województwie śląskim, podobnie jak w kraju, występowała przewaga liczebna kobiet nad mężczyznami. W końcu 2021 r. współczynnik feminizacji wyniósł 107,8 (w kraju 106,9). Kobiety stanowiły 51,9% mieszkańców województwa.

Wnioski

Tendencje demograficzne wskazują na spadek liczby ludności województwa. W latach 2017–2021 liczba ludności spadła o 2,0%, w tym w miastach regionu spadek ten wynosił 2,8% natomiast na wsi liczba ludności wzrosła o 0,4%. Spadek ludności województwa wynikał głównie z faktu, iż region charakteryzował się utrzymującym się zarówno ujemnym przyrostem naturalnym (w 2021 r. minus 7,0‰), jak i ujemnym saldem migracji (w 2021 r. minus 1,0‰). Jeśli chodzi o miasta w regionie, to cechowały się one utrzymującym się ujemnym przyrostem naturalnym (minus 7,6‰) oraz ujemnym saldem migracji (minus 2,4‰). Na obszarach wiejskich jedynie w 2017 r. odnotowano dodatni przyrost naturalny (choć na stosunkowo niskim poziomie), natomiast w kolejnych latach ujemny przyrost (w 2021 r. minus 5,1‰) oraz utrzymujące się dodatnie saldo migracji (3,5‰).

Wykres. Wskaźniki demograficzne na 1000 ludności w województwie śląskim

Źródło: opracowanie na podstawie Banku Danych Lokalnych – Główny Urząd Statystyczny.

Dodatnie saldo migracji występowało jedynie w subregionie południowym (0,9‰). W pozostałych subregionach występowało ujemne saldo migracji – dla subregionu zachodniego (minus 1,7‰), północnego (minus 1,5‰), a dla centralnego (minus 1,2‰). We wszystkich subregionach saldo migracji dla obszarów wiejskich przyjmowało wartości dodatnie z czego największe w centralnym (4,6‰) i południowym (4,0‰). W miastach wskaźniki przyjmowały wartości ujemne, największy odpływ ludności z miast występował w subregionie północnym (minus 3,8‰) i zachodnim (minus 3,3‰).

Ujemne wskaźniki przyrostu naturalnego odnotowano we wszystkich subregionach, w tym najniższy w północnym (minus 8,9‰) oraz centralnym (minus 7,3‰). Na obszarze wszystkich subregionów ujemny przyrost naturalny występował zarówno w miastach, jak i na obszarach wiejskich.

Współczynnik obciążenia demograficznego (liczba osób w wieku nieprodukcyjnym przypadająca na 100 osób w wieku produkcyjnym) w województwie śląskim w 2021 r. wyniósł 70 (w 2020 r. 69). Na obszarach wiejskich wartość tego wskaźnika wyniosła 65 i była zdecydowanie niższa niż w miastach (72).

Najmniej osób w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym przypadają w subregionie zachodnim (68 osób), w pozostałych subregionach ta relacja była mniej korzystna, dla południowego wyniosła 70 osób, a dla centralnego i północnego 71 osób. We wszystkich subregionach na obszarach wiejskich odnotowano niższą niż w miastach wartość współczynnika obciążenia demograficznego.

Wykształcenie

Na przestrzeni lat 2011-2021 w województwie śląskim odnotowano, podobnie jak w kraju, stały wzrost poziomu wykształcenia ludności. Według wstępnych wyników Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań w 2021 r. odsetek osób z wykształceniem co najmniej średnim wyniósł 54,6% (w 2011 r. – 48,4%), tj. wzrósł o 6,2 p. proc. Wśród ludności w wieku 13 lat i więcej zaobserwowano wzrost (ponad 26%) w odniesieniu do osób z wykształceniem wyższym, których udział zwiększył się z 15,9% w 2011 r. do 21,4% w 2021 r. (wzrost o 5,5 p. proc.) W województwie śląskim odsetek osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym/branżowym obniżył się o 3,2 p. proc. z 25,2% w 2011 r. do 22,0% w 2021 r.

Źródło: wyniki wstępne NSP 2021.

Edukacja i wychowanie

W roku szkolnym 2021/22 w województwie śląskim funkcjonowało 1981 placówek wychowania przedszkolnego (tj. 8,8% placówek w Polsce), w tym 1616 przedszkoli (tj. 12,0% przedszkoli w Polsce). W relacji do roku szkolnego 2019/20 liczba placówek wychowania przedszkolnego wzrosła o 2,3%, w tym liczba przedszkoli o 3,1%.

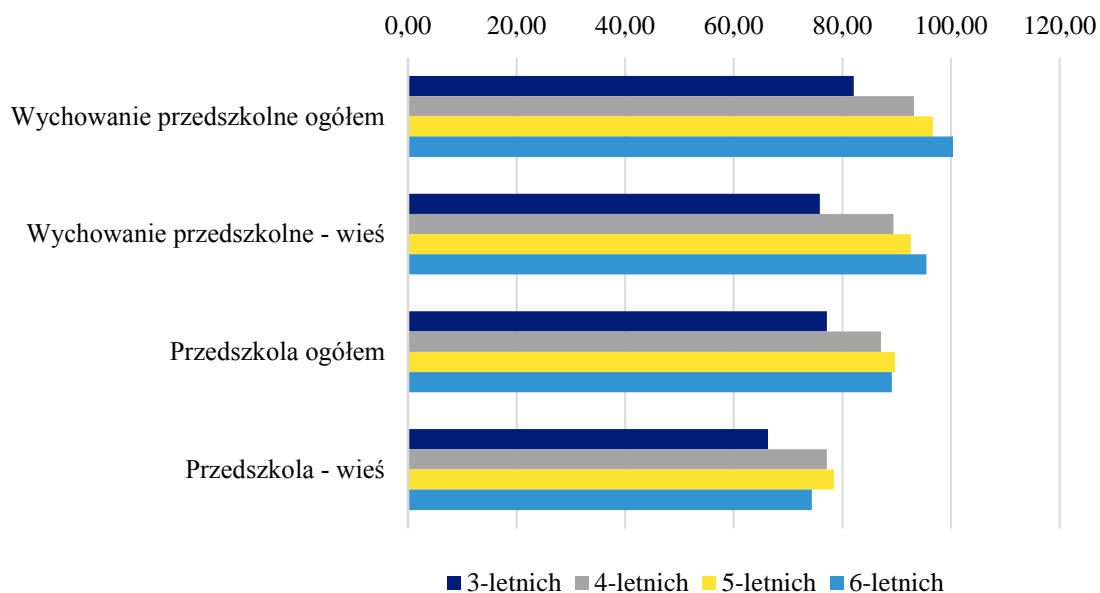
Spośród 164,1 tys. dzieci objętych edukacją przedszkolną większość uczęszczała do przedszkoli – 151,2 tys. Dzieci uczęszczające do placówek przedszkolnych w województwie stanowiły 11,1% ogólnej liczby dzieci w tych placówkach w Polsce. Zarówno liczba dzieci korzystających z wychowania przedszkolnego, jak i liczba dzieci korzystających z przedszkoli w województwie wzrosła w odniesieniu do roku szkolnego 2019/20 odpowiednio o: 2,9% i 2,6%.

W roku szkolnym 2021/22 w województwie zasięg wychowania przedszkolnego wśród dzieci na wsi był mniejszy niż w miastach. Na terenach wiejskich działało 597 placówek wychowania przedszkolnego, co stanowiło, ponad 30% udziału w ogólnej liczbie placówek oraz 407 przedszkoli, tj. ponad 25% ogółu przedszkoli w województwie. W porównaniu z rokiem szkolnym 2019/20 odnotowano wzrost zarówno liczby placówek, jak i przedszkoli odpowiednio o: 1,9% i 2,5%.

Pod względem liczby placówek wychowania przedszkolnego oraz liczby dzieci w placówkach dominował subregion centralny (54,5% placówek ogółem, 58,8% dzieci ogółem), natomiast najmniejszą liczbę placówek zlokalizowano w subregionie zachodnim (12,7%). Najmniejszą liczbę dzieci korzystających z placówek wychowania przedszkolnego odnotowano w subregionie północnym (10,3%). Wśród subregionów w podziale na obszary wiejskie i miejskie największą liczbę placówek na wsi zlokalizowano w subregionie południowym (32,1% ogółu) oraz największą liczbę dzieci – 34,1%. Najmniej placówek oraz dzieci na obszarach wiejskich wykazano w subregionie zachodnim (odpowiednio: 11,9% placówek i 13,9% dzieci).

Odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym na wsi w poszczególnych grupach wieku wyniósł w grupie: 3-5 lat – 86,11%, 3-6 lat – 88,41%, 4-6 lat – 92,43%, a 5-6 lat – 94,00%.

Wykres. Odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym w województwie śląskim w 2021 r.

Źródło: dane Ministerstwa Edukacji i Nauki.

W roku szkolnym 2021/22 działały 1433 szkoły podstawowe (tj. 10,1% szkół w Polsce), w których naukę pobierało 351,4 tys. uczniów (tj. 11,2% uczniów w Polsce). W porównaniu z rokiem szkolnym 2019/20 liczba szkół podstawowych zmniejszyła się o dwie placówki, natomiast liczba uczniów wzrosła o 7,1 tys. Liczba absolwentów szkół podstawowych z roku szkolnego 2020/21 wyniosła 39,9 tys. Na wsi działało 505 szkół podstawowych, które stanowiły 35,2% ogólnej liczby szkół w województwie oraz odpowiednio 6,1% w kraju. W szkołach podstawowych na wsi uczyło się 86,5 tys. dzieci, tj. 24,6% ogółu uczniów w województwie. W porównaniu z rokiem szkolnym 2019/20 odnotowano spadek liczby szkół (o 8 placówek), natomiast wzrost liczby uczniów (o 2,6 tys.).

Z ogólnej liczby szkół podstawowych funkcjonujących w województwie śląskim na subregion centralny przypadało 755 szkół (52,7%), w których uczyło się łącznie 205,0 tys. uczniów (58,3%). Najmniejszą liczbę szkół odnotowano w subregionie zachodnim (14,1%), natomiast najmniejszą liczbę uczniów (10,7%) w subregionie północnym. Porównanie subregionów województwa z uwzględnieniem obszarów wiejskich i miejskich wskazuje na subregion południowy, który dysponował na obszarach wiejskich największą liczbą szkół podstawowych – 160 (31,7%) oraz największą liczbą uczniów – 29,2 tys. (33,8%). Natomiast najmniejszą liczbę szkół – 145 (28,7%), jak i liczbę uczniów – 12,6 tys. (14,6%) na terenach wiejskich zanotowano w subregionie zachodnim.

Naukę w 1029 szkołach ponadpodstawowych (tj. 11,4% szkół w Polsce) pobierało 209,1 tys. uczniów (tj. 11,1% uczniów w Polsce). W stosunku do roku szkolnego 2019/20 liczba szkół obniżyła się o 12 placówek, natomiast liczba uczniów wzrosła o 5,2 tys. Liczba absolwentów szkół ponadpodstawowych z roku szkolnego 2020/21 wyniosła 42,3 tys. Na terenach wiejskich działały 42 szkoły ponadpodstawowe, które stanowiły 4,1% ogólnej liczby szkół w województwie. Do szkół na obszarach wiejskich uczęszczało 4,1 tys. młodzieży, tj. 2,0%

ogółu uczniów w województwie. W porównaniu z rokiem szkolnym 2019/20 odnotowano zarówno wzrost liczby szkół (o 1), jak i uczniów (o 37).

Wśród subregionów pod względem liczby szkół ponadpodstawowych 621 (60,3% szkół ogółem) oraz liczby uczniów – 122,3 tys. (58,5% uczniów ogółem) dominował subregion centralny. Zarówno najmniejszą liczbę szkół 115 (11,2%), jak i najmniejszą liczbę młodzieży – 24,2 tys. (11,6%) uczącej się w szkołach odnotowano w subregionie północnym. Wśród subregionów w podziale na obszary wiejskie i miejskie zarówno najmniejszą liczbę szkół (2,4% ogółu), jak i liczbę uczniów (0,6%) uczęszczających do szkół na wsi odnotowano w subregionie zachodnim. Największą liczbę szkół oraz liczbę młodzieży na obszarach wiejskich wykazano w subregionie centralnym (odpowiednio: 47,6% szkół i 54,5% uczniów).

W województwie śląskim spośród szkół ponadpodstawowych w 220 technikach uczyło się 75,2 tys. młodzieży (na wsi 10 szkół – 2066 uczniów), w 344 liceach ogólnokształcących – 77,4 tys. uczniów (na wsi 14 szkół – 1238 uczniów), w 211 szkołach branżowych I i II stopnia – 23,0 tys. uczniów (na wsi 14 szkół – 731 uczniów), w 40 szkołach artystycznych dających uprawnienia zawodowe – 4,1 tys. uczniów (na wsi brak szkół), w 48 specjalnych szkołach przysposabiających do pracy – 1,4 tys. uczniów (na wsi 3 szkoły – 45 uczniów), a w 166 szkołach policealnych – 28,0 tys. (na wsi 1 szkoła – 25 uczniów).

W czerwcu 2021 r. szkoły ponadpodstawowe opuściło 42,3 tys. absolwentów, w tym 44,9% stanowili absolwenci liceów ogólnokształcących (na wsi 33,2%), 29,1% – techników (na wsi 43,1%), a 9,1% – szkół branżowych I stopnia (na wsi 23,5%).

W roku akademickim 2021/22 w 31 uczelniach mających siedzibę w województwie śląskim studiowało 107,3 tys. studentów łącznie z cudzoziemcami. Liczba uczelni województwa śląskiego stanowiła 8,9% wszystkich polskich uczelni, a liczba studentów (łącznie z cudzoziemcami) 8,8% ogólnej liczby studentów w Polsce. Pod względem liczby uczelni oraz liczby studentów zdecydowanie dominował subregion centralny (58,1% uczelni, 80,7% studentów). Najmniej uczelni i studentów zlokalizowanych było w subregionie zachodnim (3,2% uczelni, 1,1% studentów). Zarówno w subregionach północnym i południowym odnotowano tę samą liczbę uczelni po 6 (po 19,4%). W subregionie północnym w uczelniach studiowało 12,3% ogółu studentów. W subregionie południowym – 5,9% osób.

Zdecydowana większość uczelni (27) nadzorowana była przez ministra właściwego ds. szkolnictwa wyższego, w których studiowało 95,6 tys. osób. W porównaniu z rokiem akademickim 2019/20 odnotowano wzrost liczby studentów o 1,9%.

W ogólnej liczbie studiujących według rodzajów studiów przeważali studenci studiów pierwszego stopnia (65,7 tys.), z tytułem licencjata (40,9 tys.). Na studiach magisterskich jednolitych kształciło się 17,2 tys. studentów, a na studiach drugiego stopnia – 24,4 tys. studentów.

W 2021 r. studia ukończyło 26,4 tys. osób, w tym pierwszego stopnia 14,6 tys. osób (55,4% ogólnej liczby absolwentów). Tytuł licencjata uzyskało 10,0 tys. absolwentów, a inżyniera – 4,6 tys.

Wnioski

Na przestrzeni lat 2011-2021 wzrósł poziom wykształcenia ludności w województwie śląskim, zarówno na terenie miast jak i wsi, jednakże to kobiety kończyły uczelnie częściej niż mężczyźni. W województwie śląskim w roku szkolnym 2021/22, w relacji do roku szkolnego 2019/20, odnotowano wzrost zarówno liczby placówek wychowania przedszkolnego, jak i dzieci do nich uczęszczających. Zwiększyła się liczba uczniów w szkołach podstawowych dla dzieci i młodzieży, szkołach ponadpodstawowych, policealnych, jak i liczba studentów. Podkreślenia wymaga, iż dostęp do opieki żłobkowej i wychowania przedszkolnego na wsiach jest w dalszym ciągu dużo niższy niż w miastach.

Stan zdrowia mieszkańców województwa śląskiego

Przeciętne dalsze trwanie życia w 2021 r. w porównaniu z 2019 r., uległo skróceniu o 2,5 roku w przypadku mężczyzn oraz o 1,9 roku w przypadku kobiet. Jest to skutkiem m.in. epidemii COVID-19 i związanej z nią zwiększonej liczbie zgonów. Urodzony w 2021 r. chłopiec ma przed sobą 71,3 lat przeciętnego trwania życia, a dziewczynka 78,9 lat. Krótsze trwanie życia mężczyzn wynika z wysokiej nadumieralności mężczyzn, które obserwowane jest we wszystkich grupach wieku, ale różnica ta zmniejsza się wraz z wiekiem. Mężczyźni mieszkający w miastach żyją nieco krócej niż zamieszkali na wsi, w 2021 r. ich przeciętne trwanie życia wynosiło 71,1 lat, a na wsi 71,7 lat. Natomiast przeciętne trwanie życia kobiet wynosiło 78,8 lat w miastach oraz 79,2 lat na wsi.

Pełniejszy obraz danych dotyczących trwania życia umożliwia analiza ich w powiązaniu ze stanem zdrowia. Wskaźnik przeciętnego trwania życia w zdrowiu określa dla danej osoby średnią liczbę lat życia bez niepełnosprawności. W 2019 r., trwanie życia w zdrowiu wyniosło dla kobiet 77% przewidywanego trwania życia, a dla mężczyzn 80%. Oznacza to, że w przypadku kobiet – spośród przewidywanych w 2019 r. 80,9 lat trwania życia – pierwsze 62,4 lat to okres bez ograniczeń spowodowanych niepełnosprawnością. Dla mężczyzn wyniosło to 59,3 lat w zdrowiu z przewidywanych 73,8 lat do przeżycia.

W regionie największym problemem zdrowotnym i wiodącą przyczyną zgonów były choroby układu krążenia. Poziom umieralności z powodu chorób układu krążenia w województwie śląskim należał do najwyższych w kraju. Problemem zdrowotnym w populacji województwa były także choroby nowotworowe, stanowiące drugą co do częstości przyczynę zgonów zarówno w Polsce, jak i w regionie.

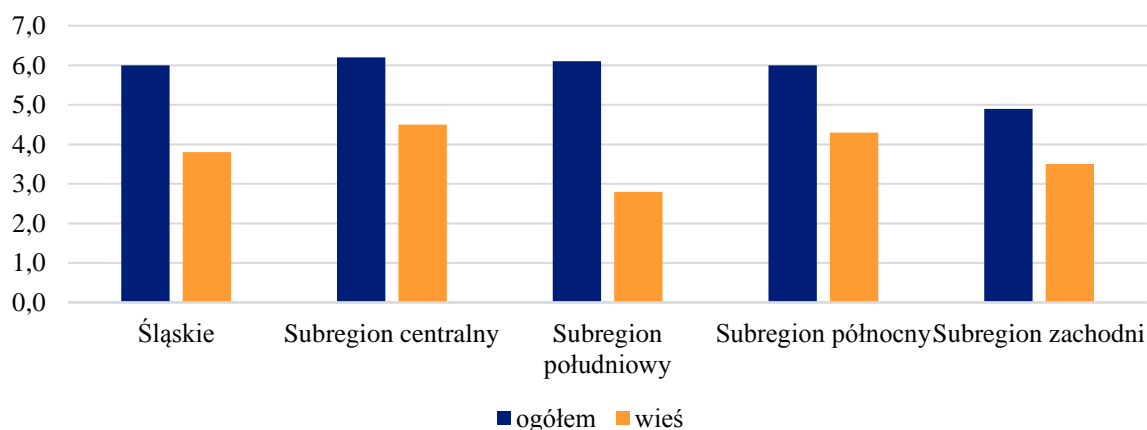
Istotnymi problemami z zakresu zdrowia były: wysoka umieralność niemowląt i niska masa urodzeniowa noworodków. W 2021 r. wskaźnik urodzeń żywych o niskiej masie (poniżej 2500 g) w województwie śląskim należał do najwyższych w kraju (6,7% przy średniej krajowej wynoszącej 5,9%). W województwie odnotowano także wyższy w stosunku do średniej krajowej wskaźnik zgonów niemowląt. Najczęstszym problemem zdrowotnym dzieci i młodzieży były choroby alergiczne. Oprócz chorób alergicznych wiodącą przyczyną zgłaszalności do lekarzy podstawowej opieki zdrowotnej osób poniżej 18 roku życia w latach 2015-2019 były zniekształcenia kręgosłupa, a następnie zaburzenia refrakcji i akomodacji oka. Coraz bardziej znaczącym problemem zarówno w populacji dzieci i młodzieży, jak i osób dorosłych, zarówno w skali kraju jak i regionu, staje się wzrost częstości nadwagi i otyłości.

Usługi medyczne

Dostęp do podstawowych usług medycznych w województwie śląskim w latach 2017-2021 nie odbiegał od dostępności do podstawowych usług medycznych w kraju. Większe

dysproporcje w dostępności zauważalne są pomiędzy miastami, a obszarami wiejskimi. Najwięcej przychodni na 10 tys. mieszkańców w 2021 r. odnotowano w subregionie centralnym (6,2), a najmniej w subregionie zachodnim (4,9). Analizując dostępność do przychodni na obszarach wiejskich najniższa była w subregionie południowym (2,8), a najwyższa w subregionie centralnym (4,5). W regionie zarówno liczba aptek na 10 tys. mieszkańców (3,1), jak i liczba przychodni na 10 tys. mieszkańców (6,0) oscylowała wokół wskaźnika dla kraju (odpowiednio 3,1; 5,8). Najlepszy dostęp do aptek posiadali mieszkańcy subregionu północnego (3,7), w subregionach południowym i centralnym dostęp był wyrównany i na 10 tys. mieszkańców przypadało – w subregionie południowym 3,2, a w subregionie centralnym 3,1, natomiast w subregionie zachodnim 2,5 apteki. Na obszarach wiejskich dostępność aptek kształtowała się od 2,4 w subregionie północnym do 1,2 w subregionie zachodnim.

Wykres. Liczba przychodni na 10 tys. mieszkańców w województwie śląskim według subregionów z uwzględnieniem obszarów wiejskich w 2021 r.

Źródło: opracowanie na podstawie Banku Danych Lokalnych – Główny Urząd Statystyczny.

W latach 2017-2021 zarówno w Polsce, jak i województwie śląskim liczba udzielonych porad w zakresie ambulatoryjnej opieki zdrowotnej w podstawowej i specjalistycznej opiece zdrowotnej utrzymywała się na podobnym poziomie. W 2021 r. na 1 mieszkańca przypadało w kraju 7,5 porad, a w województwie śląskim 7,7 porad. W miastach regionu udzielono przeciętnie 8,9 porad, a na terenach wiejskich 4,0 porady. Największą liczbę udzielonych porad w przeliczeniu na 1 mieszkańca odnotowano w subregionie centralnym (8,3). W pozostałych subregionach liczba udzielonych porad była niższa od przeciętnej w województwie i wyniosła: w subregionie południowym (7,5), północnym (6,7), południowym (6,3).

Wnioski

W województwie śląskim obserwujemy dłuższe przeciętne trwanie życia zarówno wśród mężczyzn, jak i kobiet na wsi, niż w miastach.

Najczęstsze choroby diagnozowane wśród mieszkańców województwa to: choroby układu krążenia oraz choroby nowotworowe, natomiast najczęstsze choroby występujące u dzieci to: choroby alergiczne, zniekształcenia kręgosłupa czy wady wzroku. Ponadto, w województwie odnotowuje się wyższy w stosunku do średniej krajowej poziom umieralności niemowląt.

Dostęp do podstawowych usług medycznych w województwie jest znacznie szerszy w miastach, niż na wsi.

Osoby zależne

W latach 2017-2020 zarówno w Polsce, jak i w województwie śląskim liczba osób w gospodarstwach domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej z roku na rok zmniejszała się. W 2020 r. udział osób korzystających z pomocy społecznej w ludności ogółem w regionie (2,8%) był niższy niż w kraju (4,1%). Najmniejszy udział osób pobierających świadczenia pomocy społecznej w stosunku do liczby mieszkańców występował w subregionie zachodnim (2,2%), a największy w subregionie północnym (3,2%).

W strukturze zbiorowości beneficjentów według ekonomicznych grup wieku przeważały osoby w wieku przedprodukcyjnym (28,7%) oraz w wieku produkcyjnym mobilnym (27,4%). Udział osób w wieku poprodukcyjnym wyniósł 18,1%.

W latach 2017-2020 w województwie śląskim, podobnie jak w Polsce zmniejszała się liczba rodzin otrzymujących zasiłki rodzinne na dzieci. W 2020 r. w regionie zasiłki pobierało 66,4 tys. rodzin (o 26,9 tys. mniej niż w 2017 r.). Najwięcej rodzin otrzymujących wsparcie mieszkało na obszarze subregionu centralnego (36,7 tys.), natomiast najmniej na terenie subregionu zachodniego (7,5 tys.).

Wnioski

Liczba osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej (w badanym okresie 2017-2020) uległa zmniejszeniu. Najczęściej z pomocy społecznej korzystali mieszkańcy subregionu północnego, a najrzadziej – subregionu zachodniego.

Podmioty społeczne

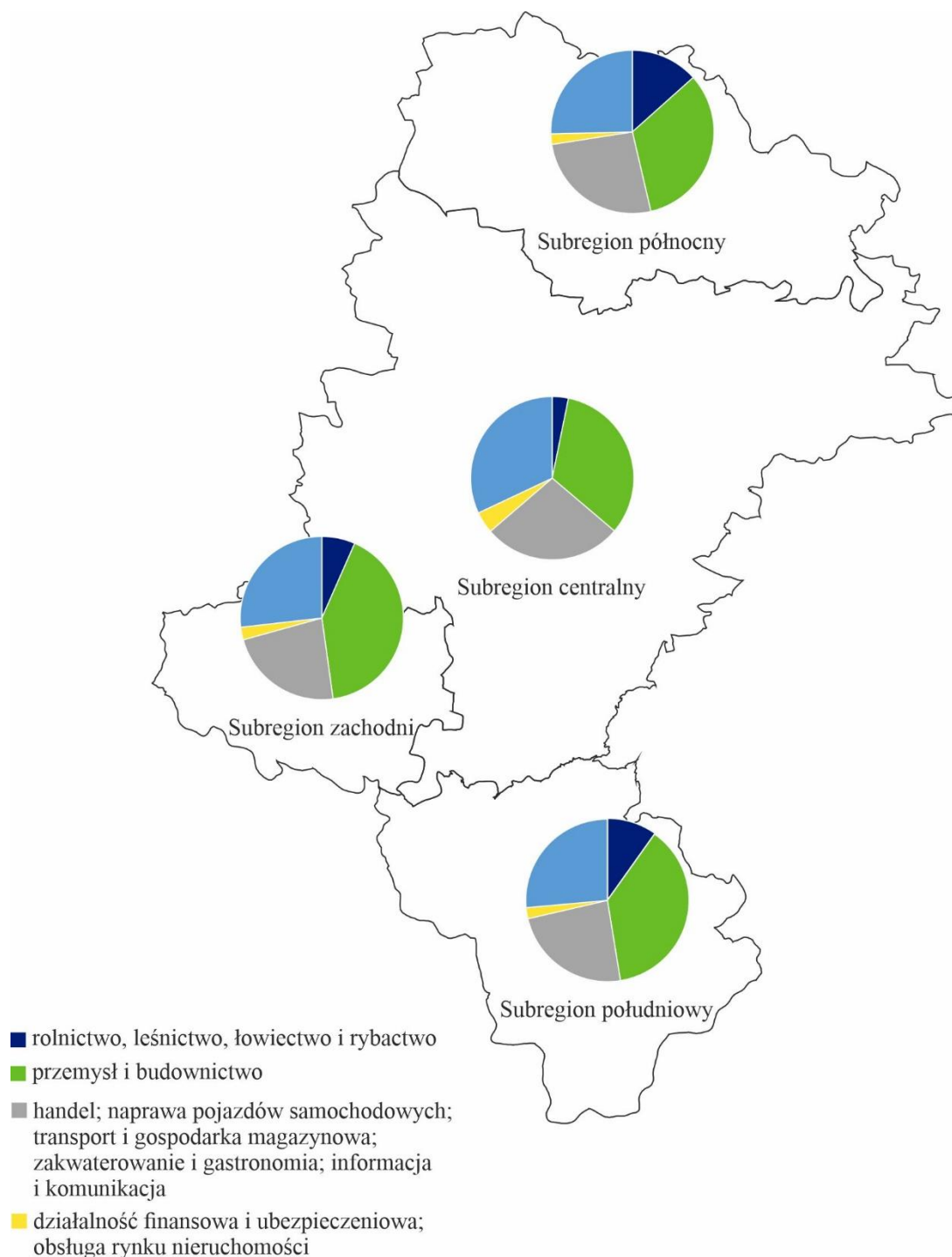
W 2020 r. w województwie śląskim aktywnie działało 8,0 tys. rejestrowych organizacji non—profit (tj. mających osobowość prawną stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych, fundacji, społecznych podmiotów wyznaniowych, kół gospodyń wiejskich oraz organizacji samorządu gospodarczego i zawodowego), wśród których najliczniejszą grupę stanowiły stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne (5,9 tys.), następnie fundacje (1,4 tys.), 1,1 tys. organizacji non-profit posiadało status organizacji pożytku publicznego.

1.2.3. Rynek pracy i przedsiębiorczość na OW

Pracujący i przeciętne zatrudnienie

Liczba pracujących w gospodarce narodowej (bez pracujących w jednostkach budżetowych w zakresie obrony narodowej i bezpieczeństwa publicznego) według faktycznego miejsca pracy w końcu 2020 r. wyniosła 1749,2 tys. osób (11,2% ogółu pracujących w kraju) i zmniejszyła się w porównaniu z końcem 2019 r. o 1,6%. Najwięcej osób pracowało w przemyśle i budownictwie 606,9 tys. osób (34,7% ogółu), tj. o 2,1% mniej niż w końcu 2019 r. W rolnictwie, leśnictwie, łowiectwie i rybactwie zanotowano 101,6 tys. pracujących (5,8% ogółu), tj. o 0,2% mniej niż 2019 r. Biorąc pod uwagę przekrój terytorialny według subregionów, najwięcej pracujących zanotowano w subregionie centralnym (1069,0 tys., tj. 61,1% ogółu) i było to o 1,3% mniej niż w 2019 roku, a najmniej w subregionie północnym (200,0 tys., tj. 11,4%).

Mapa. Pracujący^a w województwie śląskim według grup sekcji PKD i subregionów w 2020 r.
Stan w dniu 31 grudnia

a Według faktycznego miejsca pracy.

Źródło: opracowanie na podstawie Banku Danych Lokalnych – Główny Urząd Statystyczny.

W statystyce rynku pracy stosowane jest pojęcie przeciętne zatrudnienie podawane w etatach. Wyraża ono średnią wielkość zatrudnienia obliczoną dla badanego okresu na podstawie ewidencyjnego stanu zatrudnienia. W 2020 r. przeciętne zatrudnienie w województwie śląskim wyniosło 1235,7 tys. etatów i zmniejszyło się w stosunku do 2019 r. o 2,2%. Biorąc pod uwagę

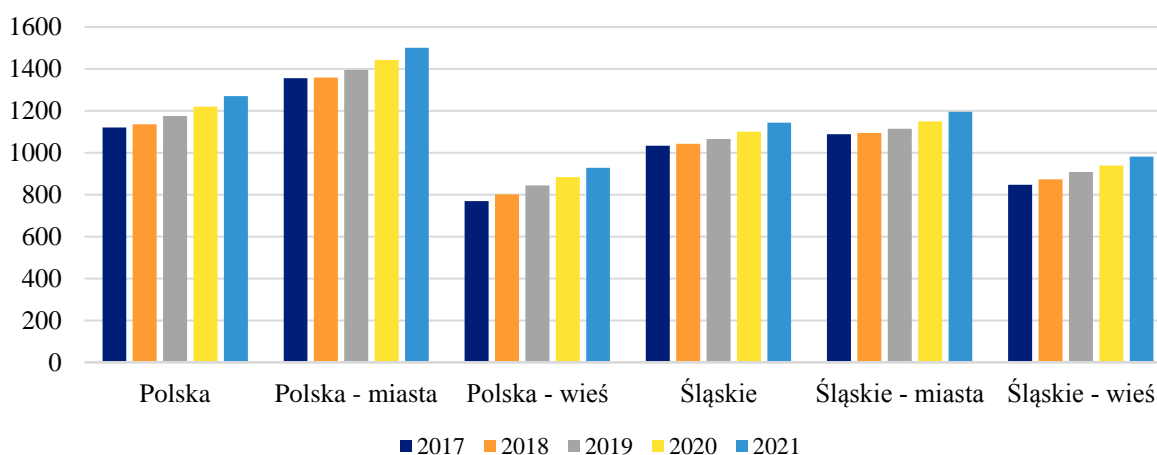
rodzaje działalności, najwięcej etatów odnotowano w sekcji przetwórstwo przemysłowe (348,5 tys. etatów), handel; naprawa pojazdów samochodowych (161,1 tys. etatów) oraz edukacja (125,9 tys. etatów). Przeciętne zatrudnienie w rolnictwie wyniosło 6,5 tys. etatów i było o 0,6% niższe niż w 2019 r.

Podmioty gospodarcze

W 2021 r. województwo śląskie charakteryzowało się niższą liczbą podmiotów gospodarczych w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców niż wynosiła średnia krajowa (1144 wobec 1270). Średnio w kraju na obszarach miast analizowany wskaźnik kształtował się na znacznie wyższym poziomie (1500) niż w miastach województwa śląskiego (1195).

Na obszarach wiejskich sytuacja była odwrotna, wskaźnik liczby podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców przekraczał wartości średnie dla analogicznych obszarów w kraju (982 wobec 928). Biorąc pod uwagę podział na subregiony zauważalna była przewaga subregionu południowego, gdzie liczba podmiotów gospodarczych przypadająca na 10 tys. mieszkańców wynosiła 1286, kolejnym był subregion centralny z wartością 1172. Najniższe wartości wskaźnika odnotowano w subregionie zachodnim (879). Analiza relacji miasta — wieś w subregionach wskazała na znaczną przewagę liczby podmiotów działających na obszarach miejskich.

Wykres. Podmioty gospodarcze wpisane do rejestru REGON na 10 tys. mieszkańców w województwie śląskim i w Polsce

Źródło: opracowanie na podstawie Banku Danych Lokalnych – Główny Urząd Statystyczny.

W 2021 r. w województwie śląskim liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym była niższa od wartości średniej dla kraju (14,1 wobec 15,3). Relacja ta pogłębiała się niekorzystnie w odniesieniu do obszarów miejskich. W miastach województwa analizowany wskaźnik osiągał wartość 14,2, natomiast w kraju 17,4. Na obszarach wiejskich występowała zdecydowanie korzystniejsza sytuacja — liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym wynosiła 13,5, a średnio w kraju wartość wskaźnika przyjmowała wartość 12,3. W latach 2017-2021 obserwowano systematyczny wzrost tego wskaźnika zarówno w województwie śląskim jak i w kraju. W zróżnicowaniach subregionalnych pierwszą lokatę zajmował podobnie jak w przypadku wskaźnika dotyczącego liczby podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców, subregion południowy z wartością 16,7, natomiast drugie miejsce

subregion północny (15,0). Najniższą wartość wskaźnika odnotowano w subregionie zachodnim (11,1).

Bezrobocie

W końcu grudnia 2021 r. liczba bezrobotnych zarejestrowanych w urzędach pracy wyniosła 76,3 tys. osób i była niższa od zanotowanej w końcu grudnia 2020 r. o 16,2% (w kraju o 14,5%). W skali roku, spadek liczby bezrobotnych wystąpił we wszystkich powiatach, z wyjątkiem Katowic (wzrost o 2,6%). W największym stopniu liczba bezrobotnych obniżyła się w Świętochłowicach (o 32,7%) oraz w powiecie bieruńsko-lędzińskim (o 32,5%).

Tabela. Bezrobotni zarejestrowani na wsi w województwie śląskim według subregionów w 2021 r.
Stan w dniu 31 grudnia

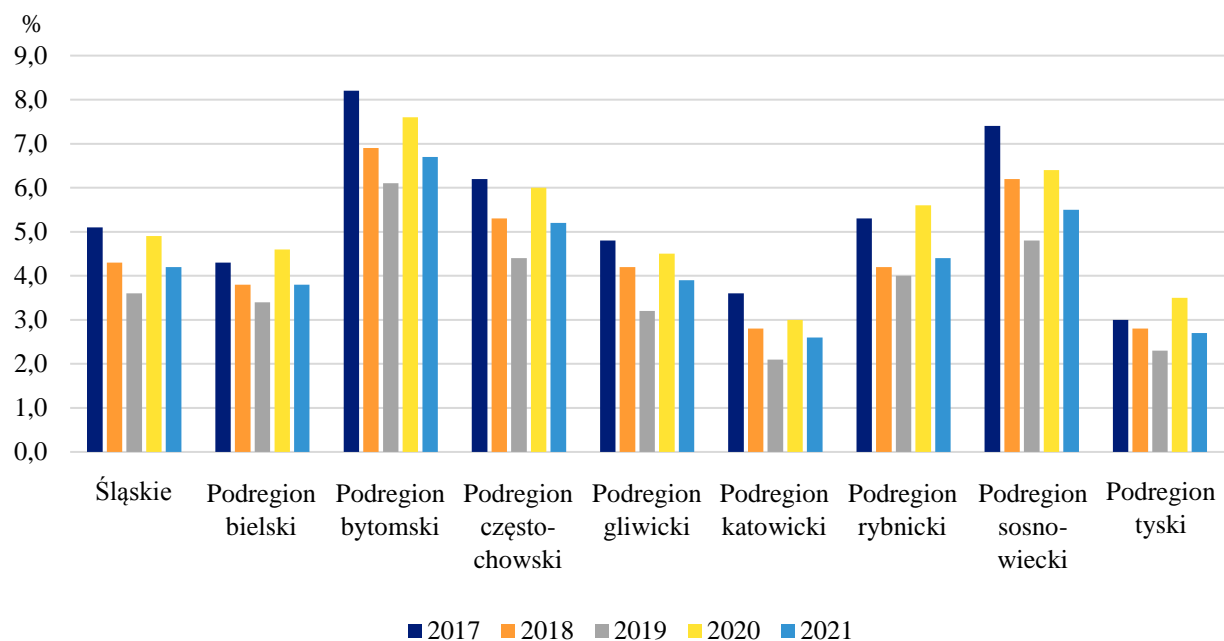
WYSZCZEGÓLNIENIE	Bezrobotni			Z liczby ogółem – osoby z prawem do zasiłku			Udział bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym w %
	ogółem	mężczyźni	kobiety	ogółem	mężczyźni	kobiety	
WOJEWÓDZTWO	18277	8188	10089	2646	1017	1629	2,9
subregiony:							
Centralny	5281	2297	2984	651	251	400	2,5
Południowy	5763	2624	3139	995	379	616	2,8
Północny	5258	2528	2730	756	310	446	4,0
Zachodni	1975	739	1236	244	77	167	2,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej; Bank Danych Lokalnych – Główny Urząd Statystyczny.

Stopa bezrobocia rejestrowanego w końcu grudnia 2021 r. wyniosła 4,2% (w kraju 5,4%) i była niższa niż przed rokiem o 0,7 p. proc. (w kraju o 0,9 p. proc.). W rankingu województw, województwo śląskie pod względem stopy bezrobocia znalazło się na 2. miejscu. Niższą stopę bezrobocia odnotowano tylko w województwie wielkopolskim (3,1%).

Biorąc pod uwagę przekrój terytorialny według powiatów odnotowuje się znaczne zróżnicowanie stopy bezrobocia w województwie. Rozpiętość pomiędzy najniższą a najwyższą wartością stopy bezrobocia w powiatach wyniosła 6,6 p. proc. (przed rokiem – 8,3 p. proc.). Najwyższą stopę bezrobocia zanotowano w Bytomiu (8,4%), natomiast najniższą w Katowicach (1,8%) i powiecie bieruńsko-lędzińskim (1,9%). W porównaniu ze stanem w końcu grudnia 2020 r. stopa bezrobocia rejestrowanego obniżyła się we wszystkich powiatach, z wyjątkiem Katowic (wzrost o 0,1 p. proc.). Największy spadek stopy bezrobocia odnotowano w Świętochłowicach (o 2,4 p. proc.).

Wykres. Stopa bezrobocia rejestrowanego w województwie śląskim według podregionów
Stan w dniu 31 grudnia

Źródło: opracowanie na podstawie Banku Danych Lokalnych – Główny Urząd Statystyczny.

W końcu grudnia 2021 r. w województwie śląskim w miastach mieszkało 58,0 tys. bezrobotnych, a na wsi – 18,3 tys., którzy stanowili odpowiednio 76,1% i 23,9% bezrobotnych ogółem. W skali roku zmniejszyła się liczba bezrobotnych mieszkańców miast (o 16,5%) i wsi (o 15,1%).

Bezrobocie na wsi w dalszym ciągu dotyczyło w większym stopniu kobiet aniżeli mężczyzn. Liczba zarejestrowanych kobiet bez pracy na wsi wyniosła 10,1 tys. i zmniejszyła się w porównaniu z końcem grudnia 2020 r. o 13,5%. Udział kobiet w ogólnej liczbie bezrobotnych na wsi zwiększył się w skali roku z 54,2% do 55,2%.

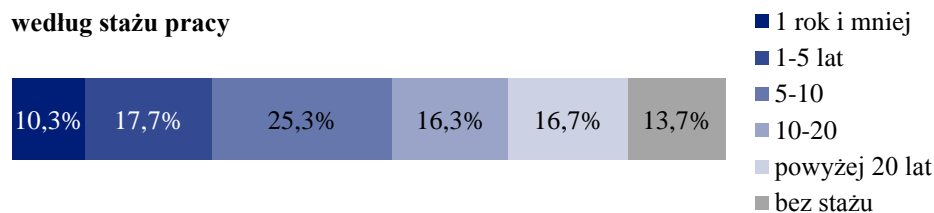
Rozpatrując zjawisko bezrobocia na wsi ze względu na wybrane kategorie można zauważyć, że w końcu 2021 r., najbardziej obciążone bezrobociem były osoby w wieku 25-34 lata (4,7 tys.) i 35-44 lata (4,4 tys.), których liczba zmniejszyła się w skali roku odpowiednio o: 18,7% i 7,9%. Problem braku pracy na wsi dotyczył najczęściej osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym/branżowym – 5,3 tys. oraz z wykształceniem policealnym i średnim zawodowym – 4,4 tys. (przed rokiem odpowiednio: 6,4 tys. i 5,1 tys.). Nie zmieniła się w skali roku sytuacja osób bez pracy, jeśli chodzi o przeszłość zawodową. Nadal osoby poprzednio pracujące stanowiły większość osób bezrobotnych na wsi (w końcu 2021 r. – 89,7%, w końcu 2020 r. – 89,5%), ale liczba takich osób zmniejszyła się w skali roku o 15,0%. Zwiększyła się natomiast w skali roku (o 9,0%) liczba osób pozostających bez pracy na wsi przez okres dłuższy niż 12 miesięcy, którzy stanowili 45,4% bezrobotnych na wsi (przed rokiem – 35,4%).

Wykres. Struktura zarejestrowanych bezrobotnych w województwie śląskim w 2021 r.
Stan w dniu 31 grudnia

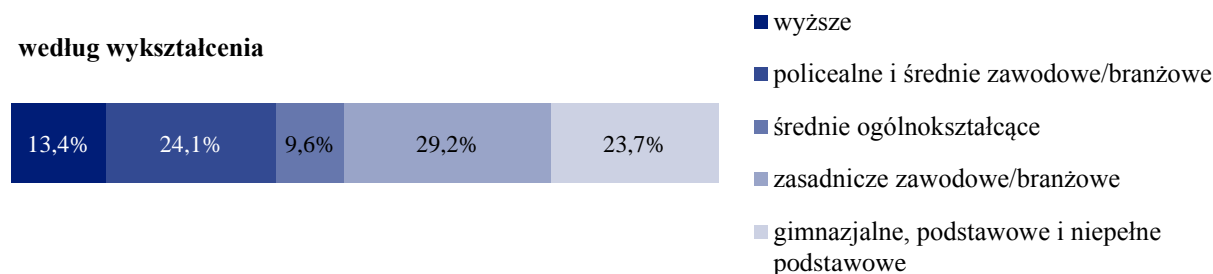
według wieku

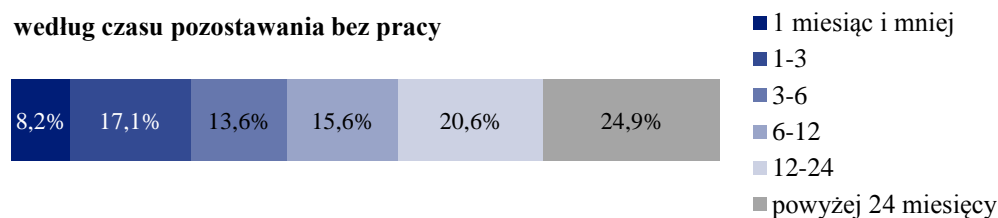
według stażu pracy

według wykształcenia

według czasu pozostawania bez pracy

Źródło: opracowanie na podstawie Banku Danych Lokalnych – Główny Urząd Statystyczny.

Wnioski

Województwo śląskie jest województwem o niskiej stopie bezrobocia — 2 miejsce w rankingu województw o najniższej stopie bezrobocia (po województwie wielkopolskim).

Więcej bezrobotnych województwa śląskiego mieszkało w miastach (76,1% ogółu) niż na wsi (23,9%). Kobiety stanowiły ponad połowę subpopulacji bezrobotnych na wsi. Tempo spadku liczby bezrobotnych na wsi było większe wśród mężczyzn niż wśród kobiet.

Turystyka

W końcu lipca 2021 r. w województwie śląskim na obszarach wiejskich czynnych było 212 turystycznych obiektów noclegowych (w 2020 r. – 218), które stanowiły 4,7% obiektów działających w kraju. Wśród nich najliczniejsze były: hotele (33 obiekty), kwatery agroturystyczne (27 obiektów działających w kraju na terenach wiejskich), pokoje gościnne i inne obiekty hotelowe (po 26 obiektów).

Tabela. Turystyczne obiekty noclegowe zlokalizowane na terenach wiejskich i ich wykorzystanie w województwie śląskim według subregionów w 2021 r.

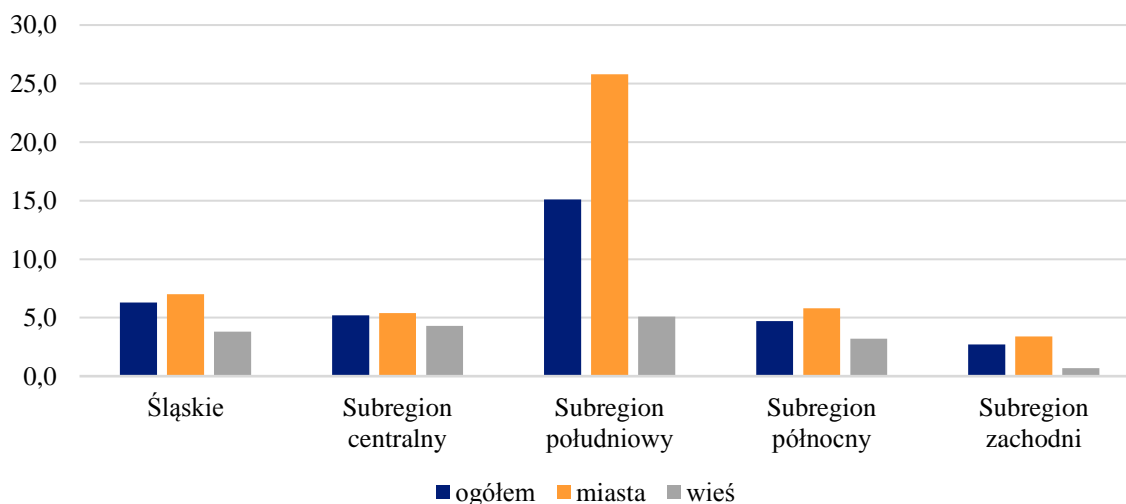
WYSZCZEGÓLNIENIE	Obiekty ^a	Miejsca noclegowe ^a	Korzystający		Udzielone noclegi		Wynajęte pokoje w obiektach hotelowych	
			ogółem	w tym turyści zagraniczni	ogółem	w tym turystom zagranicznym	ogółem	w tym turystom zagranicznym
WOJEWÓDZ-TWO	212	12064	282161	12937	678432	29452	161496	17227
subregiony:								
Centralny	45	3990	94508	8800	179855	15515	66255	12100
Południowy	132	6626	149191	2530	406730	8000	64891	3143
Północny	29	1249	26342	1187	72032	5297	21261	1719
Zachodni	6	199	12120	420	19815	640	9089	265

^a Stan w dniu 31 lipca.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego.

W końcu lipca 2021 r. w województwie śląskim na obszarach wiejskich działało 5 hoteli oznaczonych 4-gwiazdkową kategorią, w których miejsca noclegowe stanowiły 23,3% wszystkich miejsc noclegowych w hotelach. Najwięcej miejsc noclegowych skoncentrowanych było w 17 hotelach 3-gwiazdkowej kategorii (54,4%).

Wykres. Miejsca noclegowe w obiektach hotelowych na 1000 ludności w województwie śląskim według subregionów i miejsca zamieszkania w 2021 r.

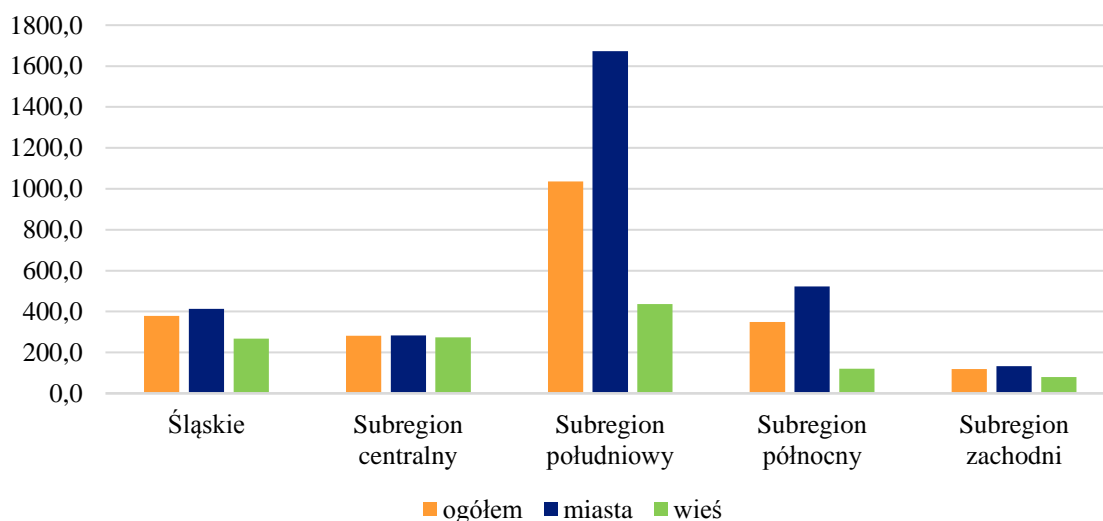

Źródło: opracowanie na podstawie Banku Danych Lokalnych – Główny Urząd Statystyczny.

W 2021 r. z noclegów w turystycznych obiektach noclegowych zlokalizowanych na obszarach wiejskich skorzystało 282,2 tys. osób, tj. o 22,3% więcej niż przed rokiem. Najwięcej turystów zatrzymało się w hotelach (46,2% ogółu). W dalszej kolejności turyści korzystali z noclegów w ośrodkach czasowych (12,9%), innych obiektach hotelowych (9,0%) oraz w ośrodkach szkoleniowo-wypoczynkowych (6,9%). Wśród korzystających z turystycznych obiektów noclegowych dominowali turyści krajowi (95,4% ogółu korzystających). Liczba turystów krajowych wzrosła w skali roku o 23,0%.

Z bazy turystycznej województwa śląskiego zlokalizowanej na obszarach wiejskich skorzystało 12,9 tys. turystów zagranicznych. Cudzoziemcy stanowili 4,6% wszystkich turystów korzystających z bazy noclegowej na obszarach wiejskich. W porównaniu z 2020 r. odnotowano wzrost liczby turystów zagranicznych o 10,1%. Cudzoziemcy najczęściej wybierali hotele (87,1% ogółu).

Wykres. Korzystający z noclegów w turystycznych obiektach noclegowych na 1000 ludności w województwie śląskim według subregionów i miejsca zamieszkania w 2021 r.

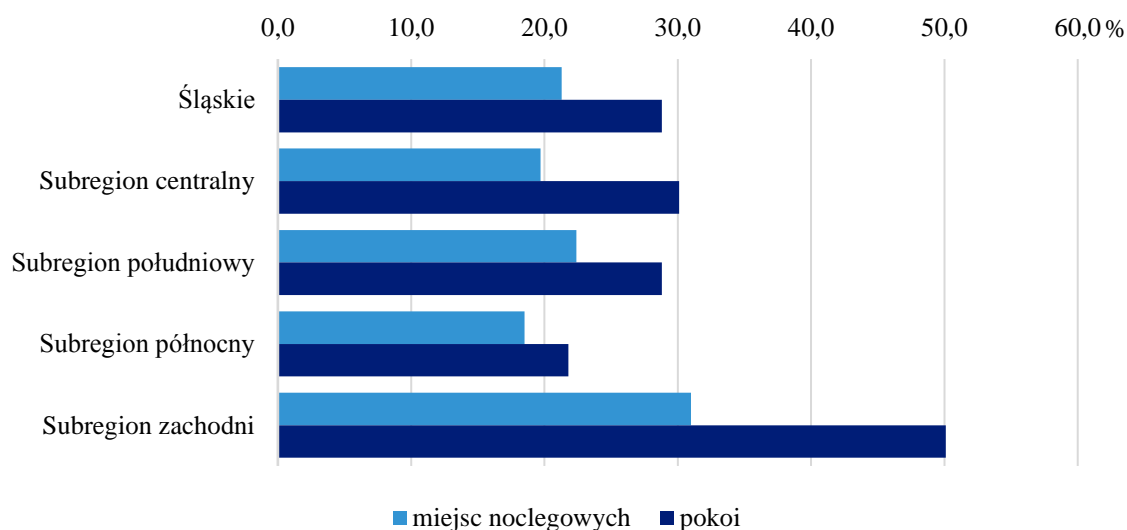

Źródło: opracowanie na podstawie Banku Danych Lokalnych – Główny Urząd Statystyczny.

W 2021 r. w turystycznych obiektach noclegowych dostępnych na obszarach wiejskich udzielono 678,4 tys. noclegów i było to o 22,0% więcej niż przed rokiem. Najwięcej noclegów udzielono turystom w hotelach – 214,8 tys. (31,7% ogółu) oraz ośrodkach czasowych – 138,0 tys. (20,3%). Turystom krajowym udzielono 649,0 tys. noclegów, natomiast turystom zagranicznym – 29,5 tys. noclegów. W skali roku odnotowano wzrost liczby udzielonych noclegów zarówno turystom krajowym, jak i zagranicznym odpowiednio o: 22,0% i 22,4%. Najwięcej noclegów udzielono cudzoziemcom w hotelach i na kwaterach agroturystycznych.

Stopień wykorzystania miejsc noclegowych na terenach wiejskich w 2021 r. wyniósł 21,3% (w kraju – 30,3%) i był o 3,6 p. proc. wyższy niż w 2020 r. W ośrodkach czasowych stopień wykorzystania miejsc noclegowych ukształtował się na poziomie 31,6%, natomiast w hotelach – na poziomie 25,7%.

Wykres. Stopień wykorzystania miejsc noclegowych i pokoi^a w województwie śląskim na obszarach wiejskich według subregionów w 2021 r.

a Dane dotyczą obiektów hotelowych.

Źródło: opracowanie na podstawie Banku Danych Lokalnych – Główny Urząd Statystyczny.

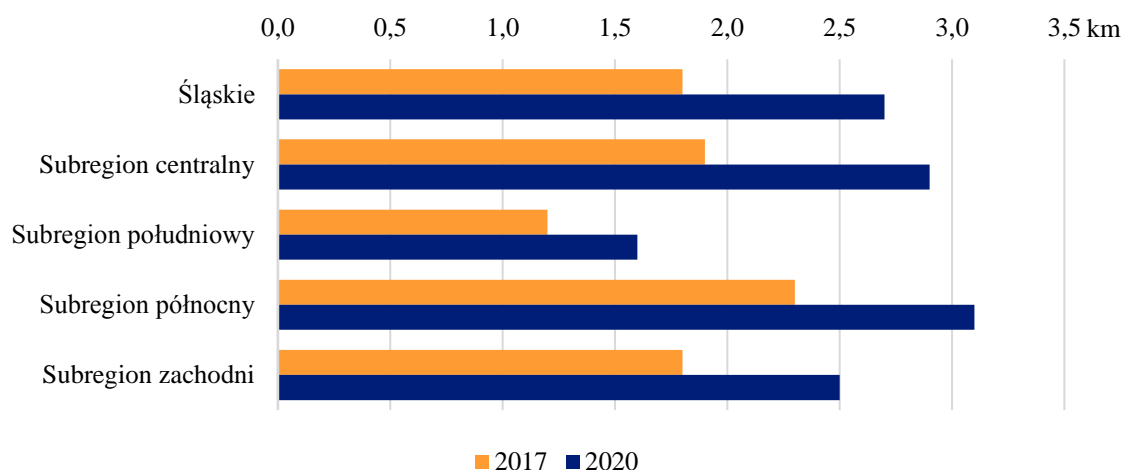
W 2021 r. w obiektach hotelowych dostępnych na obszarach wiejskich wynajęto 161,5 tys. pokoi, tj. o 26,5% więcej niż w 2020 r. Turyści krajowi wynajęli 144,3 tys. pokoi, natomiast turyści zagraniczni – 17,2 tys. pokoi. W skali roku odnotowano wzrost wynajętych pokoi zarówno turystom krajowym, jak i zagranicznym odpowiednio o: 26,6% i 25,2%. Biorąc pod uwagę rodzaje obiektów hotelowych, najczęściej pokoje wynajęto w hotelach (80,1% ogółu). Udział wynajętych pokoi w innych obiektach hotelowych wyniósł 17,4%.

Stopień wykorzystania pokoi w obiektach hotelowych zlokalizowanych na obszarach wiejskich w 2021 r. osiągnął poziom 28,8% (w kraju – 32,2%) i w skali roku wzrósł o 6,3 p. proc. W największym stopniu wykorzystane były pokoje w hotelach (32,8%). W innych obiektach hotelowych stopień wykorzystania pokoi wyniósł 20,7%, a w pensjonatach – 12,2%.

Należy odnotować, że systematycznie od 2019 r. w skali roku zmniejsza się liczba kwater agroturystycznych. Baza agroturystyczna w województwie śląskim jest zlokalizowana w większości na obszarach wiejskich województwa, głównie w subregionie południowym oraz północnym. W 2021 roku w województwie śląskim odnotowano 31 kwater agroturystycznych, w tym 27 z nich znajdowało się na terenach wiejskich.

Na terenie województwa występują międzynarodowe i krajowe szlaki rowerowe. Międzynarodowe trasy rowerowe poprowadzone zostały w ramach dwóch projektów realizowanych niezależnie od siebie. Są to trasy: Eurovelo i Greenways. Na sieć tras składają się drogi rowerowe, piesze, wodne, konne oraz edukacyjne ścieżki tematyczne. Projektowana krajowa trasa rowerowa, przebiegająca przez teren województwa to Wiślana Trasa Rowerowa, prowadząca wzdłuż rzeki Wisły (od miejscowości Wisła w Beskidzie Śląskim do ujścia rzeki do Morza Bałtyckiego). Długość ścieżek rowerowych (dróg dla rowerów) w województwie śląskim w końcu 2020 r. wynosiła 1194,9 km i zwiększyła się o 14,1% w porównaniu z końcem 2019 r. Większość z nich była zlokalizowana w subregionie centralnym (65,1%). Miarą zagęszczenia ścieżek rowerowych na określonym terytorium jest stosunek długości dróg dla rowerów do powierzchni tego obszaru. W końcu 2020 r. w województwie śląskim na 100 km² powierzchni przypadało 9,7 km ścieżek rowerowych (przed rokiem – 8,5 km), podczas gdy w kraju – 5,5 km (przed rokiem – 5,0 km).

Wykres. Długość ścieżek rowerowych na 10 tysięcy ludności w województwie śląskim według subregionów

Źródło: opracowanie na podstawie Banku Danych Lokalnych – Główny Urząd Statystyczny.

Wnioski

Baza hotelowa w województwie śląskim najlepiej rozbudowana jest w subregionie centralnym i południowym województwa, dominują hotele kategorii 3 gwiazdkowej, najmniej jest hoteli o najwyższym 5-cio gwiazdkowym standardzie (tylko 2).

Branża turystyczna w latach 2019-2021 w związku z trwającym w Polsce stanem epidemii związanej z COVID-19 funkcjonowała w warunkach czasowych ograniczeń. Analizując dane obserwujemy w 2021 r. w porównaniu z 2020 r. stopniowy wzrost liczby turystów przyjeżdżających do województwa śląskiego. Obostrzenia w działalności podmiotów branży turystycznej miały różny zakres i formy, ale w porównaniu z 2020 r. były mniej restrykcyjne.

Jednocześnie, na uwagę zasługuje fakt spadku ilości kwater agroturystycznych w porównaniu do lat poprzednich.

1.2.4. Dochody i ubóstwo mieszkańców OW (dane w odniesieniu do średniej wojewódzkiej)

Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w podmiotach gospodarce narodowej w 2020 r. ukształtowało się na poziomie 5172,42 zł (w kraju – 5226,00 zł), tj. wyższym niż przed rokiem o 5,1%. Relacja przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia brutto w gospodarce narodowej w województwie w relacji do średniej krajowej w 2020 r. wyniosła 99,0% i pogorszyła się w porównaniu z 2019 r. o 1,1 p. proc.

Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto kształtujące się powyżej średniej wojewódzkiej w 2020 r. zanotowano m.in. w działalności finansowej i ubezpieczeniowej (o 45,8%) oraz w informacji i komunikacji (o 42,9%). Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto poniżej średniej wojewódzkiej wystąpiły m.in. w zakwaterowaniu i gastronomii (o 41,6%) oraz w administrowaniu i działalności wspierającej (o 31,6%).

Wykres. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w gospodarce narodowej w województwie śląskim według wybranych sekcji PKD w 2020 r.

Źródło: opracowanie na podstawie Banku Danych Lokalnych – Główny Urząd Statystyczny.

Przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na 1 osobę w gospodarstwach domowych w 2020 r. w województwie śląskim wyniósł 2050,36 zł i był o 6,8% wyższy niż w kraju. W skali roku dochód rozporządzalny zwiększył się o ponad 8%. W strukturze dochodu rozporządzalnego największy udział posiadały dochody uzyskiwane z pracy najemnej (53,3%). Dochody z gospodarstwa indywidualnego w rolnictwie stanowiły 0,2% dochodu rozporządzalnego.

Tabela. Przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na 1 osobę w gospodarstwach domowych

WYSZCZEGÓLNIENIE	2018	2019	2020	
	w zł			2019 = 100
Dochód rozporządzalny	1757,03	1897,39	2050,36	108,1
w tym dochód do dyspozycji	1691,76	1835,71	1995,67	108,7
w tym:				
z pracy najemnej	944,31	1017,38	1091,94	107,3
z gospodarstwa indywidualnego w rolnictwie	4,49	.	4,98	.
z pracy na własny rachunek	118,91	136,91	181,81	132,8
ze świadczeń z ubezpieczeń społecznych ^a	638,82	700,17	738,73	105,5

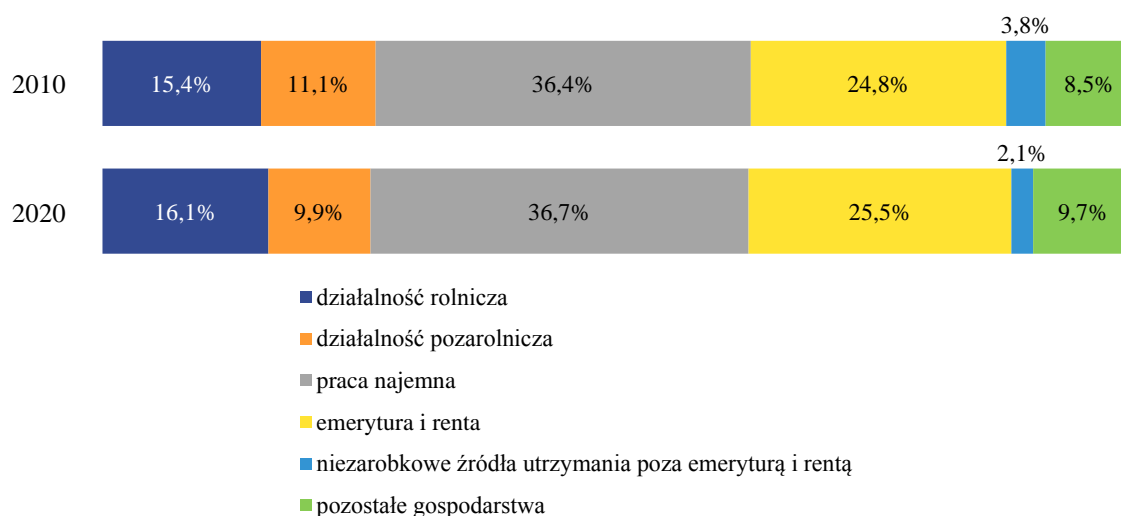
^a Łącznie z pozostałymi świadczeniami społecznymi.

Źródło: opracowanie na podstawie Banku Danych Lokalnych – Główny Urząd Statystyczny.

Przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na 1 osobę z gospodarstwa indywidualnego w rolnictwie w relacji do przeciętnego miesięcznego dochodu na 1 osobę z pracy na własny rachunek w województwie śląskim w 2020 r. wyniósł 2,7% (w kraju – 36,5%).

Według wyników Powszechnego Spisu Rolnego 2020 49,4 tys. gospodarstw domowych z użytkownikiem gospodarstwa indywidualnego uzyskiwało dochody z prowadzonej działalności rolniczej, w tym 7,9 tys. dla których główne źródło dochodów (tj. przekraczające 50% dochodów ogółem) stanowiła działalność rolnicza. Odsetek gospodarstw domowych utrzymujących się głównie z rolnictwa wzrósł na przestrzeni lat 2010-2020 z 15,4% do 16,1%.

Wykres. Struktura gospodarstw domowych z użytkownikiem gospodarstwa rolnego według głównego źródła dochodów w województwie śląskim na podstawie spisów

Źródło: Główny Urząd Statystyczny; dane PSR 2010 i PSR 2020 – według siedziby użytkownika.

Oprócz działalności rolniczej głównymi źródłami dochodów gospodarstw domowych były także: praca najemna (36,7% ogółu), emerytury i renty (25,5%), działalność pozarolnicza (9,9%) oraz inne niezarobkowe źródła utrzymania poza emeryturą i rentą (2,1%). W porównaniu do wyników PSR 2010 zwiększył się odsetek gospodarstw domowych utrzymujących się głównie z emerytury i renty (o 0,7 p. proc.), pracy najemnej (o 0,3 p. proc.), natomiast zmniejszył się z tytułu niezarobkowych źródeł utrzymania poza emeryturą i rentą (o 1,7 p. proc.), działalności pozarolniczej (o 1,2 p. proc.).

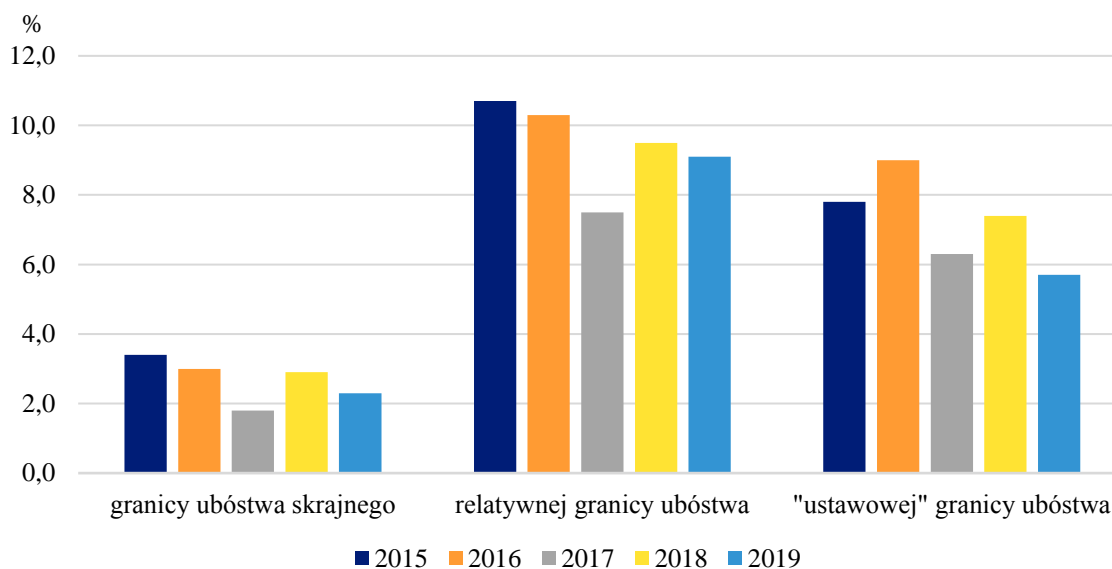
W 2019 r. w stosunku do 2018 r. zaobserwowano zmniejszenie zasięgu ubóstwa ekonomicznego szacowanego na podstawie wydatków gospodarstw domowych. W kraju, podobnie, jak i w województwie śląskim zanotowano spadek wskaźników określających zasięg ubóstwa materialnego rozpatrywanego w trzech wymiarach (w odniesieniu do: granicy ubóstwa skrajnego, relatywnej granicy ubóstwa oraz granicy ustawowej).

Stopa ubóstwa skrajnego, obliczana jako procentowy udział osób w gospodarstwach domowych o wydatkach poniżej minimum egzystencji, w województwie śląskim w 2019 r. wyniosła 2,3% (w kraju – 4,2%) i była o 0,6 p. proc. wyższa niż przed rokiem.

Ubóstwo relatywne w 2019 r., którego granicę ustalono na poziomie 50% średnich wydatków ogółu gospodarstw domowych, w województwie śląskim dotyczyło 9,1% osób w gospodarstwach domowych (w kraju – 13,0%). Odsetek takich gospodarstw zmniejszył się w porównaniu z 2018 r. o 0,4 p. proc.

Poniżej „ustawowej” granicy ubóstwa, tj. kwoty, która zgodnie z obowiązującą ustawą uprawnia do ubiegania się o przyznanie świadczenia pieniężnego z pomocy społecznej, w województwie śląskim w 2019 r. żyło 5,7% osób w gospodarstwach domowych (podczas gdy w kraju – 9,0%). Odsetek takich gospodarstw obniżył się w relacji do 2018 r. o 1,7 p. proc.

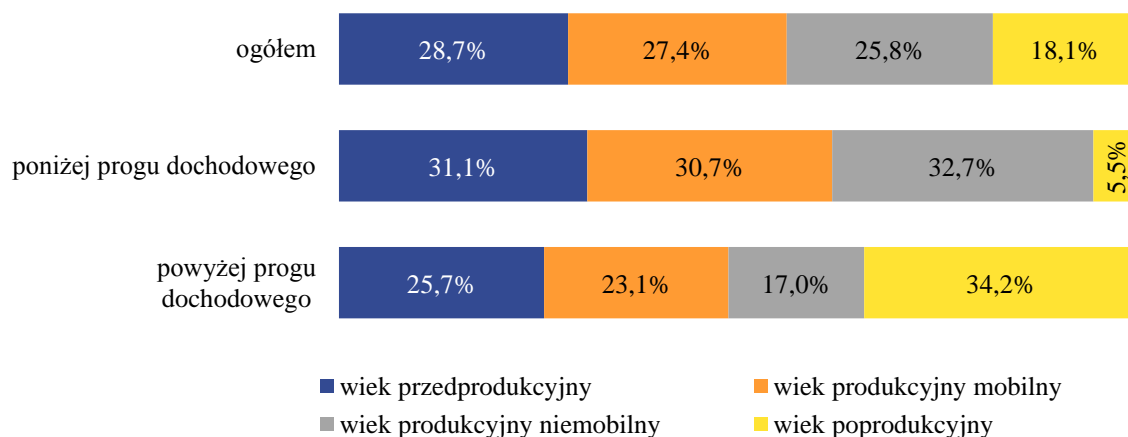
Wykres. Wskaźniki zasięgu ubóstwa w gospodarstwach domowych w województwie śląskim

Źródło: opracowanie na podstawie Banku Danych Lokalnych – Główny Urząd Statystyczny.

W latach 2017-2020 zarówno w Polsce, jak i w województwie śląskim zmniejszała się liczba osób w gospodarstwach domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej o dochodach na osobę poniżej progu dochodowego (w 2020 r. kwota tego kryterium dla osoby w rodzinie wynosiła 528 zł, a dla osoby samotnie gospodarującej 701 zł). W 2020 r. omawiana zbiorowość liczyła 69,8 tys., co stanowiło 56,2% ogólnej liczby korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej. Było to o 38,0 tys. osób mniej niż w 2017 r. Najmniejszy udział osób o dochodach na osobę poniżej progu dochodowego w stosunku do ogólnej liczby pobierających świadczenia pomocy społecznej występował w subregionie południowym (48,4%), a największy w subregionie północnym (57,9%).

Wykres. Struktura beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej według ekonomicznych grup wieku w 2020 r.

Źródło: opracowanie na podstawie Banku Danych Lokalnych – Główny Urząd Statystyczny.

Wnioski

Województwo śląskie należy do województw o najmniejszym odsetku osób żyjących poniżej ustawowej granicy ubóstwa, relatywnej granicy ubóstwa, granicy ubóstwa skrajnego.

W latach 2017-2020 w województwie zmniejszała się liczba osób w gospodarstwach domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej o dochodach na osobę poniżej progu dochodowego.

1.2.5. Infrastruktura na OW

Infrastruktura transportowa

Sieć infrastruktury transportowej województwa jest rozbudowana i w znacznej części wpisuje się w Transeuropejską Sieć Transportu (TEN-T). Jest to sieć transportu drogowego, kolejowego, powietrznego i wodnego stworzona w celu zapewnienia spójności kontynentu europejskiego. Na jej realizacji opiera się polityka transportowa Unii Europejskiej (UE), a jej celem jest stworzenie infrastruktury niezbędnej do prawidłowego funkcjonowania rynku wewnętrznego UE.

Województwo śląskie charakteryzuje się największą w kraju gęstością dróg publicznych o twardej nawierzchni (181,9 km na 100 km²), oraz autostrad i dróg ekspresowych (29,51 km na 1000 km²). Przez region przebiega autostrada A1 (Gdańsk — Gorzyczki) i A4 (Jędrzychowice — Korczowa) oraz drogi ekspresowe S-1 (Pyrzowice — Cieszyn) oraz S-69 (Bielsko-Biała — Myto — Skalité). Niezadowalające jest powiązanie sieci dróg lokalnych z siecią dróg wyższych kategorii, a w konsekwencji niedostateczne wykorzystanie rozwijającej się infrastruktury komunikacyjnej w regionie i obniżenie dostępności komunikacyjnej części obszarów województwa.

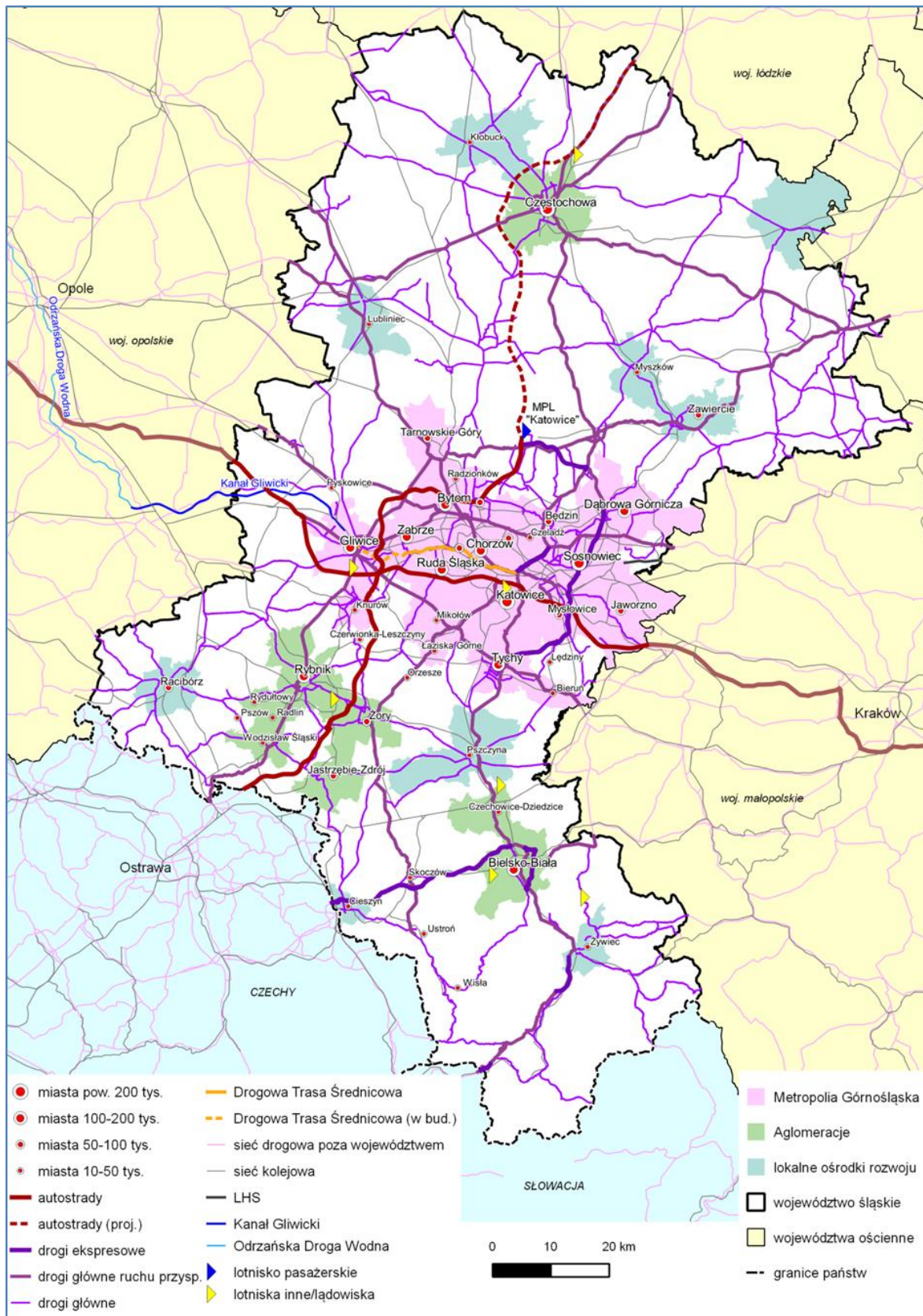
Trzeba też zwrócić uwagę na duży problem z jakim mamy do czynienia na obszarach wiejskich a mianowicie, problem wykluczenia komunikacyjnego tych terenów z uwagi na likwidację kolejnych PKS, a tym samym występowanie dużych obszarów na mapie województwa pozostających bez transportu publicznego. Ponadto należy też zaznaczyć, iż duża gęstość dróg krajowych i regionalnych na obszarze województwa, nie przekłada się na ich jakość. Niestety, wiele dróg zwłaszcza na szczeblu powiatowym jest w bardzo złym stanie technicznym.

Województwo śląskie charakteryzuje się największym natężeniem ruchu na drogach krajowych¹. W 2015 r. natężenie ruchu na drogach regionu wyniosło 20 017 pojazdów/dobę i było prawie dwukrotnie wyższe od średniej krajowej. W odniesieniu do roku 2010 ruch na drogach w regionie wzrósł o ok 20% (tempo wzrostu dla Polski wyniosło 14%). Ponadto charakteryzował się również drugim po województwie małopolskim natężeniem ruchu na drogach wojewódzkich (5 476 pojazdów/dobę w 2015 r.)². W regionie występuje najwyższa wartość przewozów ładunków transportem samochodowym wewnątrz regionu oraz do innych województw. Dużym tempem wzrostu odznacza się także wielkość importu ładunków z zagranicy.

¹ Generalny Pomiar Ruchu w 2015 roku (GPR 2015) został wykonany na istniejącej sieci dróg krajowych z wyjątkiem tych odcinków, dla których zarządcami są prezydenci miast na prawach powiatu.

² Synteza wyników Generalnego Pomiaru Ruchu 2015 na drogach krajowych oraz Podsumowanie wyników GPR 2015 na zamiejskiej sieci dróg wojewódzkich.

Mapa. Główne elementy infrastruktury drogowej województwa śląskiego

Źródło: Strategia Rozwoju Systemu Transportu Województwa Śląskiego.

Województwo charakteryzuje się największą w kraju gęstością równomiernie rozłożonej sieci kolejowej, porównywalną z regionami europejskimi. Stan techniczny infrastruktury kolejowej

województwa śląskiego jest niezadawalający, w szczególności na obszarach eksploatacji górniczej. Ponadto występuje szereg linii nieeksploatowanych (potencjalne korytarze do wznowienia działalności kolejowej w przyszłości). Całkowita długość linii kolejowych eksploatowanych w województwie śląskim jest największa w kraju. Składa się na nią ponad 1,9 tys. km linii normalnotorowych, w tym ponad połowa wszystkich linii to linie dwu i więcej torowe. W 2020 r. — 90,6% sieci kolejowej było zelektryfikowane. Gęstość sieci kolejowej w regionie wynosiła 15,5 km/100 km² i była ponad dwukrotnie wyższa od wskaźnika gęstości w kraju (6,2 km/100 km²).

W województwie śląskim zlokalizowany jest Międzynarodowy Port Lotniczy „Katowice” (MPL „Katowice”) w Pyrzowicach, bezpośrednio przy autostradzie A1 i drodze ekspresowej S1. Pod względem liczby pasażerów w 2018 roku zajmował 4. miejsce w Polsce, po portach w Warszawie, Krakowie i Gdańsku. Lotnisko w Pyrzowicach w ostatnich latach intensywnie rozwija swoje zaplecze infrastrukturalne, dzięki czemu znacznie zwiększyła się przepustowość obsługi ruchu. Obecnie w porcie lotniczym funkcjonują trzy terminale pasażerskie i jeden terminal cargo. Ponadto w województwie śląskim istnieje 7 małych lotnisk wpisanych do Rejestru Lotnisk Cywilnych. Mają one charakter biznesowy i sportowy, zlokalizowane są w pobliżu większych miast, z dobrą dostępnością do centrów aglomeracji i metropolii.

Powiązania funkcjonalne³

Minimalne powiązania w zakresie dojazdów do pracy zidentyfikowane zostały na podstawie druków PIT-11, w których koszty uzyskania przychodu pracownika zostały wskazane jako podwyższone. Największe zgrupowanie dojazdów do pracy występowało w centralnej części województwa, której człon stanowiły kilkanaście miast liczących ponad 100 tys. mieszkańców. Dojazdy wewnątrz tego obszaru najczęściej miały silny charakter w obydwu kierunkach, co wskazuje na stosunkowo wyrównaną pozycję poszczególnych ośrodków. Na plan pierwszy wysunęły się Katowice, które były silnym generatorem ruchu dla dojazdów z obszaru całego województwa.

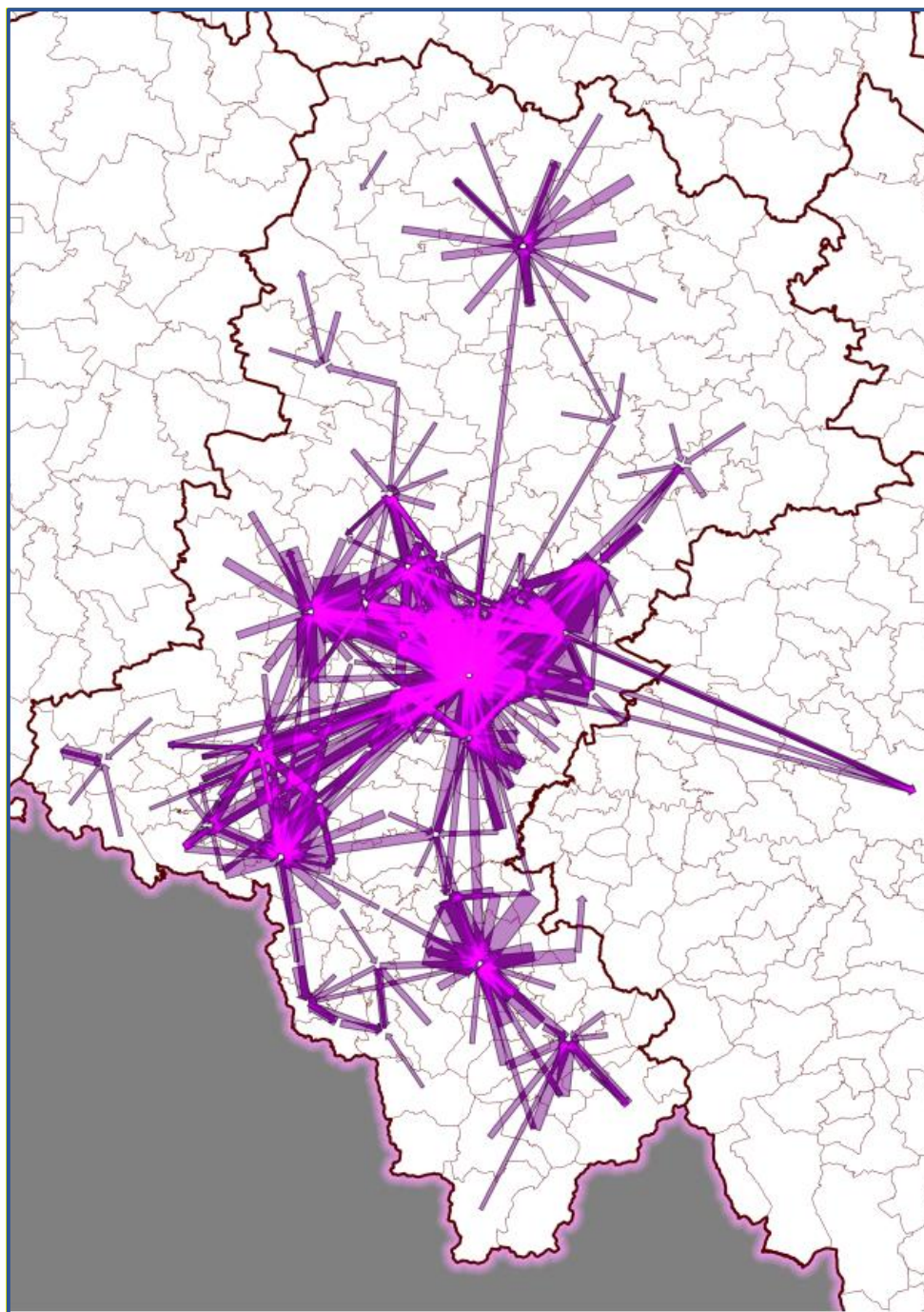
Centralna część województwa posiadała bardzo silne powiązania z subregionem zachodnim, a szczególnie z Aglomeracją Rybnicką. Ważnymi zgrupowaniami powiązań były także subregiony: południowy i północny. Odmienna była jednak struktura tych powiązań. O ile subregion południowy posiadał kilka ośrodków wiodących, to w przypadku subregionu północnego zdecydowany prym wiodła Częstochowa, która była głównym celem dojazdów do pracy z większości gmin tego obszaru. Analiza wyjazdów do pracy do gmin zewnętrznych położonych w obszarze badań oparta została o wskaźnik wyjazdów⁴. Jej wyniki wskazują, że gminami o największym odsetku wyjeżdżających do pracy do gmin zewnętrznych były (ranking według rodzaju gmin za 2015 r.):

- gminy wiejskie: Hażlach (91%), Psary (90%), Kornowac (89%);
- gminy miejsko-wiejskie: Łazy (86%), Blachownia (85%), Wilamowice (82%);
- gminy miejskie: Pszów (88%), Łęczyny (85%), Radlin (84%);
- miasta na prawach powiatu: Świętochłowice (83%), Siemianowice Śląskie (72%), Chorzów (65%).

Mapa. Powiązania w zakresie dojazdów do pracy (powyżej 250 osób w jednym kierunku) w województwie śląskim

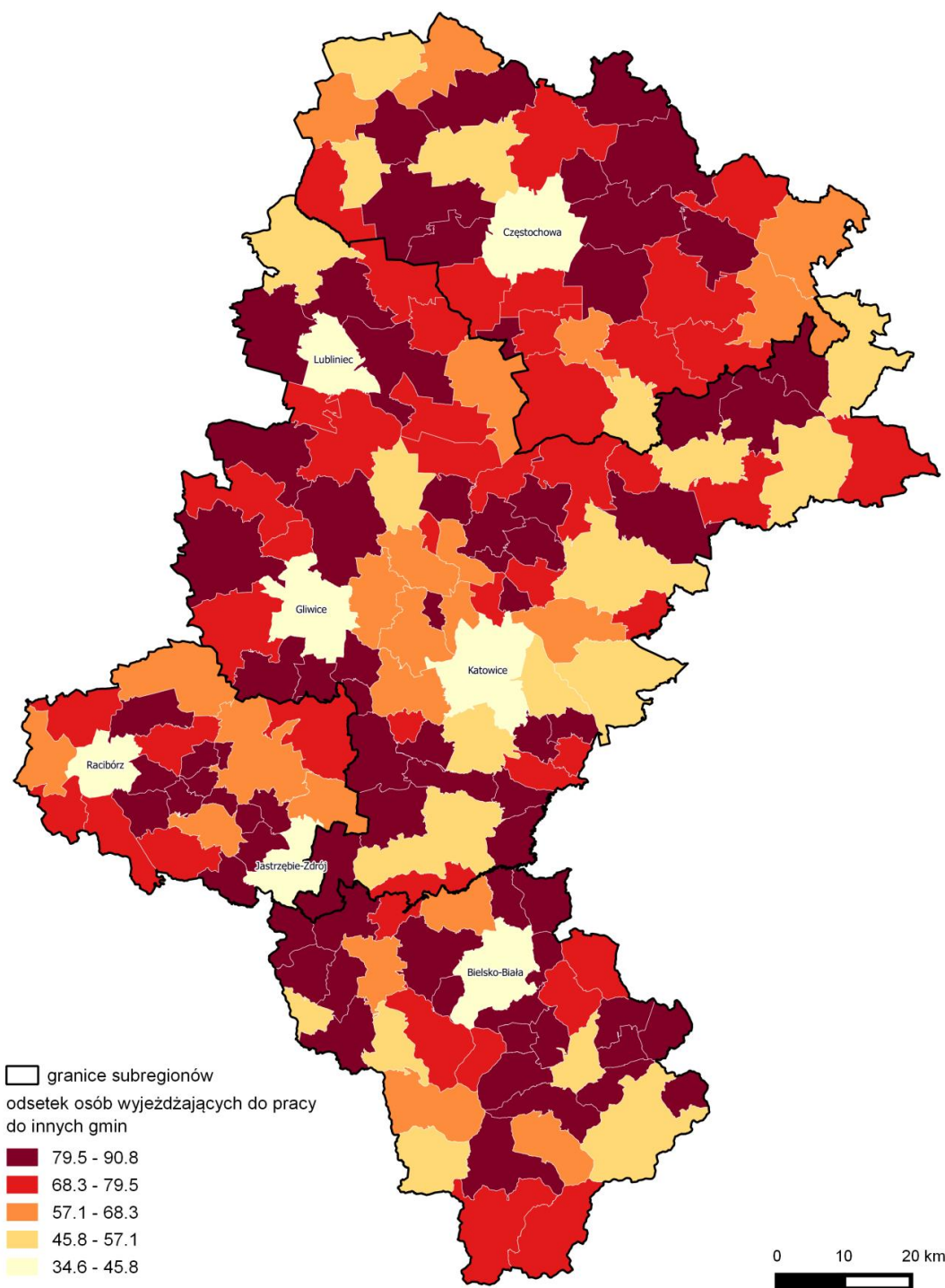
³ Zeszyt Analiz RCAS 10/2017 „Analiza powiązań funkcjonalnych na obszarze województwa śląskiego”. Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego, Katowice.

⁴ Wskaźnik wyjazdów do pracy = liczba wyjeżdżających do pracy z gminy / liczba wszystkich pracujących mieszkańców gminy * 100; gdzie: liczba wszystkich pracujących mieszkańców gminy = liczba powiązań wewnątrz gminy + liczba mieszkańców wyjeżdżających na zewnątrz.

Źródło: Zeszyt Analizy RCAS 10/2017 „Analiza powiązań funkcjonalnych na obszarze województwa śląskiego”.
Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego, Katowice 2017.

Mapa. Wyjazdy do pracy do gmin zewnętrznych w województwie śląskim

Źródło: Zeszyt Analiz RCAS 10/2017 „Analiza powiązań funkcjonalnych na obszarze województwa śląskiego”.
Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego, Katowice 2017 r.

Analiza dojazdów do szkół ponadpodstawowych⁵ wskazywała, że przy liczbie wszystkich relacji wynoszącej prawie 1,3 tys., maksymalna wielkość jednej relacji wynosiła 651, natomiast suma wszystkich przemieszczających się uczniów to ponad 54,1 tys.⁶

Analiza kierunków i natężenia dojazdów do szkół ponadpodstawowych w subregionach wskazywała, że subregion północny charakteryzował się najmniejszą sumą powiązań w tym zakresie spośród czterech subregionów województwa śląskiego. Na jego obszarze zlokalizowany był jednak największy w skali województwa ośrodek dojazdów do szkół, którym była Częstochowa. Była ona generatorem ponad 6 tys. codziennych dojazdów do szkół z gmin zewnętrznych. Stanowiła główny ośrodek dojazdów nawet z oddalonych o około 50 kilometrów gmin położonych wzdłuż wschodniej granicy subregionu.

Subregion centralny charakteryzował się największą sumą powiązań w zakresie dojazdów do szkół ponadpodstawowych. Najsilniejszym w subregionie ośrodkiem były Tarnowskie Góry, generujące ponad 3,6 tys. codziennych dojazdów do szkół z gmin zewnętrznych. Struktura powiązań w przypadku powiatów ziemskich stosunkowo wiernie odwzorowywała podział administracyjny, natomiast w przypadku miast na prawach powiatu położonych w Metropolii Górnośląsko-Zagłębiowskiej, zidentyfikowano stosunkowo silne powiązania pomiędzy nimi.

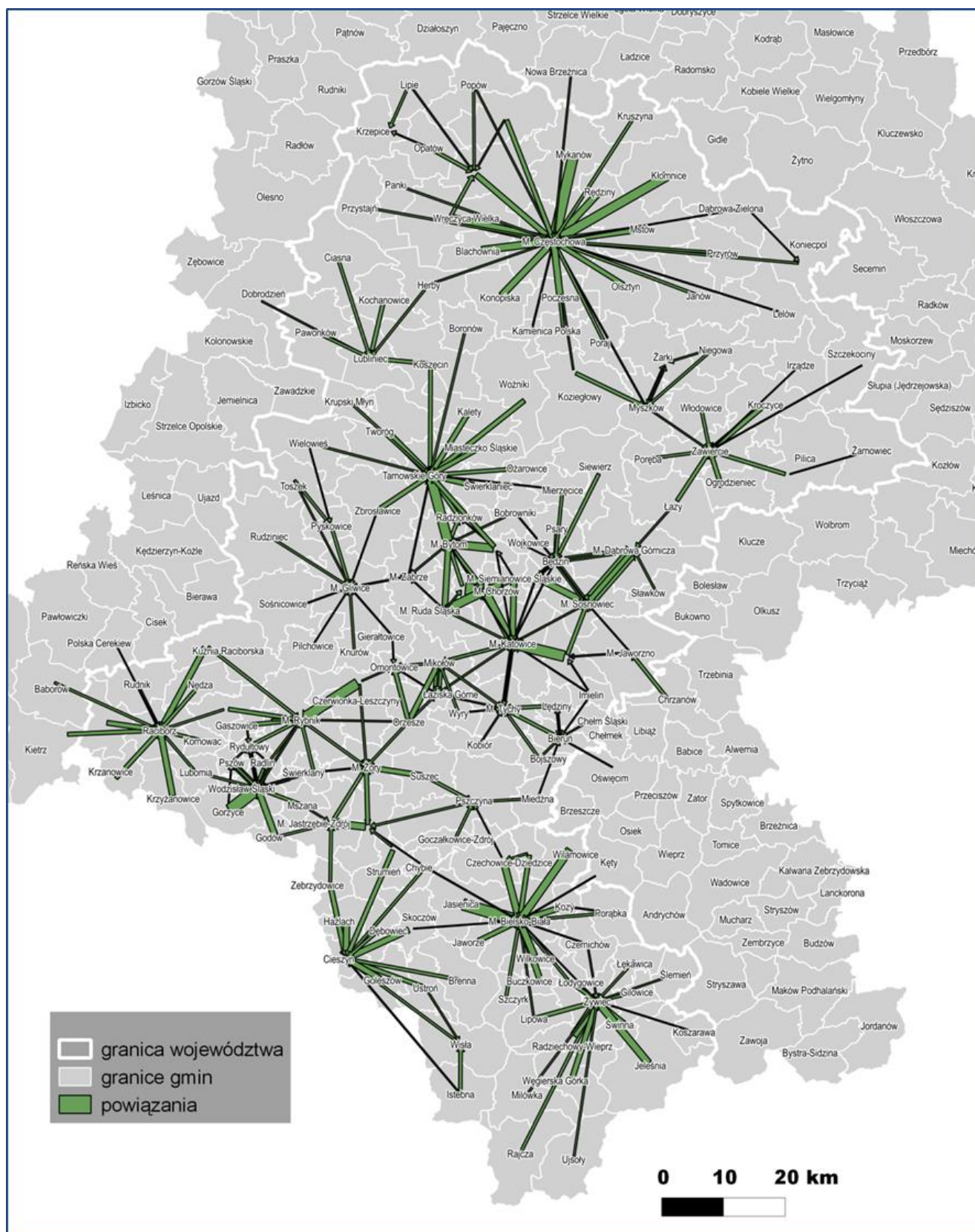
Subregion zachodni charakteryzował się podziałem na trzy główne ośrodki w zakresie wielkości przyjazdów do szkół ponadpodstawowych, jakimi były: Wodzisław Śląski, Racibórz i Rybnik. Największe terytorialnie oddziaływanie posiadał Racibórz, który generował przyjazdy do szkół powyżej 50 uczniów nie tylko z całego powiatu raciborskiego, ale także z zachodniej części powiatu rybnickiego oraz z graniczących z województwem śląskim gmin województwa opolskiego.

Subregion południowy w zakresie dojazdów do szkół ponadpodstawowych charakteryzował się podziałem na trzy główne ośrodki, jakimi były miasta powiatowe: Bielsko-Biała, Żywiec i Cieszyn. Bielsko-Biała była drugim po Częstochowie, najsilniejszym ośrodkiem w skali województwa w tym zakresie i generuje ponad 3,8 tys. codziennych dojazdów do szkół z gmin zewnętrznych. Struktura powiązań bardzo wiernie odwzorowywała podział administracyjny i w zasadzie dla wszystkich gmin w subregionie najważniejszymi generatorami ruchu były ich ośrodki powiatowe.

⁵ Zeszyt Analiz RCAS 1/2012 „Analiza powiązań funkcjonalnych na obszarze województwa śląskiego”. Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego, Katowice.

⁶ W odróżnieniu od danych o dojazdach do pracy dane te obejmują tylko przepływy z gmin zewnętrznych, nie uwzględniając dojazdów wewnętrznych.

Mapa. Powiązania w zakresie dojazdów do szkół ponadpodstawowych w województwie śląskim (powyżej 50 uczniów w jednym kierunku)

Źródło: Zeszyt Analiz RCAS 1/2012 „Analiza powiązań funkcjonalnych na obszarze województwa śląskiego”. Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego, Katowice 2012.

Wnioski

W województwie śląskim jest dobrze rozwinięta infrastruktura transportowa (transport drogowy, kolejowy, powietrzny jak i wodny).

Województwo śląskie ma największą w kraju gęstość dróg (w tym autostrad i dróg ekspresowych), jednakże niezadowalające jest powiązanie sieci dróg lokalnych z siecią dróg wyższych kategorii.

Dobrze rozwinięta infrastruktura transportowa sprzyja dojazdom do pracy, zwłaszcza z obszarów wiejskich do miast aglomeracji, zarówno w subregionie centralnym jak również w subregionie północnym i południowym. Analogiczna sytuacja ma miejsce jeśli chodzi o dojazdy uczniów do szkół, zwłaszcza średnich i wyższych.

W województwie śląskim, odnotowuje się także największe natężenie ruchu na drogach krajowych (prawie dwukrotnie przekracza średnią krajową).

Sieć infrastruktury transportowej województwa ulega cały czas poprawie – biorąc pod uwagę inwestycje drogowe w województwie, lecz niestety należy się spodziewać, że natężenie ruchu będzie w dalszym ciągu wzrastało.

Zagęszczenie na terenie województwa śląskiego liniowej infrastruktury transportowej, rozwój MPL „Katowice” w Pyrzowicach, zlokalizowanie centrów logistycznych oraz korzystne położenie na przecięciu głównych ciągów transportowych sieci TEN-T predestynuje region do dalszego rozwoju transportu multimodalnego i osiągnięcia z tego tytułu korzyści gospodarczych.

Jednakże konieczne są inwestycje, które poprawią stan dróg, a także inwestycje, które pozwolą na skomunikowanie dróg lokalnych z drogami wyższej kategorii, co pozwoli na zwiększenie dostępności komunikacyjnej obszarów województwa. Niezbędne są też inwestycje polegające na budowie nowych dróg, które pozwolą na obniżenie natężenia ruchu drogowego na głównych trasach drogowych województwa.

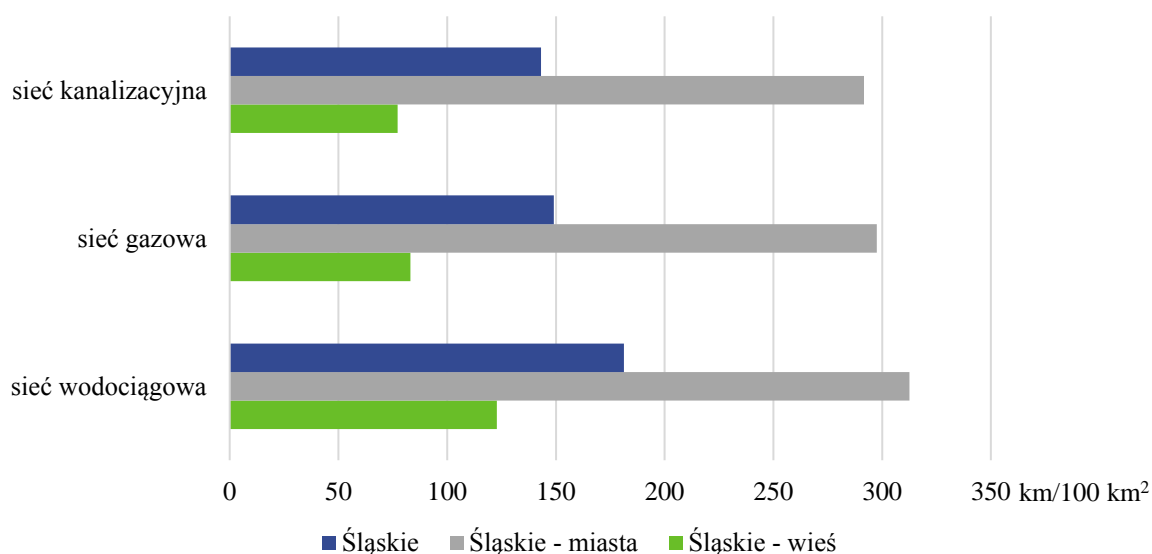
Infrastruktura kolejowa jest zaniedbana, szczególnie zły stan widoczny jest na obszarach eksploatacji górniczej. Niezbędne są inwestycje mające na celu poprawę stanu technicznego linii kolejowych.

Przedsięwzięcia drogowe i kolejowe poprawią jakość życia mieszkańców województwa, będą miały pozytywny wpływ na warunki dojazdów do pracy jak i na dostępność szkolnictwa.

Infrastruktura techniczna

Podstawowym wskaźnikiem rozwoju infrastruktury technicznej w regionie jest długość sieci rozdzielczej w zakresie infrastruktury wodociągowej, kanalizacyjnej i gazowej. W 2021 r. największą siecią rozdzielczą w województwie śląskim była sieć wodociągowa (181,2 km/100 km²), następnie gazowa (149,0 km/100 km²) oraz kanalizacyjna (143,1 km/100 km²). Wskaźnik długości sieci rozdzielczej na obszarach wiejskich województwa kształtował się poniżej wartości dla obszarów miejskich, jak i średniej dla regionu pod względem każdego rodzaju sieci.

Wykres. Długość sieci rozdzielczej na 100 km² w województwie śląskim w podziale na miasta i wieś w 2021 r.

Źródło: opracowanie na podstawie Banku Danych Lokalnych – Główny Urząd Statystyczny.

Długość czynnej sieci wodociągowej rozdzielczej na obszarach wiejskich w 2021 r. wyniosła 10495,5 km, tj. 47,0% długości sieci w województwie oraz 40,9% przyłączy prowadzących do budynków mieszkalnych i zbiorowego zamieszkania. W skali roku w województwie śląskim przybyło 188,9 km sieci, w tym 81,7 km sieci na obszarach wiejskich.

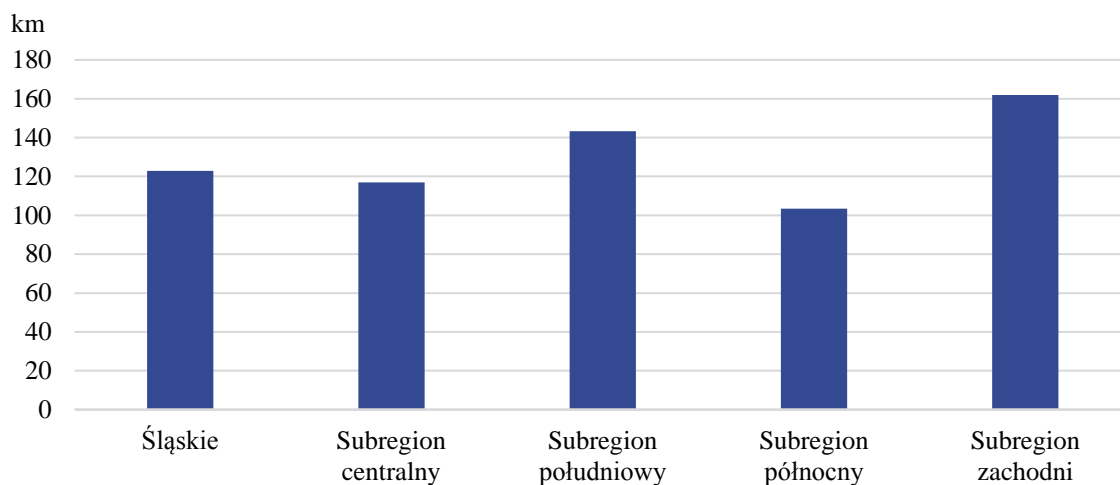
Sieć kanalizacyjna na obszarach wiejskich wyniosła 6594,9 km, co stanowi 37,4% sieci województwa i 33,0% przyłączy prowadzących do budynków mieszkalnych i zbiorowego zamieszkania. W skali roku przybyło na obszarach wiejskich 158,2 km sieci, z tego najwięcej w subregionie zachodnim 60,3 km.

Długość sieci gazowej ogółem na obszarach wiejskich wyniosła 7517,5 km, tj. 39,4% sieci województwa oraz 31,6% przyłączy do budynków mieszkalnych i niemieszkalnych. W skali roku w województwie śląskim przybyło 627,7 km sieci, w tym na obszarach wiejskich 347,7 km sieci.

W 2021 r. zużycie wody w gospodarstwach domowych na 1 mieszkańca kształtowało się na poziomie 30,9 m³ (w miastach: 32,1 m³; na wsi: 27,0 m³). Poziom zużycia gazu w gospodarstwach domowych w województwie śląskim na 1 mieszkańca wyniósł 1613,3 kWh, na wsi był niższy niż w miastach i wyniósł (odpowiednio: 1421,0 kWh i 1672,8 kWh).

Na obszarze województwa śląskiego występują w dalszym ciągu tzw. „białe plamy”, czyli obszary całkowicie pozbawione dostępu do sieci gazowej czy ciepłowniczej.

Wykres. Długość sieci wodociągowej rozdzielczej na 100 km² obszarów wiejskich w województwie śląskim według subregionów w 2021 r.

Źródło: opracowanie na podstawie Banku Danych Lokalnych – Główny Urząd Statystyczny.

Wnioski

W województwie śląskim infrastruktura techniczna (woda, kanalizacja, gaz) jest znacznie słabiej rozwinięta na obszarach wiejskich niż w miastach.

Przeprowadzona analiza w zakresie infrastruktury wodociągowej, kanalizacyjnej i gazowej wskazuje, że w kolejnych latach również liczba osób korzystających z ww. instalacji zamieszkujących na obszarach wiejskich będzie poniżej średniej, zarówno dla województwa jak i dla obszarów miejskich.

Konieczne są na obszarach wiejskich inwestycje polegające na budowie nowych odcinków sieci infrastruktury technicznej oraz na przebudowie odcinków istniejących.

Wzrost dostępności infrastruktury technicznej poprawi standard życia mieszkańców województwa jak i stan środowiska naturalnego.

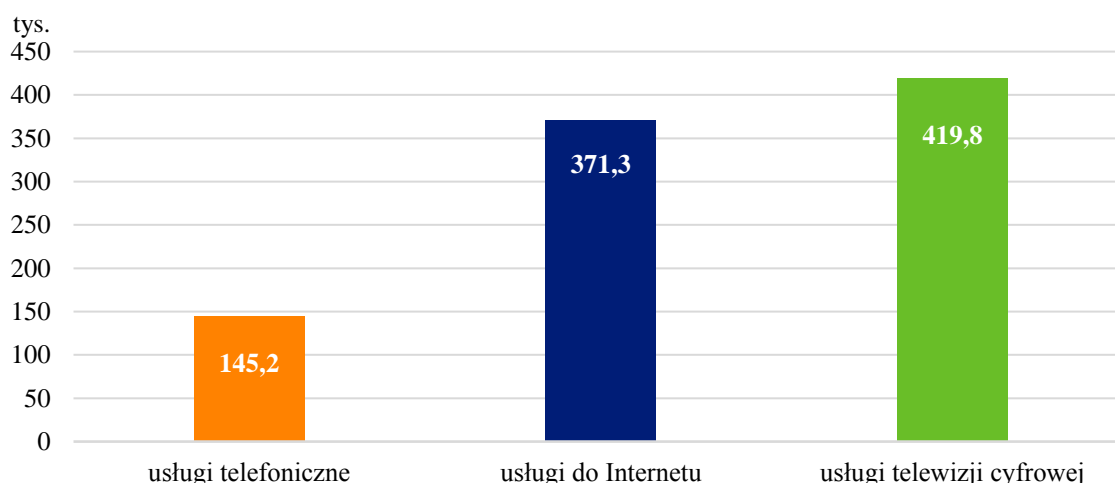
Infrastruktura teleinformatyczna

Liczba łączy abonenckich ogółem (tj. z dostępem ISDN PRA + BRA, z dostępem analogowym POTS, telewizja kablowa, światłowodowe FTTH i inne) w 2020 r. wynosiła 411,2 tys., w tym odnotowano 279,4 tys. łączy konsumentów, a 131,8 tys. – biznesu. W porównaniu z 2019 r. liczba łączy abonenckich obniżyła się o 10,0%. Gęstość tej sieci, mierzona liczbą łączy na 1000 ludności, w województwie wyniosła 92 (101 – w 2019 r.).

W 2020 r. zaobserwowano, podobnie jak w latach poprzednich, zmniejszenie zainteresowania usługami telefonii stacjonarnej. Efektem tego był dalszy spadek liczby abonentów i łącznego czasu połączeń z wykorzystaniem telefonów stacjonarnych. Liczba abonentów telefonii stacjonarnej w 2020 r. w województwie wyniosła 384,6 tys. (436,0 tys. w 2019 r.), w tym 308,6 tys. stanowili konsumenci, a 76,0 tys. – abonenci strefy biznesu. Połączenia telefoniczne w telefonii stacjonarnej najczęściej wykonywane były w ruchu krajowym.

Od lat systematycznie rośnie udział gospodarstw posiadających dostęp do Internetu. W 2021 r. dostęp do Internetu w domu posiadało 93,6% gospodarstw domowych w województwie śląskim (92,4% w kraju), co oznacza wzrost o 3,3 p. proc. w ciągu roku oraz wzrost na przestrzeni pięciu lat o 20,3 p. proc. Gospodarstwa domowe z dostępem do Internetu korzystały z niego głównie poprzez połączenia szerokopasmowe.

Wykres. Abonenci telewizji kablowej w 2020 r.
Stan w dniu 31 lipca

Źródło: Telekomunikacja w 2020 r. – publikacja Głównego Urzędu Statystycznego.

Liczba abonentów telewizji w 2020 r. wyniosła 928,6 tys. (w tym na wsi 152,8 tys.), i od lat wykazuje tendencję spadkową, natomiast odnotowuje się sukcesywny wzrost abonentów telewizji kablowej, których było w województwie 537,0 tys. (tj. o 1,5% więcej niż 2019 r.). Abonenci radiowi stanowili grupę 965,0 tys. osób, w tym 807,3 tys. osób w miastach i 157,7 tys. na wsi.

Wnioski

Liczba łączny abonenckich wykazuje tendencję spadkową, podobnie jak liczba abonentów radia i telewizji, w obszarach wiejskich, jak i na terenie miast aglomeracji śląskiej. Rośnie natomiast liczba abonentów telewizji kablowej oraz liczba gospodarstw posiadających dostęp do Internetu.

Gospodarka odpadami

Podstawowymi dokumentami regulującymi kwestię gospodarki odpadami są zgodnie z zapisami ustawy z dnia 14 grudnia 2012 r. o odpadach (j.t.: Dz. U. z 2018 r. poz. 21 z późn. zm.) plany gospodarki odpadami opracowywane na poziomie krajowym i wojewódzkim. Plany gospodarki odpadami podlegają aktualizacji nie rzadziej niż co 6 lat.

Krajowy plan gospodarki odpadami 2022, przyjęty został Uchwałą Nr 88 Rady Ministrów z dnia 1 lipca 2016 r. (M.P. z dnia 11 sierpnia 2016 r., poz. 784).

Uchwałą Nr V/37/7/2017 z dnia 24 kwietnia 2017 r. Sejmik Województwa Śląskiego przyjął „Plan gospodarki odpadami dla województwa śląskiego na lata 2016-2022”, dokument ten stanowi aktualizację dotychczasowego „Planu gospodarki odpadami dla województwa śląskiego 2014” przyjętego Uchwałą Nr IV/25/1/2012 z dnia 24 sierpnia 2012 roku podjętą przez Sejmik Województwa Śląskiego. Załącznikiem do wojewódzkiego planu gospodarki odpadami jest plan inwestycyjny, w którym istotne jest wskazanie infrastruktury niezbędnej do osiągnięcia zgodności z dyrektywami Unii Europejskiej (dalej: UE) w zakresie gospodarki odpadami komunalnymi, w tym wdrożenia hierarchii sposobów postępowania z odpadami, osiągnięcia wymaganych poziomów przygotowania do ponownego użycia i recyklingu oraz ograniczenia składowania odpadów komunalnych ulegających biodegradacji. Opracowanie aktualizacji wojewódzkiego planu gospodarki odpadami umożliwić ma samorządom

województw weryfikację stanu gospodarki odpadami na terenie objętym danym planem oraz właściwe zaplanowanie niezbędnych inwestycji pozwalających na osiągnięcie celów w zakresie gospodarki odpadami wynikających z przepisów krajowych oraz UE.

Województwo Śląskie jako obszar silnie zurbanizowany, o wysokim stopniu uprzemysłowienia charakteryzuje się dużą ilością wytwarzanych i nagromadzonych odpadów, co w istotnym stopniu ma negatywny wpływ na jakość wód, gleb oraz powietrza atmosferycznego. W 2021 r. w województwie śląskim wytworzono 29563,6 tys. t odpadów, z czego 6,1% stanowiły odpady komunalne.

Odpady niebezpieczne i inne niż niebezpieczne z wyłączeniem odpadów komunalnych wytworzone w 298 zakładach na terenie województwa stanowiły 25,8% ilości odpadów wytworzonych w kraju, tj. 27 768,6 tys. t – o 9,0% mniej niż w 2019 r.

Głównym źródłem odpadów w 2021 r. były, podobnie jak w latach poprzednich, jednostki należące do sekcji górnictwo i wydobywanie (78,0% odpadów wytworzonych w województwie, o 2,0 p. proc. więcej niż w 2019 r.), zakłady przetwórstwa przemysłowego (17,1% – wzrost o 0,7 p. proc.) i zakłady prowadzące działalność w zakresie wytwarzania i zaopatrywania w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze układów klimatyzacyjnych (2,3% – spadek o 1,3 p. proc.).

Wśród odpadów wytworzonych w 2021 r. przeważały odpady powstające przy płukaniu i oczyszczaniu kopaliny, stanowiące 70,4% odpadów wytworzonych. Duży odsetek odpadów wytworzonych stanowiły również:

- zużycie z procesów wytopienia – 8,7%,
- odpady z flotacyjnego wzbogacania węgla – 4,0%,
- odpady z wydobywania kopaliny innych niż rudy metali – 2,8%.

Z ogólnej ilości wytworzonych odpadów w ciągu 2021 r., 46,0% została poddana odzyskowi we własnym zakresie, 44,5% przekazana innym odbiorcom, 8,8% unieszkodliwiona we własnym zakresie, a pozostałe 0,7% zmagazynowano czasowo.

W zakładach zlokalizowanych na terenie województwa śląskiego rekultywacji w ciągu 2021 r. poddano 2,5 ha terenów składowania odpadów (w 2019 r. nie odnotowano zrehabilitowanych terenów). Niezrehabilitowana powierzchnia składowania odpadów zajmowała w końcu 2021 r. 1471,2 ha i wzrosła o 8,0% w stosunku do 2019 r.

W przekroju terytorialnym według powiatów, najwięcej odpadów przemysłowych zostało wytworzonych w ciągu 2021 r. w powiecie: Jastrzębie Zdrój – 3749,5 tys. t, pszczyńskim – 3522,1 tys. t, mikołowskim – 3315,0 tys. t, Dąbrowa Górnicza – 3162,5 tys. t, gliwickim – 2847,7 tys. t i Rybnik – 1954,5 tys. t. Odpady wytworzone w wymienionych powiatach i miastach na prawach powiatu stanowiły prawie 67% odpadów wytworzonych w województwie.

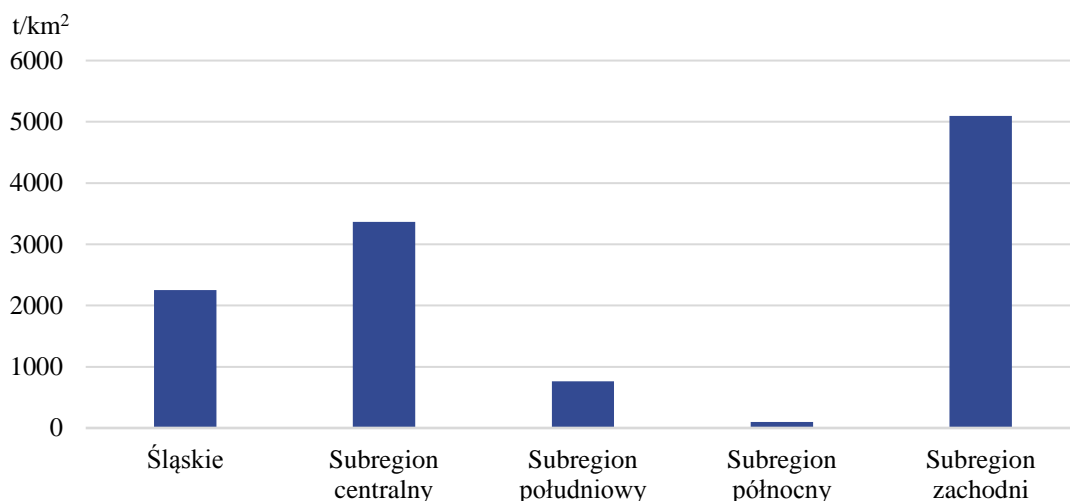
W końcu 2021 r. ilość odpadów nagromadzonych na składowiskach własnych zakładów wyniosła 458721,5 tys. t (25,3% odpadów nagromadzonych w kraju), tj. mniej o 1,3% w porównaniu z 2019 r. Największą ilość odpadów dotychczas składowanych na składowiskach własnych zgromadziły jednostki prowadzące działalność w zakresie górnictwa i wydobywania (90,4% odpadów nagromadzonych na terenie województwa – więcej niż w 2019 r. o 0,3 p. proc.). Ponad 94% nagromadzonych odpadów znajdowało się w powiatach: gliwickim, wodzisławskim, mikołowskim i rybnickim oraz w miastach

na prawach powiatu: Jastrzębie-Zdrój, Gliwice, Jaworzno i Ruda Śląska. Na 1 km² powierzchni ww. terenów przypadało od 53,4 tys. t (w powiecie rybnickim) do 1591,8 tys. t (w Jastrzębiu-Zdroju) odpadów dotychczas składowanych na składowiskach własnych zakładów, przy przeciętnej dla województwa 37,2 tys. t odpadów nagromadzonych na 1 km² powierzchni (dla Polski – 5,8 tys. t na 1 km²).

W przekroju terytorialnym według podregionów, największa ilość odpadów wytworzonych (z wyłączeniem odpadów komunalnych) w ciągu 2021 r. przypadała na podregion tyski (30,1% wszystkich wytworzonych odpadów w województwie) i rybnicki (24,8%). Pod względem ilości odpadów dotychczas nagromadzonych w obiektach własnych (składowiska, obiekty unieszkodliwiania odpadów wydobywczych) zakładów według stanu w końcu roku dominowały podregiony gliwicki (45,7% ogółu odpadów dotychczas składowanych) i rybnicki (40,8%).

W województwie śląskim wytworzono w ciągu roku (z wyłączeniem odpadów komunalnych) 2251,6 ton odpadów na km². Najwięcej odpadów wytworzył subregion zachodni (5097,0 t/km²), a następnie subregion centralny (3366,9 t/km²). Najmniej odpadów wytworzył subregion północny (98,2 t/km²) oraz południowy (763,0 t/km²). Na obszarach miejskich w województwie śląskim wytworzono 5680,5 t/km², natomiast na obszarach wiejskich – 730,4 t/km². Najwięcej odpadów wytworzono na obszarach miejskich w subregionie zachodnim (12373,2 t/km²), a także centralnym (5454,0 t/km²) i południowym (3722,1 t/km²). Najmniej odpadów wytworzono w subregionie północnym (639,2 t/km²). W przypadku obszarów wiejskich województwa śląskiego najwięcej odpadów (z wyłączeniem odpadów komunalnych) wytworzono na obszarze wsi subregionu centralnego (1857,0 t/km²). Zdecydowanie poniżej średniej wojewódzkiej dla obszarów wiejskich kształtował się ten wskaźnik w subregionie zachodnim (204,2 t/km²) i południowym (22,8 t/km²), a najmniejszy był w subregionie północnym (8,4 t/km²).

Wykres. Odpady wytworzone (z wyłączeniem odpadów komunalnych) w województwie śląskim według subregionów w 2021 r.

Źródło: opracowanie na podstawie Banku Danych Lokalnych – Główny Urząd Statystyczny.

Drugą grupę, obok odpadów przemysłowych, stanowią odpady komunalne. W 2021 r. w województwie śląskim z gospodarstw domowych, handlu, małego biznesu, biur i instytucji oraz usług komunalnych zebrano 1795,0 tys. t odpadów komunalnych, tj. więcej o 5,5% w porównaniu z 2019 r. Z gospodarstw domowych pochodziło 87,8% zebranych w 2021 r. odpadów – 1575,6 tys. t (o 5,4% więcej niż w 2019 r.). Odpady z usług komunalnych, handlu,

małego biznesu, biur i instytucji stanowiły 12,2% zebranych odpadów – 219,4 tys. t (o 6,3% więcej niż w 2019 r.).

W 2021 r. odpady zmieszane stanowiły 54,7% zebranych odpadów (w 2019 r. – 60,7%) – 11,9% odpadów w skali kraju. Na 1 mieszkańca województwa śląskiego w 2021 r. przypadało 401,3 kg zebranych odpadów komunalnych ogółem (miasta – 413,8 kg/osobę, wieś – 360,9 kg/osobę), natomiast ilość zebranych odpadów komunalnych zmieszanych (bez wyselekcjonowanych) ukształtowała się na poziomie 219,7 kg/osobę (miasta – 234,8 kg/osobę, wieś – 170,7 kg/osobę). Najwięcej zmieszanych odpadów komunalnych na osobę w miastach zebrano w subregionie północnym (256,3 kg/osobę), następnie centralnym (247,3 kg/osobę), zachodnim (227,9 kg/osobę) oraz południowym (136,0 kg/osobę). W przypadku obszarów wiejskich, najwięcej zebrano w subregionie centralnym (227,3 kg/osobę) i zachodnim (190,2 kg/osobę), a najmniej w subregionie południowym (99,9 kg/osobę) i północnym (178,6 kg/osobę).

Ilość odpadów zebranych selektywnie w 2021 r. wzrosła o 21,6% w porównaniu z 2019 r. i wyniosła 812,5 tys. t, tj. 45,3% zebranych odpadów komunalnych (w 2019 r. – 39,3%). Z gospodarstw domowych pochodziło 93,2% odpadów zebranych selektywnie (92,3% w 2019 r.).

W końcu 2021 r. w województwie śląskim funkcjonowało 18 czynnych składowisk o łącznej powierzchni 131,9 ha, na które trafiło 42,9% zebranych odpadów (w 2019 r. – 40,3%). Recyklingowi poddano 32,2% odpadów, a 14,5% skierowano do przetwarzania biologicznego.

Według stanu w końcu 2021 r. na obszarze województwa śląskiego odnotowano 554 dzikie wysypiska (miasta – 440, wieś – 114), stanowiły one 24,7% dzikich wysypisk w kraju. Na obszarach wiejskich regionu było zlokalizowanych 11,3% wysypisk. Najwięcej dzikich wysypisk stwierdzono w subregionie centralnym – 444 (miasta – 429, wieś – 15). W subregionie północnym odnotowano 96 takich wysypisk (miasta – 8, wieś – 88), w południowym 10 (miasta – 1, wieś – 9), a najmniej w subregionie zachodnim – 4 (miasta – 2, wieś – 2).

W miastach województwa śląskiego odnotowano 189 oczyszczalni (przemysłowych i komunalnych), a na wsi 139. Najwięcej oczyszczalni było zlokalizowanych w subregionie centralnym (miasta – 137, wieś – 62), następnie w południowym (miasta – 23, wieś – 30), północnym (miasta – 10, wieś – 39), a najmniej w zachodnim (miasta – 19, wieś – 8).

W przypadku oczyszczalni przemysłowych, zlokalizowanych w województwie śląskim, najwięcej odnotowano oczyszczalni mechanicznych (miasta – 54, wieś – 0), następnie biologicznych (miasta – 33, wieś – 12) oraz chemicznych (miasta – 18, wieś – 5). Najmniej w regionie usytuowanych było oczyszczalni z podwyższonym usuwaniem biogenów (miasta – 1, wieś – 2). Powyższe rodzaje oczyszczalni dominowały w większości w miastach subregionu centralnego.

Zgodnie z obowiązującym „Planem gospodarki odpadami dla województwa śląskiego na lata 2016-2022”, na obszarze województwa w 2014 r. funkcjonowały 4 spalarnie odpadów niebezpiecznych, w tym spalarnie odpadów zawierających PCB, 4 spalarnie przekształcające PCB, 62 termiczne odpady medyczne i weterynaryjne, które były zlokalizowane w Gliwicach, Dąbrowie Górniczej, Katowicach i Bielsku-Białej oraz jedna spalarnia komunalnych osadów ściekowych zlokalizowana w Dąbrowie Górniczej.

Wnioski

Odpady komunalne:

Na podstawie danych źródłowych prognozuje się, dalszy wzrost odpadów komunalnych przypadających na 1 km², zarówno w miastach jak i obszarach wiejskich.

W oparciu o prognozy zawarte w wojewódzkim programie gospodarki odpadami wskazać należy, że:

- nie będą występowały istotne (radykalne) zmiany ilości i składu wytwarzanych odpadów komunalnych,
- następować będzie wzrost wskaźników ilościowych wytwarzania odpadów komunalnych; wzrost ten kształtował się będzie na poziomie 5% w okresach 5-cio letnich, a po roku 2025 – 5 % w okresach 10-cio letnich,
- wzrost poziomu selektywnego zbierania odpadów spowoduje zmiany ilości i składu odpadów niesegregowanych, zmniejszy się w nich głównie zawartość papieru, tworzyw sztucznych, szkła i metali.

Przyjmując założenia dotyczące przewidywanych zmian w masie i jakości wytwarzanych odpadów komunalnych do 2022 roku oraz docelowo do 2030 roku – należy oczekiwać niewielkiego wzrostu masy wytwarzanych odpadów w województwie śląskim z poziomu 1 516,5 tys. Mg (bez odpadów komunalnych budowlanych i rozbiórkowych) w 2016 r. do 1 552,1 tys. Mg w 2022 r., 1 547,2 tys. Mg w 2028 roku i 1 562,7 tys. Mg w roku 2030.

Odpady inne:

Odnosnie odpadów pochodzących z sektora gospodarczego, na podstawie danych zawartych w wojewódzkim planie gospodarowania odpadami przewiduje się, że w latach 2018-2022 nastąpi stabilny wzrost masy wytwarzanych odpadów. Prognozuje się wzrost masy odpadów innych niż niebezpieczne o 1% w stosunku do roku poprzedniego oraz o 0,5% dla odpadów niebezpiecznych. W 2022 r. na terenie województwa śląskiego prawdopodobnie powstanie niecałe 53 mln Mg odpadów, z czego ok. 400 tys. Mg będą stanowiły odpady niebezpieczne. Do 2022 r. można spodziewać się niewielkiego wzrostu ilości odpadów z sektora gospodarczego, poddanych procesom odzysku i unieszkodliwiania przy jednoczesnym ograniczeniu ilości odpadów podlegających składowaniu na składowiskach w sposób celowo zaprojektowany.

Do pozytywnych tendencji w zakresie gospodarki odpadami, mających wpływ na stan środowiska naturalnego, należy w porównaniu z 2019 r. zaliczyć:

- zmniejszenie ilości odpadów (z wyłączeniem komunalnych) wytworzonych o 9,0%,
- zmniejszenie ilości odpadów (z wyłączeniem komunalnych) nagromadzonych w obiektach własnych o 1,3%,
- zwiększenie ilości odpadów komunalnych zebranych selektywnie i wysegregowanych o 21,6%.

W zakresie korzystania z oczyszczalni ścieków, biorąc pod uwagę realizowane oraz planowane inwestycje w sieć komunalną, zwłaszcza terenów miejskich, prognozuje się dalszy wzrost ludności korzystających z oczyszczalni ścieków w regionie śląskim.

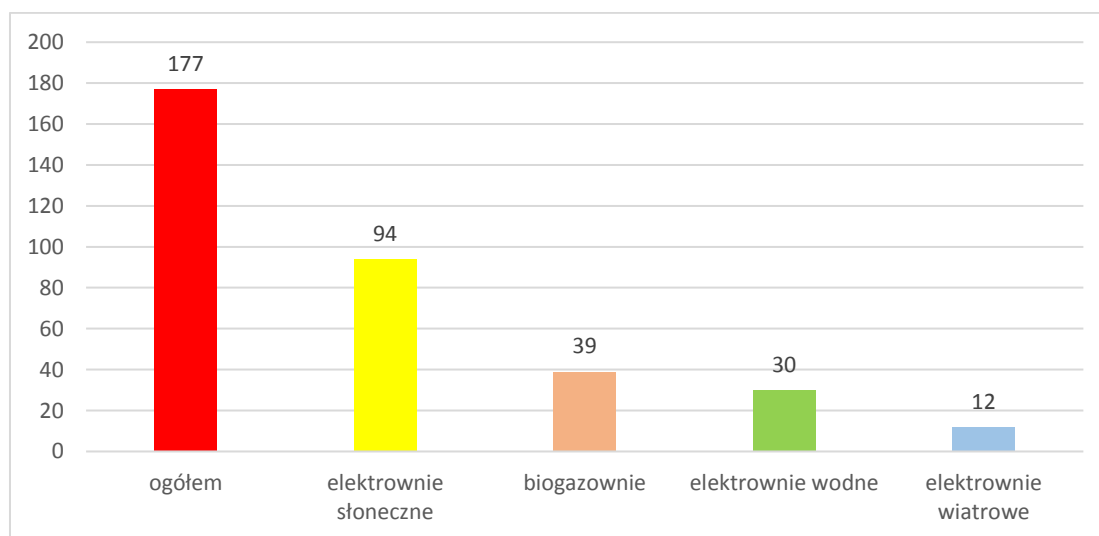
Podstawowym celem strategicznym w gospodarce odpadami jest obecnie „Gospodarka o obiegu zamkniętym”. Działania, które należy wdrożyć dla potrzeb powtórnego wykorzystania odpadów, ograniczając tym samym zużycie surowców, to:

- wdrażanie technologii pozwalających na produkcję „niskoemisyjną” – bezodpadową, promowanie ponownego użycia sprzętów poprzez tworzenie sieci napraw i ponownego użycia, organizowanie akcji wymiany i sprzedaży używanych sprzętów, prowadzenie odpowiednich stron informacyjnych,
- zapobieganie powstawaniu odpadów niebezpiecznych (np. z uwagi na wyższe zużycie produktów chemicznych typu środki ochrony roślin, farby, lakiery, preparaty stosowane w gospodarstwach rolnych), m.in. poprzez edukację i promowanie produktów „ekooznakowanych”,
- promowanie działań związanych z zapobieganiem powstawania odpadów w rolnictwie lub turystyce.

Zasoby odnawialnych źródeł energii i możliwości ich wykorzystania

Odnawialne źródła energii (OZE) to źródła wykorzystujące w procesie przetwarzania energię wiatru, promieniowania słonecznego, geotermalną, fal, prądów morskich, wodną oraz energię pozyskiwaną z biomasy i biogazu. Źródła te stanowią alternatywę dla konwencjonalnych, nieodnawialnych nośników energii, wpływając mniej szkodliwie na środowisko (szczególnie poprzez ograniczenie emisji zanieczyszczeń do wód i powietrza) i cechują się przy tym praktycznie niewyczerpalnością. Zaznaczenia wymaga, iż mimo wysokiej pozycji województwa śląskiego w produkcji energii elektrycznej, udział energii wytwarzanej w instalacjach OZE jest stosunkowo niski. W 2021 r. udział energii odnawialnej w produkcji energii elektrycznej ogółem wyniósł zaledwie 7,4% - gorszy wynik uzyskały województwa: opolskie, małopolskie i mazowieckie. Według raportu Prezesa Urzędu Regulacji Energetyki, w województwie śląskim na koniec 2021 r. znajdowało się 177 instalacji OZE wpisanych do rejestru wytwórców energii w małej instalacji. Najliczniej reprezentowane to instalacje OZE wykorzystujące: energię promieniowania słonecznego (94 obiekty), biogaz inny niż rolniczy (39 obiektów), hydroenergię (30 obiektów) oraz energię wiatru (12 obiektów).

Wykres. Instalacje OZE wpisane do rejestru wytwórców energii w małej instalacji na terenie województwa śląskiego – stan na dzień 31.12.2021 r.

Źródło: Raport Prezesa URE za 2021 rok, Warszawa 2022 r.

Na terenie województwa śląskiego występują przeciętne w skali Polski możliwości wytwarzania energii wyłącznie ze źródeł odnawialnych, wynika to przede wszystkim z warunków geograficznych i klimatycznych regionu.

Z uwagi na niewielką rozciągłość geograficzną województwa śląskiego zróżnicowanie warunków solarnych na terenie województwa mieści się w granicach 10%. Różnice spowodowane są głównie odmiennymi warunkami lokalnymi: wysokością nad poziomem morza, charakterystyką zachmurzenia, przejrzystością atmosfery itp. Najlepszymi warunkami do wykorzystania energii słonecznej charakteryzują się południowo-zachodnie krańce województwa (powiaty raciborski, cieszyński i wodzisławski) gdzie roczna wartość sumy energii przekracza 185 kWh/m²/rok dla energii elektrycznej produkowanej przez moduły fotowoltaiczne i odpowiednio 1,85 GJ/m²/rok dla energii cieplnej produkowanej w ciepłych kolektorach słonecznych. Ze względu na spadek cen instalacji fotowoltaicznych oraz wzrost kosztów energii, zaobserwować można znaczący wzrost w ostatnim czasie liczby instalacji pozyskujących energię z promieniowania słonecznego na obszarze województwa.

Potencjał województwa w zakresie energii pochodzącej z biomasy został oszacowany przy uwzględnieniu, że biomasa będzie pochodzić z pielęgnacji sadów oraz przycinki corocznej drzew przydrożnych, a także produkcji leśnej, łąk nieużytkowanych jako pastwiska i innych źródeł, o ile takie występują. Źródłem biogazu mogą być: oczyszczalnie ścieków, składowiska odpadów (na których deponowane jest powyżej 50 Mg na dobę) i gospodarstwa rolne (hodowle trzody chlewnej, bydła i drobiu). Z uwagi na ilość wytwarzanych ścieków, województwo śląskie posiada jeden z największych w Polsce potencjałów produkcji biogazu z osadów ściekowych (obok województwa mazowieckiego). Potencjał ten oszacowano w roku 2010 na 317 TJ (88 GWh). Pod względem ilości energii elektrycznej wytwarzanej z biogazu (6800 MW) województwo śląskie plasuje się na pierwszym miejscu w Polsce (dane URE na dzień 31.12.2014). W województwie śląskim instalacje do pozyskiwania energii z biogazu funkcjonują obecnie w 17 oczyszczalniach ścieków i 16 składowiskach odpadów. Tylko w przypadku największych wysypisk (składowiska w gminach Poczesna i Knurów) wielkość produkcji energii elektrycznej ma znaczenie ponadlokalne. Potencjalne możliwości realizacji instalacji do odzyskiwania biogazu istnieją także na innych składowiskach o dobowej ilości deponowanych odpadów powyżej 50 Mg oraz w oczyszczalniach o przepustowości powyżej 8000 – 10000m³/dobę. Do grupy gmin, które charakteryzują się najbardziej korzystnymi warunkami do rozwoju biogazowni rolniczych (grupa A) zaliczono te gminy, na terenie których występuje pogłowie podstawowych gatunków zwierząt gospodarskich w ilości ponad 2 000 SD.

Potencjał teoretyczny energii wód powierzchniowych (głównie zasoby dużej energetyki wodnej) szacuje się dla województwa śląskiego na ok. 460 GWh/rok. Stanowi to zaledwie 2% łącznych zasobów teoretycznych kraju. Na potencjał techniczny — znacznie mniejszy od teoretycznego, bo wiążący się z wieloma ograniczeniami i stratami — składa się: produkcja energii elektrycznej w dwóch dużych przepływowych elektrowniach wodnych, w 21 istniejących małych elektrowniach wodnych oraz możliwy do uzyskania potencjał techniczny energii ze 142 potencjalnych małych elektrowni wodnych (MEW). Łączny potencjał techniczny zasobów hydroenergetycznych województwa śląskiego szacowany jest na 101,17 GWh/rok i stanowi to ok. 22% potencjału teoretycznego. Dobre warunki dla rozwoju MEW występują w górskich powiatach na południu województwa (powiaty: żywiecki, Bielsko-Biała oraz bielski i cieszyński), a także w powiatach centralnej części województwa

(szczególnie powiat gliwicki). Przegląd potencjału i natężenia przepływu w ciekach powierzchniowych oraz lokalizacja zbiorników występujących na obszarze województwa śląskiego wskazują, że na terenie tym możliwości dużej energetyki wodnej zostały wyczerpane. Należy zatem skoncentrować uwagę na perspektywach energetycznego wykorzystania małych cieków wodnych.

Na podstawie pomiarów prędkości wiatru dokonanych przez IMGW dla większości obszaru województwa śląskiego warunki wykorzystania energii wiatru określono jako mało korzystnego, a tylko południowej części regionu – jako korzystne. Analiza potencjału teoretycznego i technicznego województwa pod względem warunków wiatrowych stanowi podstawę delimitacji obszarów o najkorzystniejszych warunkach dla potencjalnego wykorzystania energii wiatru (strefa A) dla trzech wysokości gondoli siłowych: 18 m n.p.t. (gm. Koszarawa i Jeleśnia), 40 m n.p.t. (gm. Koszarawa i Jeleśnia) oraz 60 m n.p.t. (gm. Koszarawa, Jeleśnia, Olsztyn). Nieco gorszy potencjał techniczny (strefa B) zidentyfikowany został na większym obszarze województwa.

Warunki hydrogeotermalne obszarów perspektywicznych dla rozwoju energetyki geotermalnej (w tym potencjał teoretyczny i techniczny) w obrębie głównych jednostek geologicznych województwa śląskiego są zróżnicowane. Najlepsze warunki dla wykorzystania energii geotermalnej (kategoria A potencjału geotermicznego, wyrażonego wartością maksymalnej mocy termicznej potencjału technicznego, o wartości ponad 2 MW) występują w powiatach północno-wschodniej części województwa. Dotyczy to potencjału zbiornika jurajskiego i triasowego w powiatach częstochowskim i Częstochowa, zawierciańskim i myszkowskim. Potencjał mocy termicznej w interwale wartości od powyżej 1 do 2 MW (kategoria B) w odniesieniu do zbiornika triasowego dotyczy następujących powiatów w porządku malejących wartości: lublinieckiego, tarnogórskiego, Bytomia, Siemianowic Śląskich i Piekar Śląskich, a w odniesieniu do zbiornika jurajskiego — jedynie powiatu kłobuckiego. W obrębie poszczególnych powiatów – niezależnie od zdiagnozowanej kategorii — warunki hydrogeotermalne mogą się różnić w sposób istotny, czego przyczyn należy upatrywać zarówno w zmianach porowatości i przepuszczalności utworów zbiornika jak i zmianach jego głębokości.

Wnioski

Na terenie województwa śląskiego występują przeciętne w skali Polski możliwości wytwarzania energii wyłącznie z odnawialnych źródeł energii. Najliczniej reprezentowanymi instalacjami odnawialnych źródeł energii na terenie województwa są: elektrownie słoneczne (wg stanu na 2021 r. województwo śląskie jest liderem w skali kraju), biogazownie oraz elektrownie wodne.

W najbliższej przyszłości ze względu na panujące uwarunkowania oraz dostępność i łatwość montażu instalacji, a także łatwość w dopasowaniu mocy instalacji do potrzeb poszczególnych odbiorców, największe szanse na rozwój w zakresie OZE mają instalacje fotowoltaiczne. Dodatkowo należy zwrócić uwagę, że coraz większe znaczenie będą miały magazyny energii, co będzie pozwalało na pewne zabezpieczenie dostawy energii.

Źródła biomasy do produkcji energii elektrycznej należy upatrywać w: pielęgnacji sadów czy łąkach nieużytkowanych jako pastwiska oraz lasach. Natomiast źródłem biogazu mogą być: oczyszczalnie ścieków, składowiska odpadów czy gospodarstwa rolne, w których prowadzona jest hodowla trzody chlewnej, bydła lub drobiu.

Na chwilę obecną, województwo śląskie plasuje się na pierwszym miejscu w kraju jeśli chodzi o ilość wytwarzanej energii elektrycznej z biogazu, którego źródłem są przede wszystkim osady ściekowe. Biorąc pod uwagę tempo rozwoju społeczeństwa, tendencja ta będzie się utrzymywała na przestrzeni kolejnych lat.

Jeśli chodzi o możliwości wytwarzania energii pochodzącej z elektrowni wodnych, to należy podkreślić, że z uwagi na wyczerpanie potencjału dużej energetyki wodnej, należałoby skupić się na perspektywach energetycznego wykorzystania małych cieków wodnych jako źródła zasilania dla małych elektrowni wodnych, dla których tworzenia szczególnie korzystne warunki występują w południowej oraz centralnej części naszego województwa.

Energetyka wiatrowa, ze względu na niezbyt zadowalające efekty prowadzonych pomiarów prędkości wiatru przez IMGW dla większości obszarów województwa śląskiego, jest raczej niszowym źródłem wykorzystywanym do pozyskiwania energii. Jednakże, z uwagi na rosnące ceny energii przyszłościowo można upatrywać również wzrostu liczby instalacji OZE wykorzystujących ten rodzaj energii.

W odniesieniu do wykorzystania energii geotermalnej, najlepsze warunki występują w powiatach północno-wschodniej części województwa, dotyczy to potencjału zbiornika jurajskiego i triasowego.

1.2.6. Zasoby środowiskowe na OW i zagospodarowanie przestrzenne

Uwarunkowania środowiskowe rozwoju obszarów wiejskich województwa śląskiego

Ogólna charakterystyka budowy geologicznej i rzeźby terenu wraz z opisem degradacji powierzchni ziemi

Województwo śląskie rozciąga się na obszarze kilku odmiennie wykształconych, wgłębnych jednostek budowy geologicznej. W strefie przypowierzchniowej litosfery najstarszą jednostką jest niecka górnośląska, którą budują karbońskie piaskowce, mułowce i iłowce z licznymi pokładami węgla kamiennego. Od wschodu i północy nieckę górnośląską otaczają łagodnie nachylone serie triasowych i jurajskich piaskowców, wapieni, dolomitów, iłów i margli budujących monoklinę śląsko-krakowską, która przechodzi w nieckę miechowską, wypełnioną utworami kredy. Południową część regionu tworzą jednostki powstałe w czasie alpejskich ruchów górotwórczych — Karpaty Zewnętrzne (zbudowane ze sfałdowanych fliszowych łupków, piaskowców i zlepieńców), na których przedpolu uformowało się zapadlisko przedkarpackie (wypełnione głównie iłami, a także piaskami).

Pokrywą powierzchnią, spod której niejednokrotnie wyłaniają się starsze skały, tworzą czwartorzędowe utwory lodowcowe, wodnolodowcowe, rzeczne i eoliczne. Podłoże skalne zawiera liczne kopaliny nadające się do gospodarczego wykorzystania. W 2013 r. na zasoby kopalin województwa składało się 200 złóż eksploatowanych, 318 udokumentowanych wstępnie lub szczegółowo oraz 234 zaniechane. Ukształtowanie terenu w regionie — podobnie jak w całej Polsce — cechuje charakterystyczny pasowy układ rzeźby terenu. Równoleżnikowo rozciągają się tu na północy i w centralnej części województwa — Wyżyna Śląsko-Małopolska o rzeźbie krawędziowej i zrębowej, a na południu — zapadliskowe Kotliny Podkarpackie i młode góry fałdowe — Karpaty. Cechy krajobrazu nizinnego posiada Dolina Małej Panwi, wcinająca się klinem od zachodu w Wyżynę Śląską.

Do najważniejszych zmian degradujących powierzchnię ziemi regionu należą: zajmowanie terenów o naturalnej rzeźbie na potrzeby osadnictwa, infrastruktury i przemysłu oraz usług, przekształcanie powierzchni ziemi wskutek podziemnej i powierzchniowej eksploatacji zasobów naturalnych, zajmowanie powierzchni pod składowanie odpadów komunalnych i przemysłowych, zanieczyszczenie gleby imisjami przemysłowymi, przekształcanie i erozja gleby na terenach użytkowanych rolniczo i leśnych. Zagrożenie wystąpieniem osuwisk dotyczy głównie obszaru Karpat oraz Pogórza Karpackiego, a w mniejszym stopniu pasa wyżyn (Płaskowyżu Rybnickiego, Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej).

Wnioski

Województwo śląskie rozciąga się na obszarze kilku odmiennie wykształconych, wgłębnych jednostek budowy geologicznej, a jego podłoże skalne zawiera liczne kopaliny nadające się do gospodarczego wykorzystania. Jest to zarówno atut jak i źródło zmian degradacyjnych terenu województwa, z którym wiąże się m. in. zajmowanie naturalnych terenów na potrzeby osadnictwa, infrastruktury czy przemysłu, a co za tym idzie, zmiany związane m. in. ze składowaniem odpadów, zarówno komunalnych jak i przemysłowych.

Wody powierzchniowe

Zasoby wód powierzchniowych województwa śląskiego charakteryzują się znacznym zróżnicowaniem, co wynika z położenia regionu w obszarze o urozmaiconej budowie geologicznej, rzeźbie terenu, warunkach klimatycznych, a także jest spowodowane skutkami działalności człowieka. Województwo śląskie położone jest w obszarze 3 dorzeczy: Wisły i Odry, należących do zlewiska Morza Bałtyckiego (99,8% powierzchni województwa), oraz Dunaju w zlewisku Morza Czarnego (0,2%). Na obszarze województwa śląskiego znajduje się 6 regionów wodnych: Czadeczki, Małej Wisły, Górnej-Zachodniej Wisły, Środkowej Wisły, Górnej Odry, Środkowej Odry oraz Warty. Położenie województwa w strefie wododziałowej powoduje, iż zasoby wodne województwa są stosunkowo skąpe — średnie roczne zasoby wód powierzchniowych, przypadające na jednego mieszkańca województwa, są czterokrotnie niższe od średniej europejskiej, niemal o $\frac{1}{3}$ niższe od średniej krajowej i wynoszą zaledwie 1135 m³/rok. Ponadto tylko niewielka część tych skromnych zasobów wodnych nadaje się do gospodarczego wykorzystania, ponieważ są one znacznie zanieczyszczone. Oprócz zasobów wód płynących istotne znaczenie posiada retencja powierzchniowa w postaci zbiorników wodnych. Liczba naturalnych zbiorników wodnych w regionie jest niewielka, co wynika głównie z cech rzeźby i litologii podłoża terenu. Cechą wyróżniającą województwo na tle kraju jest natomiast duża liczba antropogenicznych zbiorników wodnych (kilka tysięcy), powstałych w wyniku świadomych i celowych, jak też niezamierzonych działań człowieka.

W 2022 roku Główny Inspektorat Ochrony Środowiska, Regionalny Wydział Monitoringu Środowiska w Katowicach wykonał klasyfikacje i oceny stanu wód województwa śląskiego na podstawie badań prowadzonych w ramach Państwowego Monitoringu Środowiska w latach 2016-2021. Zasady dotyczące klasyfikacji i oceny stanu jednolitych części wód powierzchniowych zawarte zostały w rozporządzeniu Ministra Infrastruktury z dnia 25 czerwca 2021 r. w sprawie klasyfikacji stanu ekologicznego, potencjału ekologicznego i stanu chemicznego oraz sposobu klasyfikacji stanu jednolitych części wód powierzchniowych, a także środowiskowych norm jakości dla substancji priorytetowych (Dz.U. 2021, poz. 1475). Klasyfikacje stanu ekologicznego, potencjału ekologicznego i stanu chemicznego oraz ocenę stanu jednolitych części wód powierzchniowych przeprowadzono, zgodnie z § 15

rozporządzenia klasyfikacyjnego, na podstawie najbardziej aktualnych wyników badań z ostatnich 6 lat (lata 2016-2021). Uwzględniono jednocześnie zasady określone w Przewodniku do wykonywania ocen stanu jednolitych części wód powierzchniowych, opracowanym w 2019 r. przez konsorcjum w składzie Instytut Ochrony Środowiska – Państwowy Instytut Badawczy, Europejskie Regionalne Centrum Ekohydrologii Polskiej Akademii Nauk oraz Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej – Państwowy Instytut Badawczy na zamówienie Głównego Inspektoratu Ochrony Środowiska.

W latach 2016-2021 klasyfikacje i oceny stanu wód wykonano dla 225 jcwp, w tym wykonano:

- 142 klasyfikacje stanu ekologicznego,
- 77 klasyfikacji potencjału ekologicznego,
- 149 klasyfikacji stanu chemicznego,
- 212 ocen stanu wód.

Wyniki wykonanych klasyfikacji i ocen stanu wód zestawiono w tabeli: „*Podsumowanie statystyczne klasyfikacji i oceny jednolitych części wód rzecznych woj. śląskiego za lata 2016-2021*”.

Klasyfikację stanu ekologicznego w oparciu o wyniki monitoringu wykonano dla 142 monitorowanych naturalnych jcwp rzecznych. Największy udział w sklasyfikowanych naturalnych jcwp stanowiły te o umiarkowanym stanie ekologicznym - 45% oraz słabym stanie ekologicznym – 27%. Stan dobry sklasyfikowano w 14% jcwp rzecznych, natomiast bardzo dobrego stanu ekologicznego nie odnotowano. Około 14% ocenionych jcwp rzecznych miało zły stan ekologiczny. Klasyfikacja potencjału ekologicznego była możliwa w 77 monitorowanych silnie zmienionych oraz sztucznych jcwp rzecznych. Największy udział w sklasyfikowanych jcwp stanowiły te o umiarkowanym oraz słabym potencjale ekologicznym – odpowiednio 36% i 35%. Maksymalnego potencjału ekologicznego nie odnotowano, potencjał dobry osiągnęło 12% jcwp. Zły potencjał ekologiczny miało 17% badanych jcwp. Wykonanie klasyfikacji potencjału ekologicznego nie było możliwe w przypadku 4 jcwp rzecznych silnie zmienionych o typie 0, niebędących kanałami (brak norm) oraz dla 2 jcwp sztucznych (typ 0), dla których było brak możliwości klasyfikacji wskaźnika biologicznego.

Wykonanie klasyfikacji stanu chemicznego było możliwe dla 149 jcwp rzecznych, w których badano wskaźniki chemiczne. Tylko 3% z nich osiągnęło stan chemiczny dobry (zakres monitoringu operacyjnego, badania wybranych wskaźników chemicznych), pozostałe 97% sklasyfikowano poniżej stanu dobrego. Ocena stanu wód została wykonana dla 212 monitorowanych jcwp rzecznych i wykazała zły stan ich wód. Wykonanie oceny stanu wód nie było możliwe dla 12 jcwp których stan ekologiczny sklasyfikowano jako dobry, a nie wykonano klasyfikacji stanu chemicznego (nie badano wskaźników chemicznych) oraz dla 1 jcwp o typie 0 (brak norm).

Tabela. Podsumowanie statystyczne klasyfikacji i oceny jednolitych części wód rzecznych woj. śląskiego za lata 2016-2021

Klasyfikacje i oceny jcw p rzecznych		Dorzecze Wisły			Dorzecze Odry		Dorzecze Dunaju
		Region Wodny Małej Wisły	Region Wodny Górnej-Zachodniej Wisły	Region Wodny Środkowej Wisły	Region Wodny Górnej Odry	Region Wodny Warty	Region Wodny Czadeczki
Klasyfikacja stanu ekologicznego	Bardzo dobry	0	0	0	0	0	0
	Dobry	0	5	0	9	6	0
	Umiarkowany	14	5	7	23	14	1
	Słaby	13	0	4	18	3	0
	Zły	8	0	3	6	3	0
Klasyfikacja potencjału ekologicznego	Maksymalny	0	0	0	0	0	0
	Dobry	3	6	0	0	0	0
	Umiarkowany	12	4	2	8	2	0
	Słaby	12	1	1	10	3	0
	Zły	12	0	1	0	0	0
Klasyfikacja stanu chemicznego	Dobry	0	0	0	3	1	0
	Poniżej dobrego	56	21	16	36	15	1
Ocena stanu	Dobry	0	0	0	0	0	0
	Zły	76	21	18	69	27	1
	Liczba ocenionych jcw p	76	21	18	69	27	1
	Liczba niesklasyfikowanych jcw p	1	0	0	8	4	0

Źródło: opracowanie własne Regionalnego Wydziału Monitoringu Środowiska w Katowicach, źródło danych: GIOŚ/PMŚ

Wnioski

Z uwagi na położenie województwa śląskiego, w obszarze o urozmaiconej budowie geologicznej oraz urozmaiconych warunkach klimatycznych, zasób wód powierzchniowych województwa charakteryzuje się dużym zróżnicowaniem. Dodatkowo, jego położenie w strefie wododziałowej skutkuje tym, że zasoby wodne tego terenu są raczej skąpe – średnie roczne zasoby wód powierzchniowych, przypadające na jednego mieszkańca województwa są czterokrotnie niższe od średniej europejskiej i niemal o 1/3 niższe od średniej krajowej.

Tylko niewielka część tych pokładów nadaje się do gospodarczego wykorzystania, z uwagi na ich znaczne zanieczyszczenie. Potwierdzeniem takiego stanu rzeczy, są badania prowadzone przez Główny Inspektorat Ochrony Środowiska w ramach Państwowego Monitoringu Środowiska, które wskazują znaczący stopień zanieczyszczenia wód powierzchniowych województwa, w jego centralnej części.

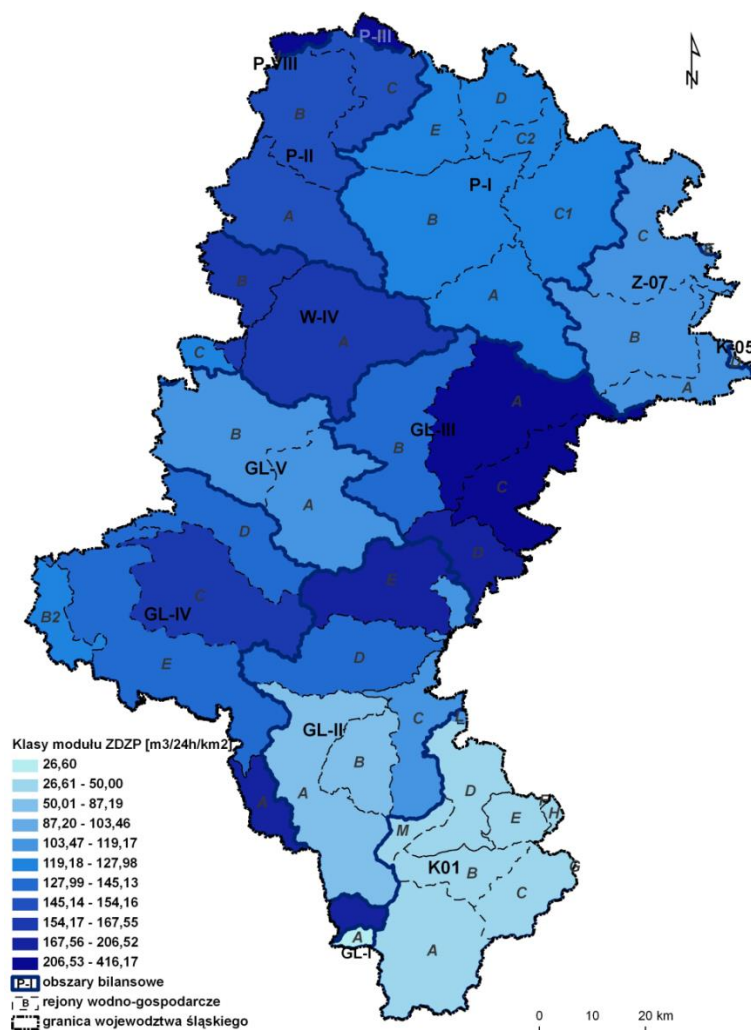
Pewną formą próby radzenia sobie województwa z istniejącym problemem niedoboru wody, są świadome i celowe działania, zmierzające do systematycznego tworzenia antropogenicznych zbiorników wodnych.

Wody podziemne

Wielkość zasobów wód podziemnych na obszarze województwa jest zróżnicowana przestrzennie i uwarunkowana czynnikami naturalnymi, przede wszystkim

hydrogeologicznymi i meteorologicznymi, lecz także antropogenicznymi. Użytkowe wody podziemne występują w utworach czwartorzędu, paleogenu i neogenu, kredy, jury, triasu, karbonu i dewonu oraz podrzędnie permu. Ogółem stan zasobów eksploatacyjnych zwykłych wód podziemnych w województwie śląskim na koniec 2012 r. wynosił 106 498,68 m³/h (5,4% zasobów krajowych, a więc nieco poniżej średniej krajowej), a przyrost zasobów w 2012 r. w porównaniu do roku poprzedniego osiągnął wielkość 719,39 m³/h. Największą część stanowiły zasoby wód z utworów starszych niż kredowe. Zasoby zwykłych wód podziemnych dostępne do zagospodarowania (ZDZP) w województwie śląskim kształtowały się na koniec 2013 r. na poziomie ok. 1 763 978 m³/24h (4,8% zasobów krajowych), co w odniesieniu do jednostki powierzchni (tzw. moduł zasobów) daje średnią wartość zasobów możliwych do zagospodarowania ok. 143 m³/24h/km² (dla kraju — ok. 117 m³/24h/km²).

Mapa. Klasy modułu zasobów wód podziemnych dostępnych do zagospodarowania w województwie śląskim w odniesieniu do rejonów wodno-gospodarczych (stan na 31.12.2013 r.)

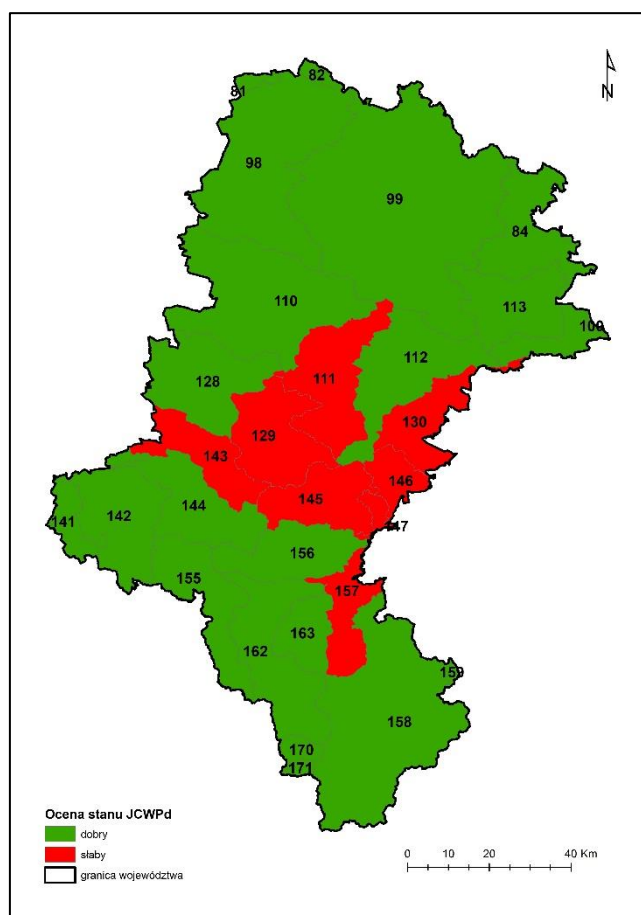
Źródło: opracowanie CDPGŚ na podstawie danych z Państwowej Służby Hydrogeologicznej.

Wielkość zasobów dyspozycyjnych solanek, wód leczniczych i termalnych w województwie śląskim w 2013 roku wyniosła 428,93 m³/h (1,1% zasobów krajowych), z czego najwięcej stanowiły złoża Goczałkowic-Zdroju (76,9%).

Ze względu na wysoką wodonośność, zasobność i szczególne znaczenie dla zaopatrzenia ludności w wodę pitną w obrębie jednostek hydrogeologicznych w województwie śląskim wydzielono 24 Główne Zbiorniki Wód Podziemnych (GZWP), z czego 8 zawiera się całkowicie w granicach województwa. Najwyższe wartości modułu zasobów dyspozycyjnych GZWP (230–2200 m³/24h/km²) charakterystyczne są dla zbiorników położonych głównie w środkowej części województwa, niższe wartości modułu zasobów (100–220 m³/24h/km²) zostały określone dla zbiorników północnej części województwa oraz dla części zbiorników na południu regionu, a najniższymi wartościami modułu zasobów dyspozycyjnych (do 35 m³/24h/km²) w województwie śląskim charakteryzują się przede wszystkim zbiorniki w południowej części regionu.

Zgodnie z aktualną kompleksową oceną jednolitych części wód podziemnych (JCWPd) wykonaną w 2020 roku, na podstawie wyników badań z 2019 roku, dobry stan wystąpił w 21 JCWPd, a stan słaby w 8 JCWPd.

Mapa. Kompleksowa ocena stanu JCWPd w obszarze województwa śląskiego w 2019 roku

Źródło: Regionalny Wydział Monitoringu Środowiska w Katowicach GIOŚ

Monitoring jakości wód podziemnych na terenie województwa śląskiego prowadzony był w oparciu o krajową sieć pomiarową oraz sieć regionalną uzupełniającą badania pod kątem ochrony Głównych Zbiorników Wód Podziemnych wykorzystywanych na terenie województwa śląskiego do celów pitnych. W podsystemie monitoringu wód podziemnych na terenie województwa prowadzono również monitoring badawczy w powiecie tarnogórskim na zawartość trichloroetenu i tetrachloroetenu oraz w Dąbrowie Górniczej pod kątem zanieczyszczeń przemysłowych.

Badania w sieci krajowej realizowane były w ramach monitoringu diagnostycznego obejmującego szeroką pulę punktów pomiarowych, oraz w ramach monitoringu operacyjnego, dla punktów zlokalizowanych na JCWPd uznanych, na podstawie monitoringu diagnostycznego, za zagrożone niespełnieniem określonych dla nich celów środowiskowych.

Badania wód podziemnych w sieci krajowej w ramach monitoringu diagnostycznego stanu chemicznego wód podziemnych, prowadzone były w 2019 roku w 114 punktach pomiarowych. Monitorowaniem objęto 24 JCWPd. Ocena stanu chemicznego wód wykazała, że w 89 punktach występował dobry stan chemiczny (klasa I – III) – co stanowiło 78% wszystkich badanych punktów (przeważały wody klasy III – 54 punkty, klasa II – 32 punkty, klasa I – 3 punkty). Słaby stan chemiczny stwierdzono w 25 punktach, w tym 19 punktów pomiarowych zaklasyfikowano do klasy IV, natomiast 6 punktów do klasy V – wody złej jakości.

W ramach sieci regionalnej prowadzone były badania wód podziemnych Głównych Zbiorników Wód Podziemnych, mających duże znaczenie dla zaopatrzenia ludności w wodę do picia. Monitoring Głównych Zbiorników Wód Podziemnych realizowany był cyklicznie, co 3 lata, w punktach położonych w centralnej i północnej części województwa, na terenie powiatów cechujących się największym poborem wód podziemnych na potrzeby gospodarki narodowej i ludności.

W latach 2019 – 2021 Regionalny Wydział Monitoringu Środowiska w Katowicach GIOŚ przeprowadził badania w 56 punktach pomiarowych (20 punktów – 2019 rok, 17 punktów – 2020 rok, 19 punktów – 2021 rok). Dobry stan chemiczny (klasa I-III) wystąpił w 50 punktach, tj. w 89% badanych punktów (wody III klasy jakości – 30 punktów pomiarowych, II klasy jakości – 20 punktów pomiarowych). Słaby stan chemiczny, wody IV klasy jakości stwierdzono w 6 punktach. Wskaźnikami determinującymi ocenę były: azotany, żelazo oraz potas.

Na obszarze województwa stopień podatności wód podziemnych na zanieczyszczenia antropogeniczne jest zróżnicowany. Uzależniony jest on od czynników naturalnych (budowy geologicznej i warunków hydrogeologicznych), jak również od rodzaju zanieczyszczenia, jego ładunku i charakteru ogniska zanieczyszczeń. Generalnie podatność płytkich wód podziemnych na zanieczyszczenia w województwie śląskim jest bardzo duża (wody podatne na większość zanieczyszczeń) i duża (wody podatne na wiele typów zanieczyszczeń). Średnia i niska skala podatności dotyczy wód na niewielkim obszarze – głównie na południe od Rybnika i na zachód od Raciborza.

Wnioski

Wielkość zasobów wód podziemnych na obszarze województwa jest zróżnicowana przestrzennie i uwarunkowana zarówno czynnikami naturalnymi jak i antropogenicznymi. Ogółem, stan zasobów eksploatacyjnych wód podziemnych wynosi nieco poniżej średniej krajowej, jednakże z uwagi na fakt, że wody podziemne województwa śląskiego poddawane są stale silnym działaniom antropopresji, rzutuje to na ich ogólny niezbyt korzystny stan ilościowy i jakościowy. Taka sytuacja, dotyczy przede wszystkim płytkich wód podziemnych, jako tych, które są najbardziej podatne na działalność człowieka, i można ją odnieść w zasadzie do całego obszaru województwa, z wyłączeniem jedynie jego niewielkiego fragmentu w południowych rejonach.

Gospodarowanie zasobami wodnymi

Gospodarowanie zasobami wodnymi musi uwzględniać zaspokojenie potrzeb ludności i gospodarki w zakresie wystarczającej ilości wody, spełniającej wymagania co do jakości, przy równoczesnej ochronie zasobów wodnych oraz utrzymaniu dla ekosystemów wodnych i od wody zależnych, odpowiadających im warunków środowiskowych.

Spełnienie tych warunków zapewnia odpowiednie planowanie w gospodarce wodnej, uregulowane w ustawie z dnia 20 lipca 2017 r. *Prawo wodne* (Dz.U. z 2017 r. poz. 1566 z późn. zm.). Rodzaje dokumentów planistycznych w gospodarowaniu wodami określone zostały w art. 315 tej ustawy. Podstawowymi dokumentami planistycznymi w gospodarowaniu wodami są plany gospodarowania wodami na obszarach dorzeczy (podobnie było na gruncie nieobowiązującej już ustawy *Prawo wodne* z dnia 18 lipca 2001 r. (Dz.U.z 2017 r. poz. 1121).

Zgodnie z założeniami Ramowej Dyrektywy Wodnej (RDW) głównym celem jest osiągnięcie dobrego stanu wszystkich wód do 2015 r. Podstawowymi dokumentami planistycznymi według RDW są plany gospodarowania wodami (PGW) na obszarach dorzeczy oraz program wodno-środowiskowy kraju (PWŚK) - odpowiednik programów działań według RDW.

Cele uszczegółowione dla każdej jednolitej części wód zostały zawarte w odpowiednim PGW. Zbiór działań podstawowych i uzupełniających stanowi natomiast trzon PWŚK (aktualnie w obszarze województwa śląskiego proponuje się realizację około 1000 działań dla JCWPd i scalonych części wód powierzchniowych (SCWP).

Ustalenia zawarte w opisanych dokumentach stanowią podstawę planowania i podejmowania wszelkich decyzji mających wpływ na stan zasobów wodnych.

Zgodnie z zapisami RDW i ustawy *Prawo wodne*, plany gospodarowania wodami są poddawane przeglądowi i aktualizacji cyklicznie, co 6 lat. Pierwsza aktualizacja tych dokumentów (I aPGW, 2 cykl planistyczny) była prowadzona w latach 2010-2015. Za opracowanie dokumentów odpowiedzialny był Prezes Krajowego Zarządu Gospodarki Wodnej. Po opracowaniu, projekty dokumentów zostały poddane procedurze strategicznej oceny oddziaływania na środowisko i półrocznym konsultacjom społecznym. W dniu 18 października 2016 r. Rada Ministrów przyjęła **I aktualizację PGW** w formie rozporządzenia. Aktualizacja PGW to nie tylko wypełnienie zapisów RDW i ustawy *Prawo wodne*, to przede wszystkim dążenie do:

- osiągnięcia lub utrzymania co najmniej dobrego stanu wód i ekosystemów od nich zależnych
- poprawy stanu zasobów wodnych
- poprawy możliwości korzystania z wód
- zmniejszenia presji antropogenicznych i ich wpływu na stan wód
- poprawy ochrony przeciwpowodziowej.

Obecnie trwają prace nad **II aktualizacją Planów Gospodarowania Wodami** (tzw. II aPGW, 3 cykl planistyczny, 2016–2021). Zgodnie z art. 13 RDW Państwa Członkowskie zapewniają opracowanie planów gospodarowania wodami w dorzeczu dla każdego obszaru dorzecza leżącego całkowicie na ich terytorium.

Tabela. Pobór wody na potrzeby gospodarki narodowej i ludności według źródeł poboru w województwie śląskim i w kraju w 2021 r.

Wyszczególnienie	Polska	Województwo śląskie
	w hm ³	
Ogółem	9267,1	431,8
na cele produkcyjne		
Ogółem	6334,2	92,2
w tym:		
Wody powierzchniowe	6082,5	48,3
Wody podziemne	207,5	21,2
na cele napełniania i uzupełniania stawów rybnych		
Ogółem	841,4	93,9
na cele eksploatacji sieci wodociągowej		
Ogółem	2091,4	245,6
Wody powierzchniowe	560,7	143,7
Wody podziemne	1530,7	102,0

Źródło: opracowanie na podstawie Banku Danych Lokalnych – Główny Urząd Statystyczny.

W 2021 r. na potrzeby gospodarki narodowej i ludności zużyto 380,5 hm³ wody (łącznie powierzchniowej i podziemnej), tj. o 4,9% więcej niż w 2019 r. Zużycie wody w województwie stanowiło 4,3% zużycia krajowego. Największy udział w zużyciu wody na potrzeby gospodarki narodowej i ludności, podobnie jak w latach poprzednich, miała eksploatacja sieci wodociągowej – 47,4% (180,5 hm³, o 6,9% mniej w porównaniu z 2019 r.).

Na potrzeby przemysłu w 2021 r. przypadało 27,9% (106,1 hm³) całkowitego zużycia wody w województwie, w tym 90,1% wody zostało wykorzystane do produkcji. Zużycie wody na potrzeby przemysłu było o 2,8% niższe niż w 2019 r. Spośród powiatów największy udział w zużyciu wody na potrzeby przemysłu w województwie śląskim miały: Jaworzno (16,6%), powiat mikołowski (12,6%), Dąbrowa Górnicza (12,5%) i Rybnik (11,3%).

Woda zużyta przez zakłady produkcyjne oraz na potrzeby ludności wraca do środowiska w postaci ścieków, które są głównym czynnikiem zanieczyszczenia i degradacji zasobów wodnych. W 2021 r. do wód lub do ziemi odprowadzono łącznie 406,9 hm³ ścieków, z czego 404,7 hm³ (co stanowi 99,5%) ścieków wymagających oczyszczania. Województwo śląskie zajmowało pierwszą lokatę pod względem wielkości emisji ścieków wymagających oczyszczania wśród wszystkich województw (18,0% emisji krajowej). W porównaniu z 2019 r. ilość ścieków wymagających oczyszczania wzrosła o 6,1%. Z obszarów miejskich do wód lub ziemi odprowadzono 361,4 hm³ ścieków wymagających oczyszczenia, natomiast z obszarach wiejskich 43,3 hm³. Z 5 miast na prawach powiatu: Jaworzno, Katowice, Sosnowiec, Bytom, Dąbrowa Górnicza oraz 3 powiatów: będzińskiego, bieruńsko-łędzińskiego i wodzisławskiego zostało odprowadzonych do wód lub do ziemi ponad 53% ścieków wymagających oczyszczania. Wśród 198 miast w kraju o dużej skali zagrożenia środowiska ze względu na ilość odprowadzonych ścieków znalazło się 36 miast z województwa śląskiego. Ścieki odprowadzone z tych miast stanowiły 14,8% ścieków wymagających

oczyszczania odprowadzonych do wód lub do ziemi w kraju i 19,5% ścieków odprowadzonych ze wszystkich miast Polski.

Z ogólnej ilości ścieków przemysłowych i komunalnych wymagających oczyszczenia poddano oczyszczaniu 81,9%, tj. o 3,2 p. proc. więcej niż w 2019 r. Na obszarach miejskich poddano oczyszczeniu 82,8% ścieków, natomiast na obszarach wiejskich – 74,5%. Udział ścieków oczyszczanych z podwyższonym usuwaniem biogenów wyniósł w 2021 r. 36,0% ogółem wymagających oczyszczenia (spadek o 2,2 p. proc. w porównaniu z 2019 r.), a oczyszczanych mechanicznie – 36,8% (spadek o 1,3 p. proc.). Ścieki oczyszczane biologicznie stanowiły 4,6% wymagających oczyszczenia (spadek o 0,1 p. proc), a oczyszczanych chemicznie – 4,5% (wzrost o 0,4 p. proc.).

W 2021 r. w województwie śląskim odprowadzono ogółem 256,3 hm³ ścieków przemysłowych, z czego 248,5 hm³ do wód lub do ziemi, a 7,8 hm³ siecią kanalizacyjną. Emisja ścieków przemysłowych odprowadzonych do wód lub do ziemi zwiększyła się w porównaniu z 2019 r. o 9,8%. Oczyszczania wymagało 96,1% ścieków przemysłowych (246,3 hm³), z czego procesowi oczyszczania poddano 70,7%, co oznacza spadek o 4,6 p. proc. w porównaniu z 2019 r. Ponownie zostało wykorzystanych 18,0 hm³ ścieków, w tym najwięcej przez podmioty prowadzące działalność w zakresie przetwórstwa przemysłowego.

W 2021 r. w województwie śląskim odprowadzono do wód 136,3 hm³ wód zasolonych, tj. więcej w porównaniu z 2019 r. o 0,6%. Ilość odprowadzonych do wód w województwie śląskim wód zasolonych stanowiła ponad 66% ogółem tego rodzaju wód odprowadzonych w kraju.

Siecią kanalizacyjną odprowadzono w 2021 r. do wód lub do ziemi 158,4 hm³ ścieków komunalnych (o 0,1% więcej w porównaniu z 2019 r.), przy czym 99,4% spośród nich podlegało oczyszczaniu (o 0,5 p. proc. więcej niż w 2019 r.). Ilość ścieków nieoczyszczonych odprowadzonych siecią kanalizacyjną spadła w porównaniu z 2019 r. o 49,7%. Z terenów nieskanalizowanych w 2021 r. wywieziono do oczyszczalni lub stacji zlewnych 2,9 hm³ nieczystości ciekłych.

W latach 2019 – 2021 można zauważyć dalszy, w porównaniu z poprzednimi latami, spadek ilości ścieków komunalnych oczyszczanych biologicznie na korzyść ścieków oczyszczanych w oczyszczalniach z podwyższonym usuwaniem biogenów. W 2021 r. ze 157,5 hm³ ścieków komunalnych poddanych oczyszczaniu 92,3% oczyszczono metodą podwyższonego usuwania biogenów, 7,7% biologicznie (w 2019 r. odpowiednio: 93,0%, 7,0% ze 156,5 hm³).

Udział ludności korzystającej z oczyszczalni ścieków w odniesieniu do ogólnej liczby ludności województwa w 2021 r. wyniósł 82,0% i był wyższy o 0,3 p. proc. w porównaniu z 2019 r. W podziale województwa na subregiony, największy udział ludności korzystającej z oczyszczalni ścieków w 2021 r. wystąpił w subregionie centralnym 86,3%, południowym – 77,1% oraz zachodnim – 76,7%, a najmniejszy w subregionie północnym – 71,9%. Większy odsetek ludności korzystającej z oczyszczalni odnotowano w miastach – 91,1%. Największy odsetek wystąpił w subregionie centralnym – 91,6%. Sytuacja ta kształtowała się znacznie słabiej na obszarach wiejskich województwa śląskiego – 52,7%. Z oczyszczalni ścieków korzystało w subregionie południowym 64,2% ludności, w centralnym – 51,3%, północnym – 46,3% oraz zachodnim – 39,5%.

Wnioski

Do pozytywnych tendencji w zakresie stanu środowiska należy zaliczyć w porównaniu do roku 2019 r.:

- zmniejszenie ilości nieoczyszczonych ścieków komunalnych odprowadzonych siecią kanalizacyjną o 49,7%,
- zwiększenie udziału ludności korzystającej z oczyszczania ścieków w ogólnej liczbie ludności województwa o 0,3 p. proc., na wsi wzrost o 2,7 p. proc.

Niestety w dalszym ciągu istnieje duża dysproporcja w dostępie do sieci kanalizacyjnej pomiędzy mieszkańcami wsi i miast.

Zagrożenie suszą

Obszar województwa śląskiego jest narażony na wystąpienie zjawiska suszy, w tym jej czterech typów: atmosferycznej, glebowej, hydrologicznej i hydrogeologicznej.

Podstawowym dokumentem planistycznym w zakresie zarządzania ryzykiem suszy jest przyjęty rozporządzeniem Ministra Infrastruktury z dnia 15 lipca 2021 r. *Plan przeciwdziałania skutkom suszy* (PPSS). Dokument ten, przygotowany przez Państwowe Gospodarstwo Wodne Wody Polskie, z uwagi na jego ogólnokrajowy zasięg (w podziale na obszary dorzeczy – w przypadku województwa śląskiego mówimy o obszarze dorzecza: Wisły, Odry oraz Dunaju), długofalowy charakter ujętych w nim działań (sześćoletni cykl planistyczny aktualnie 2021 – 2027) oraz powszechnie obowiązującą moc prawną, zapewnia wysoki poziom skuteczności planistycznej.

Główny cel *Planu*, jakim jest „przeciwdziałanie skutkom suszy”, odwołuje się do procesu kształtowania zasobów wodnych oraz do racjonalnego korzystania z zasobów wodnych zgodnie z obowiązującymi normatywnymi. Cele szczegółowe, precyzujące cel główny PPSS, podyktowane są regulacją art. 184 ust. 2 ustawy z dnia 20 lipca 2017 r. *Prawo wodne* (Dz. U. z 2017 r. poz. 1566 z późn. zm.) oraz dotyczą zidentyfikowanych obszarów ryzyka związanego z suszą: społeczeństwa, gospodarki i środowiska. Do celów szczegółowych PPSS należą:

- skuteczne zarządzanie zasobami wodnymi dla zwiększenia dyspozycyjnych zasobów wodnych na obszarach dorzeczy,
- zwiększanie retencji na obszarach dorzeczy,
- edukacja i zarządzanie ryzykiem suszy,
- formalizacja i zaplanowanie finansowania działań służących przeciwdziałaniu skutkom suszy.

Na podstawie dostępnych wyników badań można stwierdzić, że w województwie śląskim występują obszary zagrożone suszą, a zagrożenie to jest zróżnicowane pod względem przestrzennym, ze względu na typ suszy, a także uzależnione od „odbiorcy” ryzyka (np. rolnictwa, przemysłu, gospodarki komunalnej). Poza uwarunkowaniami naturalnymi (wielkość opadów atmosferycznych, warunki fizycznogeograficzne oraz hydrologiczne) na stopień zagrożenia suszą w województwie śląskim w znacznej mierze wpływa działalność antropogeniczna związana z wykorzystaniem zasobów wodnych.

Wnioski

Problem zagrożenia suszą na terenie województwa śląskiego jest problemem poważnym, mającym swoje źródło w różnych aspektach zarówno atmosferycznych, glebowych, hydrologicznych jak i hydrogeologicznych. Nie bez znaczenia jest jednak fakt, bezpośredniego

związku z tym zagrożeniem, intensywnej działalności człowieka na obszarze województwa, przejawiającej się w nadmiernym eksploatowaniu dostępnych zasobów wodnych, a także brakiem odpowiedniej ilości zbiorników małej retencji umożliwiających alimentację wody w okresach suszy.

Zagrożenie powodzią

Województwo śląskie należy do pięciu województw najbardziej zagrożonych wystąpieniem powodzi w skali Polski⁷. Powódzie w regionie uwarunkowane są czynnikami naturalnymi, głównie roztopami wiosennymi, nawałnymi/rozlewnymi opadami atmosferycznymi i zróżnicowaniem geomorfologicznym. Ryzyko to wzmagają ponadto czynniki antropogeniczne — wysoki stopień zagospodarowania i przekształcenia zlewni (min. poprzez obniżenia terenu w skutek eksploatacji górniczej oraz brak wałów przeciwpowodziowych głównych rzek i cieków).

Wstępna ocena ryzyka powodziowego sporządzona w roku 2011 wykazała, że w województwie śląskim znajdują się obszary narażone na niebezpieczeństwo powodzi tj. obszary, na których stwierdza się istnienie znaczącego ryzyka powodziowego lub wystąpienie znaczącego ryzyka jest prawdopodobne. Dotyczą one głównie dolin większych rzek regionu, tj. Wisły, Odry, Warty i Liswarty, a także Pilicy, Przemszy i Czarnej Przemszy, Małej Panwi, Kłodnicy, Pszczyńki, Gostynki, Olzy, Psiny i in. Podstawą prowadzenia racjonalnej polityki przestrzennej na obszarach narażonych na niebezpieczeństwo powodzi, a tym samym ograniczania negatywnych skutków powodzi, są plany zarządzania ryzykiem powodziowym (w województwie śląskim 3 dla dorzeczy i 7 dla regionów wodnych), sporządzane na podstawie map zagrożenia powodziowego, przedstawiających obszary zagrożone powodzią o określonym prawdopodobieństwie wystąpienia oraz map ryzyka powodziowego, określających wartości potencjalnych strat powodziowych oraz przedstawiających obiekty narażone na zalanie w przypadku wystąpienia powodzi o określonym prawdopodobieństwie wystąpienia. Dla obszaru województwa śląskiego problem ryzyka powodziowego jest znaczący. Dla wielu gmin regionu ryzyko powodziowe oceniono jako umiarkowane (podwyższony poziom ryzyka), wysokie (nadmierny poziom ryzyka), a nawet bardzo wysokie (nieakceptowalny poziom ryzyka).

Z uwagi na występowanie zagrożenia powodziowego, w województwie śląskim zrealizowano inwestycje związane z obwałowaniami przeciwpowodziowymi w powiatach: raciborskim (23,7 km), bielskim (11,9 km), cieszyńskim (8,0 km), bieruńsko-lędzińskim (4,6 km), pszczyńskim (2,6 km), Częstochowie (2,4 km), żywieckim (1,4 km), częstochowskim (0,8 km), myszkowskim (0,5 km), tarnogórskim (0,4 km).

Wnioski

Województwo śląskie należy do pięciu najbardziej zagrożonych powodzią województw w skali kraju. Na taki stan rzeczy mają wpływ zarówno czynniki naturalne, jak również te związane z działalnością człowieka, skutkujące wysokim stopniem przekształcenia i zagospodarowania zlewni.

Podkreślić należy, że podstawą do ograniczenia negatywnych skutków powodzi na obszarach nią zagrożonych, jest prowadzenie racjonalnej polityki przestrzennej w oparciu o sporządzane

⁷ Zagrożenia okresowe występujące w Polsce. 2010., Biura monitorowania i analizy zagrożeń Rządowego Centrum Bezpieczeństwa.

plany zarządzania ryzykiem powodziowym. Dla utrzymania istniejącego poziomu ochrony przeciwpowodziowej, konieczna jest modernizacja kluczowych dla ochrony przeciwpowodziowej zbiorników wodnych, tj. Goczałkowice, Kozłowa Góra, Tresna i Przeczyce. Jednocześnie, niezbędne są dalsze inwestycje w budowę nowych wałów przeciwpowodziowych oraz wzmocnienie wałów istniejących zarówno głównych rzek jak i lokalnych cieków.

Klimat, stan atmosfery

Klimat województwa śląskiego, podobnie jak całej Polski, cechuje się przejściowością pomiędzy klimatem umiarkowanym morskim a lądowym. Kształtowany jest przede wszystkim przez masy powietrza polarno-morskiego napływające z zachodu (60%) oraz masy powietrza polarno-kontynentalnego ze wschodu (30%). Regionalna zmienność klimatu wynika przede wszystkim z ukształtowania powierzchni terenu i wysokości nad poziomem morza oraz odległości od dużych akwenów wodnych. Ogólny pasmowy układ krain geograficznych wpływa na przeważający równoleżnikowy przebieg mas powietrza, a znaczne deniwelacje terenu wynikające z obecności masywów górskich, jak również obszary zurbanizowane o dużym stopniu antropopresji przyczyniają się do zróżnicowania warunków klimatycznych w poszczególnych obszarach.

Oceny stanu zanieczyszczenia powietrza w województwie śląskim od 2019 r. wykonywane są przez Główny Inspektorat Ochrony Środowiska, Departament Monitoringu Środowiska, Regionalny Wydział Monitoringu Środowiska w Katowicach. Oceny wykonuje się w strefach. W województwie śląskim wydzielonych zostało pięć stref, w tym: aglomeracja górnośląska, aglomeracja rybnicko-jastrzębska, miasto Bielsko-Biała, miasto Częstochowa, strefa śląska. Oceny za lata 2018-2021 wykazały, w zakresie kryterium ochrony zdrowia ludzi, postępującą w województwie śląskim poprawę jakości powietrza. Jednak w dalszym ciągu występują przekroczenia w zakresie norm dla pyłu zawieszonego PM10 i PM2,5 oraz zawartego w pyłe PM10 benzo(a)pirenu.

Zgodnie z „Roczną oceną jakości powietrza w województwie śląskim. Raport wojewódzki za rok 2021”:

- stężenie średnioroczne pyłu zawieszonego PM10 w 2021 roku na żadnej stacji w województwie śląskim nie przekroczyły poziomu dopuszczalnego $40 \mu\text{g}/\text{m}^3$, podobnie jak w roku 2020, jednak wzrosła częstość przekraczania stężeń 24-godzinnych $50 \mu\text{g}/\text{m}^3$, wynosząca 35 dni w roku, co stwierdzono na 23 stacjach pomiarowych. Ilość dni z przekroczeniami kształtowała się w przedziale od 9 do 87 dni. Obszary przekroczeń pyłu PM10 były mocno zróżnicowane i wynosiły od 22% w strefie śląskiej do 94% w aglomeracji rybnicko-jastrzębskiej,

- norma średnioroczna stężenia pyłu zawieszonego PM2,5 wynosząca $20 \mu\text{g}/\text{m}^3$ (II faza) w roku 2021 została przekroczona na 10 stanowiskach pomiarowych. Najwyższe średnioroczne stężenie wyniosło $33 \mu\text{g}/\text{m}^3$, najniższe $16 \mu\text{g}/\text{m}^3$ i wystąpiło na stacji tła regionalnego w Złotym Potoku. W stosunku do roku 2020, stężenia pyłu zawieszonego PM2,5 w roku 2021 podwyższyły się na wszystkich stanowiskach w województwie. Obszary przekroczeń pyłu PM2,5 były mocno zróżnicowane i wynosiły od 18% w strefie śląskiej do 86% w aglomeracji rybnicko-jastrzębskiej.

- stężenia średnioroczne benzo(a)pirenu w 2021 r. na wszystkich 11 stanowiskach pomiarowych przekroczyły wartość docelową $1 \text{ ng}/\text{m}^3$, wahały się w przedziale od $3 \text{ ng}/\text{m}^3$ do

10 ng/m³. W porównaniu do 2020 roku, na 3 stanowiskach stężenia średnioroczne zmniejszyły się; na 3 stanowiskach wzrosły; na 2 pozostały na takim samym poziomie, jak w roku poprzednim. Obszar przekroczeń benzo(a)pirenu obejmował prawie cały obszar województwa śląskiego, był analogiczny jak w 2020 roku.

Opisane powyżej substancje w „Rocznej ocenie jakości powietrza ...” zakwalifikowane zostały do klasy C (C1 dla pyłu zawieszonego PM_{2,5}), wymagającej opracowania Programu Ochrony Powietrza, ponieważ ich stężenia przekraczały poziomy dopuszczalne lub docelowe. Przekroczenia te występowały we wszystkich pięciu strefach do oceny jakości powietrza, wydzielonych w województwie śląskim. Ponadto do klasy C zakwalifikowany został dwutlenek azotu w strefie aglomeracja górnośląska, ze względu na oddziaływanie transportu drogowego (rejon przebiegającej przez Katowice autostrady A4). W przypadku ozonu we wszystkich strefach oznaczono klasę D2 — stężenia przekraczały poziom celu długoterminowego. W odniesieniu do poziomów pozostałych badanych zanieczyszczeń: dwutlenku azotu (pozostałe 4 strefy), dwutlenku siarki, benzenu, tlenku węgla, ozonu (poziom docelowy) oraz ołowiu, arsenu, kadmu oraz niklu, wszystkie strefy województwa zostały przyporządkowane do klasy A (stężenia nie przekraczały wymaganych poziomów). W wyniku klasyfikacji strefy śląskiej pod kątem spełnienia kryteriów ustanowionych w celu ochrony roślin jedynie stężenia ozonu – biorąc pod uwagę poziom celu długoterminowego — przekroczyły wymagania (klasa D2).

Głównym źródłem zanieczyszczenia powietrza na obszarze województwa śląskiego jest emisja antropogeniczna, na którą składa się emisja z sektora komunalno-bytowego (emisja powierzchniowa), mniejszy udział stanowią emisje z działalności przemysłowej (emisja punktowa), oraz ze środków transportu (emisja liniowa). Największa emisja zanieczyszczeń oraz najwyższy wskaźnik emisji na powierzchnię występują w obszarach o największej koncentracji ludności, w szczególności w aglomeracjach: górnośląskiej oraz rybnicko-jastrzębskiej. Pewny udział w stężeniach substancji na obszarze województwa śląskiego ma także napływ zanieczyszczeń z pozostałego obszaru Polski oraz z Europy.

Udziały źródeł emisji zanieczyszczeń wykorzystane na potrzeby modelowania matematycznego jakości powietrza dla 2020 roku (źródło: KOBIZE/IOŚ-PIB) w województwie śląskim wskazują, iż największy udział w emisji PM₁₀ (77%) i PM_{2,5} (87,9%) oraz benzo(a)pirenu (97,8%) mają źródła komunalno-bytowe, w emisji tlenków siarki (74,5%) i tlenków azotu (53,4%) źródła punktowe.

Suma emisji w województwie śląskim dla poszczególnych zanieczyszczeń kształtowała się następująco: 31 tys. t/rok pyłu zawieszonego PM₁₀, 26,7 tys. t/rok pyłu PM_{2,5}, 14,7 t/rok B(a)P, 40,8 tys. t/rok tlenków siarki i 57,6 tys. t/rok tlenków azotu.

Udział źródeł punktowych z województwa śląskiego w emisji poszczególnych zanieczyszczeń w kraju wynosił 17,2% dla pyłu zawieszonego PM₁₀, 16% dla pyłu PM_{2,5}, 13,5% dla B(a)P, 17,9% dla tlenków siarki i 16,8% dla tlenków azotu.

Udział źródeł komunalno-bytowych z województwa śląskiego w emisji poszczególnych zanieczyszczeń w kraju wynosił około 10% dla pyłu zawieszonego PM₁₀, pyłu zawieszonego PM_{2,5}, B(a)P, tlenków siarki i tlenków azotu.

Dalsza poprawa jakości powietrza w województwie powinna nastąpić w wyniku kontynuacji realizacji Programu Ochrony Powietrza (POP). Obecnie obowiązuje Program uchwalony przez Sejmik Województwa Śląskiego w czerwcu 2020 roku, który zastąpił wcześniejsze programy.

Do realizacji POP zobowiązane są wszystkie gminy, powiaty i podmioty emitujące zanieczyszczenia do powietrza.

W dniu 7 kwietnia 2017 r. Sejmik Województwa wprowadził uchwałę „w sprawie wprowadzenia na obszarze województwa śląskiego ograniczeń w zakresie eksploatacji instalacji, w których następuje spalanie paliw”, tzw. „uchwała antysmogowa”, której zadaniem jest skuteczne wspomoczenie działań w ramach POP. Zgodnie z „uchwałą antysmogową” sukcesywnie do końca 2027 roku powinny być zlikwidowane wszystkie paleniska węglowe, nie spełniające co najmniej 5 klasy jakości.

Wnioski

Roczna ocena jakości powietrza w województwie śląskim, obejmująca 2020 rok wykazała bardzo znaczącą poprawę stanu środowiska na terenie województwa śląskiego. Duży wpływ na obniżenie stężeń zanieczyszczeń w 2020 roku miały jednak warunki atmosferyczne.

Roczna ocena jakości powietrza w województwie śląskim za 2021 rok wykazała nieco gorszą jakość powietrza niż w roku 2020. Zaznaczyć jednak należy, iż sezon grzewczy w 2020 roku był wyjątkowo ciepły, natomiast w okresie styczeń – marzec 2021 było o wiele chłodniej niż w analogicznym okresie roku poprzedniego, co przełożyło się na znacznie wyższe stężenia zanieczyszczeń, jednakże tak jak w roku 2020 na żadnej stacji pomiarowej nie odnotowano przekroczenia poziomu dopuszczalnego średniorocznego.

Główną przyczyną złej jakości powietrza w zakresie pyłu zawieszonego i zawartego w pyłe PM₁₀ benzo(a)pirenu w województwie śląskim jest emisja z indywidualnego ogrzewania budynków mieszkalnych (bytowo-komunalna). Znacznie mniejszy wpływ ma emisja przemysłowa i liniowa.

Pomimo pogorszenia jakości powietrza w roku 2021, w efekcie niekorzystnych dla jakości powietrza warunków meteorologicznych w sezonie grzewczym, od roku 2018 zauważalna jest poprawa jakości powietrza w województwie śląskim, co potwierdza skuteczność realizacji działań naprawczych wynikających z POP i z „uchwały antysmogowej”.

Stan akustyczny

Największy wpływ na kształtowanie się klimatu akustycznego na terenie województwa śląskiego ma hałas komunikacyjny w szczególności drogowy i szynowy, wpływa na to ma wysoki stopień urbanizacji i industrializacji województwa, ciągły wzrost liczby zarejestrowanych pojazdów, duża gęstość linii kolejowych oraz położenie województwa w ciągu dróg o znaczeniu krajowym i międzynarodowym. Oddziaływanie hałasu lotniczego oraz związanego z przemysłem ma charakter miejscowy.

Jak wynika z badań prowadzonych przez Regionalny Wydział Monitoringu Środowiska w Katowicach Głównego Inspektoratu Ochrony Środowiska największą liczbę przekroczeń poziomów dopuszczalnych obserwujemy w przedziale od 0-5,0 dB.

Do dnia 30 czerwca 2022 r., a następnie co 5 lat zarządzający drogą, linią kolejową lub lotniskiem oraz prezydent miasta o liczbie mieszkańców większej niż 100 tysięcy sporządza strategiczne mapy hałasu i przekazuje je Głównemu Inspektorowi Ochrony Środowiska oraz właściwemu marszałkowi województwa.

Na podstawie przekazanych map akustycznych dla terenów narażonych na ponadnormatywny hałas, sejmik województwa śląskiego jest zobowiązany uchwalić program ochrony środowiska

przed hałasem, w którym określone zostaną między innymi kierunki działań ograniczających negatywne oddziaływanie hałasu na mieszkańców województwa.

Wnioski

Wysoki stopień urbanizacji i industrializacji województwa śląskiego powoduje, że jego mieszkańcy są narażeni na zwiększoną emisję hałasu. Wykonane w 2022 roku mapy akustyczne będą stanowić podstawę do opracowania programu ochrony przed hałasem, którego realizacja w zakresie wskazanych celów, powinna przyczynić się do ograniczenia uciążliwości w tym zakresie.

Okresowe badania poziomów pól elektromagnetycznych

Badania okresowe poziomów pól elektromagnetycznych (PEM) w środowisku na terenie województwa śląskiego prowadzone są w ramach Państwowego Monitoringu Środowiska. Do końca 2020 roku, pomiary realizowane były przez Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w trzyletnich cyklach pomiarowych (2008–2010, 2011–2013, 2014–2016, 2017–2019). Średni poziom PEM we wszystkich badanych punktach w latach 2008–2010 (I cykl pomiarowy) wyniósł 0,36 V/m, w latach 2011–2013 (II cykl pomiarowy) – 0,37 V/m, w latach 2014–2016 (III cykl pomiarowy) - 0,43 V/m, natomiast w przypadku zakończonego w 2019 roku IV cyklu średni poziom wyniósł 0,47 V/m. Porównując wyniki I, II, III i IV cyklu pomiarowego należy stwierdzić wzrost średnich poziomów PEM w środowisku, przy czym różnica pomiędzy I i II cyklem jest niewielka, natomiast w przypadku kolejnych cyków wzrosty te są większe. W 2020 roku średni poziom dla wszystkich pomiarów wykonanych na terenie województwa wyniósł 0,47 V/m.

Od 1 stycznia 2019 roku za prowadzenie monitoringu PEM na terenie województwa śląskiego odpowiedzialny jest Regionalny Wydział Monitoringu Środowiska w Katowicach Głównego Inspektoratu Ochrony Środowiska.

Od 2021 roku zmianie uległ sposób prowadzenia okresowych (monitoringowych) pomiarów pól elektromagnetycznych. Wprowadzony został nowy sposób wyboru punktów pomiarowych z podziałem na sieć stałą obejmującą wszystkie miasta oraz badawczą zlokalizowaną na terenach wiejskich. Średnie arytmetyczne natężenie pola elektrycznego, wyznaczone na podstawie wszystkich pomiarów wykonanych na terenie województwa śląskiego w 2021 roku wyniosło 0,73 V/m, w tym dla terenów miejskich 0,79 V/m oraz 0,55 V/m dla obszarów wiejskich.

Wnioski

Wykonywane od 2008 roku pomiary okresowe (monitoringowe) PEM, nie wykazały występowania przekroczeń dopuszczalnych poziomów promieniowania elektromagnetycznego w środowisku. Nadmienić jednak należy, iż przeprowadzane pomiary wskazują na wzrost średnich poziomów promieniowania elektromagnetycznego w środowisku.

Gleby

Zróznicowanie oraz zmienność przestrzenna gleb w województwie śląskim jest determinowana wieloma czynnikami przyrodniczymi, z których najważniejsze to: podłoże skalne, rzeźba terenu, warunki wodne oraz szata roślinna. Na terenach rolnych obszarów wiejskich województwa dominują: gleby biellicowe i rdzawe (16,0% powierzchni użytków rolnych), gleby brunatne wylugowane i kwaśne (14,4%) oraz gleby biellicowe i pseudobiellicowe (11,9%). Spośród pozostałych większą powierzchnię zajmują jeszcze mady (6,3%), rędziny (4,7%) oraz czarne ziemie właściwe (3,8%). Na obszarach leśnych całego województwa

dominują gleby biellicowe i rdzawe, które zajmują łącznie 52,1% powierzchni. Wysoki odsetek stanowią także gleby brunatne, płowe i rędziny (30,7%).

Kompleksy rolniczej przydatności gleb stanowią typy siedliskowe rolniczej przestrzeni produkcyjnej. Kompleksy, których nazwy pochodzą od roślin wskaźnikowych dostosowanych do warunków siedliska, tworzą zespoły gleb o zbliżonej przydatności i charakterystyce geomorfologicznej (położenie w terenie), właściwościach wodnych, żyzności i produktywności, co umożliwia racjonalną ochronę przestrzeni oraz planowanie nowych funkcji dla niektórych obszarów użytkowanych rolniczo.

Monitoring jakości gleby i ziemi ma na celu śledzenie zmian różnych cech gleb użytkowanych rolniczo, szczególnie właściwości chemicznych, zachodzących w określonych przedziałach czasu, pod wpływem rolniczej i pozarolniczej działalności człowieka (antropopresji).

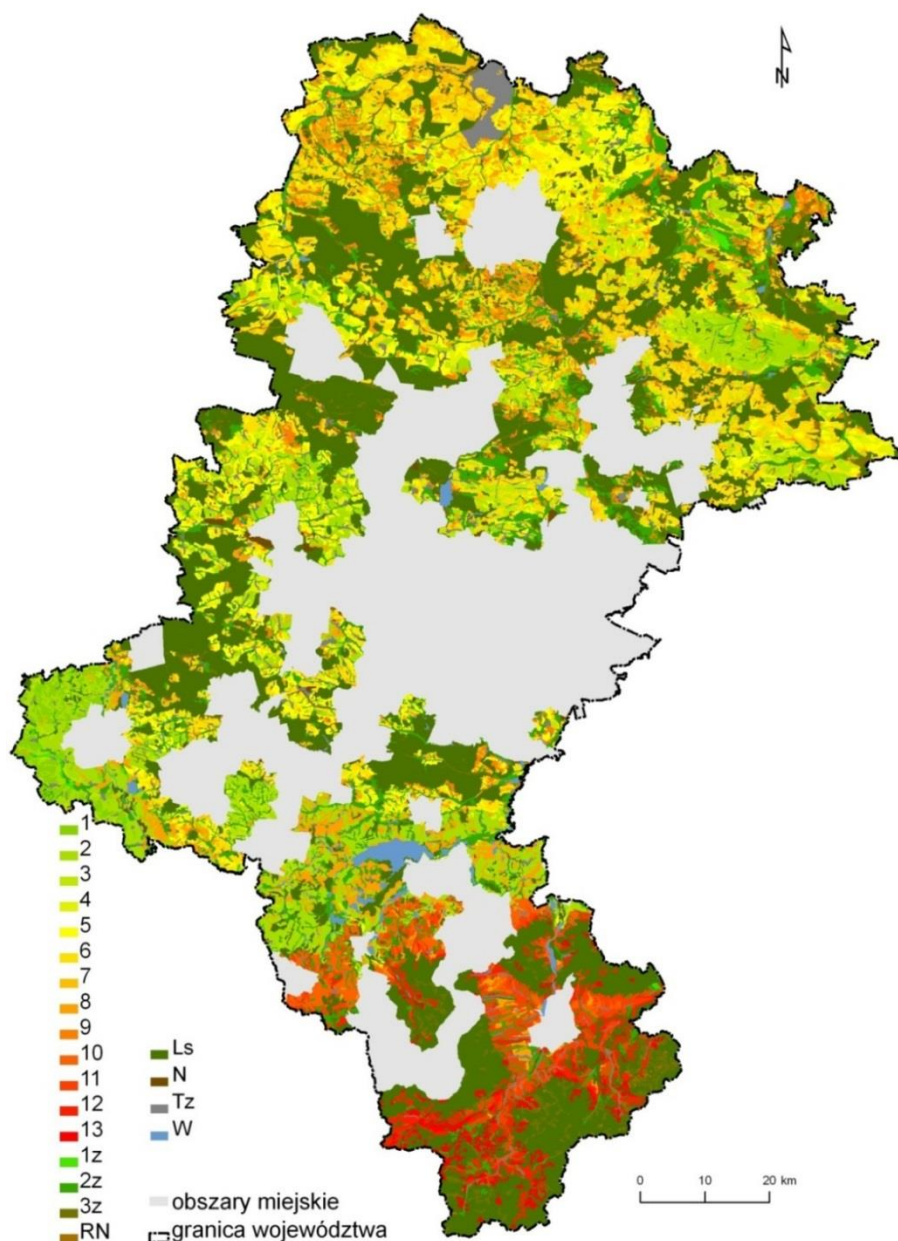
Monitoring chemizmu gleb ornych Polski jest realizowany od roku 1995. Do 2019 roku monitoring ten realizowany był w 5-letnich odstępach czasowych. Próbkę glebowe pobierane były z 216 stałych punktów pomiarowo-kontrolnych, zlokalizowanych na gruntach ornych charakterystycznych dla pokrywy glebowej kraju, w tym 18 punktów było na terenie województwa śląskiego. Kolejna, szósta tura Monitoringu przypadła na lata 2020-2022 i jest realizowana przez Eurofins OBiKŚ Polska Sp. z o.o., na zlecenie Głównego Inspektoratu Ochrony Środowiska.

Ostatnia tura badań wykazała na terenie województwa śląskiego zanieczyszczenie gleb przez: WWA w 2 punktach (głównie przez 3 węglowodory: benzo(a)piren, benzo(k)fluoranten i benzo(a)antracen), kadm w 3 punktach, ołów w 1 punkcie i cynk w 1 punkcie.

Województwo śląskie zalicza się do prowincji, dla której charakterystyczne są większe zawartości prawie wszystkich badanych pierwiastków w glebach, w porównaniu do pozostałej części kraju. Odmienność geochemiczna wiąże się głównie z uwarunkowaniami geologicznymi (rodzajem skały macierzystej), a na obraz naturalnego rozmieszczenia poszczególnych pierwiastków nakładają się zaburzenia, a nawet anomalie, wynikające z kilkusetletniej działalności człowieka. Niektóre z nich mają znaczenie lokalne, ale są także takie, które mają charakter regionalny. Wyższe niż przeciętne zawartości niektórych pierwiastków w glebach występują przede wszystkim wokół dawnych okręgów przemysłowych (GOP i ROW), ale także wokół obszarów miejskich (Częstochowa, Bielsko-Biała, Żywiec, Cieszyn). Najważniejszą geochemiczną anomalią o charakterze regionalnym jest wysoka koncentracja cynku, ołowiu i kadmu.

Dodatkowymi czynnikami wpływającym na zanieczyszczenie gleb na obszarze województwa śląskiego są azotany pochodzące z nawozów stosowanych w rolnictwie oraz brak dostępu do systemów kanalizacji i oczyszczalni.

Mapa. Kompleksy przydatności rolniczej gleb na terenach wiejskich województwa śląskiego

Objaśnienia: 1 – k. pszenney bardzo dobry, 2 – k. pszenney dobry, 3 – k. pszenney wadliwy, 4 – k. żytni bardzo dobry /pszenno-żytni/, 5 – k. żytni dobry, 6 – k. żytni słaby, 7 – k. żytni bardzo słaby, 8 – k. zbożowo-pastewny mocny, 9 – k. zbożowo-pastewny słaby, 10 – k. pszenney śródgórski i podgórski, 11 – k. zbożowy górski, 12 – k. zbożowo-pastewny górski, 13 – k. owsiano-pastewny górski, 14 – gleby orne przeznaczone pod użytki zielone; 1z – użytki zielone bardzo dobre i dobre, 2z – użytki zielone średnie, 3z – użytki zielone słabe i bardzo słabe, RN – gleby rolniczo nieprzydatne /nadające się pod zalesienie/ Ls – lasy, N – nieużytki, Tz – tereny zabudowane, W – wody.

Źródło: opracowanie CDPGŚ na podstawie cyfrowej mapy gleb i waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej województwa śląskiego (IUNG-PIB 2003).

Wnioski

Kompleksy rolniczej przydatności gleb stanowią typy siedliskowe rolniczej przestrzeni produkcyjnej i w najbliższych latach nie przewiduje się zmian tych kompleksów.

Wyższe niż przeciętne zawartości niektórych pierwiastków w glebach, występują przede wszystkim wokół dawnych okręgów przemysłowych oraz wokół obszarów miejskich,

co w kolejnych latach nie ulegnie zmianie, gdyż na obraz naturalnego rozmieszczenia pierwiastków nakłada się kilkusetletnia działalność człowieka. Powyższa sytuacja wymaga systemowego podejścia do wapnowania gruntów rolnych.

Zasoby środowiska przyrodniczego

Województwo śląskie dzięki położeniu na obszarze jednostek fizycznogeograficznych zróżnicowanych pod względem podłoża geologicznego, rzeźby terenu, gleb i warunków klimatycznych, cechuje się znaczną różnorodnością biologiczną i georóżnorodnością. Stopień georóżnorodności regionu, wynikający z naturalnych procesów endo i egzogenicznych, modyfikowanych ponadto działalnością człowieka, należy ocenić jako jeden z największych w kraju i w Europie Środkowej. Znaczną jest również bogactwo i różnorodność świata przyrody ożywionej, choć nie wszystkie walory przyrodnicze regionu zostały dotychczas rozpoznane w wystarczającym stopniu.

O stanie zachowania zasobów środowiska przyrodniczego świadczy stopień zagrożenia poszczególnych grup organizmów oraz siedlisk przyrodniczych. Do najważniejszych zagrożeń przyrody żywej województwa śląskiego zalicza się: przekształcanie struktury krajobrazu, likwidacja i fragmentacja siedlisk lub ekosystemów, zmiana cech siedliska wskutek eutrofizacji, odwodnienia, regulacji lub braku renaturyzacji rzek, zakwaszenia gleby, skażenia toksycznymi związkami chemicznymi, inwazja gatunków obcych, nadmierna eksploatacja gatunków użytkowych, bezpośrednie tępienie gatunków i kłusownictwo oraz zwiększona penetracja turystyczna miejsc cennych przyrodniczo.

Tabela. Ocena stopnia zagrożenia wybranych grup roślin, grzybów i zwierząt w województwie śląskim (stan na 2012 r.)

Grupa organizmów	Liczba taksonów w poszczególnych kategoriach zagrożenia								Razem zagrożonych gatunków (CR+EN+VU)	
	EX+EW	RE	CR	EN	VU	DD	NT	LC	Liczba	%
Porosty i grzyby naporostowe	-	82	59	76	78	222	89	162	213	38
Wątrobowce	-	5	10	15	22	15	31	48	47	32
Mchy	-	25	36	9	27	79	85	215	72	15
Rośliny naczyniowe	2	69	80	203	224	111	125	73	507	28
Ryby i minogi	-	5	5	2	13	9	2	8	20	56
Płazy	-	-	-	-	7	-	-	7	7	39
Gady	-	3	-	-	1	-	-	1	1	14
Ptaki	-	15	34	27	58	1	36	38	119	37
Ssaki	1	4	4	2	4	18	7	33	10	15

Objaśnienia: EX – taksony wymarłe, EW – taksony wymarłe w stanie dzikim; RE – wymarłe i prawdopodobnie wymarłe regionalnie; CR – skrajnie zagrożone wyginięciem, EN – silnie zagrożone wyginięciem, VU – narażone na wyginięcie, taksony wysokiego ryzyka, DD – o nieokreślonym zagrożeniu, wymagające dokładniejszych danych, NT – bliskie zagrożenia, LC – najmniej troski.

Źródło: opracowanie CDPGŚ na podstawie czerwonych list województwa śląskiego.

Na obszarze województwa śląskiego reprezentowanych jest 9 spośród 10 form ochrony przyrody przewidzianych w ustawie o ochronie przyrody.

Ich liczebność dla województwa śląskiego/obszarów wiejskich województwa przedstawia się następująco (wg CRFOP, dostęp 05.08.2022 r.):

- rezerwaty przyrody (65);
- parki krajobrazowe (8);
- obszary chronionego krajobrazu (15);
- obszary Natura 2000: obszary specjalnej ochrony ptaków (OSO) – 5, specjalne obszary ochrony siedlisk (SOO) – 25, obszary mające znaczenie dla Wspólnoty (OZW) – 16;
- pomniki przyrody (1449 - ok. 700 przyrody ożywionej i 65 przyrody nieożywionej);
- stanowiska dokumentacyjne (12), użytki ekologiczne (79);
- zespoły przyrodniczo-krajobrazowe (27);
- ochrona gatunkowa roślin, zwierząt i grzybów.

Formą ochrony przyrody ściśle związaną z obecnością Polski w Unii Europejskiej są obszary „Natura 2000”, będące spójną funkcjonalnie, europejską siecią ekologiczną tworzoną w celu zachowania siedlisk przyrodniczych oraz gatunków ważnych dla Wspólnoty Europejskiej. Obejmują one obszary specjalnej ochrony ptaków, specjalne obszary ochrony siedlisk oraz obszary mające znaczenie dla Wspólnoty.

Według danych Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska – stan na 2022 r., istnieją następujące obszary „Natura 2000” wyznaczone Rozporządzeniem Ministra Środowiska lub zatwierdzone Decyzją Komisji Europejskiej, położone w całości lub częściowo na terenie województwa śląskiego:

- Bagno Bruch koło Pyrzowic (38,9 ha) – specjalny obszar ochrony siedlisk,
- Bagno w Korzonku (12,2 ha) – specjalny obszar ochrony siedlisk,
- Beskid Mały (6008,5 ha) – specjalny obszar ochrony siedlisk,
- Beskid Śląski (26405,3 ha) – obszar mający znaczenie dla Wspólnoty,
- Beskid Żywiecki (34988,8 ha) – specjalny obszar ochrony ptaków,
- Beskid Żywiecki (35276,1 ha) – specjalny obszar ochrony siedlisk,
- Białka Lelowska (7,2 ha) – specjalny obszar ochrony siedlisk,
- Buczyny w Szypowicach i Las Niwiski (256,1 ha) – specjalny obszar ochrony siedlisk,
- Cieszyńskie Źródła Tufowe (266,9 ha) – specjalny obszar ochrony siedlisk,
- Dolina Dolnej Soły (241,8 ha) – specjalny obszar ochrony ptaków,
- Dolina Górnej Pilicy (3296,6 ha) – obszar mający znaczenie dla Wspólnoty,
- Dolina Górnej Wisły (24740,2 ha) – specjalny obszar ochrony ptaków,
- Dolina Małej Panwi (10,3 ha) – obszar mający znaczenie dla Wspólnoty,
- Dolna Soła (18,4 ha) – specjalny obszar ochrony siedlisk,
- Graniczny Meander Odry (156,6 ha) – specjalny obszar ochrony siedlisk,
- Hubert (33,7 ha) – obszar mający znaczenie dla Wspólnoty,
- Kościół w Górkach Wielkich (0,4 ha) – specjalny obszar ochrony siedlisk,
- Kościół w Radziechowach (0,1 ha) – specjalny obszar ochrony siedlisk,
- Las koło Tworkowa (115,1 ha) – specjalny obszar ochrony siedlisk,
- Lemańskie Jodły (151,3 ha) – specjalny obszar ochrony siedlisk,

- Lipienniki w Dąbrowie Górniczej (334,1 ha) – obszar mający znaczenie dla Wspólnoty,
- Łąki Dąbrowskie (384,8 ha) – specjalny obszar ochrony siedlisk,
- Łąki w Jaworznie (36,5 ha) – specjalny obszar ochrony siedlisk,
- Łąki w Sławkowie (51,0 ha) – obszar mający znaczenie dla Wspólnoty,
- Łęgi w lasach nad Liswartą (234,7 ha) – obszar mający znaczenie dla Wspólnoty,
- Ostoja Kroczycka (1391,2 ha) – obszar mający znaczenie dla Wspólnoty,
- Ostoja Olsztyńsko-Mirowska (2210,9 ha) – specjalny obszar ochrony siedlisk,
- Ostoja Środkowojurajska (4063,8 ha) – obszar mający znaczenie dla Wspólnoty,
- Ostoja Złotopotocka (2748,1 ha) – obszar mający znaczenie dla Wspólnoty,
- Pierściec (1702,1 ha) – specjalny obszar ochrony siedlisk,
- Poczesna koło Częstochowy (39,2 ha) – obszar mający znaczenie dla Wspólnoty,
- Podziemia Tarnogórsko-Bytomskie (3490,8 ha) – specjalny obszar ochrony siedlisk,
- Przełom Warty koło Mstowa (100,6 ha) – specjalny obszar ochrony siedlisk,
- Pustynia Błędowska (266,9 ha) – obszar mający znaczenie dla Wspólnoty,
- Stawiska (6,6 ha) – obszar mający znaczenie dla Wspólnoty,
- Stawy Łęczok (583,7 ha) – obszar mający znaczenie dla Wspólnoty,
- Stawy w Brzeszczach (1477, 2 ha) – specjalny obszar ochrony ptaków,
- Stawy Wielikąt i Las Tworkowski (914,5 ha) – specjalny obszar ochrony ptaków,
- Suchy Młyn (524,3 ha) – specjalny obszar ochrony siedlisk,
- Szachownica (13,1 ha) – specjalny obszar ochrony siedlisk,
- Torfowisko przy Dolinie Kocinki (5,6 ha) – specjalny obszar ochrony siedlisk,
- Torfowisko Sosnowiec – Bory (2,0 ha) – obszar mający znaczenie dla Wspólnoty,
- Walaszczyki w Częstochowie (23,5 ha) – obszar mający znaczenie dla Wspólnoty,
- Zbiornik Goczałkowski – Ujście Wisły i Bajerki (1650,3 ha) – specjalny obszar ochrony siedlisk,
- Źródła Rajecznicy (194,3 ha) – specjalny obszar ochrony siedlisk,

W 2022 r. obszary prawnie chronione w województwie śląskim zajmowały łącznie 280,6 tys. ha (22,7% powierzchni ogólnej województwa). Przeciętnie na 1 mieszkańca w województwie przypadało 627 m² powierzchni prawnie chronionej (dla porównania w skali kraju to 2645 m²).

Największa koncentracja obszarów prawnie chronionych ma miejsce w powiatach: żywieckim (56,3 tys. ha), cieszyńskim (37,8 tys. ha), lublinieckim (28,5 tys. ha), częstochowskim (27,5 tys. ha) oraz zawierciańskim (20,4 tys. ha) – łącznie 60,8% powierzchni obszarów chronionych w województwie.

W przekroju terytorialnym według subregionów – stan na 2021 r., największy obszar prawnie chroniony występował w subregionie południowym (92,8 tys. ha) oraz centralnym (80,3 tys. ha), natomiast znacznie mniejszy w subregionie zachodnim (40,6 tys. ha) oraz północnym (58,9 tys. ha).

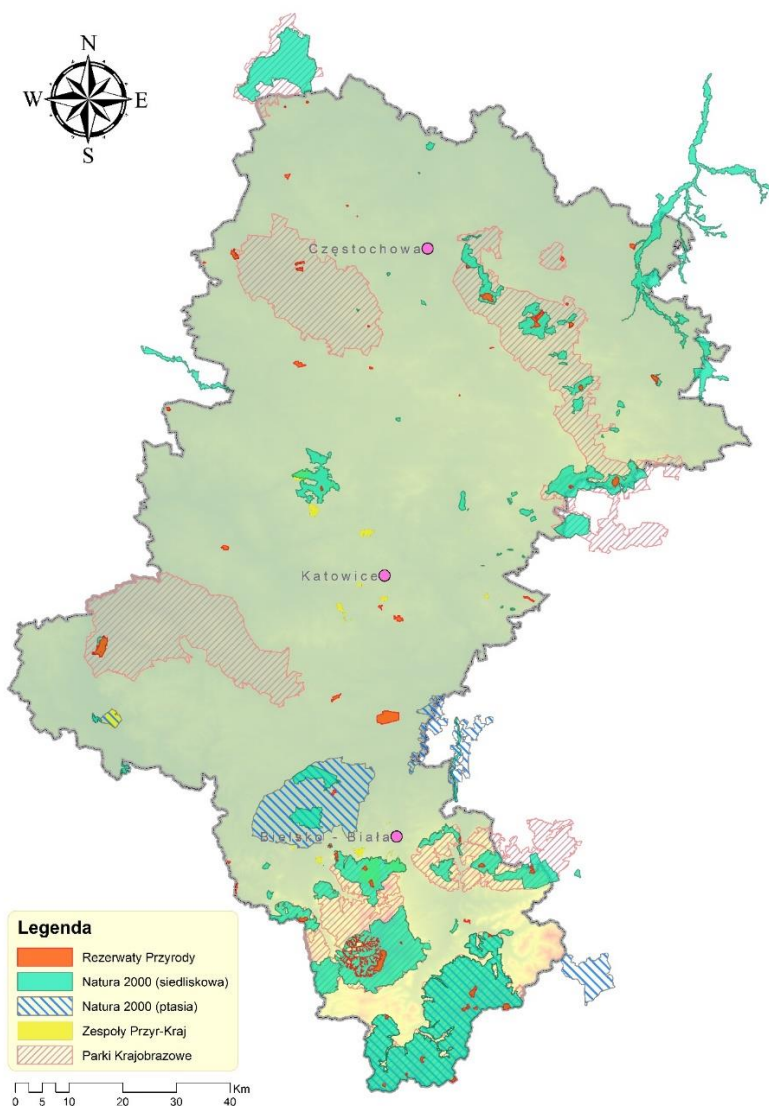
W latach 2020-2021, mając na uwadze potrzebę uzupełnienia sieci obszarów „Natura 2000”, zaproponowano do wyznaczenia nowe obszary:

- Bagna w Nowej Wsi PLH240046
- Dolina Białej Przemszy PLH240038
- Kościół w Sławkowie PLH240048

Wg stanu na 2022 r., obszar Bagna w Nowej Wsi (PLH240046) został zatwierdzony decyzją Komisji Europejskiej 2022/231 z 16 lutego 2022 r. i uznany jako obszar mający znaczenie dla Wspólnoty, natomiast pozostałe obszary (Dolina Białej Przemszy oraz Kościół w Sławkowie) zostały zgłoszone Uchwałą nr 9 Rady Ministrów z dnia 25 stycznia 2022 r. (M.P z 2022 r., poz. 111) do Komisji Europejskiej. Dolina Białej Przemszy PLH240038 formalnie będzie stanowić powiększenie obszaru Torfowisko Sosnowiec Bory, w konsekwencji czego obszary zostaną połączone w jeden.

Sieć krajowych korytarzy ekologicznych, których głównym celem jest integracja obszarów chronionych, w tym sieci Natura 2000, obejmuje duże kompleksy leśne i bagienne oraz doliny rzeczne i inne pasy krajobrazu, umożliwiające łączność populacji zwierząt i roślin na obszarze Polski i terenach sąsiednich. W województwie śląskim, na podstawie danych o topografii, zabudowie, infrastrukturze i zasobach przyrody, z uwzględnieniem biologii i wykorzystania przestrzeni przez różne grupy kręgowców, wyznaczono odrębne korytarze teriologiczne, herpetologiczne, ichtiologiczne i ornitologiczne. Ponadto, zlokalizowano korytarze spójności, łączące obszary podlegające ochronie prawnej.

Mapa. Rozmieszczenie obszarów chronionych na obszarach wiejskich województwa śląskiego

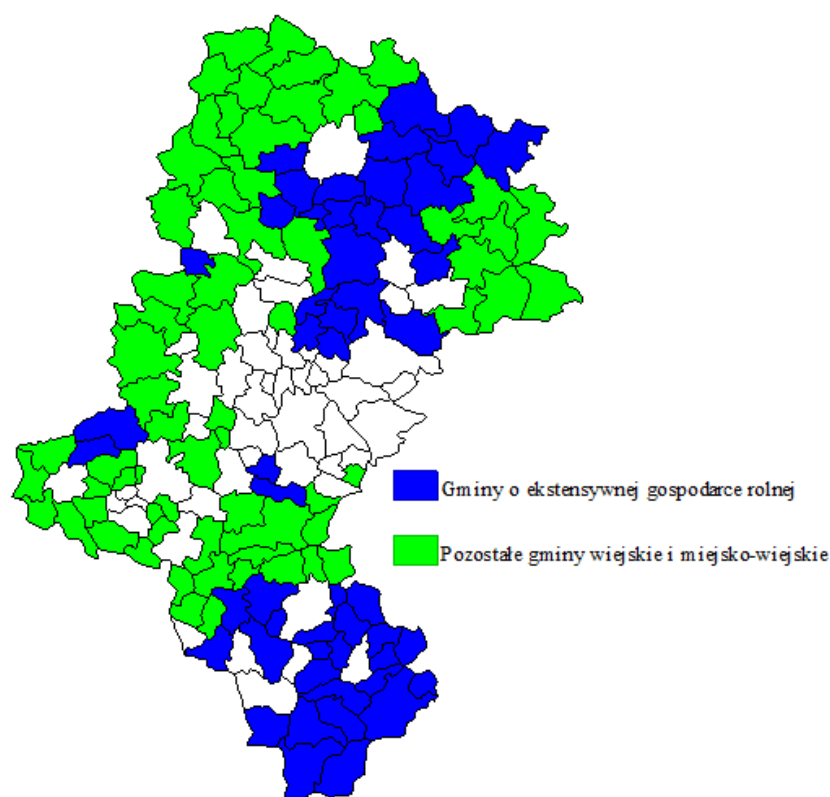

Źródło: opracowanie CDPGŚ na podstawie bazy danych RDOŚ oraz CDPGŚ.

Koncepcja obszarów o wysokich walorach przyrodniczych (ang. High Nature Value Farmland, HN VF) to jedna z inicjatyw UE wiążących tematykę środowiskową z rolnictwem, mająca na celu ochronę tradycyjnego krajobrazu rolniczego oraz powstrzymanie spadku różnorodności biologicznej. Obszar rolny o wysokiej wartości przyrodniczej (HN VF) to taki obszar, na którym odpowiednie użytkowanie rolnicze przyczynia się do zachowania wysokiej różnorodności gatunków i siedlisk, względnie do zachowania gatunków ważnych z punktu widzenia ochrony przyrody na poziomie europejskim, krajowym lub regionalnym albo też oba te elementy występują jednocześnie. Delimitacja obszarów i gospodarstw rolnych charakterystycznych dla HN VF w regionie oparta została o następujące wskaźniki techniczno-organizacyjne:

- udział zbóż w użytkach rolnych (UR) mniejszy lub równy 46,7%;
- udział trwałych użytków zielonych (TUZ) na 1 ha UR (%) większy bądź równy 30,0%;
- obsada zwierząt żywionych paszami objętościowymi równa bądź większa od 0,1 SD/ha UR (przy wyeliminowaniu jednostek, na których terenie zidentyfikowano rolnictwo intensywne, zdefiniowane poprzez: obsadę zwierząt żywionych paszami treściwymi równą bądź większą od 1,3 SD na 1 ha użytków rolnych, obsadę zwierząt żywionych paszami objętościowymi równą bądź większą od 0,9 SD na 1 ha użytków rolnych, udział upraw trwałych w użytkach rolnych równy bądź większy od 45,4%, udział upraw ogrodniczych w użytkach rolnych równy bądź większy od 14,6%).

Mapa. Położenie gmin o ekstensywnej gospodarce rolnej charakterystycznej dla obszarów o wysokich walorach przyrodniczych i krajobrazowych (HN VF)

Źródło: Niewęglowska G., Kagan A., Zieliński M., Sobierajewska J. 2014. Wyznaczenie na terenach wiejskich województwa śląskiego obszarów o ekstensywnej gospodarce rolnej charakterystycznej dla obszarów o wysokich walorach przyrodniczych i krajobrazowych (High Nature Value Farmland) IERiGŻ – PIB, Warszawa.

W końcu 2021 r. powierzchnia lasów wynosiła 396,8 tys. ha, tj. 32,2% powierzchni województwa śląskiego, w tym 79,0% powierzchni zajmowały lasy będące własnością Skarbu Państwa (2019 r. – 79,1%), 20,1% powierzchni – lasy prywatne (2019 r. – 19,9%), a 0,9% powierzchni – lasy gminne (2019 r. – 0,9%). Przeważający obszar lasów zlokalizowany był w 5 powiatach: żywieckim (54,0 tys. ha), częstochowskim (45,4 tys. ha), lublinieckim (40,7 tys. ha), tarnogórskim (32,3 tys. ha) i zawierciańskim (30,8 tys. ha) – łącznie 51,2% ogółu lasów w województwie.

Powierzchnia lasów na obszarach wiejskich wynosiła 289,3 tys. ha, tj. 72,9% powierzchni lasów w województwie. W przekroju terytorialnym według subregionów, największa powierzchnia lasów na obszarach wiejskich przypadała na subregion centralny (114,9 tys. ha), następnie na subregion południowy (79,6 tys. ha). Najwyższy wskaźnik lesistości na obszarach wiejskich odnotowano w subregionie centralnym (35,5%), a najniższy w subregionie zachodnim (23,8%). Wskaźnik ten w województwie ukształtował się na poziomie 33,9%.

W 2020 r. pod względem siedliskowym dominowały nizinne bory mieszane i lasy mieszane. W ogólnej powierzchni lasów województwa aż 74,0% stanowiły lasy ochronne – był to najwyższy wskaźnik w skali kraju. Największą powierzchnię w regionie zajmowały lasy uszkodzone przez przemysł (65,2%). Znaczny udział posiadają również lasy wodochronne. W lasach RDLP Katowice przeważają drzewostany z panującymi gatunkami iglastymi (sosna, modrzew, świerk, jodła i daglezwia), które zajmują 76,5% powierzchni leśnej, a największy udział mają sosna i modrzew (66,5%).

W skupiskach miejskich, wyróżniających się nagromadzeniem infrastruktury miejskiej oraz koncentracją ludności, szczególną rolę odgrywa system przyrodniczy reprezentowany przez tereny zieleni (m.in. parki, zieleńce, bulwary, promenady, ogrody, cmentarze i zieleń osiedlowa). Zieleń miejska niezbędna jest bowiem dla funkcjonowania i zachowania równowagi środowiska na terenach miejskich: to miejsce bytowania fauny, obszary zieleni o charakterze liniowym stanowią korytarze migracyjne o znaczeniu lokalnym, tereny zielone spełniają funkcje rekreacyjno-wypoczynkowe, zdrowotne, dydaktyczno-wychowawcze i estetyczne. Powierzchnia parków, zieleńców i terenów zieleni osiedlowej w województwie śląskim w 2021 r. wynosiła 9248,6 ha (0,7% powierzchni województwa) i w porównaniu do 2019 r. wzrosła o 3,3%. Województwo śląskie zajmowało pierwsze miejsce w Polsce pod względem udziału powierzchni parków, zieleńców i terenów zieleni osiedlowej w powierzchni ogółem województwa. Poza terenami miast tereny zieleni nie odgrywają jednak większej roli. Na obszarach wiejskich zlokalizowanych było 11,9% powierzchni parków spacerowo-wypoczynkowych oraz 10,1% powierzchni zieleńców.

Województwo śląskie cechują wyjątkowe i często unikatowe walory krajobrazowe. Występują tu wszystkie typowe dla Polski klasy krajobrazów przyrodniczych. Na jakość krajobrazu obszarów wiejskich województwa śląskiego, podobnie jak na terenie całego kraju (także obszarów miast) ujemnie wpływa brak ładu przestrzennego, czego symptomami na obszarach wiejskich są między innymi:

- niedostosowanie sposobów użytkowania i zagospodarowania do wartości przyrodniczych, kulturowych i krajobrazowych oraz wynikająca z tego postępująca fragmentacja systemów przyrodniczych i degradacja krajobrazów kulturowych;
- niszcząca wobec wartości przestrzeni, rozrzutna ekonomicznie i społecznie suburbanizacja, zwłaszcza rozpraszanie zabudowy wiejskiej i podmiejskiej;

- niska jakość przestrzeni publicznej, chaos w formach zabudowy i architekturze zespołów urbanistycznych i ruralistycznych, ich niekompletność oraz presja na tereny otwarte, braki w wyposażeniu terenów urbanizowanych i terenów wiejskich w infrastrukturę techniczną i społeczną, nie nadążającą za rozwojem zabudowy mieszkaniowej.

Wnioski

Idea wyznaczania obszarów cennych przyrodniczo, powinna uwzględniać harmonię między środowiskiem, a możliwością rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich.

Działania rolnictwa, służące utrzymaniu zasobów naturalnych i ochronie środowiska, uzyskują wsparcie z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Katowicach, poprzez dofinansowanie zadań z zakresu upowszechniania zasad dobrej praktyki rolniczej i metod oraz celów produkcji rolniczej metodami ekologicznymi.

Wzrastająca urbanizacja regionu śląskiego, zwłaszcza gmin miejskich oraz gmin wiejskich zlokalizowanych na obrzeżach miast, pozwala postawić tezę o zmniejszającej się liczbie siedlisk i ekosystemów przyrodniczych, a także ograniczeniu funkcjonowania korytarzy ekologicznych. Wpływ na powyższe będzie miał również wzrost ruchu turystycznego, zwłaszcza w subregionach atrakcyjnych turystycznie (subregion południowy i północny). Realizacja koncepcji obszarów o wysokich walorach przyrodniczych, mająca na celu ochronę krajobrazu rolniczego może przyczynić się do spowolnienia tego procesu, zwłaszcza w subregionach: północnym, południowym i zachodnim.

Lesistość województwa śląskiego z uwagi na przeważający obszar lasów będących własnością Skarbu Państwa, będzie pozostawała w latach następnych na porównywalnym poziomie z sytuacją obecną. Na ewentualne pogorszenie jakości lesistości i krajobrazów wiejskich mogą mieć wpływ:

- niedostosowanie sposobów użytkowania i zagospodarowania do wartości przyrodniczych, kulturowych i krajobrazowych oraz wynikająca z tego postępująca fragmentacja systemów przyrodniczych i degradacja krajobrazów kulturowych;
- niszcząca wobec wartości przestrzeni, rozrzutna ekonomicznie i społecznie suburbanizacja, zwłaszcza rozproszenie zabudowy wiejskiej i podmiejskiej;
- niska jakość przestrzeni publicznej, chaos w formach zabudowy i architekturze zespołów urbanistycznych i ruralistycznych, ich niekompletność oraz presja na tereny otwarte, braki w wyposażeniu terenów urbanizowanych i terenów wiejskich w infrastrukturę techniczną i społeczną, nie nadążającą za rozwojem zabudowy mieszkaniowej;
- brak ustanowionych planów ochrony dla parków krajobrazowych oraz brak aktualnych uchwał w sprawie parków krajobrazowych, co skutkuje brakiem możliwości skutecznego egzekwowania zakazów (które powinny być zaktualizowane do obowiązującej obecnie ustawy o ochronie przyrody) w kontekście planowania i zagospodarowania przestrzennego.

Działaniami, których celem jest ograniczanie pogarszania jakości lesistości w województwie śląskim, są m. in. działania podejmowane przez Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Katowicach, w postaci wspierania opracowywania planów urządzania

lasu lub uproszczonych planów urządzania lasu, dla lasów niestanowiących własności Skarbu Państwa, należących do osób fizycznych i wspólnot gruntowych – na zlecenie starosty. Ponadto Fundusz dofinansowuje zadania dotyczące zapobiegania występowaniu zagrożeń w lasach, poprzez wsparcie finansowe patrolowania lotniczego lasów województwa śląskiego.

Zależności między zmianami struktury pokrycia terenów a zmianami w dynamice ruchu budowlanego

Powierzchnia geodezyjna gruntów w województwie śląskim według stanu w dniu 1 stycznia 2021 r. wynosiła 1233,3 tys. ha i stanowiła 3,9% powierzchni kraju. Ponad połowę powierzchni gruntów stanowiły użytki rolne, które zajmowały powierzchnię 621,0 tys. ha. Powierzchnia gruntów leśnych oraz zadrzewionych i zakrzewionych wynosiła 410,3 tys. ha, gruntów zabudowanych i zurbanizowanych – 164,4 tys. ha, gruntów pod wodami – 19,0 tys. ha, nieużytków – 13,0 tys. ha, a pozostałych gruntów – 5,6 tys. ha.

W odniesieniu do stanu w dniu 1 stycznia 2019 r. zmniejszył się m.in.: areal użytków rolnych (o 4,1 tys. ha ogółem, w tym w dominującej części – gruntów ornych, sadów, łąk i pastwisk o 7,6 tys. ha) oraz gruntów leśnych oraz zadrzewionych i zakrzewionych (o 0,9 tys. ha), a także nieużytków (o 0,3 tys. ha), zwiększyła się natomiast powierzchnia m.in.: zabudowanych i zurbanizowanych terenów mieszkaniowych (o 2,6 tys. ha), terenów rekreacji i wypoczynku (o 0,3 tys. ha) oraz gruntów pod wodami (o 0,2 tys. ha).

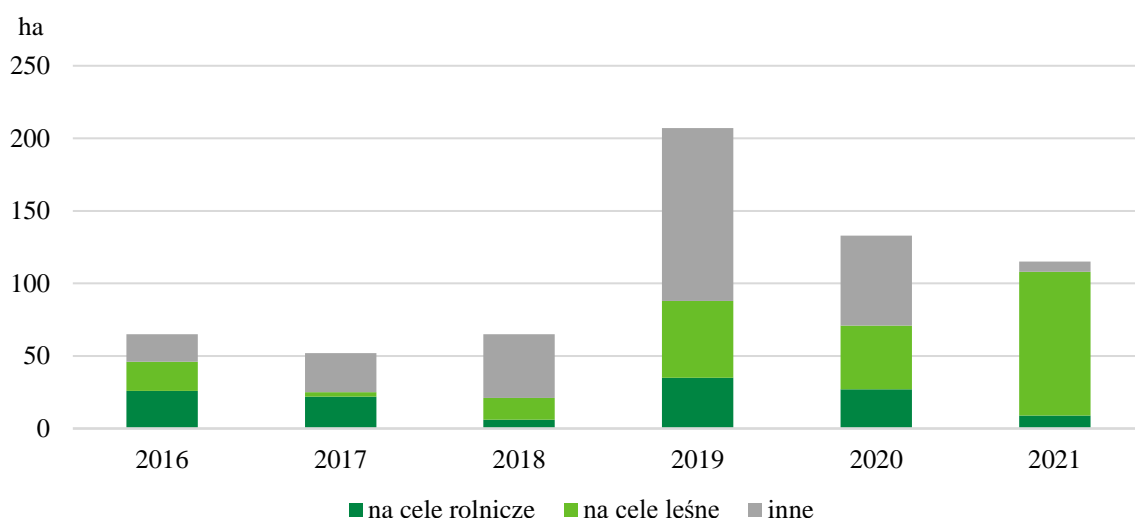
W trybie przepisów o ochronie gruntów rolnych i leśnych, w latach 2019 – 2021 na cele nierolnicze i nieleśne wyłączono ogółem 1093 ha gruntów (1041 ha gruntów rolnych i 52 ha gruntów leśnych). Pod budowę osiedli mieszkaniowych przeznaczono 62,2% wyłączonych gruntów, na tereny przemysłowe – 19,9%, pod drogi i szlaki komunikacyjne – 3,3%, pod użytki kopalne – 2,3%, a na inne cele – 12,4%.

Powierzchnia gruntów rolnych wyłączonych na cele nierolnicze w 2021 r. wyniosła 415 ha. Z produkcji leśnej wyłączono natomiast 22 ha gruntów leśnych. Wyłączone grunty rolne i leśne zostały przeznaczone głównie pod tereny osiedlowe – 56,5% oraz na cele przemysłowe – 32,5% (ponad 2,5 – krotnie więcej niż w 2019 r.), pod drogi i szlaki komunikacyjne – 1,6% (prawie 3,5 krotnie mniej niż w 2019 r.), a pod użytki kopalne – 0,5%. W odniesieniu do 2019 r. na cele nierolnicze i nieleśne wyłączono odpowiednio o 31,7% więcej gruntów rolnych i o 4,8% mniej gruntów leśnych.

Powierzchnia gruntów zdewastowanych i zdegradowanych wymagających rekultywacji w końcu 2021 r. wynosiła 4,9 tys. ha, w tym 72,1% tej powierzchni stanowiły grunty zdewastowane. Udział powierzchni gruntów zdewastowanych i zdegradowanych zlokalizowanych na terenie województwa śląskiego w ogólnej powierzchni takich gruntów w kraju wyniósł 7,8%. W odniesieniu do 2019 r. powierzchnia gruntów wymagających rekultywacji zmniejszyła się o 2,5%. Na przestrzeni lat 2019-2021 rekultywacji poddano 325 ha gruntów (w tym 50 ha na cele rolnicze i 107 ha na cele leśne), a zagospodarowano 130 ha gruntów (w tym 21 ha na cele rolnicze i 89 ha na cele leśne).

W 2021 r. zreaktywowano 69 ha gruntów zdewastowanych i zdegradowanych (w tym 7 ha na cele rolnicze i 55 ha na cele leśne), a także zagospodarowano 46 ha gruntów (w tym 2 ha na cele rolnicze i 44 ha na cele leśne). Grunty zdewastowane i zdegradowane w województwie śląskim zreaktywowane lub zagospodarowane w latach 2016-2021 przedstawia poniższy wykres.

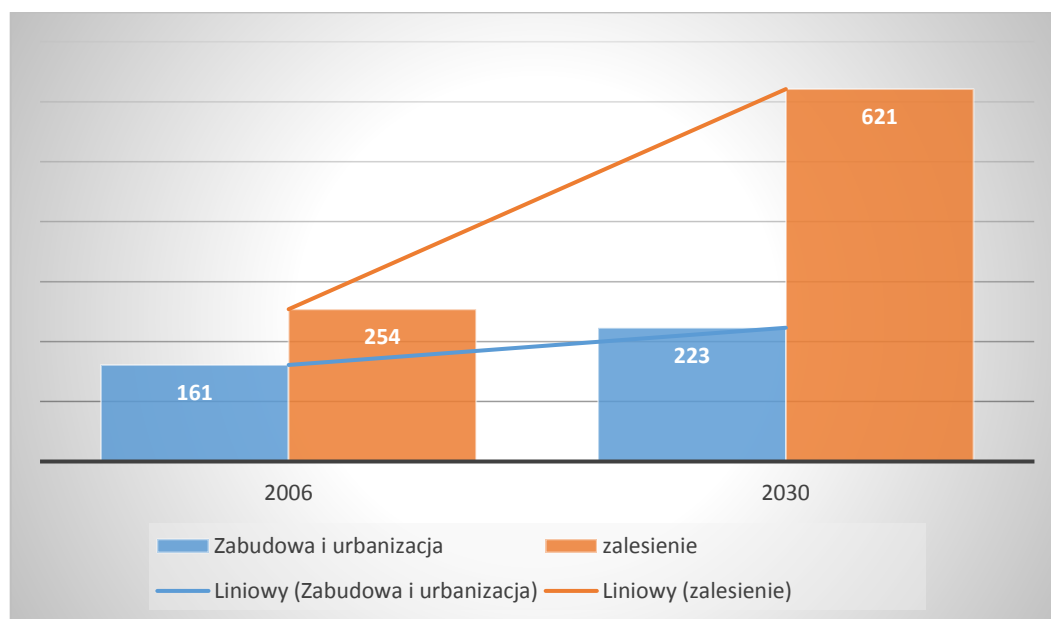
Wykres. Grunty zrekultywowane lub zagospodarowane w ciągu roku w województwie śląskim

Źródło: opracowanie na podstawie Banku Danych Lokalnych – Główny Urząd Statystyczny.

Na podstawie danych GUS dotyczących kierunków wykorzystania powierzchni województw w latach 2002–2012 dokonano analizy występowania zależności między zmianą struktury pokrycia terenów a zmianami w dynamice ruchu budowlanego. W analizie przyjęto, że najlepszym miernikiem dynamiki ruchu budowlanego, korespondującym ze zmianą powierzchni terenów rolnych będzie zmiana powierzchni obszarów zabudowanych i zurbanizowanych, ponieważ umożliwia analizę tego zjawiska bez pozyskiwania niedostępnych danych lub szacowania zmian w dynamice tego ruchu w obszarach centralnych i na obrzeżach miast. Zmiana powierzchni obszarów zabudowanych i zurbanizowanych w uproszczeniu jest zatem miernikiem rozprzestrzeniania się lub zagęszczania zabudowy na terenie całego obszaru.

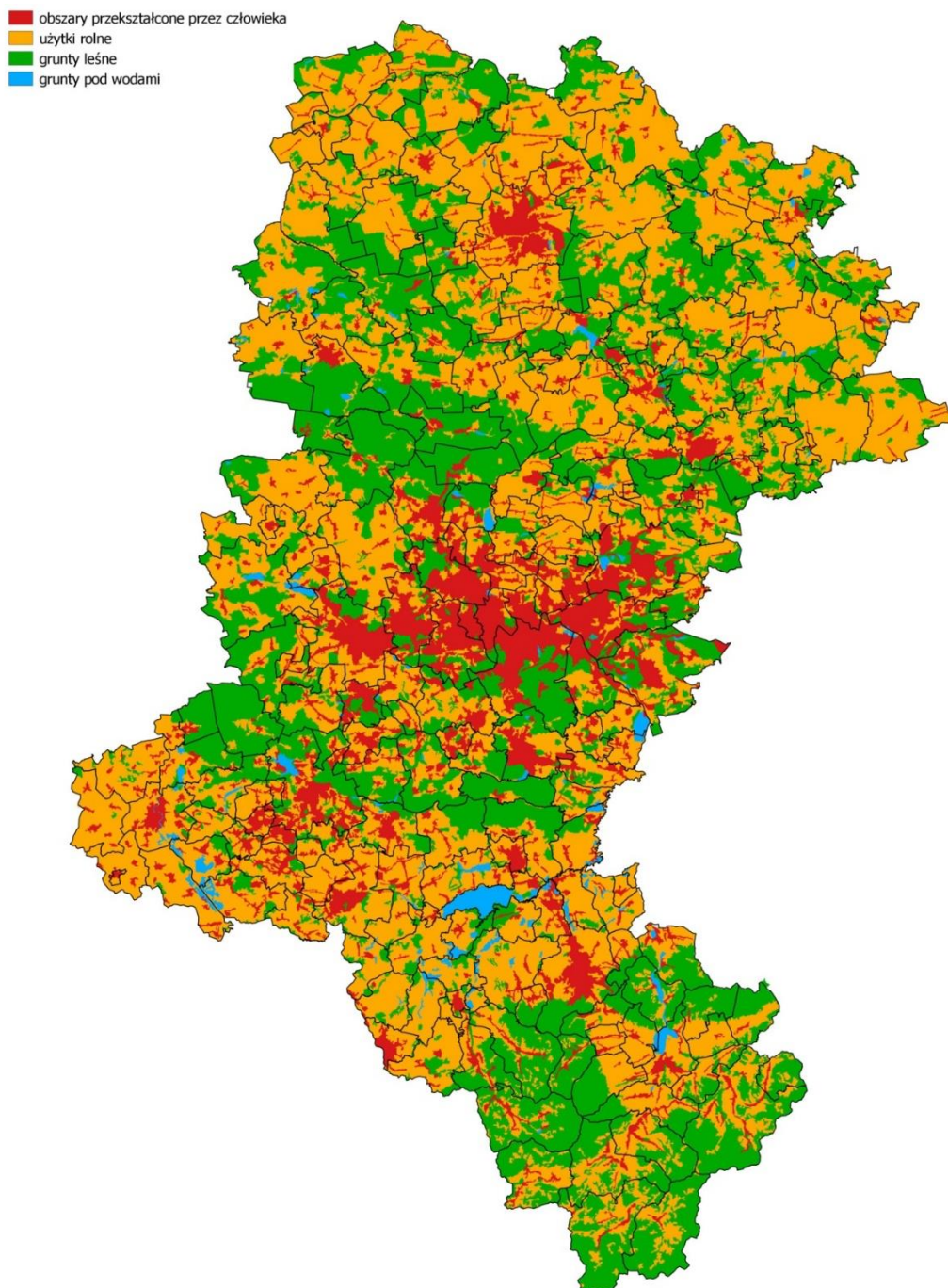
Wykres. Powierzchnia obszarów przekształconych przez człowieka w tys. ha

Źródło: GUS

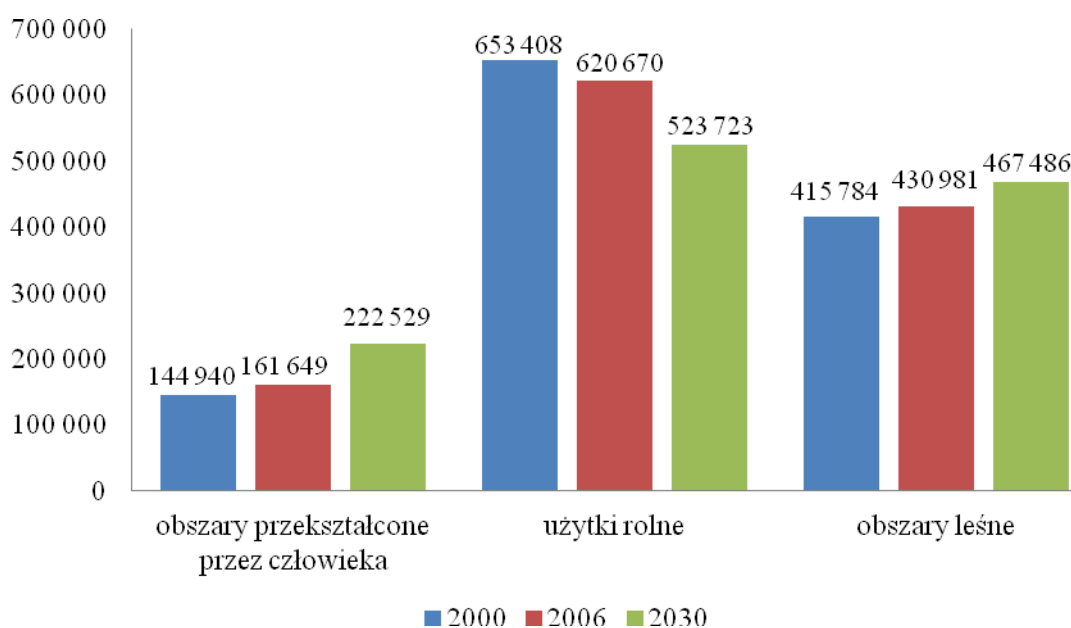
Według opracowanej prognozy przewiduje się, że powierzchnia obszarów przekształconych przez człowieka (zabudowanych i zurbanizowanych) wzrośnie między rokiem 2006 a 2030 o 38%, z poziomu 161 tys. ha do 223 tys. ha. Równocześnie, wraz z postępującym zalesianiem obszarów, spowoduje to spadek powierzchni terenów rolnych o 16% — z 621 tys. ha do 524 tys. ha.

Mapa. Kierunki wykorzystania terenów województwa śląskiego w 2006 roku

Źródło: Ekspertyza „Kierunki presji inwestycyjnej na tereny rolnicze województwa śląskiego w perspektywie 2030 roku” – T. Kmieć, Katowice 2014.

Wykres. Prognoza zmian pokrycia terenu obszarów wiejskich województwa śląskiego do 2030 roku (ha)

Źródło: ekspertyza „Kierunki presji inwestycyjnej na tereny rolnicze województwa śląskiego w perspektywie 2030 roku” – T. Kmieć, Katowice 2014.

Wnioski

Według prognozy przewiduje się, że powierzchnia obszarów przeznaczonych na cele nierolnicze (zabudowanych i zurbanizowanych), wzrośnie między rokiem 2006 a 2030 o 38%, z poziomu 161 tys. ha do 223 tys. ha. Równocześnie, wraz z postępującym zalesieniem obszarów, spowoduje to spadek powierzchni terenów rolnych o 16% - z 621 tys. ha do 524 tys. ha.

1.2.7. Zasoby dziedzictwa kultury na OW

Aktywność społeczna i kulturalna

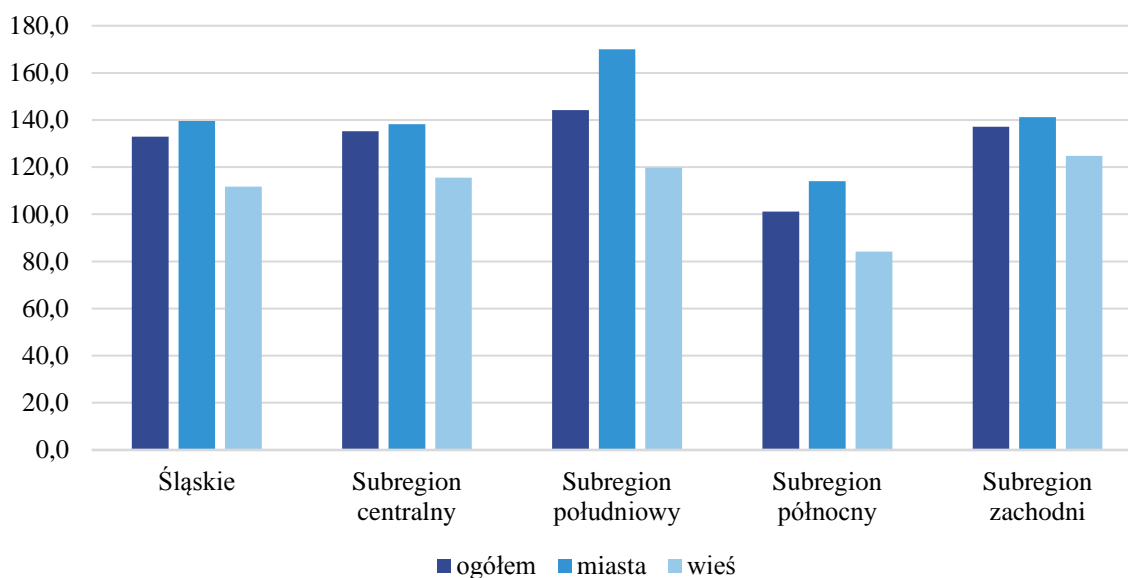
Kulturę województwa śląskiego cechuje zróżnicowanie będące efektem przenikania się różnych tradycji kulturowych oraz nowych form wyrazu prezentowanych przez współczesnych twórców. Nasze województwo jest obszarem wielokulturowym, ukształtowanym przez wpływy zamieszkującej je ludności pochodzenia polskiego, niemieckiego, czeskiego oraz żydowskiego (dzieje regionu, zachodzące w nim procesy społeczne są typowe dla regionów przygranicznych). To region o zróżnicowanych kulturowo obszarach i silnym poczuciu tożsamości etnicznej. Istnieje silna baza instytucjonalna powiązań kulturalnych miasto - wieś, na którą składa się ok. 1400 instytucji i placówek kultury nadzorowanych przez 185 jednostek samorządu terytorialnego województwa śląskiego. Dla 21 instytucji organizatorem lub współorganizatorem jest samorząd Województwa Śląskiego. Dwie z nich są instytucjami prowadzonymi przez Województwo Śląskie wspólnie: Muzeum Śląskie – z Ministerstwem Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Śląskie Centrum Wolności i Solidarności – z Miastem Katowice. Ponadto dwie instytucje: Muzeum Górnictwa Węglowego (organizatorem jest Miasto Zabrze) i Zamek Cieszyn (organizatorem jest Miasto Cieszyn) – są współprowadzone przez Województwo Śląskie. Wśród instytucji kultury, których organizatorem jest samorząd województwa śląskiego, funkcjonuje 5 instytucji artystycznych, w tym 3 teatry: dramatyczny – Teatr Śląski im. Stanisława Wyspiańskiego w Katowicach, muzyczny – Teatr Rozrywki w Chorzowie, operowy – Opera Śląska w Bytomiu, Filharmonia Śląska im. Henryka Mikołaja

Góreckiego w Katowicach oraz Zespół Pieśni i Tańca „Śląsk” im. Stanisława Hadyny w Koszęcinie.

W 2020 r. w województwie śląskim działało 13 teatrów, w tym: 6 teatrów dramatycznych, 2 teatry muzyczne, 1 opera oraz 4 teatry lalkowe, które stanowiły 7,6% wszystkich teatrów w kraju. Odbiór zrealizowanych przedstawień kształtował się na poziomie 250 tys. widzów (co stanowiło 9,5% wszystkich widzów w kraju). Liczba odbiorców była trzykrotnie mniejsza niż rok wcześniej co związane jest z trwającą pandemią COVID-19.

W końcu 2021 r. w województwie śląskim na obszarach wiejskich działały 333 placówki biblioteczne (326 bibliotek publicznych i filii oraz 7 punktów bibliotecznych). Przeciętnie na 1 placówkę biblioteczną przypadały 3172 osoby (w kraju – 2852 osoby). W 2021 r. w bibliotekach publicznych i punktach bibliotecznych na wsi zarejestrowanych było 118,1 tys. czytelników, tj. o 0,2% więcej niż przed rokiem. Czytelnicy wypożyczyli na zewnątrz 2278,0 tys. wol., tj. o 12,1% więcej niż w 2020 r. Jeden czytelnik na wsi wypożyczył średnio w ciągu roku 19,3 wol. (w kraju – 17,6 wol.).

Wykres. Czytelnicy bibliotek publicznych na 1000 ludności w województwie śląskim według subregionów i miejsca zamieszkania w 2021 r.

Źródło: opracowanie na podstawie Banku Danych Lokalnych – Główny Urząd Statystyczny.

Na terenach wiejskich województwa śląskiego w końcu 2021 r. działalność wystawienniczą prowadziło 15 muzeów łącznie z oddziałami muzealnymi (w tym 2 oddziały muzealne). Na 1 placówkę muzealną (łącznie z oddziałami) przypadało 70,4 tys. osób (w kraju – 70,6 tys. osób). Muzea i wystawy muzealne na wsi zwiedziło 61,2 tys. osób, tj. o 92,5% więcej niż w 2020 r. Ofertę muzeów i oddziałów muzealnych na wsi uzupełniały 2 galerie i salony sztuki (przed rokiem – 1), które przygotowały 4 wystawy (przed rokiem – 3). Liczba zwiedzających galerie sztuki zwiększyła się z 0,9 tys. w 2020 r. do 1,2 tys. w 2021 r.

Tabela. Centra, domy i ośrodki kultury, kluby i świetlice na obszarach wiejskich w województwie śląskim według subregionów w 2021 r.

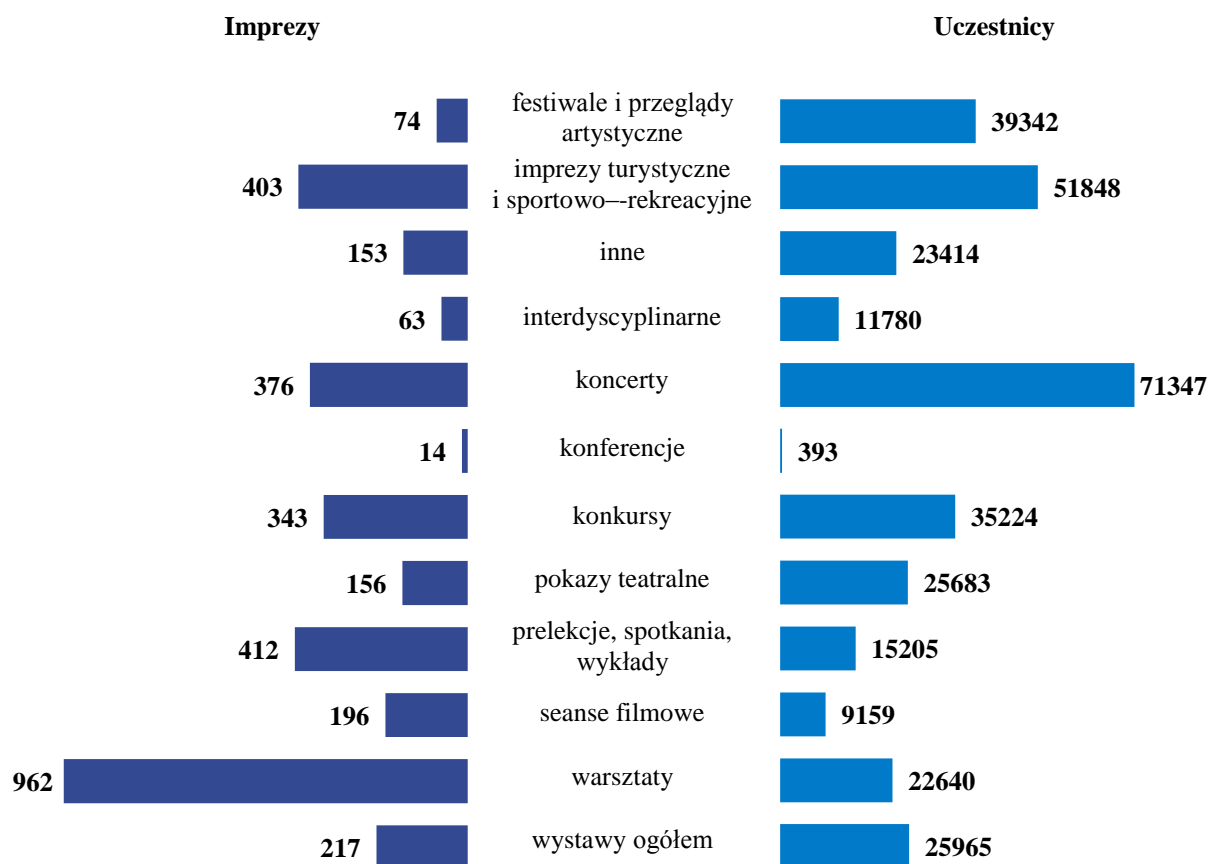
WYSZCZE- GÓLNIENIE	Insty- tucje ^a	Imprezy	Uczestnicy		Grupy artystyczne		Koła/Kluby/Sekcje	
			ogółem	na 1000 ludności	liczba	człon- kowie	liczba	człon- kowie
WOJEWÓDZ- TWO	136	3369	332000	314,2	530	9674	587	11026
subregiony:								
Centralny	42	1121	94593	274,0	173	2717	186	2984
Południowy	34	1195	179078	524,0	172	3570	215	4072
Północny	21	445	36623	168,3	120	1961	115	2157
Zachodni	39	608	21706	142,8	65	1426	71	1813

„a” Stan w dniu 31 grudnia.

Źródło: opracowanie na podstawie Banku Danych Lokalnych – Główny Urząd Statystyczny.

Centra, domy i ośrodki kultury, kluby i świetlice należące do publicznych instytucji kultury, które szczególnie na obszarach wiejskich pełnią często funkcję jedynego znaczącego organizatora życia kulturalnego i społecznego. W końcu 2021 r. w województwie śląskim na terenach wiejskich znajdowało się 107 centrów, domów i ośrodków kultury oraz 29 świetlic. W ciągu 2021 r. instytucje tego typu zorganizowały 3,4 tys. imprez (przed rokiem – 3,1 tys.), w których wzięło udział 332,0 tys. osób (przed rokiem – 217,1 tys.). Najczęściej organizowane były warsztaty (28,6%), prelekcje, spotkania, wykłady (12,2%) oraz imprezy turystyczne i sportowo-rekreacyjne (12,0%), a do najliczniejszych (pod względem średniej liczby osób uczestniczących w 1 wydarzeniu) należały festiwale i przeglądy artystyczne (531 osób) oraz koncerty (190 osób). We wszystkich instytucjach działało 530 grup artystycznych (przed rokiem – 554), które zrzeszały 9,7 tys. członków (przed rokiem – 10,2 tys.). Największym zainteresowaniem cieszyły się grupy folklorystyczne (ludowe, pieśni i tańca, kapele) oraz taneczne. W centrach, domach i ośrodkach kultury oraz świetlicach na wsi prowadzone były zajęcia tematyczne w 587 kołach (klubach/sekcjach), w których brało udział 11,0 tys. osób (przed rokiem odpowiednio: 780 kół i 15,9 tys.). Ww. instytucje kultury zorganizowały także 156 kursów o różnej tematyce (przed rokiem – 164), które ukończyło 2,3 tys. osób (przed rokiem – 2,3 tys.).

Wykres. Imprezy i uczestnicy imprez organizowanych przez centra kultury, domy i ośrodki kultury oraz świetlice na obszarach wiejskich w województwie śląskim w 2021 r.

Źródło: opracowanie na podstawie Banku Danych Lokalnych – Główny Urząd Statystyczny.

Wnioski

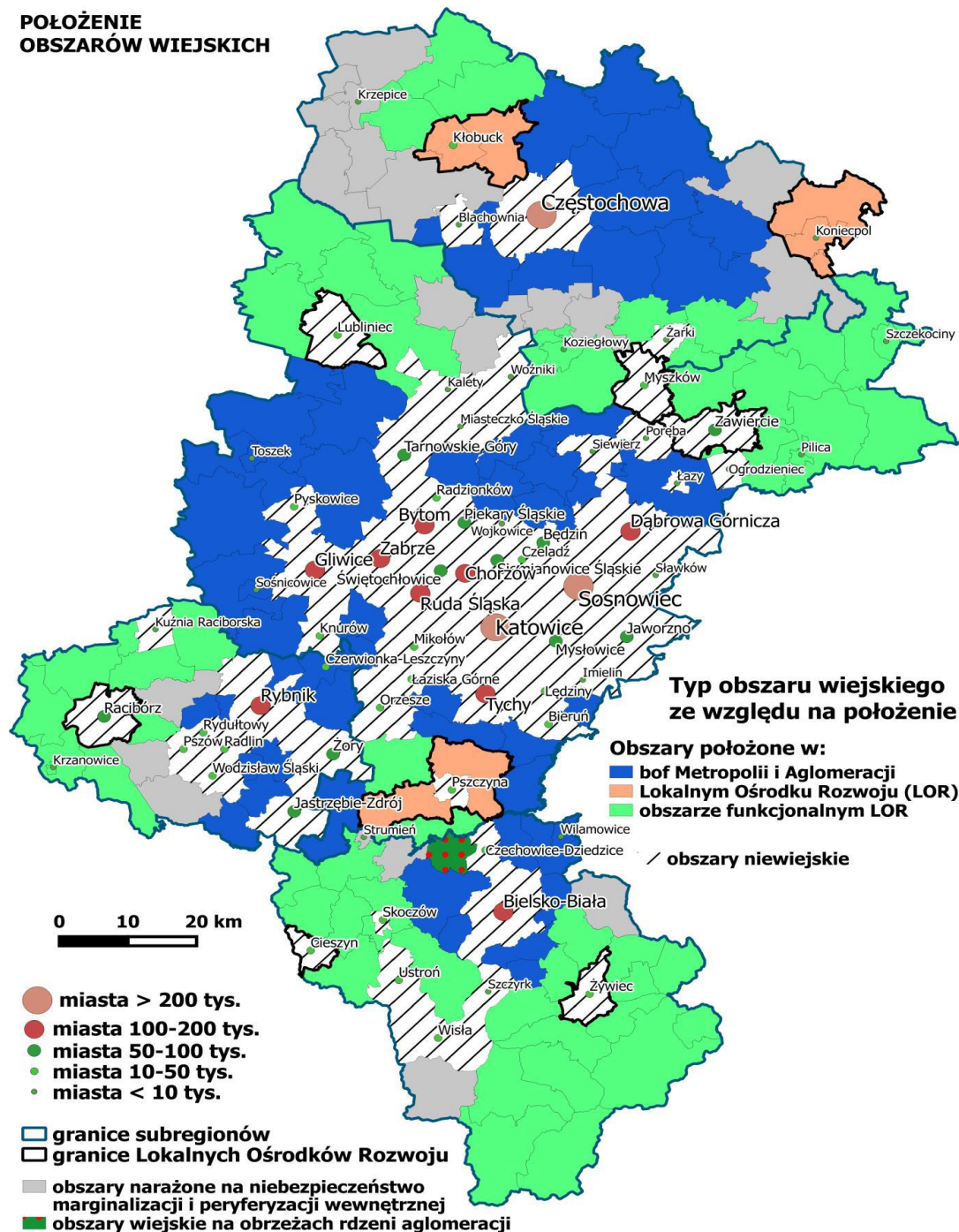
W województwie śląskim w 2021 r. w porównaniu do 2020 r. odnotowano znaczący wzrost aktywności kulturalnej mieszkańców. Zwiększyła się liczba czytelników zarówno w miastach, jak i na wsi. W przypadku działalności wystawienniczej oraz udziału w imprezach organizowanych przez centra, domy i ośrodki kultury, kluby i świetlice również obserwujemy tendencję wzrostową. Najwięcej imprez kulturalnych odnotowano w subregionie południowym, tam też najliczniejszą grupę stanowili jej uczestnicy. Najmniej imprez odnotowano w subregionie północnym, natomiast najmniej uczestników korzystających z aktywności kulturalnej było w subregionie zachodnim.

1.3. Diagnoza sytuacji w rolnictwie w danym województwie

1.3.1. Zasoby ziemi rolniczej i struktura jej użytkowania

Mapa. Położenie obszarów wiejskich województwa śląskiego

POŁOŻENIE OBSZARÓW WIEJSKICH

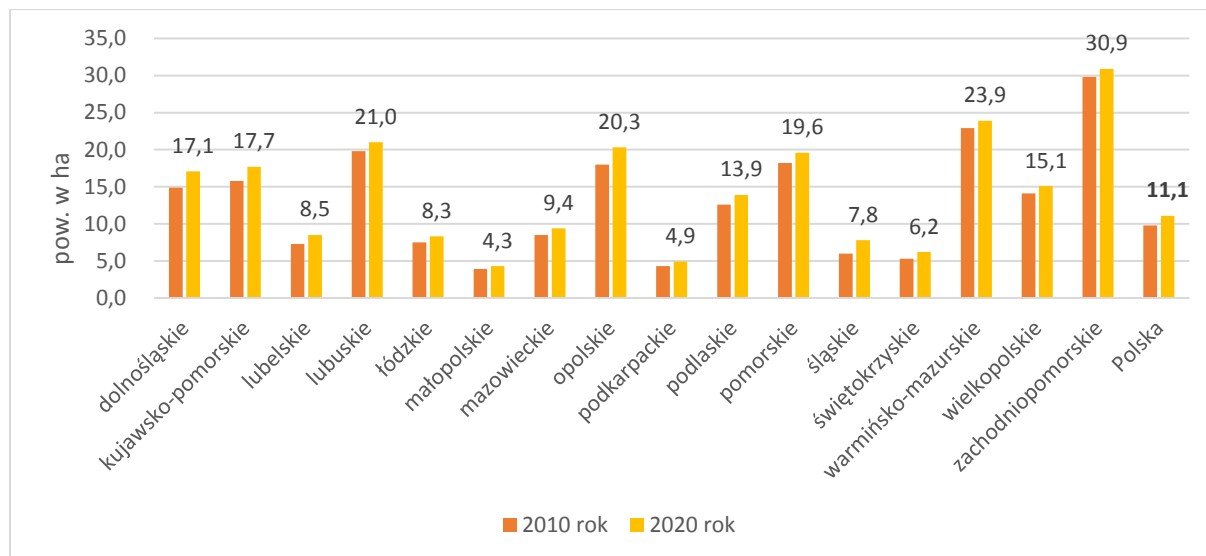

Źródło: Strategia Rozwoju Obszarów Wiejskich Województwa Śląskiego do roku 2030.

UŻYTKOWANIE GRUNTÓW W GOSPODARSTWACH ROLNYCH

Średnia powierzchnia użytków rolnych (UR) w gospodarstwie rolnym, w porównaniu do wyników Powszechnego Spisu Rolnego z 2010, wzrosła we wszystkich województwach, przy czym najwyższa była w województwie zachodniopomorskim - 30,9 ha. Największy wzrost odnotowano w województwie dolnośląskim (z 14,9 na 17,1 ha) oraz opolskim (z 18 na 20,3 ha) w śląskim (z 6 na 7,8 ha). Najmniejszy wzrost odnotowano w województwach: małopolskim (o ok. 0,4 ha) oraz podkarpackim (o ok. 0,6 ha). Średnia powierzchnia ogółem w kraju wynosiła w 2010 roku 9,8 ha, natomiast w 2020 to wzrost do 11,1 hektara.

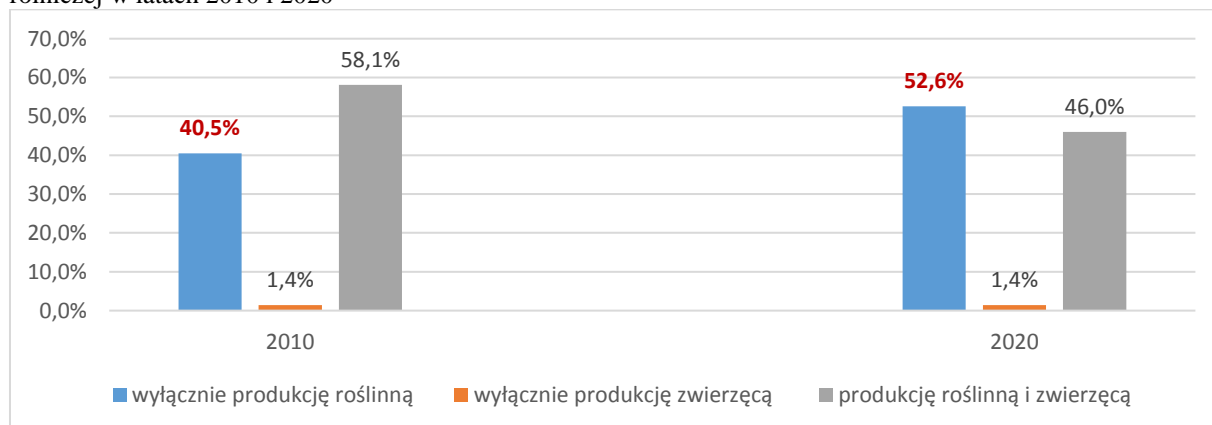
Wykres. Średnia powierzchnia UR w gospodarstwie rolnym w latach 2010 i 2020 w podziale na województwa

Źródło: opracowanie ŚODR na podstawie danych GUS.

Liczba gospodarstw rolnych ogółem w województwie śląskim w 2020 roku wyniosła około 50 tys., w odniesieniu do wyników Powszechnego Spisu Rolnego z 2010 zmniejszyła się o około 15 tys. Wśród ogółu gospodarstw rolnych zdecydowaną większość stanowiły gospodarstwa prowadzące wyłącznie produkcję roślinną – 52,6% (w 2010 r. – 40,5%), prowadzące tylko produkcję zwierzęcą bez zmian na poziomie 1,4%. Odsetek gospodarstw z produkcją mieszaną zwierzęcą i roślinną wyniósł 46,0% (w 2010 r. – 58,1%).

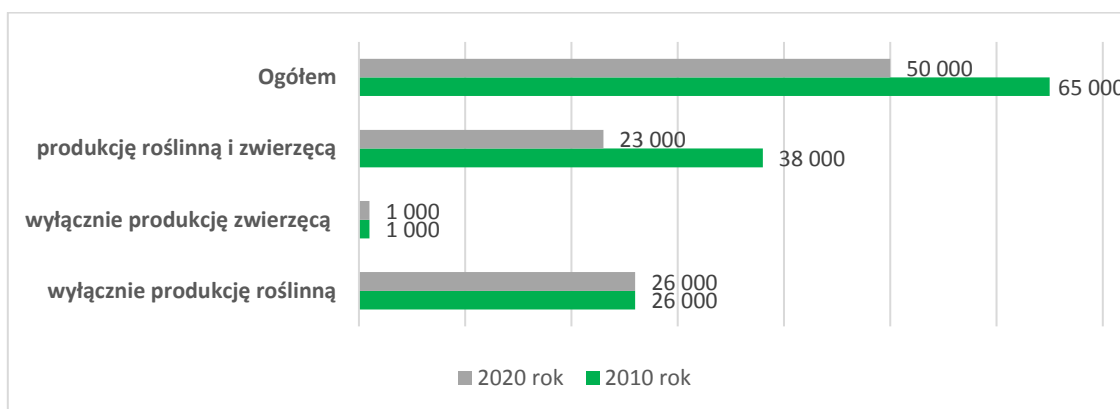
Wykres. Struktura liczby gospodarstw rolnych w województwie śląskim wg rodzaju prowadzonej działalności rolniczej w latach 2010 i 2020

Źródło: opracowanie ŚODR na podstawie danych GUS.

W 2020 r. obserwowany był dalszy proces zmian w strukturze użytków rolnych oraz powierzchni użytków rolnych. Wzrosła średnia powierzchnia gospodarstw rolnych prowadzących produkcję roślinną natomiast spadła powierzchnia gospodarstw zajmujących się wyłącznie produkcją zwierzęcą. Obserwowany spadek liczby gospodarstw rolnych, przy nieznacznym spadku powierzchni użytków rolnych, przełożył się na wzrost średniej powierzchni użytków rolnych przypadającej na 1 gospodarstwo rolne o około 30%, z 6,0 ha w 2010 r. do 7,8 ha w 2020 r. (w kraju średnia z 9,8 ha w 2010 r. do 11, ha w 2020 r.).

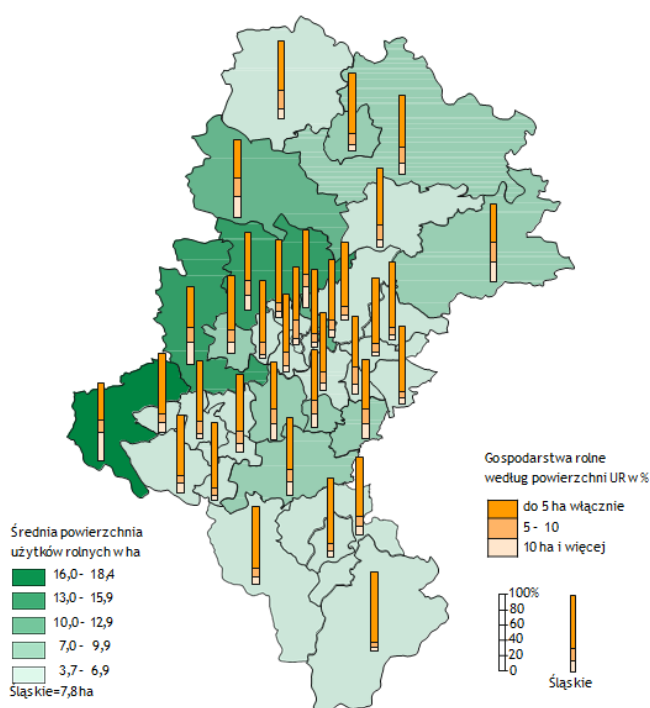
Wykres. Liczba gospodarstw rolnych w województwie śląskim wg rodzaju prowadzonej działalności rolniczej w latach 2010 i 2020

Źródło: opracowanie ŚODR na podstawie danych GUS.

Średnia powierzchnia użytków rolnych przypadająca na 1 gospodarstwo rolne w województwie była najwyższa w gminie Siemianowice Śląskie (38,4 ha), a najniższa w gminie Łękawica (2,0 ha).

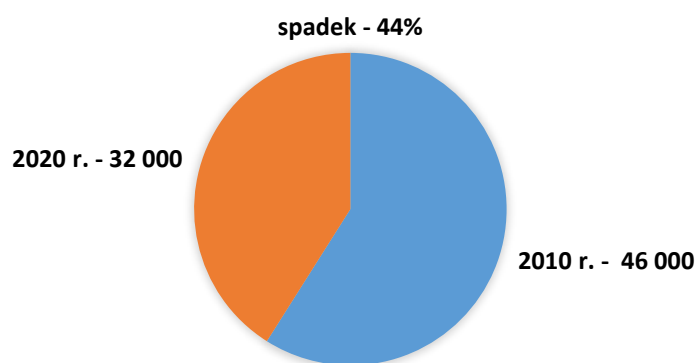
Mapa/Wykres. Średnia powierzchnia użytków rolnych (ha) oraz gospodarstwa rolne wg powierzchni użytków rolnych (%) w województwie śląskim

Źródło: na podstawie danych GUS – Powszechny Spis Rolny 2020 r.

Na przestrzeni lat 2010—2020 można zauważyć zdecydowany spadek liczby gospodarstw w przedziale obszarowym użytków rolnych od 1-5 ha. W porównaniu do 2010 roku liczba gospodarstw zmniejszyła się o około 14 tys. - to spadek na poziomie 44% w stosunku do analizowanego okresu. Wzrosła natomiast liczba gospodarstw dużych jak na warunki agrarne naszego województwa w przedziale obszarowym 15 ha i więcej.

Wykres. Liczba gospodarstw rolnych w województwie śląskim wg grup obszarów użytków rolnych w przedziale 1-5 ha

Źródło: opracowanie ŚODR na podstawie danych GUS.

Zauważalne zmiany i tendencje jakie dokonały się w latach 2010—2020, to wzrost gospodarstw, w których dominuje wyłącznie produkcja roślinna wzrost powierzchni w stosunku do 2010 roku o 36,73%, produkcja mieszana wzrost około 33,33%. Obserwowany spadek liczby gospodarstw rolnych, przy nieznacznym spadku powierzchni użytków rolnych, przełożył się na wzrost średniej powierzchni użytków rolnych przypadającej na 1 gospodarstwo rolne o około 30%, z 6,0 ha w 2010 r. do 7,8 ha w 2020 r. (w kraju średnia z 9,8 ha w 2010 r. do 11,1 ha w 2020 r.).

Tabela. Średnia powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwach rolnych wg rodzaju działalności rolniczej w latach 2010 i 2020 w Polsce i w województwie śląskim

Obszar	Ogółem	Gospodarstwa prowadzące		
		wyłącznie produkcję roślinną	wyłącznie produkcję zwierzęcą	produkcję roślinną i zwierzęcą
w hektarach				
2010				
Polska	9,8	8,3	3,8	10,9
woj. śląskie	6,0	4,9	2,1	6,9
2020				
Polska	11,1	9,6	1,9	13,3
woj. śląskie	7,8	6,7	1,8	9,2

Źródło: opracowanie ŚODR na podstawie danych GUS.

Wykres. Średnia powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwach rolnych województwa śląskiego wg rodzaju działalności rolniczej w latach 2010 i 2020

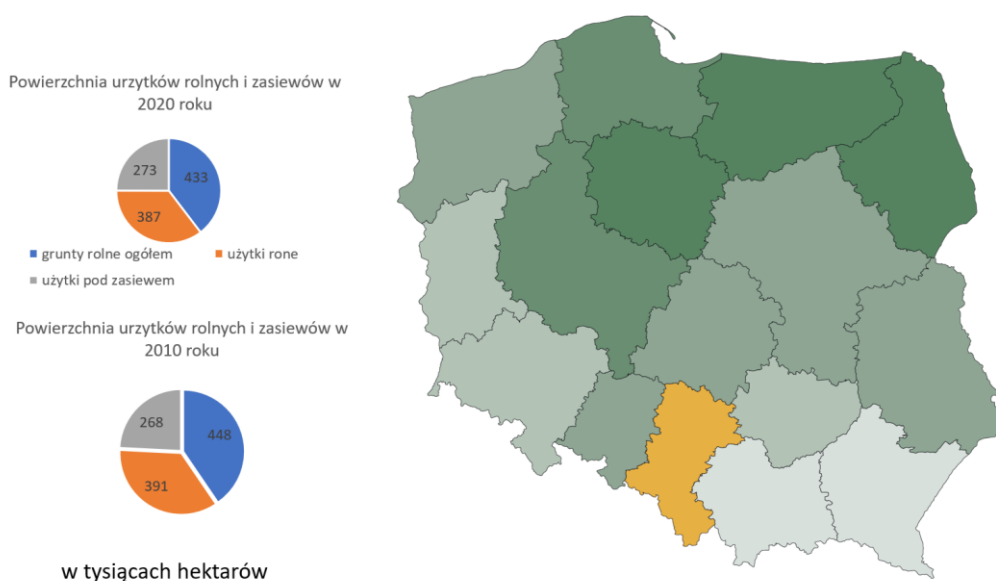
Źródło: opracowanie ŚODR na podstawie danych GUS.

Na przestrzeni ostatnich lat obserwuje się tendencję zmniejszania się liczby gospodarstw rolnych, przy jednoczesnym wzroście ich średniej powierzchni gruntów rolnych.

POWIERZCHNIA ZASIEWÓW

Powierzchnia gruntów rolnych ogółem w 2020 roku wynosiła około 433 tys. ha. W tym użytki rolne około 387 tys. ha z czego pod zasiewem wynosiła około 273 tys. ha. Natomiast udział powierzchni pod zasiewami w ogólnej powierzchni użytków rolnych wyniósł 63,04%. W porównaniu do Powszechnego Spisu Rolnego z 2010 roku zauważalny jest w naszym województwie niewielki wzrost powierzchni zasiewów w dobrej kulturze o około 1,8% mimo spadku powierzchni użytków rolnych.

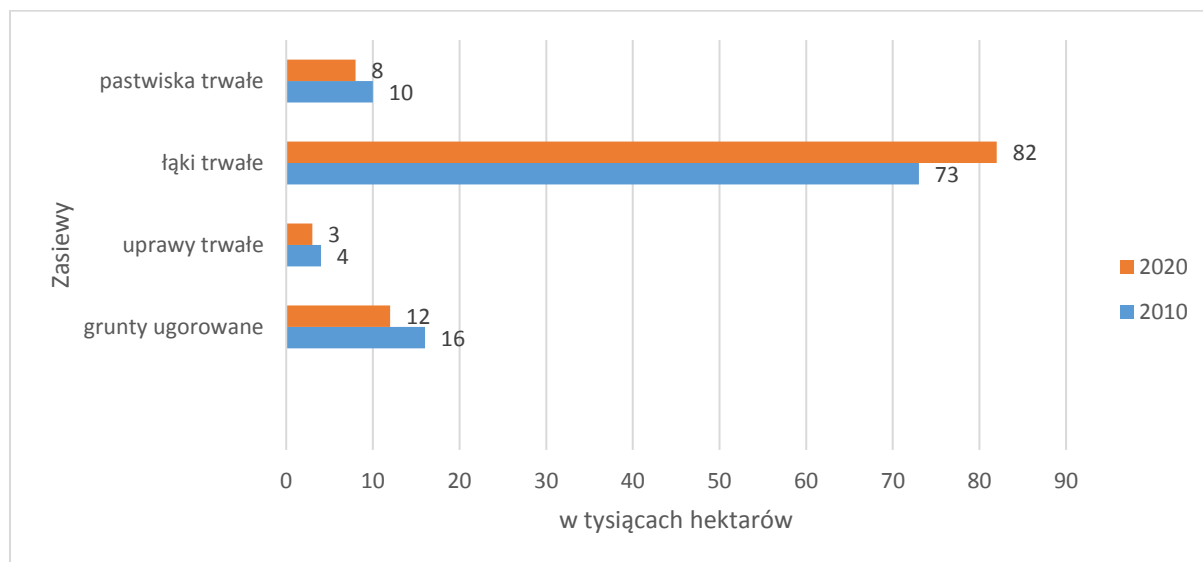
Mapa/Wykres. Powierzchnia użytków rolnych i zasiewów województwa śląskiego w latach 2010 i 2020

Źródło: opracowanie ŚODR na podstawie danych GUS.

Powierzchnia gruntów ugorowanych będących w dobrej kulturze rolnej w gospodarstwach rolnych w 2020 r. wyniosła około 12 tys. ha i stanowiła 6,70% gruntów ugorowanych w kraju. W gospodarstwach rolnych w naszym województwie zmniejszył się udział gruntów ugorowanych w ogólnej powierzchni użytków rolnych i wyniósł około 2,8% był niższy w stosunku do 2010 roku o około 0,7%. W strukturze zasiewów odnotowano wzrost powierzchni łąk trwałych o 2,8% w porównaniu z rokiem 2010.

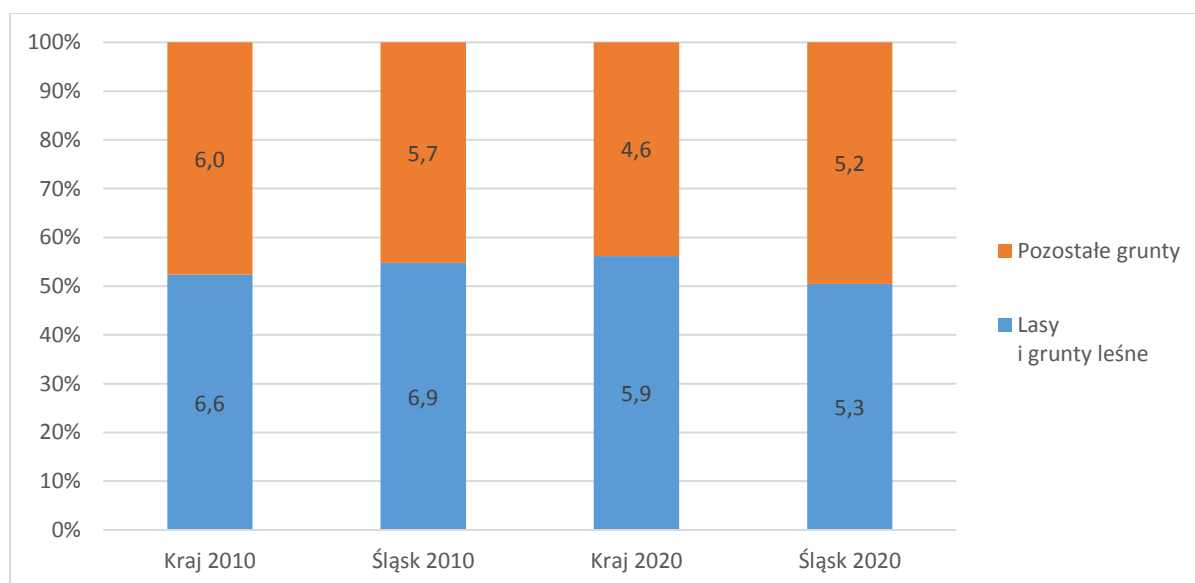
Wykres. Powierzchnia użytków rolnych w dobrej kulturze w latach 2010 i 2020 w województwie śląskim

Źródło: dane na podstawie wyników Powszechnego Spisu Rolnego 2020 r.

W gospodarstwach rolnych udział powierzchni lasów i gruntów leśnych oraz pozostałych gruntów w ogólnej powierzchni gospodarstw rolnych wyniósł w 2020 roku odpowiednio 5,3 % i 5,2% wobec 6,9% i 5,7% w 2010 r.

Wykres. Udział lasów, gruntów leśnych i pozostałych gruntów w ogólnej powierzchni UR województwa śląskiego na tle kraju

Źródło: opracowanie ŚODR na podstawie danych GUS.

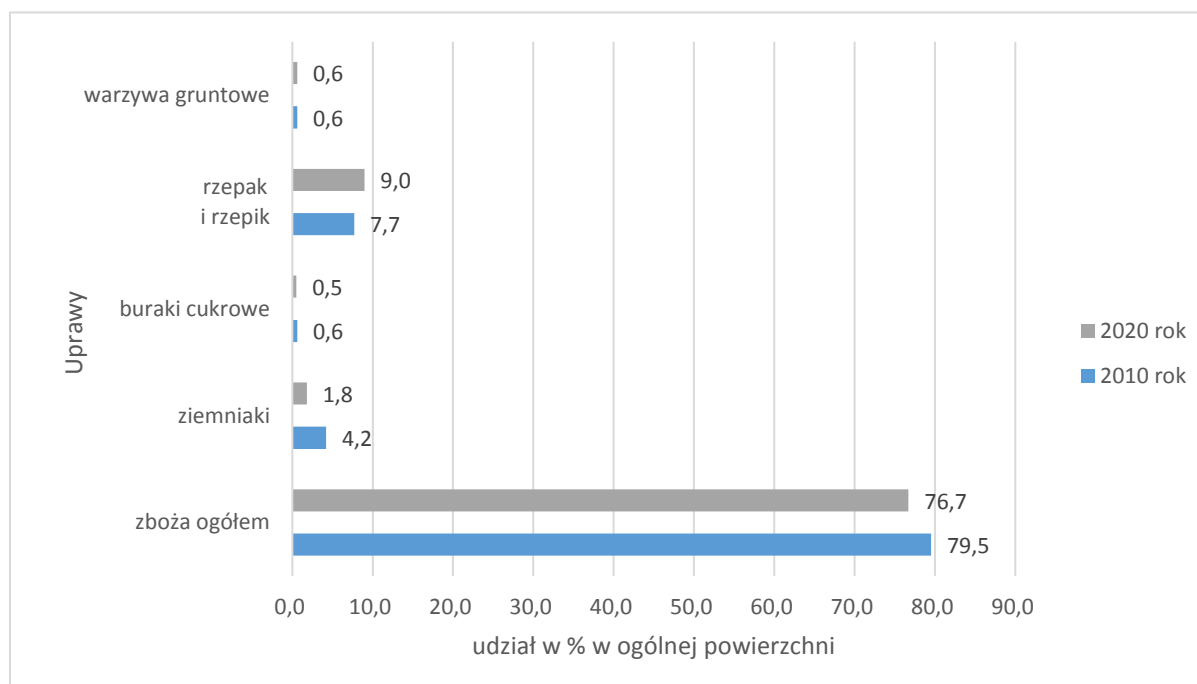
Ogólna powierzchnia zasiewów w województwie śląskim w 2020 r. wniosła około 273 tys. ha. W ogólnej powierzchni zasiewów najczęściej (76,7%) uprawiano zbóż ogółem, tj. zbóż podstawowych z mieszankami zbożowymi łącznie z kukurydzą na ziarno, gryką, prosem i pozostałymi zbożowymi. Zboża te zajmowały powierzchnie 209 tys. ha. tj. o około 4 tys. mniej niż w 2010 r. W strukturze powierzchni zasiewów odnotowano wzrost udziału powierzchni upraw rzepaku i rzepiku natomiast obniżyła się powierzchnia pozostałych upraw, w tym ziemniaków z 11 tys. ha do około 5 tys. ha.

Tabela. Powierzchnia zasiewów ważniejszych grup upraw w latach 2010 i 2020 w województwie śląskim na tle kraju

Obszar	Powierzchnia zasiewów ogółem	W tym					
		zboża		ziemniaki	buraki cukrowe	rzepak i rzepik	warzywa gruntowe
		ogółem	w tym podstawowe				
w tysiącach hektarów							
2010							
Polska	10 366	7 606	6 053	375	206	945	138
woj. śląskie	268	213	173	11	2	21	2
2020							
Polska	10 742	7 411	5 781	226	246	981	143
woj. śląskie	273	209	167	5	1	24	2

Źródło: dane na podstawie wyników Powszechnego Spisu Rolnego 2020 r.

Wykres. Powierzchnia zasiewów ważniejszych upraw w województwie śląskim

Źródło: dane na podstawie wyników Powszechnego Spisu Rolnego 2020 r.

Tabela. Powierzchnia zasiewów wg ważniejszych grup upraw rolnych w województwie śląskim

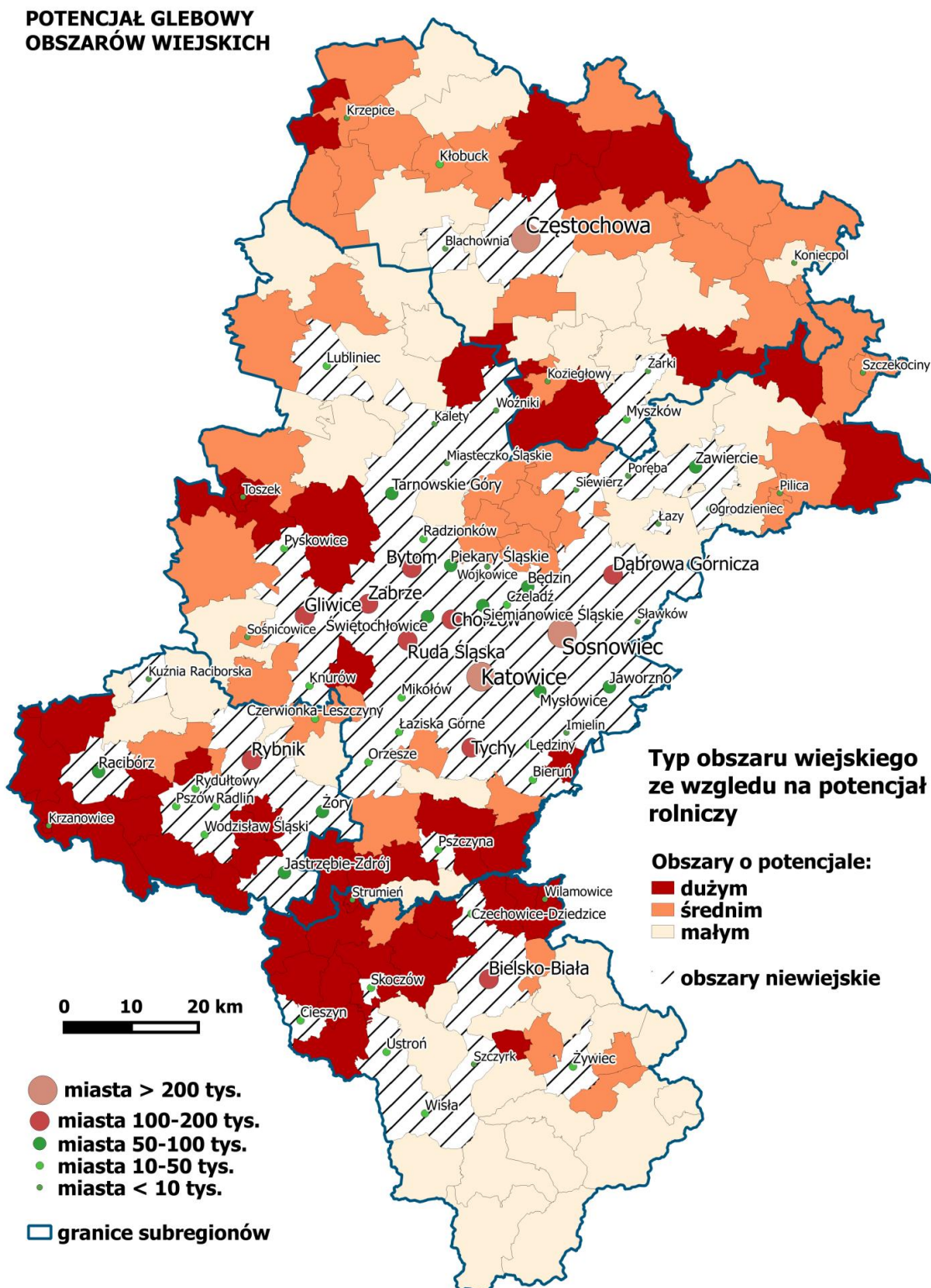
WYSZCZEGÓLNIENIE	2007	2008	2009	2010 ^{ab}	2011 ^b		
	w hektarach					w odsetkach	2010 = 100
O G Ó Ł E M	291152	291334	294956	272296	279668	100,0	102,7
Zboża	218168	222932	226755	216239	225813	80,7	104,4
w tym:							
pszenica	58350	62665	66931	66245	69781	25,0	105,3
żyto	27779	33742	32487	30093	28239	10,1	93,8
jęczmień	41580	36492	38224	31804	31225	11,2	98,2
owies	15052	11592	12739	14277	17445	6,2	122,2
pszenżyto	29405	33846	34746	33104	35778	12,8	108,1
mieszanki zbożowe	33330	29220	26632	22641	26779	9,6	118,3
kukurydza na ziarno	11715	14495	13610	14901	14075	5,0	94,5
Ziemniaki	16895 ^c	14909 ^c	13817 ^c	12063	12546	4,5	104,0
Przemysłowe ^c	23013	20426	21372	23589	19073	6,8	80,9
w tym:							
buraki cukrowe	1984	1469	1367	1687	2162	0,8	128,2
rzepak i rzepik	20066	18192	19435	20715	16001	5,7	77,2
Pastewne ^d	18374	21601	21253	14047	16526	5,9	117,6
Pozostałe uprawy ^e	14702	11466	11759	6358	5710	2,0	89,8

a Dane na podstawie wyników Powszechnego Spisu Rolnego. b Bez powierzchni upraw trwałych, ogrodów przydomowych oraz upraw na przyoranie (nawozy zielone). c Łącznie z powierzchnią upraw w ogrodach przydomowych. d Łącznie z uprawą maku, słonecznika, soi, gorczycy, lnu, konopi, tytoniu, chmielu i cykori. e Okopowe pastewne, strączkowe pastewne na zielonkę, motylkowe na zielonkę, trawy polowe na zielonkę, inne pastewne na zielonkę, pastwiska polowe na zielonkę i kukurydza na zielonkę. f Strączkowe na nasiona, mieszanki zbożowo-strączkowe, warzywa, truskawki, do 2009 r. uprawy na nawozy zielone, wysadki okopowych oraz inne, np. ziola.

Źródło: dane na podstawie wyników Powszechnego Spisu Rolnego.

1.3.2. Środowiskowy wymiar produkcji rolnej

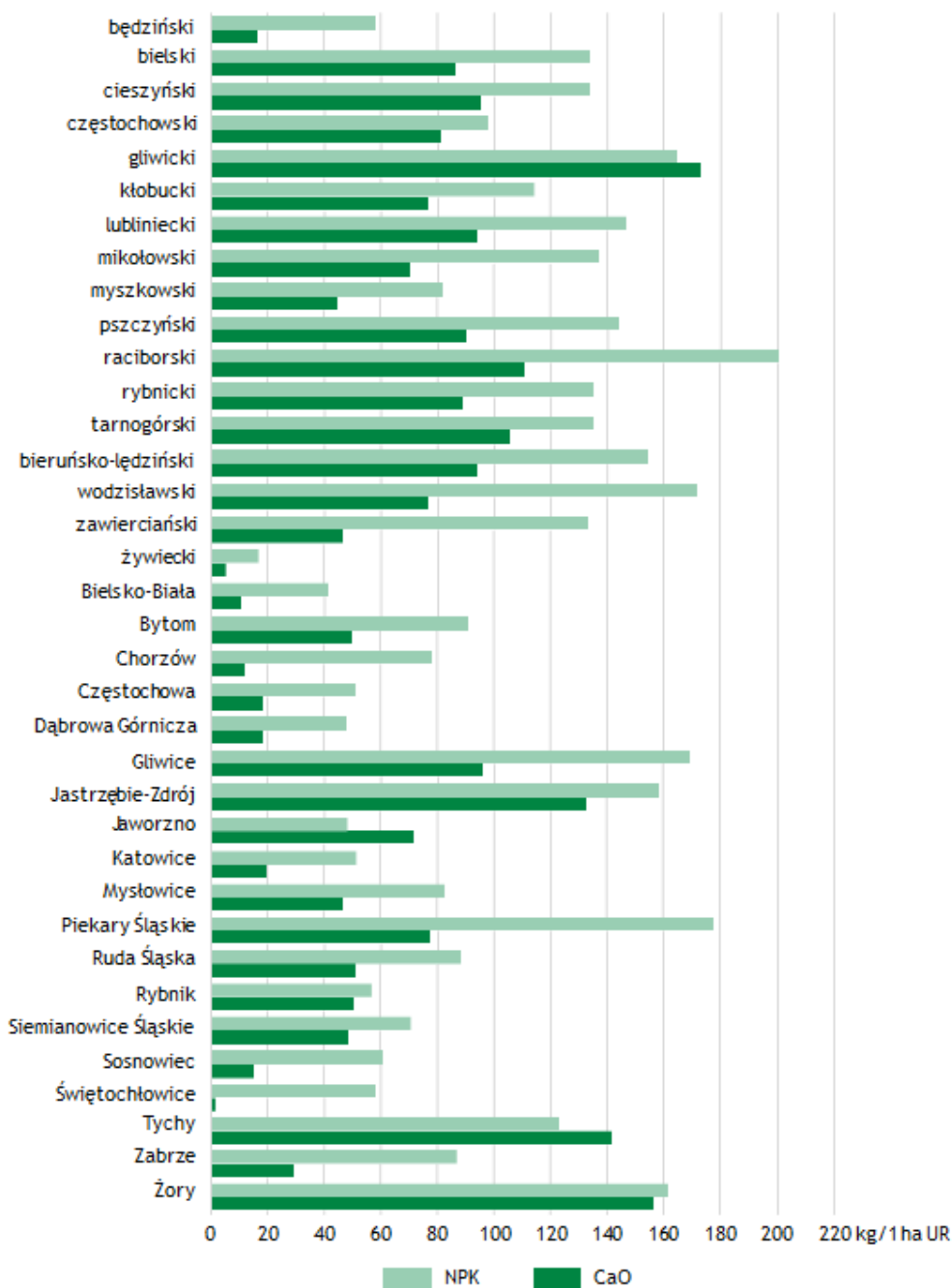
Mapa. Potencjał glebowy obszarów wiejskich województwa śląskiego

Źródło: Strategia Rozwoju Obszarów Wiejskich Województwa Śląskiego do roku 2030.

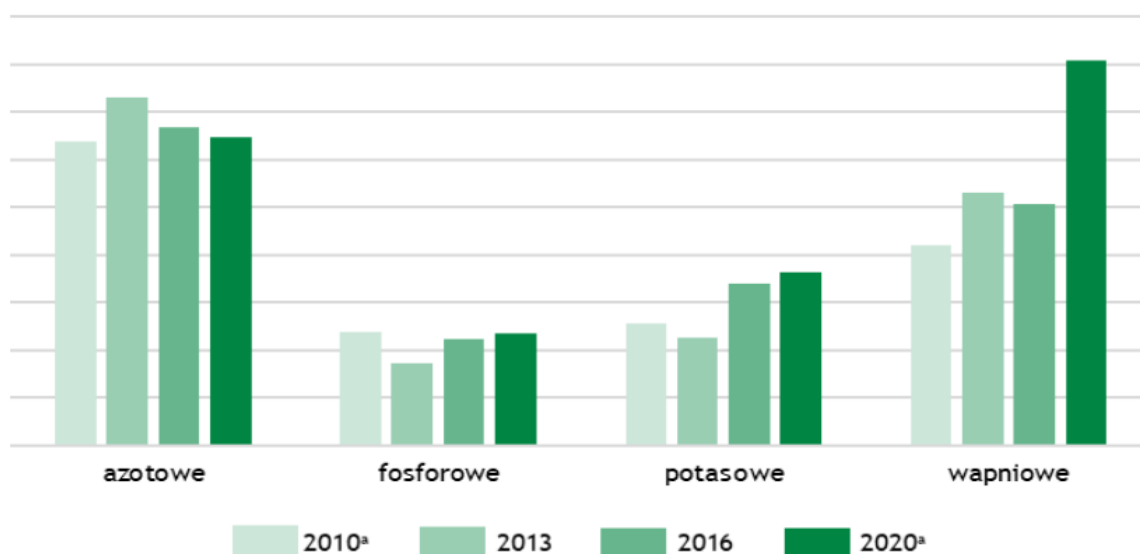
Zużycie nawozów wapniowych w porównaniu do 2010 r. wzrosło o 90,8% i wyniosło 31,3 tys. ton (16,4 tys. ton w 2010 r.). W 2020 r. średnie zużycie nawozów wapniowych (CaO) w przeliczeniu na 1 ha UR ogółem wyniosło 80,9 kg i było prawie dwukrotnie większe niż w 2010 r.

Wykres. Zużycie nawozów mineralnych i wapniowych w 2020 r. w powiatach/miastach na prawach powiatu województwa śląskiego

Źródło: dane na podstawie wyników Powszechnego Spisu Rolnego – GUS.

Wykres. Zużycie nawozów mineralnych i wapniowych (w przeliczeniu na czysty składnik) w województwie śląskim w latach: 2010, 2013, 2016 i 2020

Źródło: dane na podstawie wyników Powszechnego Spisu Rolnego – GUS.

Zużycie nawozów mineralnych, łącznie azotowych, fosforowych i potasowych (NPK), w badanym okresie było o 9,2% większe niż w 2010 r. i wyniosło 48,2 tys. ton. W 2020 r. na 1 ha użytków rolnych ogółem zużyto przeciętnie 124,4 kg NPK (w kraju 132,9 kg NPK).

1.3.3. Struktura gospodarstw

Rolnictwo województwa śląskiego funkcjonowało w różnych uwarunkowaniach historycznych i podziałach administracyjnych oraz pod wpływem silnych procesów industrializacyjnych przez co w różnych częściach regionu zostały stworzone odmienne wzorce kulturowe i sposoby gospodarowania.

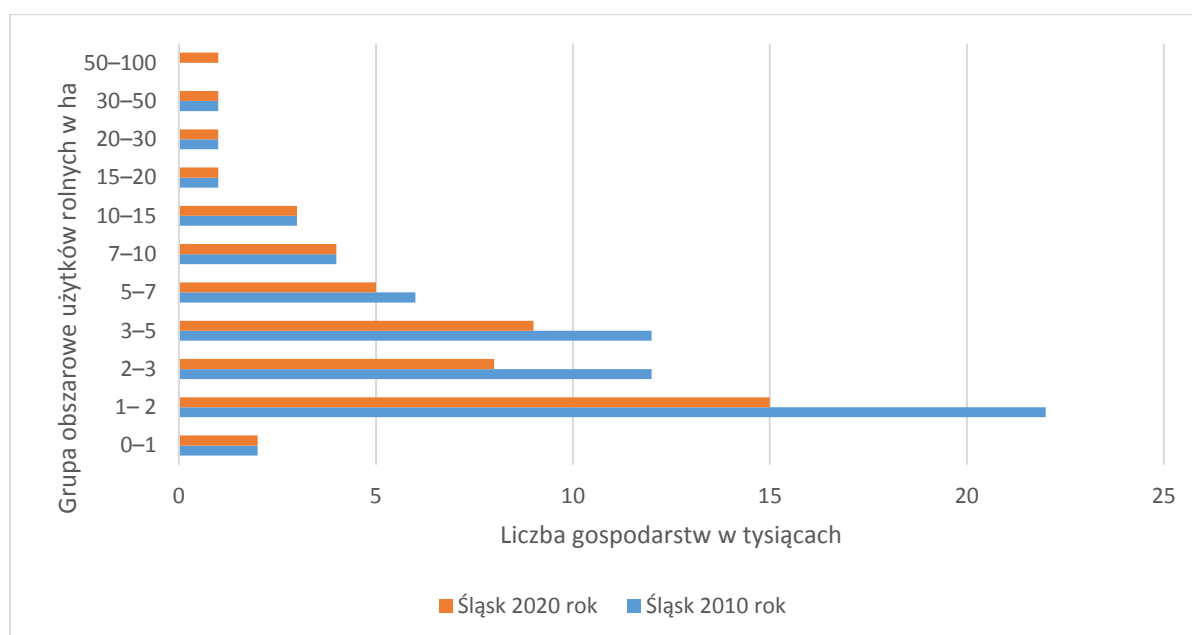
Zatem funkcje rolnictwa w odniesieniu do:

- środowiska przyrodniczego, społecznego i gospodarczego,
 - zarządzania zasobami ziemi, zasobami wodnymi,
 - podtrzymywania i wzbogacania tradycji kulturalnych oraz tożsamości wsi i regionów,
- są w województwie śląskim silnie zróżnicowane przestrzennie.

W zachodniej części województwa występuje rolnictwo intensywne o korzystnych warunkach przyrodniczo-glebowych, a na terenach górskich oraz Jury Krakowsko-Częstochowskiej mamy ekstensywny model gospodarowania, gdzie rola rolnictwa polega na zachowaniu i wzbogacaniu unikatowych wartości przyrodniczych i krajobrazowych środowiska.

Najbardziej znaną cechą rolnictwa regionu jako całości jest rozdrobnienie gospodarstw i gruntów, co sprawia, że w wielu rejonach istnieje anachroniczny układ, który w warunkach gospodarki rynkowej jest niesprawny i trudny do dalszego funkcjonowania. Znajduje to wyraz w niekorzystnych formach i efektach dokonujących się przemian rolnictwa, gdyż tylko 1/5 gospodarstw produkuje na rynek wykorzystując znaczne możliwości konsumpcyjne aglomeracji śląskiej.

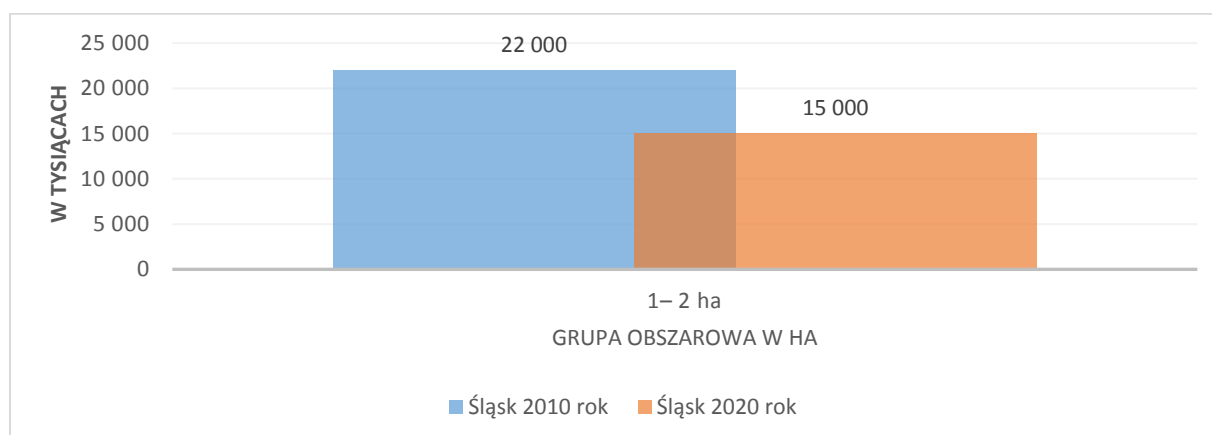
Wykres. Struktura gospodarstw wg obszarów użytków rolnych w latach 2010 i 2020 na obszarze województwa śląskiego

Źródło: opracowanie ŚODR na podstawie Powszechnego Spisu Rolnego 2020 r.

Według Powszechnego Spisu Rolnego przeprowadzonego w 2020 r. w województwie śląskim było około 50 tys. gospodarstw rolnych, w tym około 48 tys. gospodarstw o powierzchni powyżej 1 ha użytków rolnych. W tej grupie większość (64%) stanowiły gospodarstwa o powierzchni użytków rolnych od 1 do 5 ha. W odniesieniu do Spisu Rolnego z 2010 r. liczba gospodarstw rolnych ogółem zmniejszyła się o około 15 tys., tj. o 23,07%. Pomimo wzrostu średniej powierzchni użytków rolnych przypadającej na 1 gospodarstwo, gospodarstwa rolne pod względem areалу użytkowanych rolniczo gruntów charakteryzowały się nadal dużym rozdrobnieniem. Największą grupę wśród gospodarstw posiadających użytki rolne stanowiły gospodarstwa o powierzchni od 1 do 2 ha – 15 tys. (spadek w stosunku do 2010 r. o około 31,8%).

Wykres. Liczba gospodarstw rolnych wg grup obszarowych w latach 2010 i 2020 – województwo śląskie

Źródło: opracowanie ŚODR na podstawie Powszechnego Spisu Rolnego 2020 r.

Struktura pracujących w gospodarstwach rolnych oraz nakłady pracy w ciągu roku

Według danych z Powszechnego Spisu Rolnego 2020 r. w województwie śląskim struktura pracujących w gospodarstwach rolnych kształtowała się w sposób przedstawiony w poniższych tabelach i wykresach.

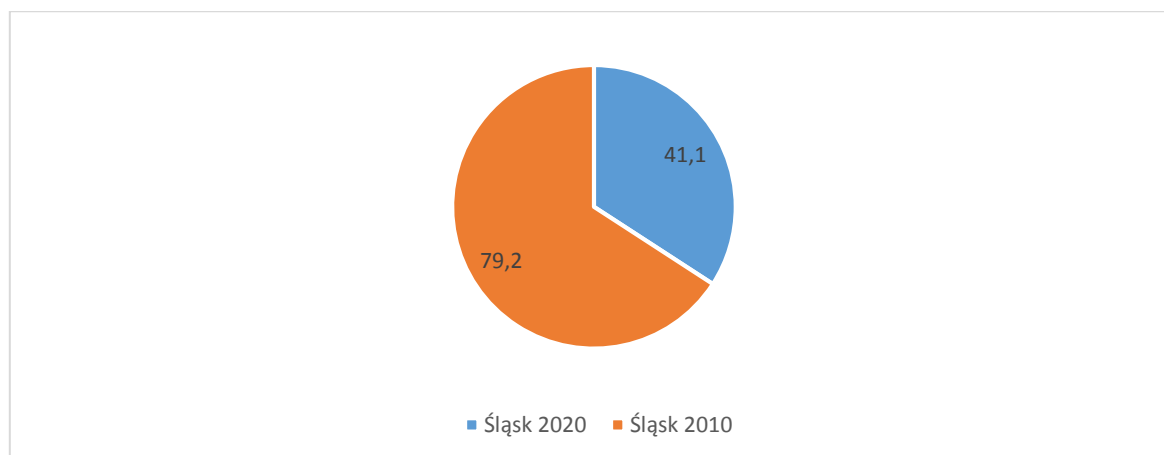
Tabela. Pracujący w gospodarstwach rolnych w województwie śląskim w latach 2010 i 2020

Województwo	Gospodarstwa indywidualne					
	razem	rodzinną siłą roboczą	pracownicy najemni stali	pracownicy dorywczy	pracownicy kontraktowi	pomoc sąsiedzka
w tysiącach AWU						
śląskie - 2020	43,7	41,1	1,5	0,4	0,2	0,5
śląskie - 2010	82,5	79,2	2,5	0,4	0,06	0,02

Źródło: opracowanie ŚODR na podstawie Powszechnego Spisu Rolnego 2010 r. i 2020 r.

Zgodnie z ostatecznymi wynikami Powszechnego Spisu Rolnego w 2020 r., nakłady pracy ogółem w gospodarstwach indywidualnych poniesione w 2020 r. wyniosły około 43,7 tys. AWU (umowna roczna jednostka nakład pracy w rolnictwie, oznaczająca ekwiwalent pełnego etatu). Wśród nich zdecydowaną większość stanowiły nakłady pracy rodzinnej siły roboczej około 41,1 tys. AWU. Odsetek najemnej siły roboczej w nakładach ogółem w gospodarstwach indywidualnych wyniósł 3,5%.

Wykres. Rodzinną siłą roboczą w tys. AWU w województwie śląskim w latach 2010 i 2020

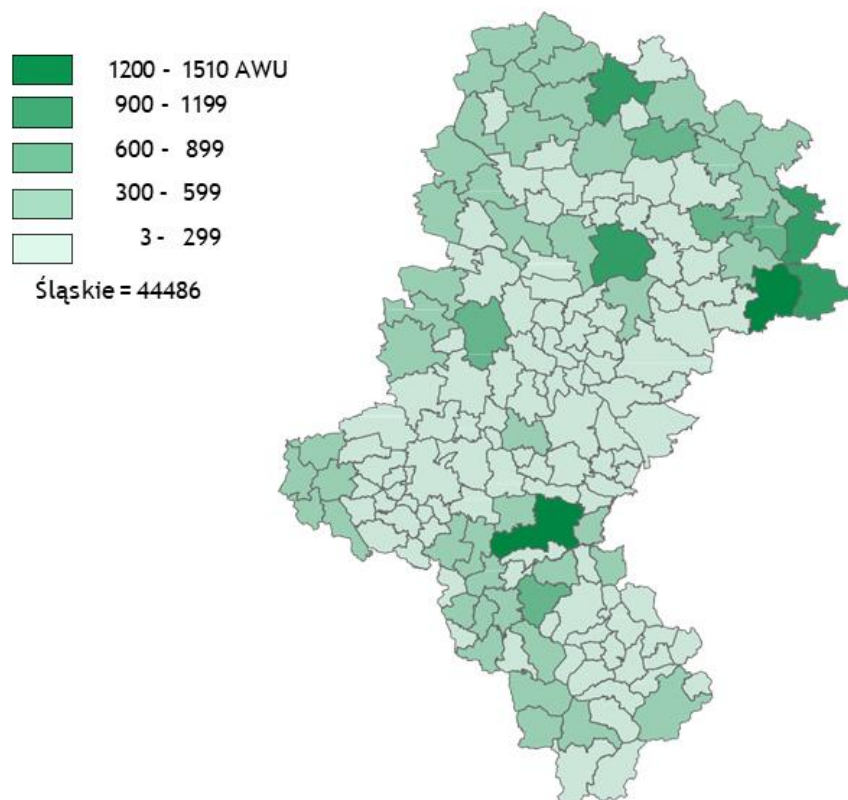
Źródło: opracowanie ŚODR na podstawie Powszechnego Spisu Rolnego 2010 r. i 2020 r.

Ze względu na powiększanie się powierzchni gospodarstw żywotnych ekonomicznie, liczba ta będzie w przyszłości maleć co jest zauważalne na przestrzeni 10 lat, gdyż małe gospodarstwa ze względów ekonomicznych zmuszone będą do sprzedaży lub wydzierżawiania swoich gruntów.

- emerytury i renty – dla 37,7% (w 2010 r. – 37,0%),
- praca najemna – dla 47,3% ogółu omawianych gospodarstw domowych (w 2010 r. – 54,2%),

- działalność pozarolnicza – dla 18,7% (w 2010 r. – 25,0%),
- inne niezarobkowe źródła utrzymania (poza emeryturą i rentą) – dla 13,7% (w 2010 r. – 6,4%).

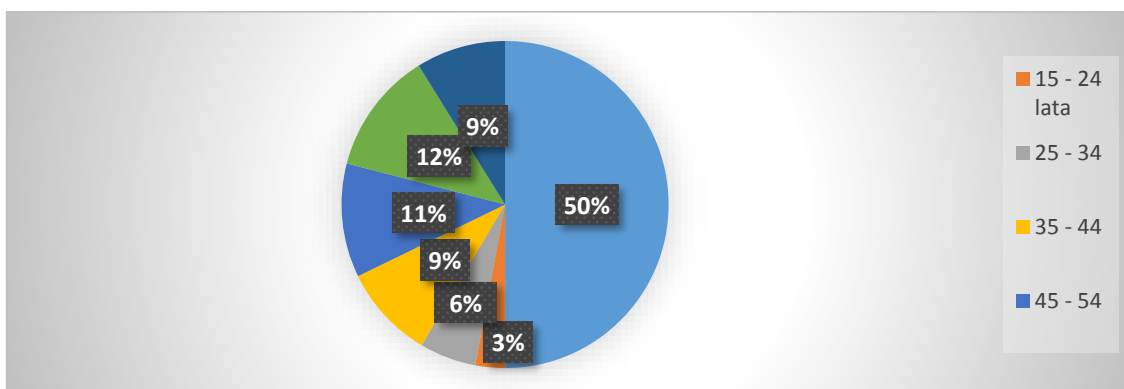
Mapa. Nakłady pracy w gospodarstwach rolnych ogółem poniesione na produkcję rolniczą wg gmin województwa śląskiego w 2020 r.

Źródło: opracowanie ŚODR na podstawie Powszechnego Spisu Rolnego 2020 r. – GUS.

Struktura wiekowa członków rodziny pracujących w gospodarstwach indywidualnych w 2020 r. wyglądała w sposób następujący. Najliczniejszą grupą stanowił przedział wiekowy 45-64 lat około najmniejsza grupa to osoby w wieku między 15-24 około 6% ogólnej liczby członków w gospodarstwie.

Wykres. Członkowie rodziny pracujący w gospodarstwie indywidualnym województwa śląskiego wg wieku – dane za 2020 r.

Źródło: opracowanie ŚODR na podstawie Powszechnego Spisu Rolnego 2020 r. – GUS.

Tabela. Członkowie rodziny użytkownika pracujący w gospodarstwie wg wieku – województwo śląskie

w tysiącach osób						
Ogółem	15 - 24 lata	25 - 34	35 - 44	45 - 54	55 - 64	65 lat i więcej
99,9	5,9	11,2	18,5	22,5	24,2	17,7
w tysiącach AWU etatów						
41,1	1,7	4,3	7,4	9,9	10,9	6,9

Źródło: opracowanie ŚODR na podstawie Powszechnego Spisu Rolnego 2020 – GUS.

Według grup obszarowych użytków rolnych najwięcej pracujących jest w przedziale od 1-2 ha około 24,3 tys. osób w tym na etacie około 7,3 tys.

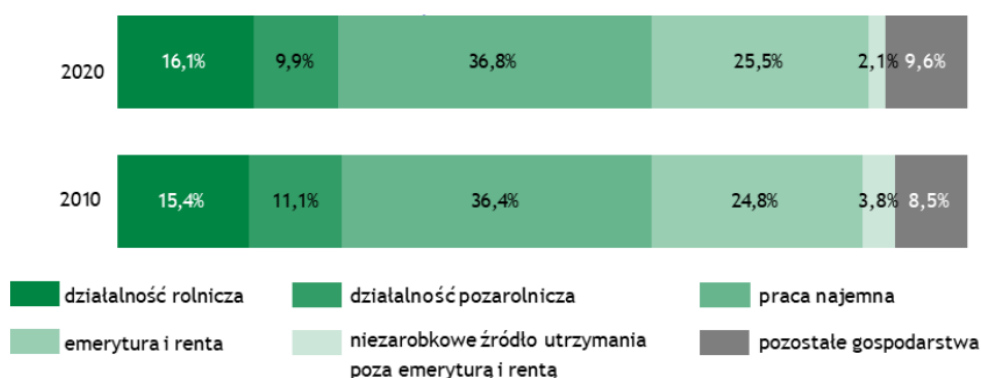
Tabela. Członkowie rodziny użytkownika pracujący w gospodarstwach indywidualnych według grup obszarowych UR województwa śląskiego

Obszar	Ogółem	Grupy obszarowe użytków rolnych											
		do 1 ha włącznie	powyżej 1 ha										
			razem	1 - 2	2 - 3	3 - 5	5 - 10	10 - 15	15 - 20	20 – 30	30 – 50	50 - 100	100 i więcej
w tysiącach osób													
woj. śląskie	99,9	3,0	96,9	24,3	18,2	19,0	18,3	6,2	3,0	3,0	2,5	1,8	0,7
w tysiącach AWU													
woj. śląskie	41,1	1,3	39,7	7,3	6,0	7,2	8,6	3,5	1,8	1,9	1,7	1,3	0,5

Źródło: opracowanie ŚODR na podstawie Powszechnego Spisu Rolnego 2020 – GUS.

W porównaniu do 2010 r. odsetek gospodarstw domowych uzyskujących dochody z pracy najemnej, działalności pozarolniczej oraz emerytur i rent, utrzymuje się na zbliżonym poziomie. Zauważalny jest znaczny wzrost gospodarstw domowych utrzymujących się z innych niezarobkowych źródeł, do czego przyczynił się w znacznym stopniu m.in. program Rodzina 500 Plus. Odsetek gospodarstw domowych utrzymujących się głównie z rolnictwa wzrósł na przestrzeni lat 2010-2020 z 15,4% do 16,1%.

Wykres. Struktura gospodarstw domowych województwa śląskiego z użytkownikiem gospodarstwa rolnego według głównego źródła dochodów

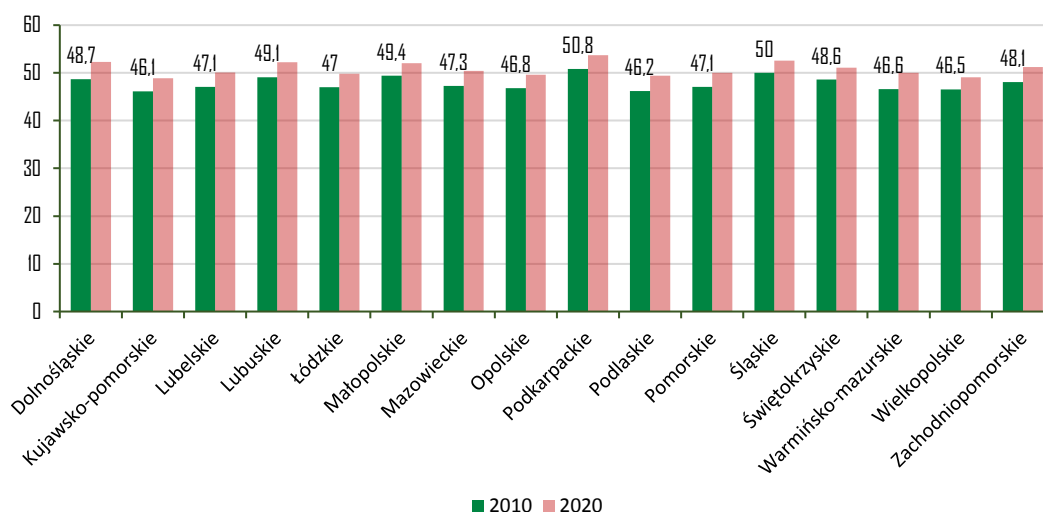

Źródło: GUS - dane 2021 rok.

Proces starzenia się użytkowników gospodarstw rolnych jest zauważalny praktycznie w całym kraju. W porównaniu do 2010 r. średnia wieku wzrosła. W największym stopniu

w województwie dolnośląskim o 3,6 lat najmniej w świętokrzyskim o 2,5 lat. W województwie śląskim o 2,6 lat. Średnia wieku w gospodarstwach indywidualnych przekroczyła 50 lat.

Wykres. Średnia wieku użytkownika gospodarstwa indywidualnego w województwach

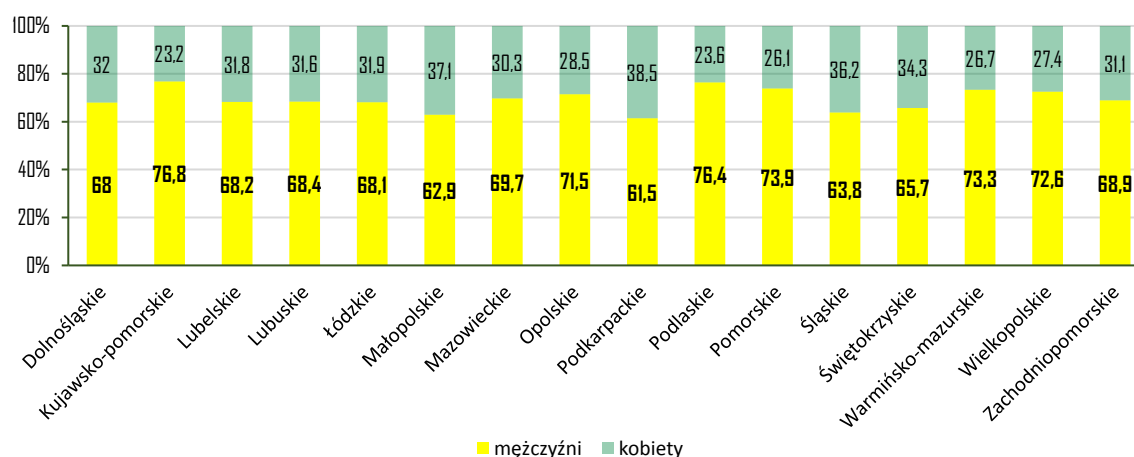

Źródło: opracowanie ŚODR na podstawie Powszechnego Spisu Rolnego 2020 r. – GUS.

Wśród wszystkich gospodarstw indywidualnych, gospodarstwa o powierzchni użytków rolnych do 5 ha stanowią 52%. Nieco więcej niż 2/5 (ok. 46%) z nich jest użytkowana przez osoby w wieku 55 lat i więcej.

W skali województw udział kobiet i mężczyzn wśród użytkowników gospodarstw jest zróżnicowany i waha się o około 15 p. proc. Najwyższy odsetek mężczyzn pełniących rolę użytkownika jest w województwie kujawsko-pomorskim a kobiet użytkowników - w województwie podkarpackim.

Wykres. Struktura użytkowników gospodarstw indywidualnych według płci w województwach

Źródło: opracowanie ŚODR na podstawie Powszechnego Spisu Rolnego 2020 – GUS.

Ponad 68,7% ogółu użytkowników pracujących w swoich gospodarstwach rolnych to mężczyźni. Większość kobiet użytkowała mniejsze obszarowo gospodarstwa rolne. Wskaźnik ten opiera się głównie na większej sprawności fizycznej mężczyzn i większej wydajności pracy. Prognozować należy, iż zwiększać się będzie udział mężczyzn jako pracujących w indywidualnych gospodarstwach rolnych na rzecz udziału kobiet. Oczekuje się, że coraz więcej kobiet będzie posiadać wyższe wykształcenie niż mężczyźni i będą podejmować pracę w innych sektorach gospodarki. Również obecne małe gospodarstwa rolne prowadzone przez kobiety, powoli będą zanikać w związku osiągnięciem wieku emerytalnego lub nierentowności produkcji, a kobiety w nich pracujące zmuszone będą szukać pracy w innych gałęziach gospodarki.

1.3.4. Wartość produkcji rolniczej

Wielkość i kierunki produkcji

Produkcja roślinna

Istotnym czynnikiem kształtującym strukturę zasiewów w niektórych rejonach województwa śląskiego jest wpływ przemysłu, urbanizacji oraz naturalna zasobność gleb. Produkcja rolnicza musi tu być prowadzona z zachowaniem reżimów technologicznych gwarantujących bezpieczeństwo produktów żywnościowych oraz w sposób zapewniający zarówno dobrą jakość produktu jak i poszanowanie wymogów ochrony środowiska.

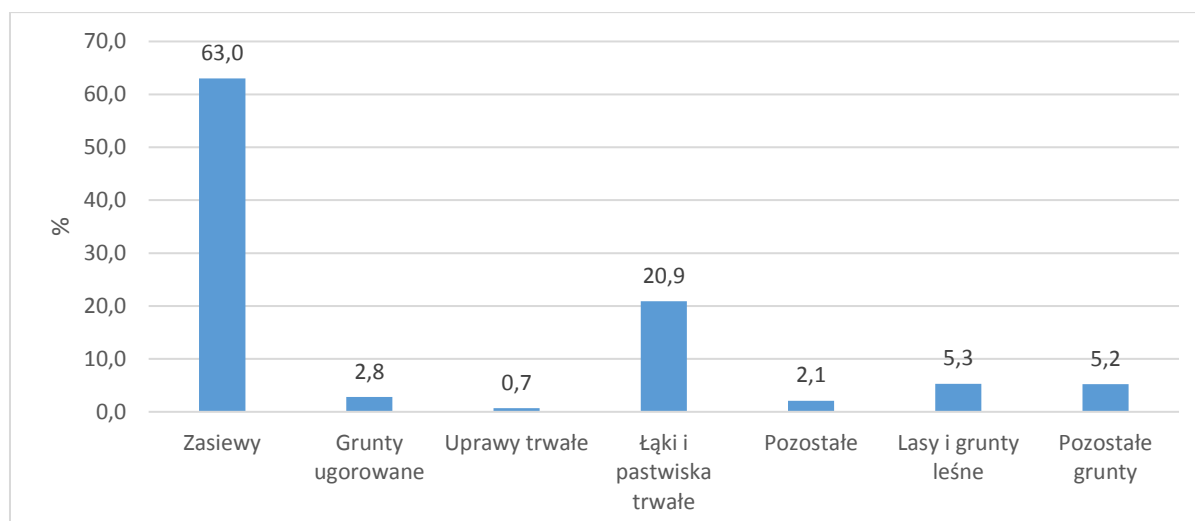
Grunty orne stanowiły średnio w województwie 63% użytków rolnych. Udział trwałych użytków zielonych 20,9% użytków rolnych. W porównaniu z minionymi latami odnotowuje się spadek powierzchni gruntów ugorowanych obecnie 2,8% wszystkich gruntów. Ogólnie stan ten poprawił się przez wprowadzenie płatności bezpośrednich do upraw polowych.

Dominującą pozycję w strukturze zasiewów w regionie zajmowały zboża. Stanowiły one 76,7% wszystkich zasiewów. Udział zbóż w strukturze zasiewów w województwie przekraczał granicę racjonalnego zmianowania i gospodarowania w warunkach zrównoważonego rozwoju.

Z roślin przemysłowych odnotowano wzrost uprawy dla rzepaku i rzepiku (o 1,3%), co wiąże się z w miarę stabilnym rynkiem zbytu i ceną. Rzepak, jako roślina wykorzystywana w przemyśle spożywczym (przy produkcji oleju), jak i w produkcji na cele energetyczne będzie rokował wzrostem powierzchni upraw w przyszłości lub choćby utrzymaniem dotychczasowego stanu. Jego obecny udział w strukturze wynosi 9%. Z drugiej strony odnotowano nieznaczne zmniejszenie powierzchni zasiewów buraków cukrowych o 0,1%. Obecnie w strukturze zasiewów stanowią 0,5%. Widoczny jest również spadek wielkości upraw ziemniaków o 2,4%. Powierzchnia uprawy ziemniaków wyniosła około 5 tys. ha co stanowi 1,8% w procentowej strukturze powierzchni zasiewów i cały czas wykazuje tendencję spadkową. Spadek powierzchni uprawy ziemniaków w województwie śląskim przebiegał analogicznie do spadku powierzchni uprawy w skali całego kraju (1,5% wszystkich upraw).

W 2020 r. w województwie śląskim warzywnictwo i pieczarkarstwo stanowi marginalną część produkcji rolniczej.

Wykres. Procentowa struktura użytków rolnych w roku 2020 w województwie śląskim

Źródło: opracowanie ŚODR na podstawie danych z Powszechnego Spisu Rolnego 2020 r.

Produkcja zwierzęca

Województwo śląskie charakteryzowało się w latach 2010 — 2020 niską i zróżnicowaną w podregionach oraz grupach obszarowych gospodarstw obsadą zwierząt. Dane o obsadzie zwierząt w sztukach oraz obsadzie zwierząt na 100 ha użytków rolnych w sztukach przedstawiają poniższe tabele oraz wykresy. Dane pokazują stany w roku 2020 w stosunku do lat 2010 i 2015. Wykresy wizualizują różnicę w poszczególnych latach. Dają obraz jak zmieniła się obsada zwierząt zarówno ogółem w sztukach oraz ogółem w sztukach na 100 ha użytków rolnych w województwie śląskim w poszczególnych latach (2010, 2015 i 2020).

Tabela. Obsada zwierząt ogółem w sztukach w 2020 roku w stosunku do lat 2015 i 2010 w województwie śląskim

Obsada w sztukach			
	Rok 2010	Rok 2015	Rok 2020
Bydło	127 454	122 320	127 829
Trzoda chlewna	348 773	251 562	195 890
Owce	13 059	12 834	15 797
Drób	7 924 498	9 151 411	8 541 558

Źródło: opracowanie ŚODR na podstawie US Katowice „Rocznik Statystyczny Województwa Śląskiego 2021”.

Tabela. Obsada zwierząt ogółem na 100 ha użytków rolnych w sztukach w 2020 roku w stosunku do lat 2015 i 2010 w województwie śląskim

Obsada na 100 ha użytków rolnych w sztukach			
	Rok 2010	Rok 2015	Rok 2020
Bydło	32,6	34,3	33
Trzoda chlewna	89,2	70,5	50,6
Owce	3,3	3,6	4,1
Drób	2025,7	2565,5	2205,5

Źródło: opracowanie ŚODR na podstawie US Katowice „Rocznik Statystyczny Województwa Śląskiego 2021”.

Zgodnie z wynikami zawartymi w opracowaniu Urzędu Statystycznego w Katowicach (US Katowice) - „Rocznik Statystyczny Województwa Śląskiego 2021”, pogłowię poniższych

gatunków zwierząt gospodarskich w województwie śląskim w 2020 roku kształtowało się zgodnie z przedstawionymi tabelami oraz wykresami:

- Bydło – 127 829 sztuk
- Trzoda chlewna – 195 890 sztuk
- Owce – 15 797 sztuk
- Drób – 8 541 558 sztuk

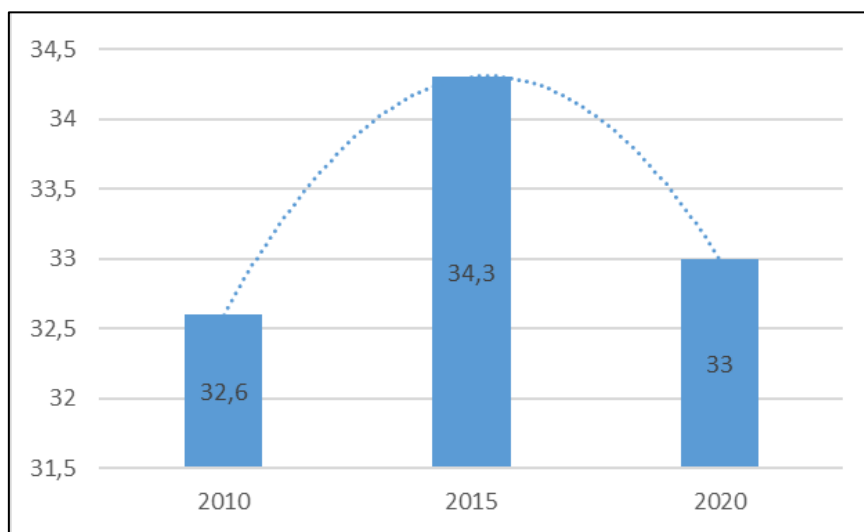
W porównaniu z wynikami US Katowice „Rocznik Statystyczny Województwa Śląskiego 2021” z lat 2010 i 2015 pogłowie bydła zwiększyło się nieznacznie (*Wykres. Obsada bydła ogółem w sztukach w 2020 roku w stosunku do lat 2015 i 2010 w województwie śląskim*). Pogłowie trzody chlewnej zmniejszyło się, aż o 152 883 sztuki (*Wykres. Obsada trzody chlewnej ogółem w sztukach w 2020 roku w stosunku do lat 2015 i 2010 w województwie śląskim*). Pogłowie owiec zwiększyło się o 2 738 sztuk (*Wykres. Obsada owiec ogółem w sztukach w 2020 roku w stosunku do lat 2015 i 2010 w województwie śląskim*). Pogłowie drobiu z 2010 roku do 2015 roku wzrosło o 15,5 %, natomiast stan z 2015 roku do stanu z 2020 roku zmalał o 7,1% (*Wykres. Obsada drobiu ogółem w sztukach w 2020 roku w stosunku do lat 2015 i 2010 w województwie śląskim*).

W gospodarstwach rolnych obsada pogłowia zwierząt gospodarskich na 100 ha użytków rolnych w województwie śląskim w 2020 roku kształtowała się na poziomie (dane również przedstawiają tabele oraz wykresy):

- Bydło – 33 sztuk
- Trzoda chlewna – 50,6 sztuk
- Owce – 4,1 sztuk
- Drób – 2 205,5 sztuk

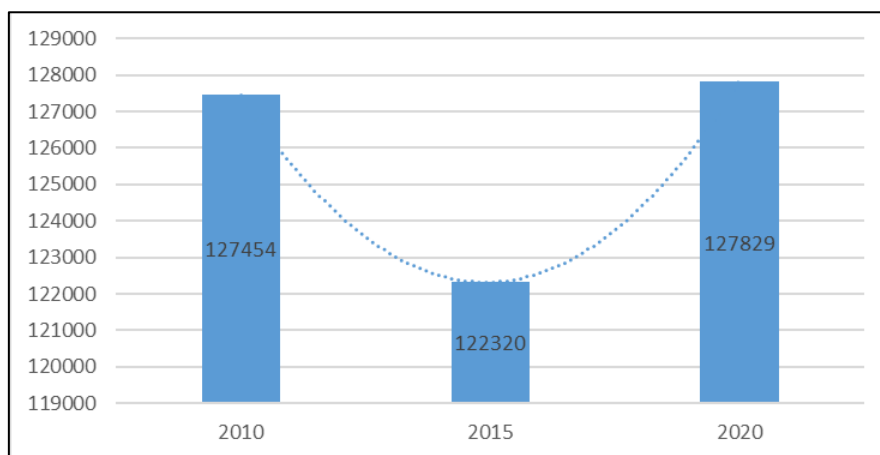
W porównaniu z wynikami US Katowice „Rocznik Statystyczny Województwa Śląskiego 2021” z lat 2010 i 2015 obsada zwierząt na 100 ha użytków rolnych w przypadku bydła zwiększyła się nieznacznie (*Wykres. Obsada bydła ogółem na 100 ha użytków rolnych w sztukach w 2020 roku w stosunku do lat 2015 i 2010 w województwie śląskim*). Liczba sztuk trzody chlewnej z 2010 roku w stosunku do 2015 zmalała o 18,7 sztuk, natomiast stan z 2015 roku w porównaniu do 2020 roku zmalał o 19,9 sztuk (*Wykres. Obsada trzody chlewnej ogółem na 100 ha użytków rolnych w sztukach w 2020 roku w stosunku do lat 2015 i 2010 w województwie śląskim*). Obsada owiec zwiększyła się nieznacznie o 0,8 sztuki (*Wykres. Obsada owiec ogółem na 100 ha użytków rolnych w sztukach w 2020 roku w stosunku do lat 2015 i 2010 w województwie śląskim*). Obsada drobiu w gospodarstwie na 100 ha użytków rolnych z 2010 roku do 2015 roku wzrosła o 26,6%, natomiast stan z 2015 roku do stanu z 2020 roku zmalał o 16,3%, ale jest wyższy o 8,2% jeśli porównamy z rokiem 2010 (*Wykres. Obsada drobiu ogółem na 100 ha użytków rolnych w sztukach w 2020 roku w stosunku do lat 2015 i 2010 w województwie śląskim*).

Wykres. Obsada bydła ogółem na 100 ha użytków rolnych w sztukach w 2020 roku w stosunku do lat 2015 i 2010 w województwie śląskim

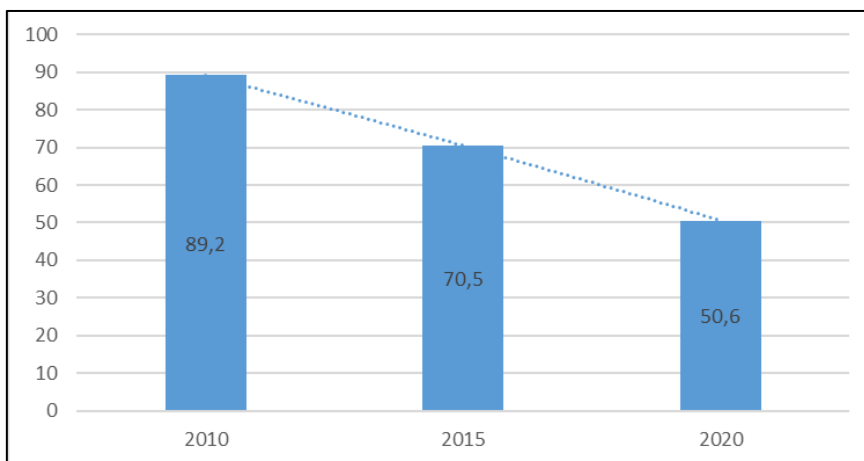
Źródło: opracowanie ŚODR na podstawie US Katowice „Rocznik Statystyczny Województwa Śląskiego 2021”.

Wykres. Obsada trzody chlewnej ogółem w sztukach w 2020 roku w stosunku do lat 2015 i 2010 w województwie śląskim

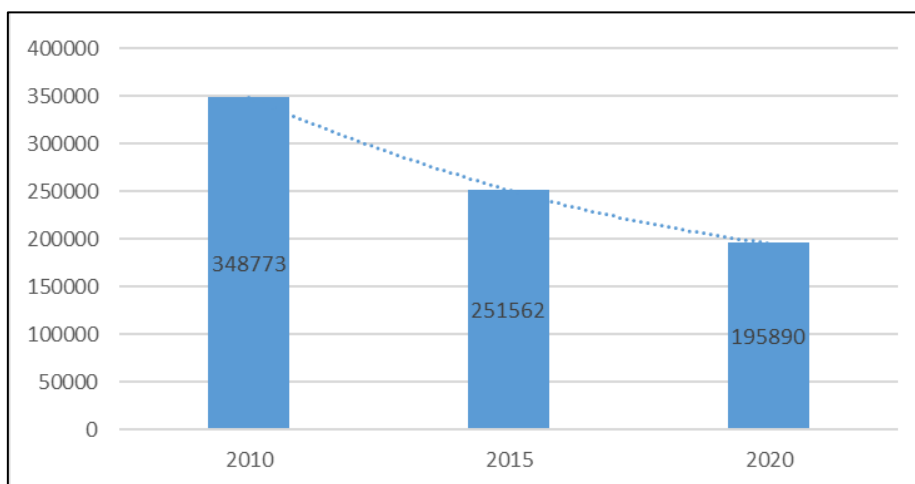
Źródło: opracowanie ŚODR na podstawie US Katowice „Rocznik Statystyczny Województwa Śląskiego 2021”.

Wykres. Obsada trzody chlewnej ogółem na 100 ha użytków rolnych w sztukach w 2020 roku w stosunku do lat 2015 i 2010 w województwie śląskim

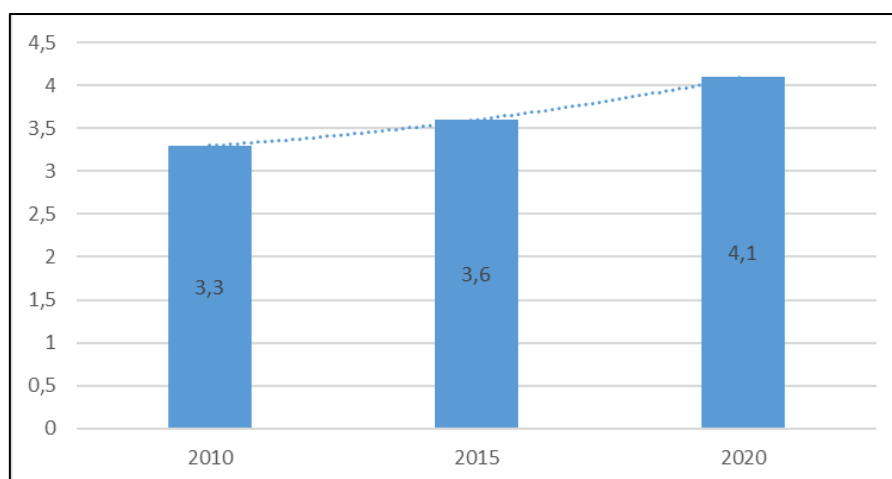
Źródło: opracowanie ŚODR na podstawie US Katowice „Rocznik Statystyczny Województwa Śląskiego 2021”.

Wykres. Obsada trzody chlewnej ogółem w sztukach w 2020 roku w stosunku do lat 2015 i 2010 w województwie śląskim

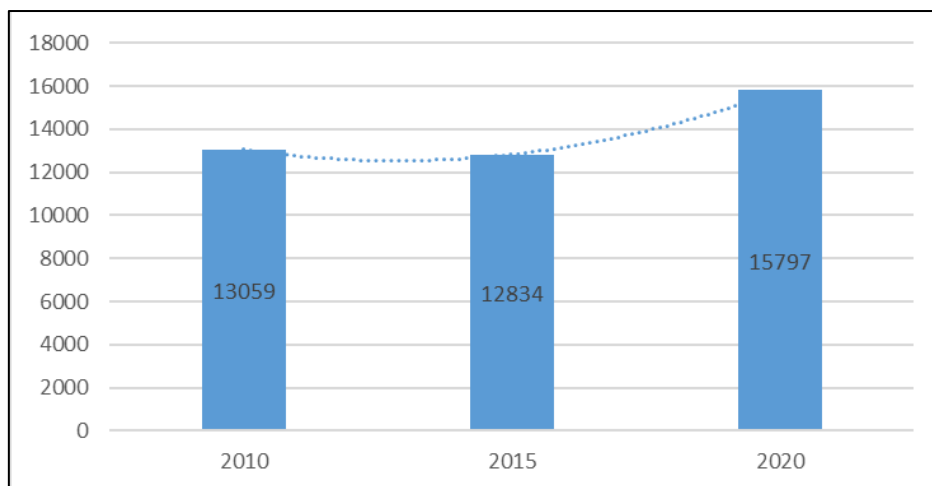
Źródło: opracowanie ŚODR na podstawie US Katowice „Rocznik Statystyczny Województwa Śląskiego 2021”.

Wykres. Obsada owiec ogółem na 100 ha użytków rolnych w sztukach w 2020 roku w stosunku do lat 2015 i 2010 w województwie śląskim

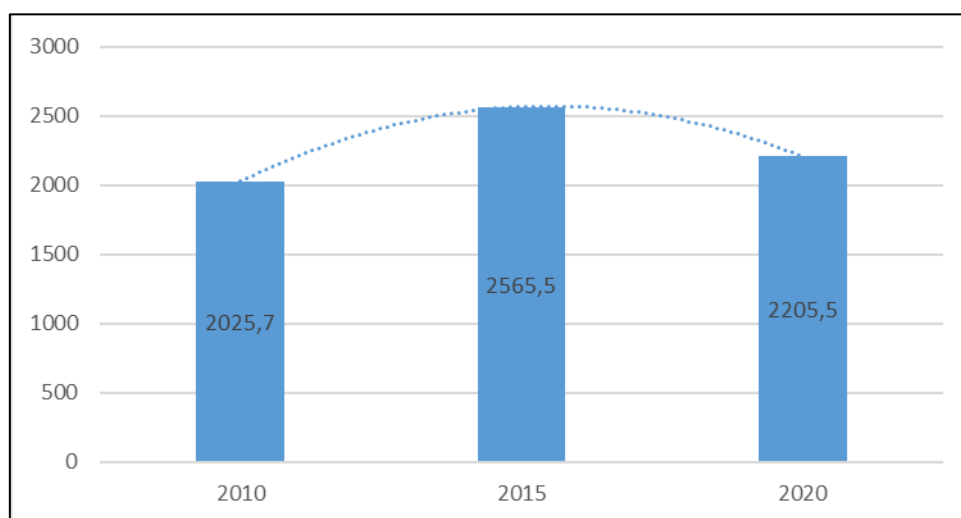
Źródło: opracowanie ŚODR na podstawie US Katowice „Rocznik Statystyczny Województwa Śląskiego 2021”.

Wykres. Obsada owiec ogółem w sztukach w 2020 roku w stosunku do lat 2015 i 2010 w województwie śląskim

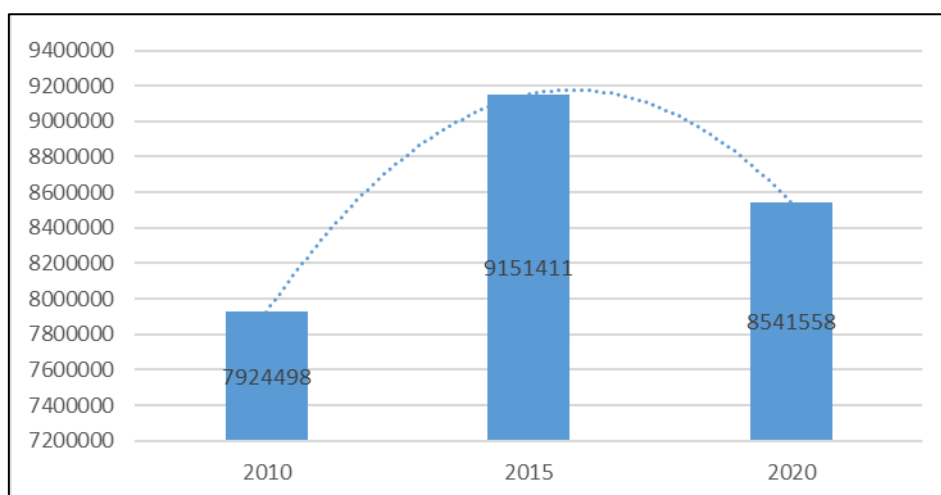
Źródło: opracowanie ŚODR na podstawie US Katowice „Rocznik Statystyczny Województwa Śląskiego 2021”.

Wykres. Obsada drobiu ogółem na 100 ha użytków rolnych w sztukach w 2020 roku w stosunku do lat 2015 i 2010 w województwie śląskim

Źródło: opracowanie ŚODR na podstawie US Katowice „Rocznik Statystyczny Województwa Śląskiego 2021”.

Wykres. Obsada drobiu ogółem w sztukach w 2020 roku w stosunku do lat 2015 i 2010 w województwie śląskim

Źródło: opracowanie ŚODR na podstawie US Katowice „Rocznik Statystyczny Województwa Śląskiego 2021”.

Pszczelarstwo

Szczególną gałęzią rolnictwa województwa śląskiego, znacznie zwiększającą swoje zasoby i potencjał w ostatniej dekadzie (2010 – 2020) jest produkcja pszczelarska. Podczas, obserwowanego spadku produkcji zwierzęcej, głównie produkcji trzody chlewnej (spowodowanej zagrożeniem ASF), bydła mięsnego i mlecznego, w produkcji pszczelarskiej panuje trend wzrostowy. Ze względu na marginalizowanie produkcji pszczelarskiej w latach przeszłych, brak jest dokładniejszych danych dotyczących produkcji pszczelarskiej z lat kilkudziesięciu dekad wcześniej, co jest poważnym błędem, który obecnie należy skorygować. Brak jest również profesjonalnych opracowań strategii z lat minionych, na rzecz rozwoju pszczelarstwa w Polsce, w tym w województwie śląskim. Należy zaznaczyć także brak jednolitej koncepcji, która determinowałaby kierunki rozwoju pszczelarstwa oraz zmianę pokoleniową pszczelarzy, a także wskazywałaby dostępne narzędzia wsparcia tej branży w Polsce.

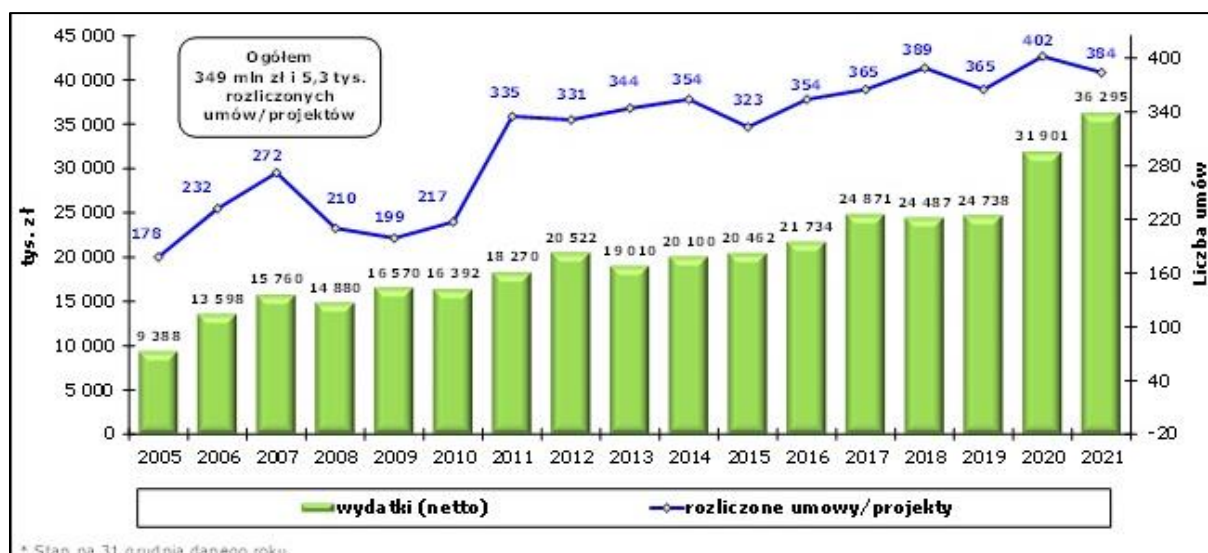
Pszczelarstwo stanowi integralną część rolnictwa. Pszczoły uważane są za czwarty ekonomicznie ważny gatunek zwierząt gospodarskich. Bardzo znacząca jest rola pszczół jako zapylaczy roślin: od zapylenia uzależnionych jest 60 gatunków roślin rolniczych i 140 gatunków roślin ogrodnich, czyli ponad 80 proc. gatunków roślin uprawianych w Polsce. Ekonomiści oszacowali, że dochód, jaki uzyskuje się dzięki działalności zapyłającej pszczół, wynosi od 4,1 do 7,4 mld zł. Koniecznym jest podkreślenie wagi znaczenia pszczół w zapyleniu roślin i utrzymaniu bioróżnorodności oraz znaczenia zapylenia dla gospodarki człowieka. Szacuje się, iż ok. 78% upraw jest uzależnionych od zapyłaczy.

Mimo iż w ostatnich latach, wydatki na wsparcie pszczelarstwa rosną, w ocenie pszczelarzy nadal są niewystarczające. Zdaniem samych pszczelarzy, ujawnia się również problem niewystarczających działań ze strony państwa zmierzających do rozwiązania takich problemów jak:

- nasilające się choroby pszczół, brak nowych skutecznych leków,
- niewłaściwe stosowanie środków ochrony roślin.

Do rozwoju krajowego pszczelarstwa przyczynia się w dużym stopniu realizowany (wcześniej przez ARR, a obecnie KOWR) od akcesji Polski do UE mechanizm WPR „Wsparcie rynku produktów pszczelich”. Po akcesji Polski do UE do końca 2021 r. – realizując mechanizm wsparcia rynku produktów pszczelich – rozliczono 5,3 tys. umów/projektów, w ramach których wydatkowano łącznie 349 mln zł. Środki przekazane branży pszczelarskiej w ostatnich latach przeznaczone zostały na wsparcie organizacji szkoleń, zakupu pszczół, sprzętu pszczelarskiego, leków do zwalczania warrozy i urządzeń pasiecznych, a także analiz jakości miodu.

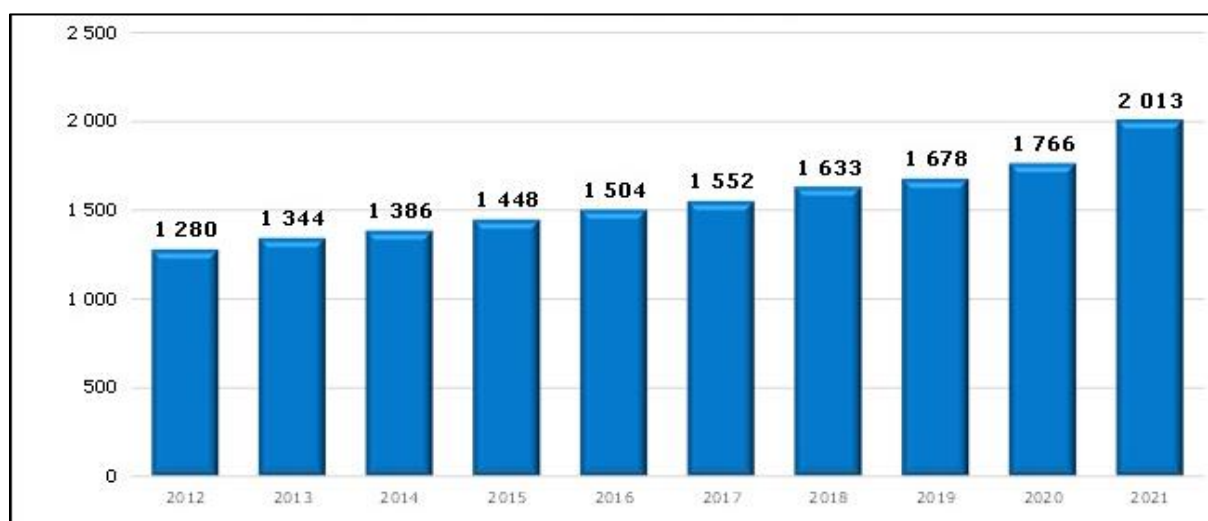
Wykres. Realizacja wsparcia rynku produktów pszczelarskich w latach 2005-2021*

Źródło: dane KOWR

Wymiernym efektem Krajowego Programu Wsparcia Pszczelarstwa jest systematycznie rosnąca liczba rodzin pszczelich w Polsce. W roku 2021 zgodnie z danymi Instytutu Ogrodnictwa w Puławach, na terenie naszego kraju znajdowało się ponad 2 miliony rodzin pszczelich wobec 1,3 miliona w 2012 r., co oznaczało wzrost o 57%.

Wykres. Liczba rodzin pszczelich w Polsce (tys.)

Źródło: opracowanie Biura Analiz i Strategii KOWR na podstawie danych Instytutu Ogrodnictwa, Zakład Pszczelarstwa w Puławach

Tabela. Liczba rodzin pszczelich w odniesieniu do struktury pasiek w województwach

Województwo	Struktura pasiek (liczba rodzin pszczelich)								Łączna liczba rodzin pszczelich
	do 5	od 6 do 10	od 11 do 20	od 21 do 50	od 51 do 80	od 81 do 150	od 151 do 300	pow.301	
Lubelskie	3198	16728	40367	82970	50831	14980	8251	3568	220893
Podkarpackie	4283	19003	38983	64187	31860	9172	5031	1720	174239
Warmińsko - mazurskie	1215	5941	16628	53080	45367	20407	10006	10400	163044
Małopolskie	9368	25726	36624	51829	19895	7901	4714	2760	158817
Dolnośląskie	3703	13672	28064	54689	24372	10675	2331	500	138006
Wielkopolskie	5044	14842	26206	44525	25234	8977	6052	1930	132810
Mazowieckie	4430	16031	30189	47858	19300	6951	3310	320	128389
Zachodniopomorskie	1633	6199	15241	39950	22312	9315	3133	1550	99333
Śląskie	10465	20190	25469	26367	8002	2918	1334	305	95050
Kujawsko - pomorskie	2374	7820	16884	34219	15181	6057	2269	500	85304
Świętokrzyskie	2031	8426	15365	27983	15517	6424	1520	360	77626
Łódzkie	3802	11891	21573	27577	8996	2211	927	372	77349
Pomorskie	1793	5747	11985	24532	11606	3752	4090	1460	64965
Lubuskie	1221	4319	9429	19104	11465	3305	1040	2600	52483
Opolskie	1832	5721	10933	16601	9880	2345	1261	1100	49673
Podlaskie	1046	4593	10212	20452	7359	2568	1447	0	47677
Suma	57438	186849	354152	635923	327177	117958	56716	29445	1765658

Źródło: publikacja „Sektor pszczelarski w Polsce w 2020 roku”, dr Piotr Semkiw, Instytut Ogrodnictwa, Zakład Pszczelnictwa w Puławach

Rok 2020 - Województwo śląskie charakteryzuje się największą w skali kraju liczbą pasiek małych (posiadających do 10 rodzin pszczelich), których liczba wynosiła 30 655 rodzin. W skali kraju biorąc pod uwagę łączną liczbę rodzin pszczelich (zróżnicowaną ze względu na ilość rodzin) wynoszącą 95050 rodzin, województwo śląskie zajmuje w produkcji pszczelarskiej 9 miejsce w Polsce. Większość pszczelarzy województwa, pracę w pasiece traktuje jako dodatkowe zajęcie, nie nastawiając się na duże dochody z jej prowadzenia. Niewielka jest liczba pasiek zawodowych (7), których właściciele zajmują się pszczołami od

pokoleń. Z badań prowadzonych przed doradców ŚODR w Częstochowie można stwierdzić, że w strukturze wiekowej pszczelarzy dominują osoby powyżej 40 roku życia (ok. 75%), natomiast pozostałą część stanowią osoby młodsze.

Tabela. Charakterystyka pszczelarstwa zawodowego w województwach

Województwo	Liczba pasiek zawodowych	Liczba rodzin pszczelich w pasiekach zawodowych	% rodzin pszczelich w pasiekach zawodowych w porównaniu do pozostałych	Średnia wielkość pasieki zawodowej
Warmińsko - mazurskie	62	20406	12,5	329,1
Lubelskie	44	11819	5,4	268,6
Wielkopolskie	33	7982	6,0	241,9
Małopolskie	27	7474	4,7	276,8
Podkarpackie	27	6751	3,9	250,0
Pomorskie	24	5550	8,5	231,3
Zachodniopomorskie	19	4683	4,7	246,5
Lubuskie	9	3640	6,9	404,4
Mazowieckie	17	3630	2,8	213,5
Dolnośląskie	12	2831	2,1	235,9
Kujawsko - pomorskie	12	2769	3,2	230,8
Opolskie	9	2361	4,8	262,3
Świętokrzyskie	8	1880	2,4	235,0
Śląskie	7	1639	1,7	234,1
Podlaskie	7	1447	3,0	206,7
Lódzkie	6	1299	1,7	216,5
Ogółem	323	86161	4,9	266,8

Źródło: publikacja „Sektor pszczelarski w Polsce w 2020 roku”, dr Piotr Semkiw, Instytut Ogrodnictwa, Zakład Pszczelnictwa w Puławach

Warto wspomnieć, że pszczelarstwo województwa śląskiego wpisuje się w atrakcyjność turystyczną regionu, przyczyniając się do rozwoju działań związanych z rekreacją i wypoczynkiem. Pszczoły zabezpieczają bowiem zachowanie biologicznej różnorodności otaczającej przyrody, oraz pozyskanie produktów pszczelich do spożycia jak i lecznictwa.

Słabe strony pszczelarstwa województwa śląskiego:

1. Malejąca baza roślin miododajnych,
2. Występowanie obszarów zdegradowanych działalnością górniczą i hutniczą, szczególnie w środkowej części województwa,
3. Brak dokładnej wiedzy i informacji o istniejących pasiekach (wiele małych pasiek nie należy do kół pszczelarskich i nie wypełnia obowiązku rejestracji u Powiatowego Lekarza Weterynarii), tzw. szara strefa,
4. Brak wiedzy marketingowej pszczelarzy oraz promocji produktów,
5. Brak prawnego zabezpieczenia pasiek pozostawionych bez opieki i rejestracji,
6. Nierównomierne napszczenie terenu (brak map rozmieszczenia),
7. Zagęszczenie zabudowy mieszkalnej, likwidacja ogrodów.

8. Występowanie obszarów charakteryzujących się częstym zapowietrzeniem, wynikającym z występowania chorób pszczół.

Mocne strony pszczelarstwa województwa śląskiego:

1. Znaczenie pszczół i usług zapylania dla uprawy roślin w poszczególnych subregionach na terenie województwa,
2. Zrzeszanie się pszczelarzy i wzajemne wsparcie,
3. Otwartość starszych pszczelarzy na dzielenie się wiedzą wśród młodszych pokoleń,
4. Rodzinne tradycje pszczelarstwa,
5. Coraz większa umiejętność w pozyskiwaniu wsparcia finansowego,
6. Sprzedaż produktów bezpośrednio u pszczelarzy.

Wyzwania stawiane pszczelarstwu w województwie śląskim:

1. Rozwój promocji pszczelarstwa oraz jego produktów,
2. Szerzenie wiedzy o roli pszczół i zapylaczy w ekosystemach,
3. Zachowanie dziedzictwa kulturowego poprzez tworzenie skansenów pszczelarskich,
4. Poprawa świadomości pszczelarzy o zagrożeniach w prowadzonych pasiekach,
5. Edukacja adeptów zakładających nowe pasieki.

Wizja pszczelarstwa w województwie śląskim do 2030 roku.

Analizując dane dotyczące produkcji pszczelarskiej w Polsce jak i województwie śląskim, korzystano z materiałów informacyjnych KOWR, Instytutu Ogrodnictwa – Zakładu Pszczelnictwa w Puławach, Strategii Rozwoju Pszczelarstwa powiatu żywieckiego oraz założeń celów i kierunków działań wojewódzkiego programu ochrony i rozwoju pszczelarstwa do roku 2030 opracowanego pod patronatem Urzędu Marszałkowskiego woj. śląskiego w Katowicach. Materiały te wykazują spójność w przekazywaniu treści nt. produkcji pszczelarskiej w Polsce, jak i w naszym województwie. Podejmując problematykę zagadnień pszczelarstwa należy rozpocząć od marginalizacji tej dziedziny produkcji w latach 1990 – 2010, poprzez stopniowy wzrost zainteresowania, prowadzenie badań, ilości pasiek, rejestracji rodzin pszczelich, zwiększanie świadomości pszczelarzy, kończąc na promocji działalności pszczelarskiej począwszy od 2010 roku do dziś.

Można sądzić, że w województwie śląskim pasieki będą prowadzone głównie w obsadzie do 20 pni, zabezpieczając biologiczną różnorodność przyrody. Ponadto funkcjonować będą pasieki powyżej 20 rodzin, głównie jako pasieki wędrowne, wykorzystywane do zapylania dużych plantacji roślin uprawnych, sadów itp. Większe pasieki towarowe, liczące powyżej 100 rodzin, będą prowadzone jako podmioty gospodarcze zatrudniające inne osoby. Pasieki będą prowadzone przez pszczelarzy stale podnoszących swoje kwalifikacje, korzystających z najnowszych rozwiązań nauki, nowoczesnego sprzętu, a prace będą wykonywane zgodnie z kodeksem dobrej praktyki produkcyjnej w pszczelarstwie. Organizacje pszczelarskie będą współpracować z lokalnymi samorządami, KOWR, PIW itp. Z nadzieją należy patrzeć, na wprowadzenie programów pomocowych dla pszczelarzy i pasiek, ich promocji i reklamie. Wzrośnie świadomość roli pszczół w środowisku naturalnym.

Za główne cele i kierunki działań w wizji rozwoju pszczelarstwa w województwie śląskim uznano:

1. Ochronę zasobów genetycznych:
 - wsparcie hodowców lokalnych linii pszczoł,
 - zwiększenie atrakcyjności lokalnych linii pszczoł poprzez analizę siły rodzin i stopnia odporności na pasożyty i choroby,
 - program odtworzenia historycznych trutowisk na terenie województwa śląskiego oraz wsparcie działania już istniejących.
2. Poprawę warunków sanitarnych w pasiekach oraz ograniczenie strat zimowych w rodzinach pszczelich:
 - szeroki zakres szkoleń dla pszczelarzy dotyczący higieny w pasiece,
 - podjęcie próby ograniczenia skali zafałszowania wosku – stworzenie zamkniętego systemu wymiany wosku na terenie województwa,
 - przeciwdziałanie przepszczeleniu oraz transferowi pasożytów i chorób w obszarach najbardziej napszczelonych, ze szczególnym uwzględnieniem terenów miast,
 - stworzenie rekomendacji dotyczących higieny w pasiekach miejskich celem ograniczenia występowania i rozprzestrzeniania się chorób pszczoł na terenach miast,
 - stworzenie portalu – bazy wiedzy – dotyczącego obszarów zapowietrzonych zgnilcem, producentów węzy, hodowców matek lokalnych linii pszczoł.
3. Poprawę, pod względem jakościowym i ilościowym, potencjalnych baz pożytkowych dla pszczoły miodnej:
 - rekomendacje dotyczące doboru rodzimych gatunków roślin dla każdego subregionu województwa,
 - rekomendacje dotyczące utrzymania zieleni miejskiej, co będzie sprzyjać utrzymaniu bazy pożytkowej dla pszczoł,
 - rekomendacje dotyczące nasadzeń roślin miododajnych na terenach miast w celu poprawy jakości produktów pszczelich pochodzących z pasiek miejskich.
4. Promocję pszczelich produktów lokalnych/regionalnych,
5. Zwiększenie świadomości społecznej dotyczącej pszczelarstwa, pszczoł i ich ochrony.

Do dalszego rozwoju regionalnego sektora pszczelarstwa niezbędne będzie poprawianie pozycji rynkowej polskiego miodu i produktów pszczelich, podejmowanie odpowiedzialnych decyzji zakupowych przez konsumentów, odpowiednie oznakowanie produktów przez pszczelarzy, promocja krajowego miodu i produktów pszczelich w kraju (m.in. poprzez informację na etykiecie PRODUKT POLSKI) oraz dywersyfikacja i rozwijanie zasięgu kanałów dystrybucji (w tym poprzez rozwój sprzedaży bezpośredniej i rolniczego handlu detalicznego – RHD).

Ekologiczne gospodarstwa rolne

W województwie śląskim gospodarstwa położone na Jurze Krakowsko-Częstochowskiej oraz na Podbeskidziu ze względu na niewielką powierzchnię i atrakcyjność turystyczną są predestynowane do prowadzenia gospodarstw rolniczych metodami ekologicznymi. W latach 2009 — 2014 przyrost liczby gospodarstw ekologicznych został wykreowany, z jednej strony poprzez zwiększony popyt ze strony konsumentów z województwa śląskiego, a z drugiej poprzez system dotacji do takiej produkcji wprowadzony poprzez Krajowy Program Rolnośrodowiskowy, który opiera się głównie na promocji systemów produkcji rolniczej przyjaznej dla środowiska oraz zachowaniu różnorodności biologicznej w przestrzeni rolniczej. W latach 2015 — 2020 to jednak tendencja spadkowa. Najbardziej widoczny spadek gospodarstw ekologicznych zaobserwowano w latach 2019—2020. Zdaniem Inspekcji, tendencja ta może być związana z trudnościami w sprzedaży przez producentów rolnych

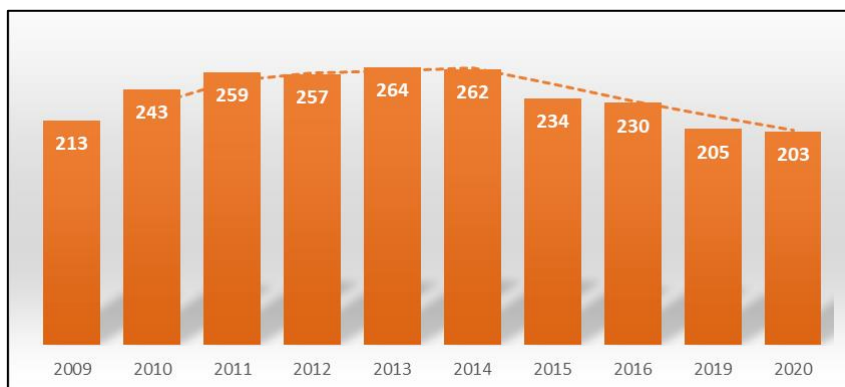
produktów ekologicznych do przetwórci. Z kolei przetwórcie ekologiczne mają trudności z uzyskaniem odpowiedniej ilości ekologicznych surowców do przetwórstwa, w związku z czym zmniejszyła się wielkość produkcji przetworzonej. Rozwój gospodarstw ekologicznych powinien być także stymulowany i wspierany przez władze samorządowe, w szczególności na terenach cennych przyrodniczo.

Tabela. Gospodarstwa ekologiczne w województwie śląskim w latach 2009 — 2022

rok	liczba producentów ekologicznych	powierzchnia ekologicznych użytków rolnych w ha
2009	213	2 915,44
2010	243	5 738,89
2011	259	6 786,72
2012	257	7 124,97
2013	264	7 220,07
2014	262	7 787,90
2015	234	6 638,08
2016	230	5 324,79
2019	205	3557,05
2020	203	3460,48

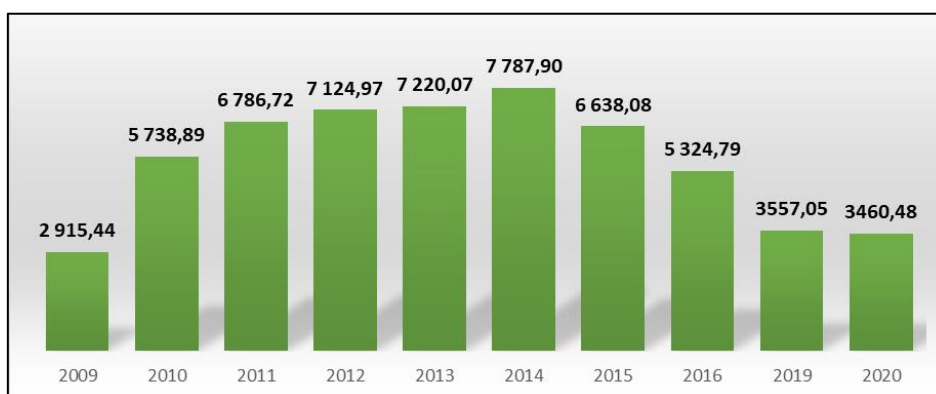
Źródło: opracowanie ŚODR na podstawie danych Głównego Inspektoratu Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych.

Wykres. Liczba producentów ekologicznych w województwie śląskim

Źródło: opracowanie ŚODR na podstawie danych Głównego Inspektoratu Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych.

Wykres. Powierzchnia ekologicznych użytków rolnych w województwie śląskim (w ha)

Źródło: opracowanie ŚODR na podstawie danych Głównego Inspektoratu Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych.

1.3.5. Rola rolnictwa w kształtowaniu wzrostu gospodarczego województwa i kraju

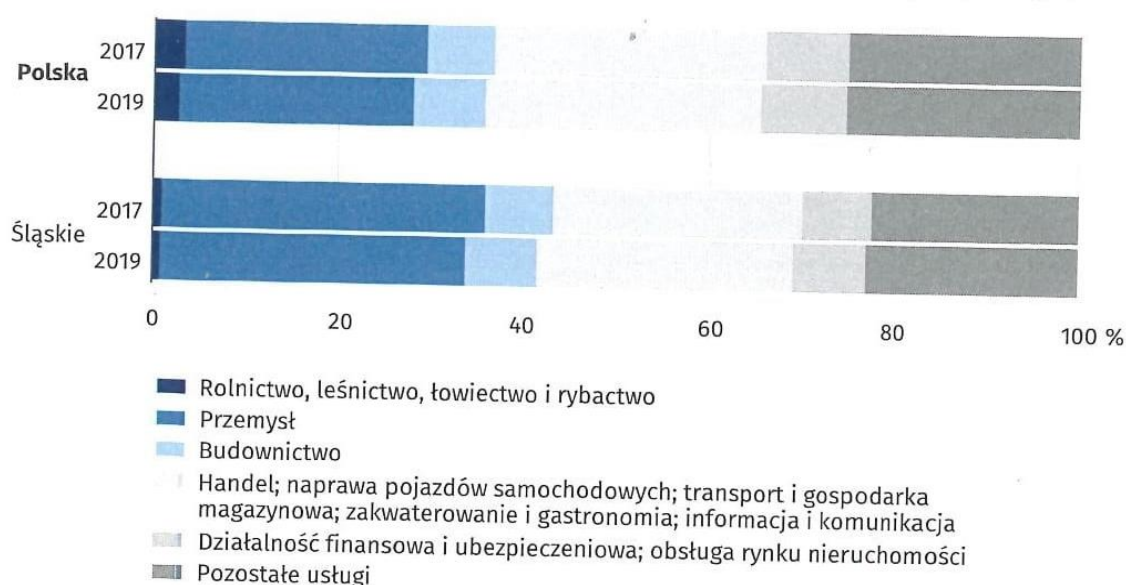
W latach 2017-2019 największy udział w tworzeniu wartości dodanej brutto regionu śląskiego osiągały jednostki prowadzące działalność w przemyśle, odmiennie niż w gospodarce kraju, w której największy udział odnotowano dla jednostek prowadzących działalność w zakresie: handlu, napraw pojazdów samochodowych, transportu i gospodarki magazynowej, zakwaterowania i gastronomii oraz informacji i komunikacji.

W regionie śląskim jednostki przemysłowe w 2019 roku wytworzyły 32,9% wartości dodanej brutto regionu, a w 2017 roku 34,9%.

Jednostki prowadzące działalność w zakresie handlu, napraw pojazdów samochodowych, transportu i gospodarki magazynowej, zakwaterowania i gastronomii a także informacji i komunikacji w 2019 roku wypracowały 27,7% wartości dodanej brutto regionu śląskiego – natomiast w 2017 roku wytworzyły 26,9%.

Udział rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa i rybactwa w tworzeniu wartości dodanej brutto regionu śląskiego w 2019 roku wyniósł 0,8%. Dla porównania wskaźnik ten w 2017 roku wyniósł 0,9%.

Wykres. Struktura wartości dodanej brutto wg rodzajów działalności (ceny bieżące) na tle kraju

Źródło: opracowanie sygnalne US Katowice „Produkt krajowy brutto w województwie śląskim w 2019 r.”

Tabela. Wartość dodana brutto wg rodzajów działalności i podregionów w 2019 r. (ceny bieżące) w podregionach województwa śląskiego

PODREGIONY		Ogółem	Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	Przemysł	Budownictwo	Handel; naprawa pojazdów samochodowych; transport i gospodarka magazynowa; zakwaterowanie i gastronomia; informacja i komunikacja	Działalność finansowa i ubezpieczeniowa; obsługa rynku nieruchomości	Pozostałe usługi
a – w mln zł	b – w % ogółem Polski							
c – w % ogółem regionu	d – w % ogółem podregionu							
Bielski	a	35777	314	12547	2732	9700	2566	7919
	b	1,8	0,6	2,5	1,8	1,6	1,4	1,6
	c	14,7	16,6	15,7	14,3	14,4	13,5	14,1
	d	100,0	0,9	35,1	7,6	27,1	7,2	22,1
Bytomski	a	16729	184	4142	1624	4684	1518	4577
	b	0,8	0,3	0,8	1,0	0,8	0,8	0,9
	c	6,9	9,7	5,2	8,5	6,9	8,0	8,2
	d	100,0	1,1	24,8	9,7	28,0	9,1	27,4
Częstochowski	a	23496	557	7103	2048	6657	1769	5363
	b	1,2	1,1	1,4	1,3	1,1	0,9	1,1
	c	9,6	29,4	8,9	10,7	9,9	9,3	9,6
	d	100,0	2,4	30,2	8,7	28,3	7,5	22,8
Gliwicki	a	29529	134	11019	2351	7576	1842	6608
	b	1,5	0,3	2,2	1,5	1,3	1,0	1,3
	c	12,1	7,1	13,8	12,3	11,2	9,7	11,8
	d	100,0	0,5	37,3	8,0	25,7	6,2	22,4
Katowicki	a	51762	33	10752	3870	16853	5604	14650
	b	2,6	0,1	2,1	2,5	2,8	3,0	2,9
	c	21,3	1,7	13,4	20,3	25,0	29,4	26,2
	d	100,0	0,1	20,8	7,5	32,6	10,8	28,3
Rybnicki	a	29200	227	12730	1936	6564	1928	5813
	b	1,4	0,4	2,5	1,2	1,1	1,0	1,1
	c	12,0	12,0	15,9	10,1	9,7	10,1	10,4
	d	100,0	0,8	43,6	6,6	22,5	6,6	19,9
Sosnowiecki	a	32618	303	10697	2741	9620	2432	6824
	b	1,6	0,6	2,1	1,8	1,6	1,3	1,3
	c	13,4	16,0	13,4	14,4	14,3	12,8	12,2
	d	100,0	0,9	32,8	8,4	29,5	7,5	20,9
Tyski	a	24438	141	11119	1781	5761	1412	4225
	b	1,2	0,3	2,2	1,1	1,0	0,8	0,8
	c	10,0	7,4	13,9	9,3	8,5	7,4	7,5
	d	100,0	0,6	45,5	7,3	23,6	5,8	17,3

Źródło: Opracowanie sygnałne US Katowice „Produkt krajowy brutto w województwie śląskim w 2019 r.”

1.3.6. Przetwórstwo rolno – spożywcze i pozostała działalność gospodarcza związana z rolnictwem

Przetwórstwo rolno-spożywcze

W województwie śląskim funkcjonuje dobrze rozwinięta sieć przetwórcza produktów wytworzonych na obszarach wiejskich. Można zauważyć ciągłą tendencję do urozmaicenia gamy spożywczych produktów, przy wzroście spożycia artykułów przetworzonych i wymagań jakościowych. Stale zmieniają się także warunki ekonomiczne produkcji żywności. Działalność marginalna, lokalna i ograniczona (MLO) cieszą się obecnie dużym zainteresowaniem. W ramach działalności marginalnej, lokalnej i ograniczonej można prowadzić produkcję i sprzedaż następujących produktów pochodzenia zwierzęcego:

- produkty mleczne, produkty na bazie siary, wstępnie przetworzone lub przetworzone produkty rybołówstwa, surowe wyroby mięsne, mięso mielone, produkty mięsne, produkty jajeczne z gotowanych jaj, gotowe posiłki (potrawy).
- rozbiór i sprzedaż świeżego mięsa wołowego, wieprzowego, baraniego, koziego, końskiego, drobiowego lub zajęczaków, zwierząt łownych oraz dzikich utrzymywanych w warunkach fermowych.

W województwie śląskim największą liczbę stanowią producenci produktów mięsnych, w tym gotowych posiłków z mięs w liczbie 197, kolejno zakłady zajmujące się rozbiorem świeżego mięsa wołowego, wieprzowego, baraniego, koziego, końskiego, drobiowego i zajęczaków - 161, producenci mięsa mielonego i surowych wyrobów mięsnych - 84, producenci wstępnie przetworzone lub przetworzone produkty rybołówstwa - 20, producenci produktów mlecznych lub produktów na bazie siary wyprodukowanych z mleka lub siary – 13 oraz najmniej zakłady zajmujące się rozbiorem mięsa zwierząt łownych odstrzelonych - 1.

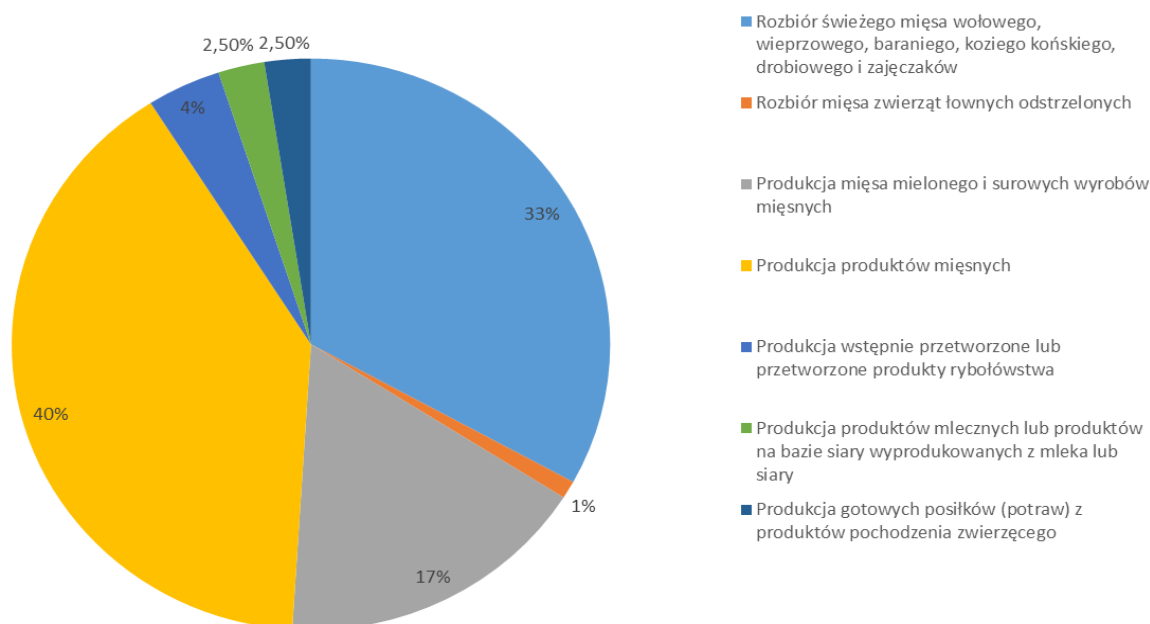
Tabela. Wykaz podmiotów prowadzących działalność marginalną lokalną i ograniczoną (MLO) w województwie śląskim w 2022 roku

Rodzaj działalności	Liczba
Rozbiór świeżego mięsa wołowego, wieprzowego, baraniego, koziego, końskiego, drobiowego i zajęczaków	161
Rozbiór mięsa zwierząt łownych odstrzelonych	1
Produkcja mięsa mielonego i surowych wyrobów mięsnych	84
Produkcja produktów mięsnych	197
Produkcja wstępnie przetworzone lub przetworzone produkty rybołówstwa	20
Produkcja produktów mlecznych lub produktów na bazie siary wyprodukowanych z mleka lub siary	13
Produkcja gotowych posiłków (potraw) z produktów pochodzenia zwierzęcego	13

Źródło: opracowanie ŚODR na podstawie danych Głównego Inspektoratu Weterynarii.

Procentowo powyższe dane można przedstawić następująco:

Wykres. Procentowy udział podmiotów prowadzących MLO w 2022 roku w województwie śląskim

Źródło: opracowanie ŚODR na podstawie danych Głównego Inspektoratu Weterynarii.

Wśród podmiotów producenckich związanych ze sprzedażą żywności występują także podmioty dystrybuujące tzw. żywność złożoną (ŻZ). W województwie śląskim zlokalizowano po jednym z zakładów zajmujących się:

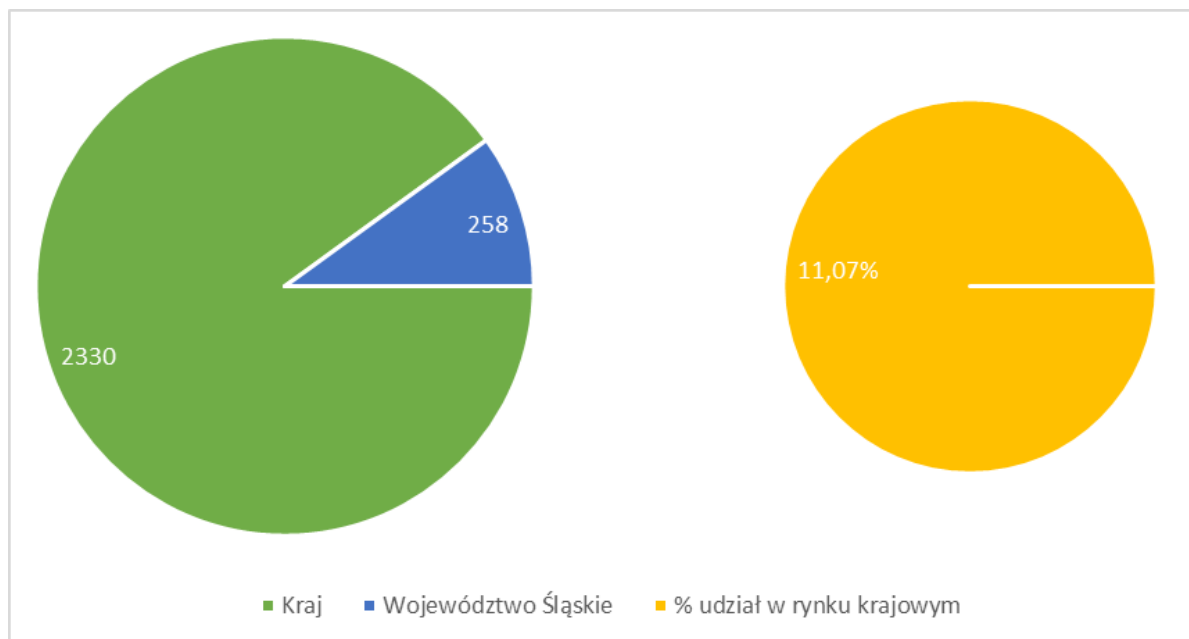
- magazynowaniem i dystrybucją osłonek kolagenowych, suszonej hemoglobiny spożywczej, żelatyny wieprzowej spożywczej, jelit naturalnych suszonych,
- produktami przemysłu spożywczego,
- produkcją żywności, w skład której wchodzi zarówno produkty pochodzenia roślinnego, jak i przetworzone produkty pochodzenia zwierzęcego (sosy w proszku),
- kostki rosółowe, zupy w proszku, sosy w proszku, paniery smakowe w proszku, preparaty funkcjonalne dla przemysłu spożywczego.

Tabela. Żywność złożona (ŻZ), działalność zarejestrowana do 2022 roku w województwie śląskim

Zakres działalności	Liczba zakładów
Magazynowanie i dystrybucja osłonek kolagenowych, suszonej hemoglobiny spożywczej, żelatyny wieprzowej spożywczej, jelit naturalnych suszonych	1
Produkty przemysłu spożywczego	1
Produkcja żywności, w skład której wchodzi zarówno produkty pochodzenia roślinnego, jak i przetworzone produkty pochodzenia zwierzęcego (sosy w proszku)	1
Kostki rosółowe, zupy w proszku, sosy w proszku, paniery smakowe w proszku, preparaty funkcjonalne dla przemysłu spożywczego	1
Łącznie ŻZ – Żywność złożona	4

Źródło: opracowanie ŚODR na podstawie danych Głównego Inspektoratu Weterynarii.

Wykres. Liczba zakładów (MLO i ZZ) zarejestrowanych w województwie śląskim w skali kraju w 2022 roku

Źródło: opracowanie ŚODR na podstawie danych Głównego Inspektoratu Weterynarii.

Wnioski

Pomimo znacznej modernizacji rolnictwa niedostateczne środki finansowe zostały przekierowane na gospodarstwa rodzinne.

Dochody wiejskich gospodarstw domowych znacznie wzrosły, w szczególności od czasu przystąpienia Polski do UE, jednak ogólne warunki życia w społecznościach wiejskich generalnie dalej odbiegają od warunków życia w aglomeracjach miejskich.

Ponadto, na obszarach wiejskich ryzyko skrajnego ubóstwa jest znacznie wyższe niż w miastach, a najwyższe wśród gospodarstw domowych rolników i rencistów. Różnice te, można częściowo wyjaśnić słabszym oddziaływaniem kluczowych czynników kształtujących wzrost gospodarczy.

Infrastruktura obszarów wiejskich (drogi, kanalizacja) uległa poprawie w ostatnich latach, jednak jej stopień rozwinięcia jest nadal ograniczony, w szczególności na obszarach peryferyjnych. Pomimo znacznej poprawy wskaźników wykształcenia, one również są wciąż znacznie niższe niż w regionach miejskich.

1. Na terenie naszego województwa występuje znaczny udział gospodarstw małoobszarowych, w których dominuje produkcja na własne potrzeby. Najbardziej znaną cechą rolnictwa regionu jako całości jest rozdrobnienie własnościowe gospodarstw i gruntów, co sprawia, że w wielu rejonach istnieje anachroniczny układ, który w warunkach gospodarki rynkowej jest niesprawny i trudny do dalszego funkcjonowania. Konieczna jest praca nad dalszym scalaniem gruntów rolnych w województwie.
2. Dominującą pozycję w strukturze zasiewów zajmują zboża, stanowią 76,7% powierzchni zasiewów. Natomiast ziemniaki tworzą zaledwie 1,8% w procentowej strukturze powierzchni użytków rolnych w województwie śląskim.

3. Województwo śląskie charakteryzuje się niską i zróżnicowaną w podregionach oraz grupach obszarowych gospodarstw obsadą zwierząt. Wyróżnia się natomiast bardzo wysoką obsadę drobiu w chowie fermowym.
4. Rolnictwo w wielu gminach wiejskich, nadal stanowi ważne źródło dochodu ludności. Dywersyfikacja gospodarki wiejskiej, może nastąpić szybciej tylko przy większym zaangażowaniu podmiotów gospodarczych niezwiązanych z rolnictwem. Małe gospodarstwa ze względów ekonomicznych zmuszone będą do wydzierżawiania swoich gruntów.
5. Przyrost gospodarstw domowych na wsi w naszym województwie był jednym z największych w kraju. Istotną i coraz większą rolę w źródłach dochodów gospodarstw wiejskich, zaczynają odgrywać przychody z różnych form wypoczynku i turystyki wiejskiej, w tym agroturystyki.
6. Przebudowa naszego rolnictwa, to między innymi modernizacja infrastruktury technicznej gospodarstw rolnych. Dzięki inwestycjom systematycznie wzrastać będzie ilość nowoczesnych specjalistycznych maszyn.
7. Technologia produkcji zwierzęcej, wymaga coraz większej skali produkcji oraz nakładów finansowych. Dalszy rozwój gospodarstw zwierzęcych będzie zderzał się z barierami dotyczącymi ochrony środowiska i sąsiedztwa.
8. W województwie śląskim, gospodarstwa położone na Jurze Krakowsko-Częstochowskiej oraz na Podbeskidziu, ze względu na niewielką powierzchnię i atrakcyjność turystyczną, są predestynowane do prowadzenia gospodarstw rolniczych metodami ekologicznymi. Rozwój gospodarstw ekologicznych (nowe technologie proekologiczne) powinien być także stymulowany i wspierany przez władze samorządowe, w szczególności na terenach cennych przyrodniczo.
9. Województwo śląskie należy do regionów o największej emisji zanieczyszczeń pyłowych i gazowych w Polsce. Na terenach najbardziej zanieczyszczonych należy promować proces zakładania upraw roślin przemysłowych, a także energetycznych. Kluczową rolę we wprowadzaniu technologii przyjaznych dla środowiska pełni system państwowego doradztwa rolniczego, który upowszechnia i wdraża zasady ujęte w "Kodeksie dobrej praktyki rolniczej".
10. Niewielki procent rolników ma szansę szybszego rozwoju swojego gospodarstwa, poprzez wsparcie przedsięwzięć inwestycyjnych środkami pomocowymi krajowymi i UE. Znaczna część pozostałych gospodarstw będzie pełnić rolę konserwatora przyrody, prowadząc niejednokrotnie gospodarstwa rekreacyjno – agroturystyczne i nie będzie w stanie inwestować i wygenerować dochodów na poziomie gwarantującym żywotność ekonomiczną.
11. Najwyższą żywotność ekonomiczną w naszym województwie, wykazują gospodarstwa sklasyfikowane do typów rolniczych: uprawy ogrodnicze oraz chów zwierząt żywionych paszami treściwymi.
12. Na terenie województwa śląskiego większą uwagę należy poświęcić wdrażaniu postępu technologicznego, innowacyjnego w produkcji roślinnej i zwierzęcej,

rozbudowy i unowocześnienia infrastruktury obszarów wiejskich oraz zwiększenia udziału produktów przetworzonych w strukturze produkcji towarowej.

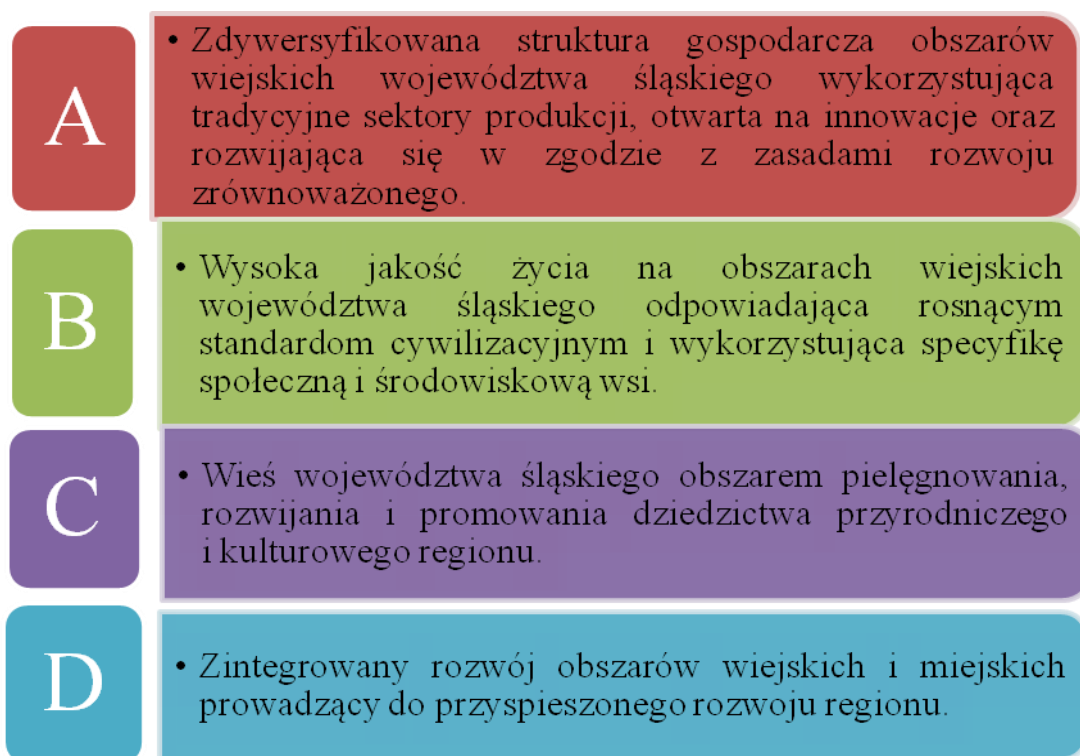
- 13.** Konieczny jest dalszy rozwój przemysłu spożywczego w kontekście warunków i specyfikacji województwa śląskiego.
- 14.** Poprawa jakości życia na terenach wiejskich Śląska, wymaga wsparcia finansowego z wykorzystaniem w tym celu środków finansowych z budżetu państwa i przyznawanych w ramach pomocy UE. Przemiany strukturalne, modernizacja gospodarstw, a w konsekwencji rozwój obszarów wiejskich Śląska, powinny być współfinansowane z dochodów własnych rolników, które muszą jednak kształtować się na odpowiednim poziomie, znacznie wyższym niż obecnie.

II. ANALIZY SWOT

2.1. Analiza SWOT obszarów wiejskich województwa

Analiza SWOT została wykonana w nawiązaniu do ustalonych celów strategicznych rozwoju obszarów wiejskich w województwie śląskim.

Rysunek. Cele strategiczne rozwoju obszarów wiejskich województwa śląskiego

Źródło: Strategia Obszarów Wiejskich Województwa Śląskiego do roku 2030

Tabela. Analiza SWOT obszarów wiejskich w województwie śląskim — siły

	CELE STRATEGICZNE			
	A	B	C	D
UWARUNKOWANIA SPOŁECZNO- GOSPODARCZE				
bliskość dużego rynku zbytu – duże aglomeracje miejskie				
silna tożsamość społeczności lokalnych				
silne więzi w społecznościach wiejskich				
zaangażowanie mieszkańców w lokalne działania i inicjatywy				
tradycyjne organizowanie imprez lokalnych zapewniających zbiorowy wypoczynek i rozrywkę				
istnienie ścieżek rowerowych oraz możliwość ich rozbudowy				

CELE STRATEGICZNE	A	B	C	D
duża oferta działek budowlanych pod zabudowę mieszkaniową (przyciągająca kapitał ludzki)				
dobra infrastruktura komunalna				
dobra infrastruktura drogowa				
bliskość ośrodków miejskich – łatwy dostęp do usług publicznych				
UWARUNKOWANIA ROLNICZE				
specjalizacja gospodarstw (warzywnictwo, sadownictwo, chów drobiu, chów bydła, pieczarkarstwo)				
rozwinięty sektor przetwórczy w branży mleczarskiej, przetwórstwa mięsa				
dobrze rozwinięta działalność pozarolnicza gospodarstw rolnych				
obszary w województwie o dużym udziale gospodarstw wysokotowarowych				
występowanie korzystnych warunków do rozwoju rolnictwa metodami ekologicznymi w wielu rejonach województwa				
dobrze warunki do produkcji warzyw występujące na znacznych obszarach województwa				
dobra struktura użytków rolnych (duży udział trwałych użytków zielonych) sprzyjająca rozwojowi chowu i hodowli bydła mlecznego, mięsnego, owiec i kóz systemem zrównoważonym				
wzrost liczby gospodarstw agroturystycznych				
funkcjonowanie zagród edukacyjnych				
UWARUNKOWANIA ŚRODOWISKOWE				
obszary w województwie o korzystnych warunkach agroprzyrodniczych, w tym korzystnym agroklimacie				
duży potencjał regionu w zakresie produkcji energii z odnawialnych źródeł w zakresie biomasy				
wysoka różnorodność biologiczna oraz georóżnorodność obszarów wiejskich				
bezpośredni kontakt z przyrodą, występowanie licznych obszarów chronionych				
otwarte przestrzenie będące przeciwieństwem ścisłej zabudowy miast				
wysoka wartość krajobrazu na obszarach wiejskich				

Źródło: Strategia Obszarów Wiejskich Województwa Śląskiego do roku 2030

Tabela. Analiza SWOT obszarów wiejskich w województwie śląskim — słabości

CELE STRATEGICZNE	A	B	C	D
UWARUNKOWANIA SPOŁECZNO-GOSPODARCZE				
brak atrakcyjnych miejsc pracy dla pracowników wysoko wykwalifikowanych				
słaba promocja obszarów inwestycyjnych zlokalizowanych na obszarach wiejskich				
ograniczony dostęp do rozwiązań innowacyjnych				
słaba integracja społeczna na terenach objętych procesami suburbanizacji z miast				
zaniedbanie części obiektów stanowiących dziedzictwo kulturowe obszarów wiejskich i regionu				
lokalne deficyty infrastruktury turystycznej uniemożliwiające wykorzystanie potencjału przyrodniczego i kulturalnego obszarów wiejskich oraz rozwój nowych ośrodków turystycznych				
negatywny wizerunek województwa śląskiego (czarny Śląsk)				
postępująca suburbanizacja miast				
niekontrolowany proces zabudowy terenów otwartych				
słabsza dostępność do usług publicznych w stosunku do oferty w miastach				
ograniczona dostępność do usług rynkowych na obszarach wiejskich				
brak usług wyższego rzędu				
ograniczona komunikacja publiczna				
zły stan techniczny części dróg i chodników				
niski poziom integracji i współpracy lokalnej (międzygminnej)				
UWARUNKOWANIA ROLNICZE				
rozdrobniona struktura gospodarstw				
niska jakość przestrzeni produkcyjnej (relatywnie słabe gleby)				
brak zorganizowanego rynku rolnego i centrów logistycznych obrotu płodami rolnymi oraz niska jakość produkcji z małych gospodarstw				
brak wojewódzkiej bazy do profesjonalnego handlu materiałem hodowlanym (prowadzenia aukcji i pokazów zwierząt hodowlanych)				
niski poziom zdolności kredytowej gospodarstw rolnych				
brak silnych związków producenckich				
brak kapitału na tworzenie gospodarstw agroturystycznych				

CELE STRATEGICZNE	A	B	C	D
utrata funkcji rolniczej ziemi				
słaba identyfikacja produktów rolnych z woj. śląskiego				
odejście od tradycyjnego użytkowania ziemi				
ograniczone możliwości rozszerzania określonych kierunków produkcji na obszarach zurbanizowanych				
opóźniony okres wegetacji i występowanie wiosennych przymrozków w rejonach górskich				
niedostateczne finansowanie działań związanych z konserwacją i odbudową urządzeń melioracji podstawowej i zbyt małe zainteresowanie właścicieli przeprowadzaniem konserwacji urządzeń melioracji szczegółowej				
UWARUNKOWANIA ŚRODOWISKOWE				
problem porzucanych odpadów				
zanieczyszczenie wód powierzchniowych i podziemnych				
niska jakość powietrza, niska emisja				
deficyt zasobów wodnych/słabe retencjonowanie wody w regionie				

Źródło: Strategia Obszarów Wiejskich Województwa Śląskiego do roku 2030

Tabela. Analiza SWOT obszarów wiejskich w województwie śląskim — szanse

CELE STRATEGICZNE	A	B	C	D
UWARUNKOWANIA SPOŁECZNO-GOSPODARCZE				
wzrost rangi przypisywanej obszarom wiejskim w polityce rozwoju regionu				
zmiana postrzegania obszarów wiejskich i poprawa współpracy w relacji miasto-wieś				
promocja zdrowego trybu życia				
wspieranie rozwoju i planowanie układów funkcjonalnych				
nowa perspektywa finansowa UE dla obszarów rolnych w latach 2014-2020				
poprawa świadomości ekologicznej i regionalnej				
możliwość pozyskania środków finansowych na działalność pozarolniczą na obszarach wiejskich				
dostępność środków na aktywizację zawodową mieszkańców obszarów wiejskich				
wzrost nakładów na inwestycje w nowe technologie o wysokim stopniu specjalizacji				
wzrost zainteresowania historią i pielęgnowaniem dziedzictwa kulturowego				

CELE STRATEGICZNE	A	B	C	D
moda na produkty lokalne i regionalne, tradycyjne, ekologiczne, Ekocywność, styl życia w bliskości z naturą				
możliwości rozwoju różnych form turystyki wynikające z zainteresowania aktywnym spędzaniem czasu wolnego w kontakcie z przyrodą				
UWARUNKOWANIA ROLNICZE				
nowe technologie wykorzystywane w rolnictwie i przetwórstwie rolno-spożywczym				
adaptacja rolnictwa i rybactwa do zmian warunków klimatycznych oraz przeciwdziałanie ich negatywnym skutkom				
duże zainteresowanie produktami ekologicznymi				
większa specjalizacja w rolnictwie jako utrzymujący się trend rozwojowy				
nowe technologie proekologiczne				
UWARUNKOWANIA ŚRODOWISKOWE				
postępująca poprawa stanu środowiska (m.in. woda)				
zobowiązania prawne nakładające konieczność działań dla poprawy stanu środowiska (gł. woda, powietrze)				
duże możliwości finansowania OZE				

Źródło: Strategia Obszarów Wiejskich Województwa Śląskiego do roku 2030

Tabela. Analiza SWOT obszarów wiejskich w województwie śląskim — zagrożenia

CELE STRATEGICZNE	A	B	C	D
UWARUNKOWANIA SPOŁECZNO-GOSPODARCZE				
słabość systemu planowania przestrzennego w kontekście kształtowania ładu przestrzennego na obszarach wiejskich				
powstawanie dużych centrów handlowo-usługowych w miastach (co może powodować likwidację działalności gospodarczej na obszarach wiejskich)				
niewystarczające środki finansowe przeznaczone na zwalczanie chorób i postęp biologiczny				
małe zainteresowanie inwestorów zewnętrznych obszarami wiejskimi				
niskie wykorzystanie środków pomocowych				
zbyt mała liczba inicjatyw w zakresie pozyskiwania środków				
wysoki poziom konkurencyjności cenowej żywności w sieciach handlowych				
rozpad więzi społecznych, zanik tożsamości				
napływ ludności miejskiej na obszary wiejskie tylko w celach mieszkaniowych (suburbanizacja)				

CELE STRATEGICZNE	A	B	C	D
postępująca chaotyczna suburbanizacja				
jednostronny i niekorzystny wizerunek województwa śląskiego				
UWARUNKOWANIA ROLNICZE				
wprowadzanie do upraw roślin modyfikowanych genetycznie				
zbyt słabe finansowo organizacje i związki branżowe hodowców i producentów zwierząt gospodarskich – niedostateczne finansowanie postępu biologicznego				
brak obowiązkowego systemu ubezpieczeń zwierząt gospodarskich z udziałem środków pomocowych				
UWARUNKOWANIA ŚRODOWISKOWE				
zanik gatunków i siedlisk związanych z tradycyjnym użytkowaniem rolnym				
intensyfikacja produkcji powodująca zbyt dużą presję na środowisko oraz walory krajobrazowe				
zagrożenie powodzią, podtopieniami, suszami				
brak efektywnych rozwiązań prawnych w zakresie energetyki prosumenckiej				

Źródło: Strategia Obszarów Wiejskich Województwa Śląskiego do roku 2030

CELE STRATEGICZNE I CELE OPERACYJNE

Rysunek. Cele strategiczne i cele operacyjne

A. Zdywersyfikowana struktura gospodarcza obszarów wiejskich województwa śląskiego wykorzystująca tradycyjne sektory produkcji, otwarta na innowacje oraz rozwijająca się w zgodzie z zasadami rozwoju zrównoważonego

- **A1.** Wysoka konkurencyjność produktów rolnych regionu oraz rozwój rolnictwa wykorzystujący lokalne uwarunkowania środowiskowe.
- **A2.** Rozwój działalności gospodarczych wykorzystujących rolnictwo oraz uwarunkowania środowiskowe i kulturowe obszarów wiejskich.
- **A3.** Rosnący potencjał generowania i absorbowania
- **A4.** Rozwój odnawialnych źródeł energii w oparciu o uwarunkowania środowiskowe oraz rolnictwo.
- **A5.** Dostępność udogodnień podnoszących atrakcyjność biznesową obszarów wiejskich.

B. Wysoka jakość życia na obszarach wiejskich województwa śląskiego odpowiadająca rosnącym standardom cywilizacyjnym i wykorzystująca specyfikę społeczną i środowiskową wsi.

- **B1.** Dostępność usług publicznych oraz infrastruktury technicznej umożliwiającej rozwój mieszkańców na obszarach wiejskich.
- **B2.** Oferta lokalnych firm zapewniająca dostęp do dóbr i usług rynkowych warunkujących codzienne funkcjonowanie mieszkańców.
- **B3.** Ograniczona presja funkcji mieszkaniowych na zasoby środowiskowe i kulturowe obszarów wiejskich.
- **B4.** Zintegrowane społeczności lokalne i wysoka aktywność mieszkańców w podejmowaniu działań na rzecz społeczności lokalnej.

C. Wieś województwa śląskiego obszarem pielęgnowania, rozwijania i promowania dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego regionu.

- **C1.** Ochrona zasobów środowiskowych i kulturowych obszarów wiejskich.
- **C2.** Kształtowanie przestrzeni wiejskich z zachowaniem walorów przyrodniczych i kulturowych.
- **C3.** Rozwój aktywności kulturalnych o ponadlokalnej atrakcyjności opierających się na wykorzystaniu tradycji obszarów wiejskich.
- **C4.** Budowanie wizerunku województwa z wykorzystaniem wartości przyrodniczych i kulturowych obszarów wiejskich.

D. Zintegrowany rozwój obszarów wiejskich i miejskich prowadzący do przyspieszonego rozwoju regionu

- **D1.** Wykorzystanie rynków regionalnych aglomeracji i lokalnych ośrodków rozwoju do sprzedaży produktów i usług wytworzonych na obszarach wiejskich.
- **D2.** Infrastrukturalne powiązanie obszarów wiejskich i obszarów miejskich.
- **D3.** Tworzenie relacji i partnerstwa w ramach lokalnych obszarów funkcjonalnych.

Źródło: Strategia Obszarów Wiejskich Województwa Śląskiego do roku 2030

2. 2. Analiza SWOT słabych i mocnych stron rolnictwa, w tym przetwórstwa w województwie

1. Uwarunkowania geograficzno-przyrodnicze

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> • Przygraniczne położenie znacznej części województwa • Atrakcyjność krajobrazowa i przyrodnicza większości obszaru regionu • Znaczne zasoby leśne bogate w runo leśne i zwierzynę łowną • Atrakcyjne dla turystyki obszary górskie • Atrakcyjne dla turystyki obszary, położone w bezpośrednim sąsiedztwie dużych ośrodków miejskich tj w szczególności terenów górskich: Beskid Śląski , Beskid Żywiecki, Beskid Mały Jury Krakowsko Częstochowskiej Doliny Górnej Wisły • Możliwość rozwoju turystyki przyrodniczej oraz opartej o tradycyjne, specyficzne dla danego regionu rolnictwo (w tym gospodarka pasterska, gospodarka rybacka) 	<ul style="list-style-type: none"> • Bardzo duże zróżnicowanie przestrzenne warunków glebowych oraz jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej • Występowanie gleb kwaśnych na znacznym obszarze (ok. 45 % powierzchni użytków rolnych) • Zagrożenie powodziowe związane z dużą zmiennością warunków hydrologicznych w związku położeniem wododziałowym • Występowanie dużego nasilenia ruchu kołowego, powodującego znaczne zanieczyszczenie środowiska spalinami

2. Warunki agroprzyrodnicze i produkcja roślinna

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> • Duży udział w strukturze gospodarstw wysoko towarowych • Wysoki poziom specjalizacji i technologii produkcji w wielu gospodarstwach rolnych • Optymalne zużywanie środków agrochemicznych • Korzystne warunki agroprzyrodnicze, w tym korzystny agroklimat • W wielu rejonach województwa występowanie korzystnych warunków do rozwoju rolnictwa metodami ekologicznymi • Dobre warunki przyrodnicze do produkcji warzyw występujące na znacznych obszarach województwa • Możliwość zbytu warzyw bezpośrednio w regionie, zbywane są warzywa z innych regionów kraju 	<ul style="list-style-type: none"> • Znaczne powierzchnie zmienione antropogenicznie, wymagające rekultywacji • Presja urbanizacyjna – wzrost ograniczeń możliwości rozszerzania określonych kierunków produkcji na obszarach zurbanizowanych • Opóźniony okres wegetacji i występowanie wiosennych przymrozków w rejonach górskich • niewystarczające zagospodarowanie użytków rolnych • Ograniczone możliwości rozszerzania określonych kierunków produkcji na obszarach zurbanizowanych • Brak zorganizowanego rynku rolnego i centrów logistycznych obrotu płodami rolnymi

<ul style="list-style-type: none"> • Skuteczne pozyskiwanie środków finansowych na wapnowanie gleb • W ramach interwencji „Współpraca Grup Operacyjnych EPI”, zaproponowano rozwiązanie mające na celu wzmocnienie pozycji rolnika w grupach operacyjnych oraz zwiększenie jego wpływu na rozwiązywanie problemów związanych z produkcją roślinną 	
---	--

3. Chów i hodowla zwierząt gospodarskich

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> • Warunki lokalizacyjne dogodne do inwestowania zgodnie z wymogami środowiska naturalnego • Tańsza siła robocza i niższe jej koszty niż w krajach zachodnich • Dobra struktura użytków rolnych (duży udział trwałych użytków zielonych) sprzyja rozwojowi chowu i hodowli bydła mlecznego, mięsnego, owiec i kóz systemem zrównoważonym • Przewidziane dofinansowanie w ramach Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027 skupienie uwagi na wyzwaniach związanych z efektywną produkcją zwierzęcą. Przewidywane wsparcia finansowe w ramach Krajowego Planu Odbudowy 	<ul style="list-style-type: none"> • Archaiczne rozwiązania prawne dla organizacji i związków branżowych hodowców i producentów zwierząt gospodarskich • Słabe przygotowanie do pracy i inwestowania w gospodarstwach towarowych • Narastające ograniczenia środowiskowe i przestrzenne dla rozwoju produkcji zwierzęcej • Brak wojewódzkiej bazy do profesjonalnego handlu materiałem hodowlanym (prowadzenia aukcji i pokazów zwierząt hodowlanych). • Niski poziom ubezpieczeń wynoszący ok. 2% • Niski poziom zdolności kredytowej gospodarstw rolnych • nierozwiązany problem utylizacji odpadów zalegających od wielu lat w gospodarstwach

4. Infrastruktura techniczna w rolnictwie

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> • Wystarczające zasoby wód podziemnych i z rzek do pokrycia zapotrzebowania na wodę pitną i do celów gospodarczych • Dość dobrze zorganizowany system zbiórki i wywozu odpadów komunalnych • Istniejący system energetyczny zapewnia prawidłowe zasilanie w energię elektryczną w gminach 	<ul style="list-style-type: none"> • Niewystarczające wyposażenie regionu w sieci drogowe i zły stan nawierzchni niektórych dróg, szczególnie w podregionach północnym i południowym • Zbyt mała liczba miejscowości, do których doprowadzony jest gaz ziemny

<ul style="list-style-type: none"> • Duży potencjał regionu w zakresie produkcji energii z odnawialnych źródeł • Istniejąca baza przedsiębiorstw z zakresu melioracji i urządzeń wodnych • Duży potencjał produkcji ryb słodkowodnych • Wzrost nakładów na inwestycje w nowe technologie o wysokim stopniu specjalizacji. Przewidziane dofinansowanie w ramach Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027. Przewidywane wsparcia finansowe w ramach Krajowego Planu Odbudowy 	<ul style="list-style-type: none"> • Niewystarczające skanalizowanie i uporządkowanie gospodarki ściekowej na niektórych obszarach wiejskich • Znikome wykorzystanie odnawialnych źródeł energii, zwłaszcza energii z biomasy • Duże, przestrzenne zróżnicowanie jakości konserwacji urządzeń melioracyjnych • Niedostateczne finansowanie działań związanych z konserwacją i odbudową urządzeń melioracji podstawowej i zbyt małe zainteresowanie właścicieli przeprowadzaniem konserwacji urządzeń melioracji szczegółowej • Nadmierna niewłaściwie wykorzystana ilość sprzętu rolniczego • Stale pogłębiający się proces wykluczenia komunikacyjnego w obszarach wiejskich poza metropolią, znajdujących się poza głównymi ciągami komunikacyjnymi • Niewystarczające środki na rewitalizację infrastruktury wodociągowej, kanalizacyjnej i gazowej na obszarach wiejskich • Brak odpowiedniej ilości zbiorników małej retencji umożliwiających alimentację wody w okresach suszy • Niewystarczające środki finansowe na rewitalizację i ochronę istniejących ujęć i zbiorników retencyjnych wody w kontekście zagrożeń suszą hydrologiczną • Brak środków finansowych na rozwój obszarów zdegradowanych poprzednio oraz po dawnych PGR-ach
---	--

5. Przedsiębiorczość

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> • Dobrze rozwinięte szkolnictwo • Duże zaludnienie terenów wiejskich. • Zaangażowanie społeczności wiejskiej w inicjatywy lokalne • Rozwój przedsiębiorczości na terenach wiejskich • Duży potencjał rekreacyjny 	<ul style="list-style-type: none"> • Niewystarczające wyposażenie regionu w sieć jednostek obsługi rolnictwa • Niedostatek kapitału na uruchomienie inwestycji i inicjatyw społecznych • Lokalna bariera zatrudnienia na wsi • Lokalne braki strategii rozwoju obszarów wiejskich

<ul style="list-style-type: none"> • Utrwalone więzi między ludnością wiejską a miejską • Przewidziane dofinansowanie w ramach Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027 - dywersyfikacja dochodów – mająca na celu wykorzystanie zasobów ziemi, kapitału i pracy do prowadzenia działalności innej niż rolnicza np. agroturystyka, pszczelarstwo, rozwój usług, przetwórstwo produktów pochodzących z gospodarstwa rolnego. Przewidywane wsparcia finansowe w ramach Krajowego Planu Odbudowy. Przewidywane wsparcia finansowe w ramach Funduszy Europejskich dla Rybactwa na lata 2021–2027 	
---	--

6. Wiejskie gospodarstwa domowe

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> • Duży przyrost wiejskich gospodarstw domowych • Spadek liczby gospodarstw domowych posiadających główne źródło utrzymania w rolnictwie. • Zainteresowanie tworzeniem gospodarstw agroturystycznych a co za tym idzie wzrost liczby tych gospodarstw w porównaniu z poprzednimi latami • Spadek liczby gospodarstw domowych wielopokoleniowych 	<ul style="list-style-type: none"> • Wzrost gospodarstw domowych posiadających niezarobkowe źródło dochodów • Wzrost liczby gospodarstw domowych tworzonych przez jedną osobę i zmniejszenie się liczby gospodarstw wieloosobowych. • Brak kapitału na tworzenie gospodarstw agroturystycznych w PROW 2014-2020 oraz w ramach Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027

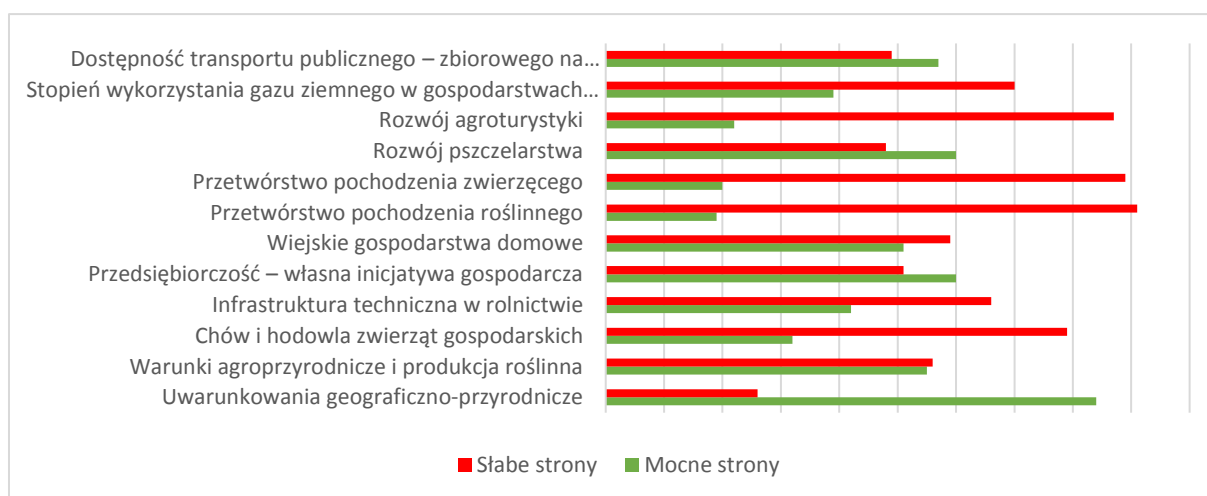
7. Przetwórstwo

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> • Duży regionalny rynek konsumencki • Duża koncentracja obszarów działalności gospodarczej i przemysłowej • Rosnący udział przemysłu spożywczego w produkcji sprzedanej województwa • Korzystne warunki rozwoju dla przetwórstwa roślinnego i zwierzęcego 	<ul style="list-style-type: none"> • Rosnąca petryfikacja kapitałowa firm przetwórczych • Wysoki poziom fiskalizmu i skomplikowany system podatkowy • Niedostosowanie kierunków kształcenia do potrzeb przetwórstwa rolnego

<ul style="list-style-type: none"> • Gęsta sieć infrastruktury • Przewidywane dofinansowanie w ramach Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027 - przetwórstwo produktów pochodzących z gospodarstwa rolnego. Przewidywane wsparcia finansowe w ramach Krajowego Planu Odbudowy. Przewidywane wsparcia finansowe w ramach Funduszy Europejskich dla Rybactwa na lata 2021–2027 	<ul style="list-style-type: none"> • Statystyczne rozdrobnienie struktury obszarowej gospodarstw rolnych • Rozdrobniona struktura własnościowa gospodarstw rolnych • Niski stopień kooperacji poziomej i pionowej dostaw dla przetwórstwa
--	--

8. Ankietyzacja mocnych i słabych stron gmin województwa śląskiego przeprowadzona w m-cach 08 – 09/2022 r. – wyniki

Zagadnienie	Mocne strony	Słabe strony
Uwarunkowania geograficzno-przyrodnicze	84	26
Warunki agroprzyrodnicze i produkcja roślinna	55	56
Chów i hodowla zwierząt gospodarskich	32	79
Infrastruktura techniczna w rolnictwie	42	66
Przedsiębiorczość – własna inicjatywa gospodarcza	60	51
Wiejskie gospodarstwa domowe	51	59
Przetwórstwo pochodzenia roślinnego	19	91
Przetwórstwo pochodzenia zwierzęcego	20	89
Rozwój pszczelarstwa	60	48
Rozwój agroturystyki	22	87
Stopień wykorzystania gazu ziemnego w gospodarstwach rolnych (dostęp do sieci)	39	70
Dostępność transportu publicznego – zbiorowego na obszarach wiejskich	57	49

Źródło: analiza ŚODR w Częstochowie na podstawie przeprowadzonych ankiet (próba 112 gmin)

III. ROZWÓJ FUNKCJONALNY I PRZESTRZENNY OBSZARÓW WIEJSKICH

3.1. Zróżnicowanie funkcjonalne obszarów wiejskich

Analizując obowiązujące kierunki działań i wytyczne krajowej i europejskiej polityki, można zaobserwować, że priorytetem jest zrównoważony rozwój obszarów wiejskich oraz, że coraz większe znaczenie zyskuje organizacja działań rozwojowych na zidentyfikowanych obszarach funkcjonalnych, wyznaczonych według określonych kryteriów przestrzennych i społeczno-gospodarczych. W Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030 (KSRR 2030) zostały wskazane cztery obszary strategicznej interwencji, z czego istotne dla województwa śląskiego (w tym dla obszarów wiejskich) to: Śląsk, obszary zagrożone trwałą marginalizacją (w tym obszary po byłych państwowych gospodarstwach rolnych) oraz miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze i obszary wiejskie wchodzące w skład ich obszaru funkcjonalnego. Dla tych obszarów zakłada się szczególne mechanizmy wsparcia zarówno na poziomie krajowym, jak i regionalnym.

Obszary Strategicznej Interwencji Województwa Śląskiego zgodnie z zapisami Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030” zostały przedstawione w dwóch ujęciach: funkcjonalnym oraz tematycznym. Pierwszy typ OSI w ujęciu funkcjonalnym tworzą tzw. subregiony, natomiast drugi typ OSI funkcjonalnego znajduje swoje odzwierciedlenie w podstawowych typach jednostek, tj.: obszarach miejskich i wiejskich. Z kolei w ujęciu tematycznym zidentyfikowano 5 OSI przyporządkowanych do dwóch grup, które definiują terytoria o ściśle określonych problemach lub potencjałach rozwojowych. Z punktu widzenia realizacji unijnych wyzwań klimatycznych, w tym osiągnięcia celu neutralności klimatycznej do 2050 r., kluczowe znaczenie mają obszary zidentyfikowane jako OSI – gminy w transformacji górniczej.

Delimitacja i typologia obszarów wiejskich Województwa Śląskiego została wyznaczona w ramach Strategii Rozwoju Obszarów Wiejskich Województwa Śląskiego do roku 2030, na podstawie poniższych kryteriów.

W skład obszaru wiejskiego wchodzi:

- wszystkie gminy wiejskie;
- gminy miejsko-wiejskie w części wiejskiej;
- gminy miejsko-wiejskie w części miejskiej — jeżeli ta część spełnia warunek pokrycia w 60% polami podstawowymi (kwadratami o boku 0,5 x 0,5 km) posiadającymi wartość wskaźnika wiejskości⁸ > 0,6.

W skład obszaru wiejskiego nie wchodzi:

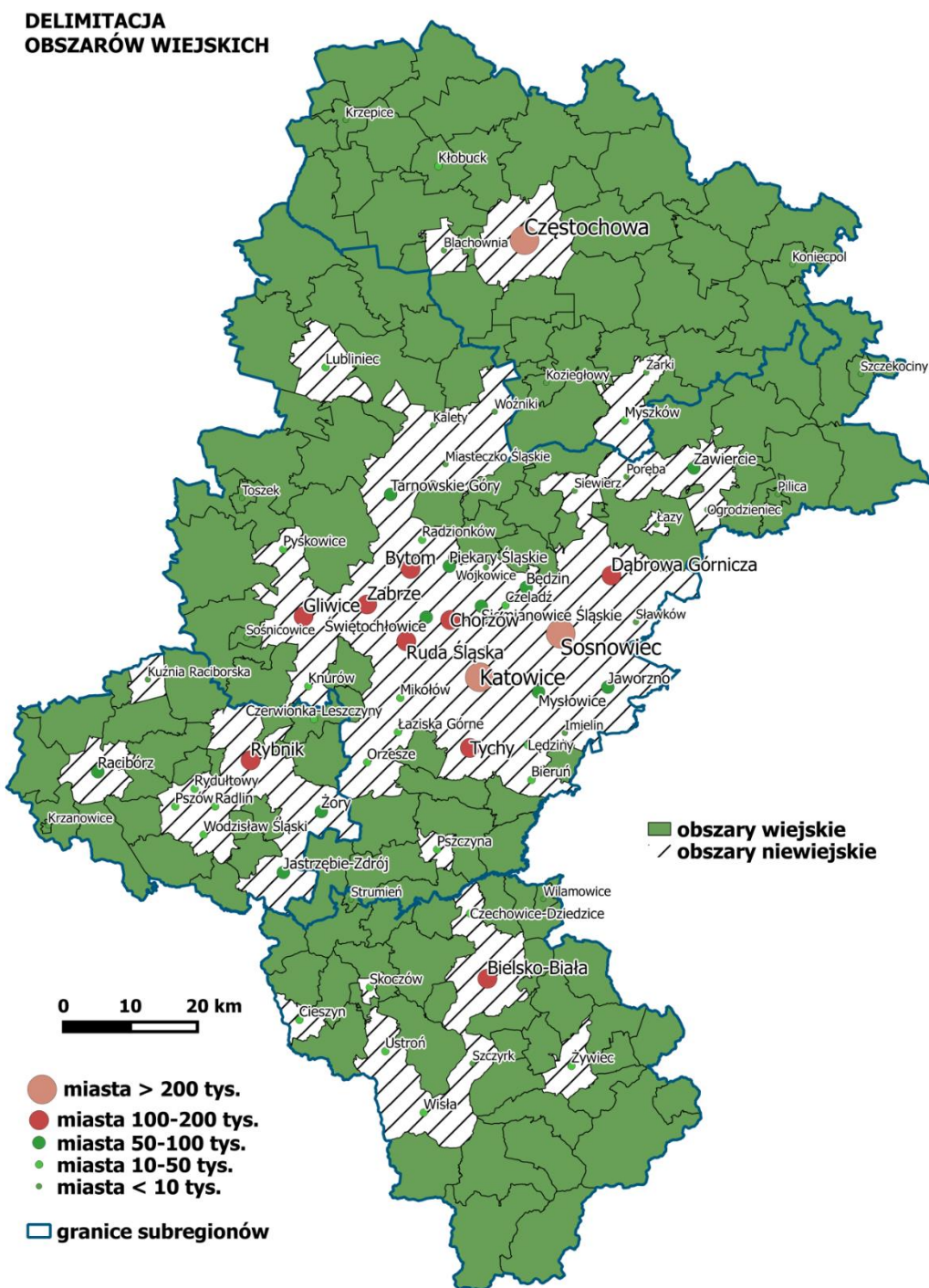
- rdzenie Metropolii Górnośląsko-Zagłębiowskiej i Aglomeracji: Bielskiej, Rybnickiej i Częstochowskiej, z wyłączeniem części wiejskiej gmin miejsko-wiejskich

⁸ Wskaźnik wiejskości obliczony został dla pokrywającej całe województwo siatki pól podstawowych (kwadratów) o bokach 0,5 x 0,5 km. Dla tych kwadratów obliczono udział w nich terenów rolniczych i zabudowy jednorodzinnej (stymulanty), oraz udział zabudowy miejskiej (destymulanta), wykorzystując w tym celu dane o pokryciu terenu pochodzące z Bazy Danych Obiektów Topograficznych. Obliczone udziały zostały poddane procesowi normalizacji, przyporządkowano im odpowiednie wagi, a następnie zsumowano. Uzyskano dzięki temu wartość wskaźnika sumarycznego dla każdego kwadratu (nazwanego wskaźnikiem wiejskości).

stanowiących rdzenie, pod warunkiem, że część wiejska leży na obrzeżach tego obszaru i graniczy bezpośrednio z innym obszarem wiejskim.

W Strategii podkreślono również, że w strukturze funkcjonalno-przestrzennej województwa śląskiego są gminy, które zgodnie z powyższymi kryteriami nie są obszarami wiejskimi, lecz na obszarze tych gmin i miast występują tereny, w tym dzielnice wykorzystywane rolniczo lub takie, które posiadają zabudowę charakterystyczną dla wsi.

Mapa. Wyniki delimitacji obszarów wiejskich w województwie śląskim

Źródło: Strategia Rozwoju Obszarów Wiejskich Województwa Śląskiego do roku 2030.

Lokalne ośrodki rozwoju — są to ośrodki miejskie położone poza Metropolią i aglomeracjami oraz poza ich bezpośrednim otoczeniem funkcjonalnym, o liczbie mieszkańców nieprzekraczającej 60 tys., które skupiają procesy rozwoju na poziomie lokalnym. Wyznaczone zostały w powiatach ziemskich na podstawie dwóch analiz: analizy strumienia powiązań gospodarczo-przestrzennych oraz analizy dojazdów do szkół ponadpodstawowych. W każdym powiecie ziemskim wyodrębniono gminę/gminy, która posiada największy odsetek powiązań (skierowanych do gminy) spośród wszystkich gmin tego powiatu (gminy wyznaczono osobno w zakresie każdego z tych dwóch kryteriów, i połączono graficznie). Przy określeniu odsetka powiązań został wykorzystany poniższy wzór:

$$\text{odsetek powiązań} = \frac{\text{liczba powiązań do danej gminy}}{\text{suma powiązań do wszystkich gmin powiatu}} \times 100\%$$

Do lokalnych ośrodków rozwoju w ramach Strategii „Śląskie 2020+” zaliczone zostały: Zawiercie, Kłobuck, Koniecpol, Myszków, Żywiec, Pszczyna, Racibórz, Cieszyn i Lubliniec.

Kryteria delimitacji:

1. Do obszarów funkcjonalnych lokalnych ośrodków rozwoju (LOR) zaliczono gminy posiadające wskaźnik wyjazdów do pracy do lokalnych ośrodków rozwoju większy niż 10%.

wskaźnik wyjazdów do pracy w LOR [%] = liczba wyjeżdżających z gminy do pracy w LOR/liczba wszystkich pracujących mieszkańców gminy * 100

(gdzie: liczba wszystkich pracujących mieszkańców gminy = liczba powiązań wewnątrz gminy + liczba mieszkańców wyjeżdżających na zewnątrz)

2. Do obszarów funkcjonalnych lokalnych ośrodków rozwoju (LOR) zaliczono gminy posiadające wskaźnik wyjazdów do szkół ponadpodstawowych w lokalnych ośrodkach rozwoju większy niż 50%.

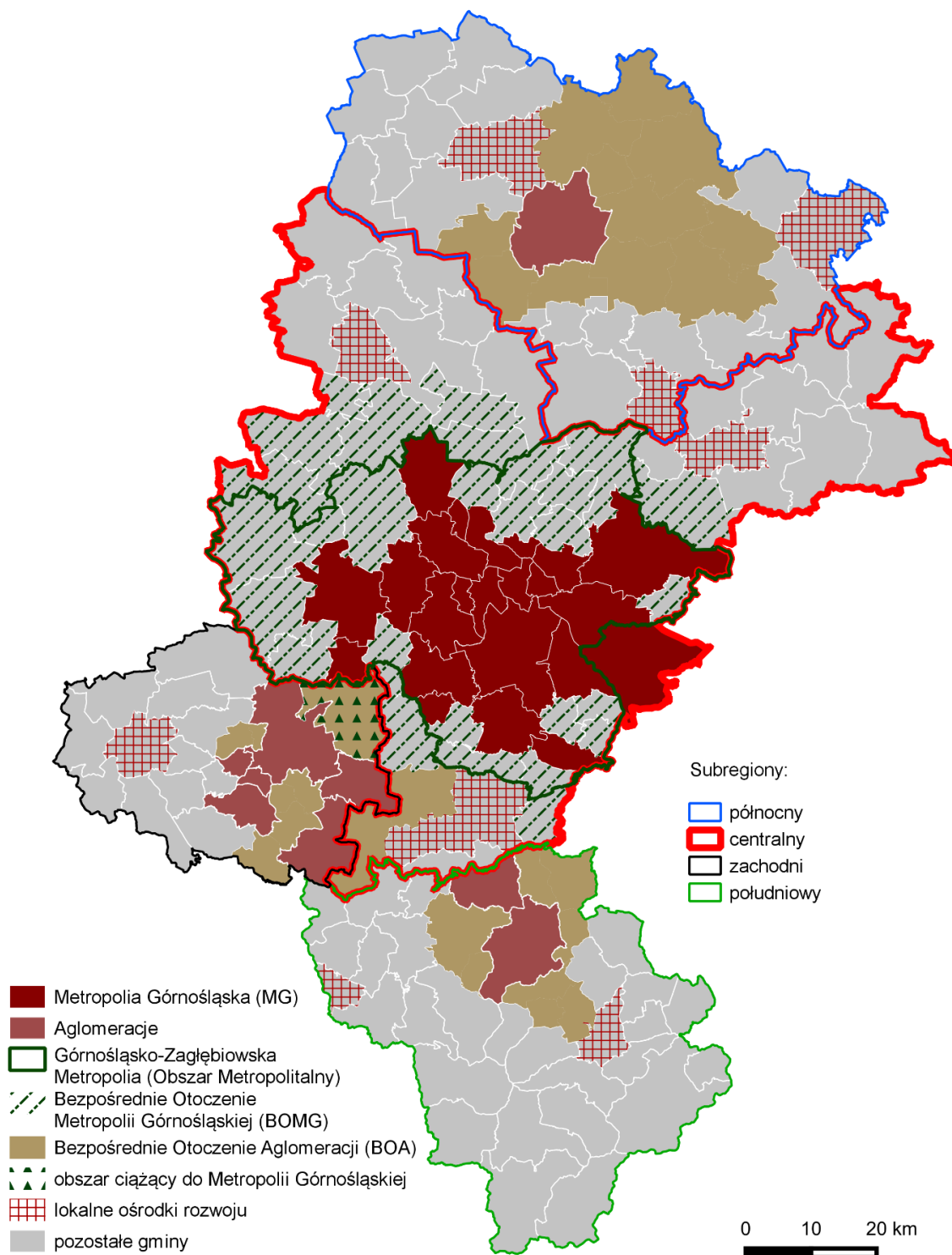
wskaźnik wyjazdów do szkół ponadpodstawowych w LOR [%] = liczba wyjeżdżających z gminy do szkół ponadpodstawowych w LOR/liczba wyjeżdżających z gminy do wszystkich szkół ponadpodstawowych poza gminą * 100⁹

Do obszarów funkcjonalnych lokalnych ośrodków rozwoju (LOR) zaliczono gminy spełniające jedno z dwóch ww. kryteriów¹⁰. Wyłączono przy tym gminy położone w bezpośrednim otoczeniu funkcjonalnym Metropolii lub Aglomeracji.

⁹ Ze względu na brak danych o przepływach wewnętrznych do szkół (wewnątrz danej gminy) nie było możliwości skonstruowania wskaźnika podobnego do tego dotyczącego dojazdów do pracy.

¹⁰ Gdyby wziąć pod uwagę oba kryteria to wtedy wśród wyznaczonych obszarów nie znalazłyby się: Brenna, Ustroń, Skoczów, Wisła (LOR Cieszyn), Koszęcin (LOR Lubliniec), Kuźnia Raciborska (LOR Racibórz), Żarnowiec, Szczekociny (LOR Zawiercie), Miedźno (LOR Kłobuck).

Mapa. Subregiony województwa i ich ośrodki centralne

Źródło: Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030 Zielone Śląskie.”

Tabela. Gminy województwa śląskiego należące do obszarów funkcjonalnych LOR¹¹

LP.	NAZWA LOR	GMINA W OBSZARZE FUNKcjONALNYM LOR	LICZBA LUDNOŚCI	NAZWA POWIATU	NAZWA SUBREGIONU
1.	CIESZYN	Goeszów	12 753	cieszyński	południowy
2.		Dębowiec	5 665		
3.		Hazlach	10 543		
4.		Zebrzydowice	13 089		
5.		Strumień	9 052		
6.		Brenna	10 923		
7.		Ustroń	16 002		
8.		Skoczów	14 868		
9.		Wisła	11 333		
1.	KŁOBUCK	Popów	6 036	kłobucki	północny
2.		Opatów	6 868		
3.		Miedźno	7 647		
1.	LUBLINIEC	Ciasna	7 742	lubliniecki	centralny
2.		Herby	6 932		
3.		Kochanowice	6 850		
4.		Pawonków	6 592		
5.		Koszęcin	11 816		
1.	MYSZKÓW	Niegowa	5 707	myszkowski	północny
2.		Koziegłowy	11 891		
3.		Żarki	3 844		
1.	PSZCZYNA	Goczałkowice-Zdrój	6 608	pszczyński	centralny
1.	RACIBÓRZ	Pietrowice Wielkie	6 957	raciborski	zachodni
2.		Krzanowice	3 664		
3.		Krzyżanowice	11 439		
4.		Kornowac	5 012		
5.		Rudnik	5 178		
6.		Nędza	7 348		
7.		Kuźnia Raciborska	6 525		
1.	ZAWIERCIE	Ogrodzieniec	5 039	zawierciański	centralny
2.		Poręba	8 833		
3.		Pilica	1 970		
4.		Kroczyce	6 333		

¹¹ Wyniki analizy wskazują, że LOR Koniecpol nie posiada obszaru funkcjonalnego.

5.		Włodowice	5 289		
6.		Irządze	2 808		
7.		Żarnowiec	4 790		
8.		Szczekociny	3 772		
1.	ŻYWIEC	Milówka	10 104	zywiecki	południowy
2.		Radziechowy-Wieprz	12 997		
3.		Łękawica	4 448		
4.		Czernichów	6 744		
5.		Lipowa	10 286		
6.		Jeleśnia	13 474		
7.		Świnna	8 074		
8.		Łodygowice	13 726		
9.		Koszarawa	2 450		
10.		Ujszoły	4 685		
11.		Węgierska Górka	15 123		
12.		Gilowice	6 052		
13.		Rajcza	9 094		
14.		Ślemień	3 521		

Źródło: Strategia Rozwoju Obszarów Wiejskich Województwa Śląskiego do roku 2030.

Gminy w transformacji górniczej – w Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego do 2030r. zidentyfikowane obszary, na których będą występowały lub już występują negatywne skutki prowadzonej transformacji. W analizie uwzględniono, towarzyszące temu procesowi, zjawiska społeczne, przestrzenne oraz środowiskowe. Do gmin objętych procesem transformacji górniczej zaliczono jednostki, na których występuje jedna z poniższych przesłanek:

- występują tereny pogórnice po zakończonej już działalności wydobywczej (kopalnie zlikwidowane lub w likwidacji),
- prowadzona jest aktualnie działalność wydobywcza węgla kamiennego,
- występuje znacząca liczba pracujących w sektorze górniczym i istotny odsetek pracujących w górnictwie w ogóle zatrudnionych.

Na podstawie powyższych do gmin w transformacji górniczej zaliczono 64 gminy z dodatkowym wewnętrznym podziałem na 3 typy jednostek (gminy z problemem społecznym i przestrzennym, gminy z problemem społecznym oraz gminy z problemem przestrzennym):

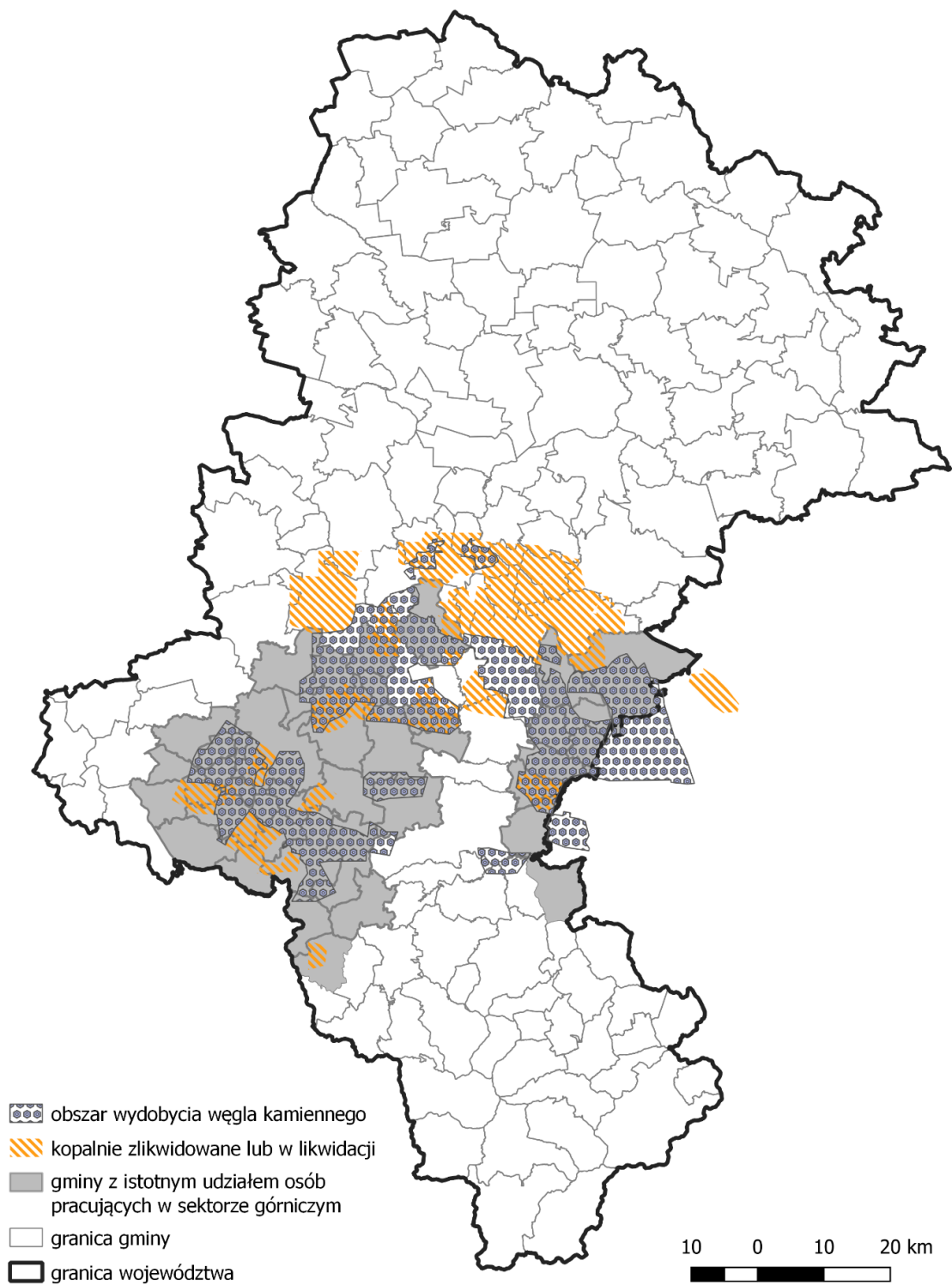
Tabela. Klasyfikacja gmin w transformacji górniczej

Typ gminy	Gminy w transformacji górniczej
SPOŁECZNO PRZESTRZENNY	Bieruń, Lubomia, Bojszowy, Chełm Śląski, Czerwionka-Leszczyny, Gaszowice, Gierałtówice, Godów, Gorzyce, Hażlach, Imielin, Jastrzębie-Zdrój, Jaworzno, Jejkowice, Knurów, Kornowac, Łęczyny, Lyski, Łaziska Górne, Markłowice, Miedzna, Mszana, Mysłowice, Ornontowice, Orzesze, Pawłowice, Pilchowice, Pszów, Radlin, Ruda Śląska, Rybnik, Rydułtowy, Suszec, Świerklany, Wodzisław Śląski, Wyry, Zebrzydowice, Żory
SPOŁECZNY	Strumień, Wilamowice
PRZESTRZENNY	Bestwina, Będzin, Bobrowniki, Bytom, Chorzów, Czechowice-Dziedzice, Czeladź, Dąbrowa Górnicza, Gliwice, Goczałkowice-Zdrój, Katowice, Mikołów, Piekary Śląskie, Psary, Pszczyna, Radzionków, Siemianowice Śląskie, Sosnowiec, Sońnicowice, Świętochłowice, Tychy, Wojkowice, Zabrze, Zbrosławice

Najważniejsze wyzwania dla tych obszarów to m.in.:

- ograniczanie skutków eksploatacji górniczej i zagospodarowanie terenów przemysłowych,
- przekwalifikowanie pracowników odchodzących z sektora górniczego,
- zmiana profilu działalności firm z branży okołogórniczej, poprawa jakości środowiska i przestrzeni publicznych,
- rozwój usług publicznych.

Mapa. OSI – gminy w transformacji górniczej

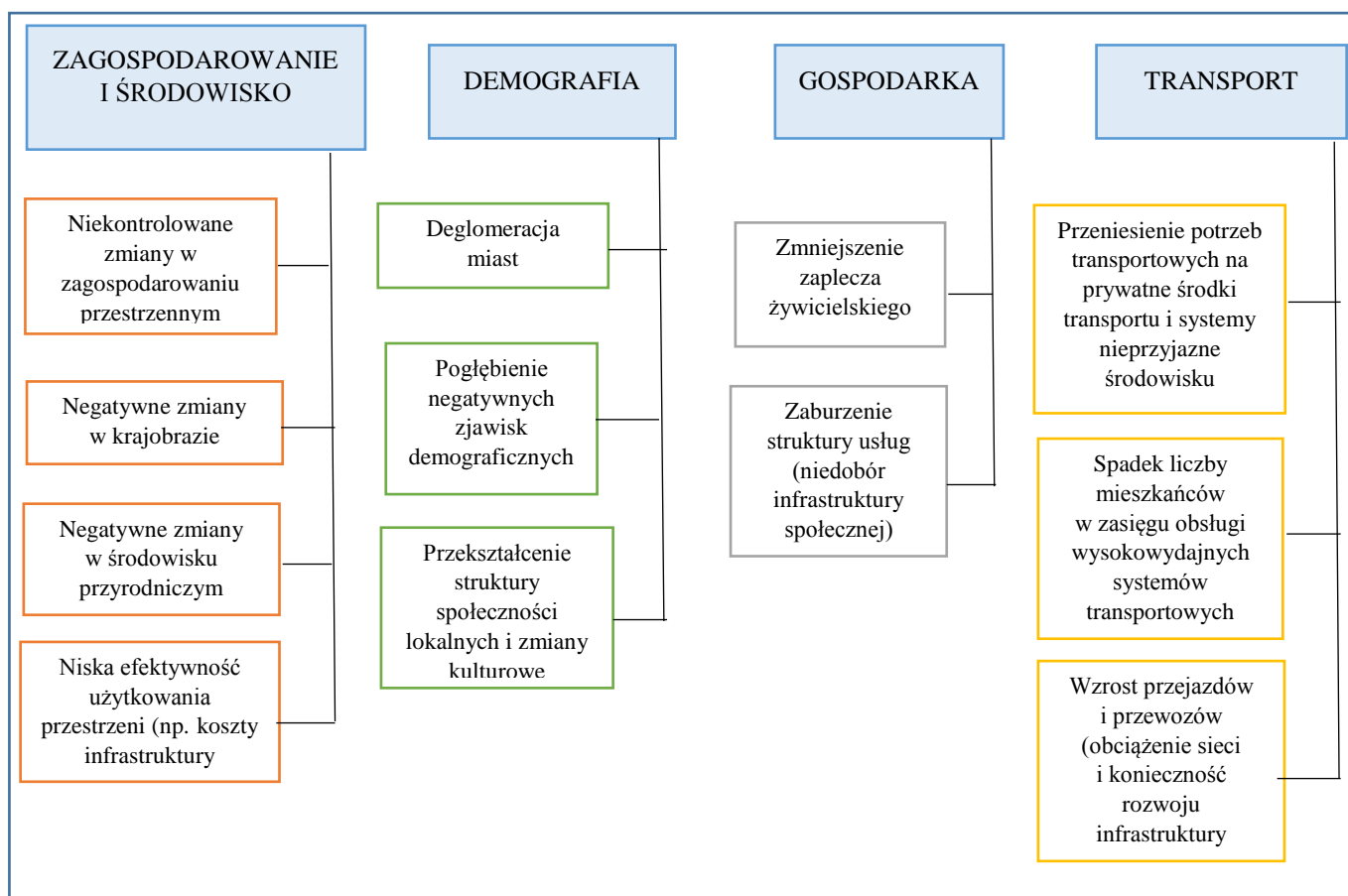
Źródło: Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030 Zielone Śląskie.”

3.2. Rozwój przestrzenny obszarów wiejskich

Obszary wiejskie województwa charakteryzują się dużą powierzchnią użytków rolnych oraz znaczną liczbą ludności utrzymującej się z pracy głównie w rolnictwie, ale coraz częściej także w turystyce i agroturystyce, rybactwie oraz pozarolniczych usługach dla społeczności lokalnej i turystów. Ponadto w regionie znajdują się także obszary wiejskie, przekształcone wskutek eksploatacji górniczej, które utraciły swoje rolnicze funkcje przez ulokowanie na ich terenie lub w jego bezpośrednim sąsiedztwie działalności wydobywczej. Obszary rolnicze cechują się znacznym zróżnicowaniem funkcji obejmującym zarówno funkcje rolnicze jak i pozarolnicze, co wynika ze specyfiki sieci osadniczej i profilu gospodarczego regionu. W znacznej części są to obszary o funkcjach mieszanych i przejściowych, czyli takie, które tracą swój pierwotny charakter rolniczy w wyniku procesów urbanizacyjnych, w tym postępującej suburbanizacji.

Niekorzystne zmiany w przeznaczeniu i użytkowaniu gruntów, w tym zaprzestanie praktyk rolniczego użytkowania gruntów rolnych i niekontrolowana urbanizacja na terenach wiejskich prowadzi do zwiększenia poziomu ochrony terenów rolniczych cennych ze względu na ich potencjał produkcyjny, wartości krajobrazowe oraz rolę w systemie przyrodniczym.

Schemat. Skutki presji inwestycji na tereny rolnicze

Źródło: Strategia Rozwoju Obszarów Wiejskich Województwa Śląskiego do roku 2030 na podstawie ekspertyzy „Kierunki presji inwestycyjnej na tereny rolnicze województwa śląskiego w perspektywie 2030 roku” – T. Kmieć, Katowice 2014 .

Identyfikacja gmin o podwyższonym prawdopodobieństwie występowania presji na tereny rolnicze, w tym presji inwestycyjnej i utraty ich funkcji w perspektywie 2030 roku

Identyfikacja gmin o podwyższonym prawdopodobieństwie występowania presji na tereny rolnicze i utraty ich funkcji w perspektywie 2030 roku ma na celu określenie grup gmin, wobec których:

- szczególnie wymagane jest ich objęcie kierunkami Strategii rozwoju ze względu na duży udział terenów rolniczych w powierzchni gminy oraz wysokie prawdopodobieństwo ich przekształcenia i utraty bieżących funkcji;
- występuje ograniczona konieczność objęcia kierunkami Strategii ze względu na ograniczoną rolę obszarów rolniczych w gminie;
- wymagany jest nadzór i ewentualne objęcie kierunkami Strategii ze względu na istotność funkcji rolniczych dla obszaru ale niskie prognozowane prawdopodobieństwo utraty tych funkcji;
- nie wymagane jest podejmowanie szczególnych działań.

Poniżej przedstawiono poziom prawdopodobieństwa całkowitej utraty funkcji rolniczych, w podziale na utratę wynikającą z występowania presji inwestycyjnej oraz wynikającą z zalesień obszarów gminy.

Tabela. Obszary wiejskie województwa śląskiego — presja na tereny rolnicze

Gmina lub jej część	udział terenów rolnych w powierzchni obszaru	prawdopodobieństwo całkowitej utraty funkcji rolniczej	prawdopodobieństwo całkowitej utraty funkcji rolniczej w wyniku presji inwestycyjnej	prawdopodobieństwo całkowitej utraty funkcji rolniczej w wyniku zalesień
Bestwina	82%	3%	3%	0%
Blachownia - obszar wiejski	50%	4%	0%	4%
Bobrowniki	61%	19%	19%	0%
Bojszowy	62%	0%	0%	0%
Boronów	24%	30%	25%	5%
Brenna	28%	10%	5%	5%
Buczkowice	77%	0%	0%	0%
Chełm Śląski	81%	7%	6%	0%
Chybie	59%	5%	3%	3%
Ciasna	56%	6%	2%	4%
Czechowice-Dziedzice - obszar wiejski	68%	0%	0%	0%
Czernichów	22%	15%	0%	15%
Czerwionka-Leszczyny - obszar wiejski	32%	25%	7%	18%
Dąbrowa Zielona	60%	13%	2%	11%
Dębowiec	88%	0%	0%	0%
Gaszowice	86%	16%	16%	0%

Gmina lub jej część	udział terenów rolnych w powierzchni obszaru	prawdopodobieństwo całkowitej utraty funkcji rolniczej	prawdopodobieństwo całkowitej utraty funkcji rolniczej w wyniku presji inwestycyjnej	prawdopodobieństwo całkowitej utraty funkcji rolniczej w wyniku zalesień
Gilowice	79%	0%	0%	0%
Goczałkowice-Zdrój	57%	24%	17%	7%
Godów	73%	29%	19%	11%
Goleszów	77%	2%	2%	0%
Gorzyce	71%	15%	14%	1%
Hażlach	83%	2%	1%	1%
Herby	26%	22%	16%	6%
Irządze	73%	9%	0%	8%
Istebna	41%	10%	0%	10%
Janów	38%	13%	1%	11%
Jasienica	82%	0%	0%	0%
Jaworze	34%	19%	19%	0%
Jejkowice	49%	26%	20%	6%
Jeleśnia	36%	0%	0%	0%
Kamienica Polska	42%	13%	1%	11%
Kłobuck - obszar wiejski	64%	9%	3%	7%
Kłomnice	76%	8%	2%	6%
Kobiór	9%	35%	18%	17%
Kochanowice	51%	15%	5%	10%
Koniecpol - obszar wiejski	69%	15%	0%	15%
Konopiska	58%	15%	4%	11%
Kornowac	79%	5%	3%	2%
Koszarawa	32%	4%	0%	4%
Koszęcin	39%	13%	6%	7%
Koziegłowy - obszar wiejski	71%	9%	2%	7%
Kozy	48%	0%	0%	0%
Kroczyce	57%	9%	2%	7%
Krupski Młyn	5%	36%	31%	5%
Kruszyna	55%	17%	4%	13%
Krzanowice - obszar wiejski	94%	0%	0%	0%
Krzepice - obszar wiejski	87%	5%	2%	3%
Krzyżanowice	85%	5%	4%	1%
Kuźnia Raciborska - obszar wiejski	20%	8%	5%	2%

Gmina lub jej część	udział terenów rolnych w powierzchni obszaru	prawdopodobieństwo całkowitej utraty funkcji rolniczej	prawdopodobieństwo całkowitej utraty funkcji rolniczej w wyniku presji inwestycyjnej	prawdopodobieństwo całkowitej utraty funkcji rolniczej w wyniku zalesień
Lipie	63%	6%	3%	3%
Lipowa	43%	0%	0%	0%
Lubomia	70%	17%	11%	5%
Lyski	52%	18%	6%	12%
Łazy - obszar wiejski	43%	8%	2%	6%
Łękawica	27%	0%	0%	0%
Łodygowice	69%	0%	0%	0%
Markłowice	83%	23%	18%	4%
Miedzna	70%	2%	1%	0%
Miedzno	49%	24%	8%	16%
Mierzęcice	71%	10%	8%	2%
Milówka	43%	0%	0%	0%
Mstów	76%	21%	3%	19%
Mszana	86%	12%	12%	0%
Mykanów	79%	20%	4%	16%
Nędza	42%	6%	3%	3%
Niegowa	74%	22%	3%	19%
Ogrodzieniec - obszar wiejski	54%	18%	1%	18%
Olsztyn	45%	23%	8%	15%
Opatów	86%	5%	2%	4%
Ornontowice	57%	15%	7%	8%
Ożarówice	71%	9%	2%	7%
Panki	61%	18%	4%	14%
Pawłowice	80%	9%	9%	0%
Pawonków	52%	6%	4%	1%
Pietrowice Wielkie	90%	8%	8%	0%
Pilchowice	54%	11%	5%	6%
Pilica - obszar wiejski	73%	7%	0%	7%
Poczesna	71%	23%	14%	9%
Popów	62%	11%	4%	7%
Poraj	47%	17%	8%	9%
Porąbka	39%	0%	0%	0%
Przyrów	65%	22%	2%	20%
Przystajń	64%	8%	0%	8%
Psary	71%	28%	23%	5%
Pszczyna - obszar wiejski	58%	14%	11%	3%

Gmina lub jej część	udział terenów rolnych w powierzchni obszaru	prawdopodobieństwo całkowitej utraty funkcji rolniczej	prawdopodobieństwo całkowitej utraty funkcji rolniczej w wyniku presji inwestycyjnej	prawdopodobieństwo całkowitej utraty funkcji rolniczej w wyniku zalesień
Radziechowy-Wieprz	49%	2%	0%	2%
Rędziny	75%	16%	15%	1%
Rudnik	85%	2%	2%	0%
Rudziniec	51%	14%	9%	6%
Siewierz - obszar wiejski	55%	16%	7%	9%
Skoczów - obszar wiejski	83%	1%	1%	0%
Sośnicowice - obszar wiejski	29%	21%	5%	17%
Starcza	71%	23%	13%	10%
Strumień - obszar wiejski	80%	4%	3%	0%
Suszec	57%	1%	1%	0%
Szczekociny - obszar wiejski	70%	9%	2%	7%
Ślemień	38%	0%	0%	0%
Świerklaniec	30%	36%	28%	9%
Świerklany	67%	4%	3%	1%
Świnna	49%	11%	0%	11%
Toszek - obszar wiejski	76%	3%	1%	2%
Tworóg	19%	13%	6%	6%
Ujszoły	27%	4%	0%	4%
Węgierska Górka	42%	3%	0%	3%
Wielowieś	67%	2%	1%	0%
Wilamowice - obszar wiejski	90%	0%	0%	0%
Wilkowice	33%	0%	0%	0%
Włodowice	51%	10%	3%	7%
Woźniki - obszar wiejski	62%	19%	1%	17%

Źródło: Strategia Rozwoju Obszarów Wiejskich Województwa Śląskiego do roku 2030.

Zróżnicowanie poziomu dostępności do usług publicznych

Główne typy gmin w regionie

Zgodnie z zapisami Strategii Rozwoju Obszarów Wiejskich Województwa Śląskiego, do roku 2030 główne typy funkcjonalne obszarów wiejskich w województwie śląskim, wydzielono na zasadach zachowania spójności geograficznej na poziomie podgrup składających się z gmin uczestniczących i nieuczestniczących w procesach rozwoju. Uzyskano w ten sposób sześć grup gmin.

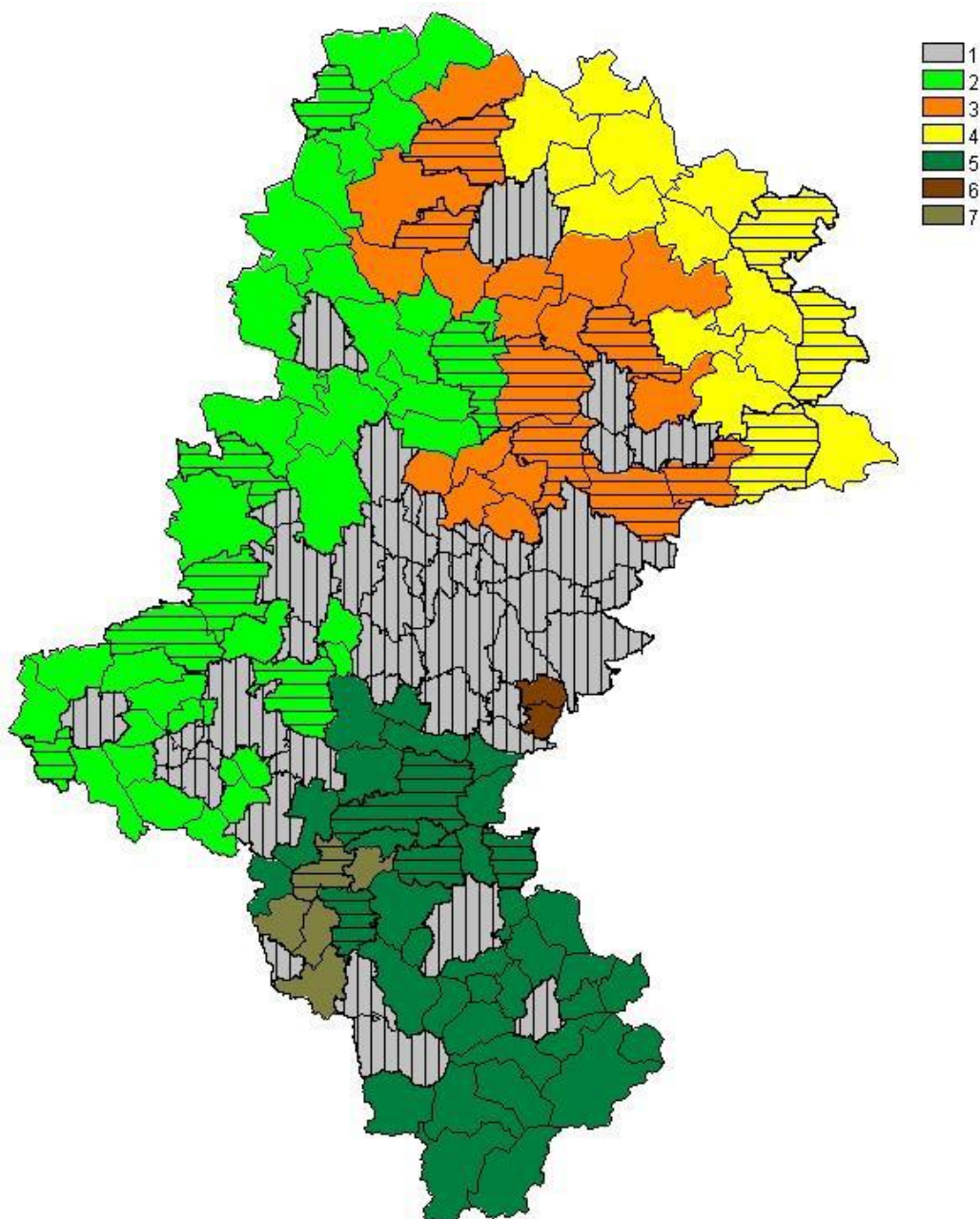
Trzy podtypy gmin wiejskich uczestniczących w procesach rozwoju:

- urbanizujące się z rozwiniętym sektorem usług, obszar grupujący 7 gmin miejsko-wiejskich oraz 15 gmin wiejskich (łącznie 22 gminy) zlokalizowany w pasie łączącym Kłobuck (przez Częstochowę, Myszków i Zawiercie) z Metropolią Górnośląską — (**obszar 3** na mapie poniżej);
- z potencjałem rozwoju produkcji, niewielki obszar łączący miasto Imielin oraz zurbanizowaną wieś Chełm Śląski, zlokalizowany w południowo-wschodniej części Bezpośredniego Obszaru Funkcjonalnego Metropolii Górnośląskiej — (**obszar 6** na mapie poniżej);
- rozwoju wielofunkcyjnego wsi, obszar grupujący 2 małe miasta, 4 gminy miejsko-wiejskie oraz 31 gmin wiejskich (łącznie 37 gmin) skoncentrowany głównie na Ziemi Pszczyńskiej, Bielskiej oraz Żywieckiej — (**obszar 5** na mapie poniżej).

Trzy podtypy gmin wiejskich nieuczestniczących w procesach rozwoju:

- wstępnej fazy urbanizacji z dominacją funkcji rolniczej, obszar grupujący 2 małe miasta, 7 gmin miejsko-wiejskich oraz 33 gminy wiejskie (łącznie 42 gminy) zlokalizowany głównie wzdłuż granicy województwa śląskiego z województwem opolskim — (**obszar 2** na mapie poniżej);
- zagrożeń rozwoju związanych z peryferyzacją, obszar grupujący 3 gminy miejsko-wiejskie oraz 12 gmin wiejskich (łącznie 15 gmin), zlokalizowany głównie wzdłuż granicy województwa śląskiego z województwem łódzkim i świętokrzyskim — (**obszar 4** na mapie poniżej);
- niewykorzystanego potencjału rozwoju, obszar grupujący gminę miejsko-wiejską oraz cztery gminy wiejskie (łącznie 5 gmin), zlokalizowany w północno-zachodniej części powiatu cieszyńskiego — (**obszar 7** na mapie poniżej).

Mapa. Główne typy funkcjonalne obszarów wiejskich^A

A - Obszar z pionową szrafurą: gminy miejskie oraz powiaty grodzkie, obszar z poziomą szrafurą: gminy miejsko-wiejskie

Źródło: Strategia Rozwoju Obszarów Wiejskich Województwa Śląskiego do roku 2030.

Potencjał i bariery rozwojowe obszarów wiejskich województwa śląskiego

Potencjały rozwojowe obszarów wiejskich województwa śląskiego

Główne potencjały rozwojowe, które uwidoczniły się na podstawie przeprowadzonej analizy, dla wiejskich gmin województwa śląskiego uczestniczących w procesach rozwoju wskazane w Strategii Rozwoju Obszarów Wiejskich Województwa Śląskiego do roku 2030 to:

- a) intensywność aktywności w sferze usług w południowej części obszaru z rozwiniętym sektorem usług (powiat będziński, zachodnia część powiatu zawierciańskiego) oraz w

- północnej i środkowej części obszaru rozwoju wielofunkcyjnego wsi (powiat pszczyński, północna część powiatu bielskiego);
- b) pozarolnicze funkcje produkcyjne rozwijane głównie na terenie gmin Imielin i Chełm Śląski, w północnej i środkowej części obszaru rozwoju wielofunkcyjnego wsi (powiat pszczyński, północna część powiatu bielskiego) oraz w bezpośrednim zapleczu funkcjonalnym miasta Częstochowa;
 - c) położenie i dostępność komunikacyjno-transportowa — głównie na obszarze nastawionym na rozwój produkcji (Imielin, Chełm Śląski) oraz obszarach wiejskich skupionych wokół Metropolii Górnośląskiej.

Analiza miejsc występowania wymienionych potencjałów rozwojowych uwidacznia, że najwięcej walorów rozwojowych mają: gminy położone w północnej i środkowej części obszaru rozwoju wielofunkcyjnego wsi (powiat pszczyński, północna część powiatu bielskiego) oraz gminy położone na granicy powiatów będzińskiego, myszkowskiego i zawierciańskiego.

Główne potencjały rozwojowe dla gmin wiejskich nieuczestniczących w procesach rozwoju to:

- a) poprawnie funkcjonująca gospodarka rolna — w szczególności w zachodniej i środkowej części obszaru wstępnej fazy urbanizacji z dominacją funkcji rolniczej (okolice Raciborza, zachodnia część powiatów gliwickiego i tarnogórskiego),
- b) stosunkowo wysoka aktywność w sferze społecznej i kulturalnej — głównie w zachodniej oraz północnej części obszaru wstępnej fazy urbanizacji z dominacją funkcji rolniczej (tj. okolicach Raciborza oraz północno-zachodniej części powiatu kłobuckiego) oraz na terenie gmin północno-zachodniej części powiatu cieszyńskiego (gminy niewykorzystanego potencjału rozwoju),
- c) nasilające się procesy urbanizacyjne, występujące głównie w powiecie gliwickim (środkowa część obszaru wstępnej fazy urbanizacji z dominacją funkcji rolniczej) oraz w peryferyjnych obszarach na pograniczu województwa śląskiego i świętokrzyskiego (obszar zagrożeń rozwoju związanych z peryferyzacją).

Generalnie można powiedzieć, że spośród gmin wiejskich nieuczestniczących w procesach rozwoju, najwięcej atutów ma obszar wstępnej fazy urbanizacji z dominacją funkcji rolniczej. W szczególności to jego środkowa część, administrowana z gliwickiego i tarnogórskiego starostwa, która ma stosunkowo duże szanse przezwyciężyć istniejące bariery i stać się obszarem wiejskim uczestniczącym w procesach rozwojowych.

Bariery rozwojowe obszarów wiejskich województwa śląskiego

Główne bariery rozwojowe, które uwidoczniły się na podstawie przeprowadzonej analizy, dla wiejskich gmin województwa śląskiego uczestniczących w procesach rozwoju wskazane w Strategii Rozwoju Obszarów Wiejskich Województwa Śląskiego do roku 2030 to:

- a) słabo funkcjonująca gospodarka rolna — głównie w południowej części gmin rozwoju wielofunkcyjnego wsi (powiat żywiecki) oraz środkowej części gmin urbanizujących się z rozwiniętym sektorem usług (między Częstochową a Myszkowem i Zawierciem);
- b) brak dobrej dostępności komunikacyjnej południowej części obszaru rozwoju wielofunkcyjnego wsi (powiat żywiecki);
- c) stosunkowo słabo rozwinięta funkcja turystyczna i rekreacyjna na obszarze z potencjałem rozwoju produkcji (Imielin, Chełm Śląski).

Pomimo generalnie dobrych wskaźników obrazujących stan rozwoju obszarów wiejskich w grupie gmin rozwoju wielofunkcyjnego wsi, najwięcej barier dotyczy subregionu południowego.

Główne bariery rozwojowe dla gmin wiejskich nieuczestniczących w procesach rozwoju to:

- a) słaba dywersyfikacja gospodarcza głównie w północno-wschodnim obszarze gmin należących do grupy zagrożeń rozwoju związanych z peryferyzacją (wzdłuż granicy województwa śląskiego z województwem świętokrzyskim) – oraz w bezpośrednim sąsiedztwie Raciborza i Lublińca (grupa gmin wstępnej fazy urbanizacji z dominacją funkcji rolniczej),
- b) duża przewaga negatywnych zmiennych określających procesy urbanizacyjne mająca miejsce głównie na obszarach niewykorzystanego potencjału rozwoju (północnozachodnia część powiatu cieszyńskiego) oraz w północnej części grupy gmin wstępnej fazy urbanizacji z dominacją funkcji rolniczej (obszar pomiędzy Lublińcem a Kłobuckiem),
- c) niska aktywność w sferze usług — dotycząca przede wszystkim peryferyjnych obszarów na pograniczu województwa śląskiego, łódzkiego i świętokrzyskiego — okolice Koniecpola w kierunku na Myszków (grupy zagrożeń rozwoju związanych z peryferyzacją) oraz w północnej części grupy wstępnej fazy urbanizacji z dominacją funkcji rolniczej (obszar pomiędzy Lublińcem, a Raciborzem i dalej w kierunku na Rybnik).

Generalnie można powiedzieć, że do grupy obszarów nieuczestniczących w procesach rozwoju, a przy tym cechujących się największą ilością barier (tj. najbardziej problemowych z punktu widzenia prowadzenia polityki rozwoju) należą: obszar pomiędzy Lublińcem, a Kłobuckiem oraz obszar na pograniczu powiatów częstochowskiego, zawierciańskiego i myszkowskiego. Są to najbardziej zaniedbane obszary wiejskie województwa śląskiego.

Podsumowanie

Obszary wiejskie obejmują tereny wiejskie położone w gminach wiejskich oraz miejsko-wiejskich województwa śląskiego. Elementami wyróżniającymi te obszary są duża powierzchnia użytków rolnych oraz znaczna liczba ludności utrzymującej się z pracy w rolnictwie. Rozwój terenów wiejskich w dużym stopniu opiera się również na agroturystyce, turystyce oraz pozarolniczych usługach dla społeczności lokalnej i turystów. Tak więc obszary te cechują się znacznym zróżnicowaniem funkcji obejmującym zarówno funkcje rolnicze jak i pozarolnicze co wynika ze specyfiki gospodarczego regionu. W związku z tymi procesami, równoległe ze wsparciem utrzymania rolniczego charakteru i produkcji w tych obszarach, konieczna staje się poprawa możliwości zatrudnienia i mobilności zawodowej, stworzenie warunków do zwiększenia inwestycji okołorolniczych i pozarolniczych oraz rozbudowy lokalnej infrastruktury transportowej i poprawy funkcjonowania transportu zbiorowego, umożliwiającego dostęp do korzystania z usług publicznych wyższego rzędu. Ponadto niezbędne są działania aktywizujące społeczności wiejskie oraz ukierunkowane na poprawę jakości edukacji i kształcenia ustawicznego. Jednocześnie wyzwaniem jest powstrzymanie niekontrolowanego podziału terenów otwartych, rozprzestrzenianiu się zabudowy podmiejskiej, jednorodzinnej na obszary wiejskie celem zachowania ich różnorodności i spuścizny kulturowej. Istotne jest zachowanie i kształtowanie krajobrazu, ochrona i wykorzystanie zasobów środowiska przyrodniczego, dziedzictwa kulturowego wsi, dokumentowanie i popularyzacja tradycji oraz wspieranie lokalnych i ponadlokalnych inicjatyw skierowanych na kultywowanie tradycji obszaru wiejskiego. Realizacja wymienionych zamierzeń, zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju, będzie miała pozytywny wpływ na środowisko przyrodnicze, walory krajobrazowe i jakość życia mieszkańców.

W województwie śląskim w zależności od wartości poszczególnego obszaru, stanu zachowania przyrody oraz rodzaju działań, jakie należy podjąć lub zaniechać w celu zachowania jego walorów znajdują się obiekty o różnej randze ochrony przyrody, tj.: rezerваты przyrody, parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu, obszary Natura 2000, zespoły przyrodniczo-krajobrazowe, użytki ekologiczne, stanowiska dokumentacyjne. Wobec tych terenów kluczowe jest zachowanie zrównoważenia działań mających na celu ochronę, tak aby nie wpłynąć negatywnie na obszar. Prowadzone powinny być działania na rzecz przeciwdziałania fragmentacji przestrzeni i tworzenia rozwiązań sprzyjających ochronie zasobów przyrodniczych, szczególnie poprzez tworzenie korytarzy ekologicznych umożliwiających migrację fauny i flory.

Głównym zadaniem rolnictwa dzisiaj jest dostosowanie się do warunków rynkowych oraz wykorzystanie miejscowych możliwości rozwoju. Jeżeli w tym zakresie gospodarstwa osiągną sukces, to jest szansa na przyspieszenie rozwoju regionu, a co za tym idzie kraju. Stąd tak ważne jest opracowanie strategii rozwoju naszego regionu, określającej kierunki działań, przedstawiającej mocne i słabe strony regionu oraz szanse i zagrożenia jego dalszego rozwoju. Uporządkuje to proces rozwoju wsi i obszarów wiejskich, w taki sposób, że nabierze ona wielofunkcyjnego charakteru. Wskaże mieszkańcom możliwości inwestowania, zatrudnienia w usługach, handlu i innych dziedzinach gospodarki.

Główne cele i działania:

- poprawa warunków cywilizacyjnych mieszkańców wsi przez wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich - wdrożenie polityki zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich w województwie śląskim, prowadzący do aktywizacji na nich życia gospodarczego, który powinien koncentrować się wokół agroturystyki, przetwórstwa rolnego i usług, tak produkcyjnych jak bytowych oraz wysoko specjalistycznych: doradztwo produkcyjne, finansowe, prawne, usługi bankowe itp.,
- wsparcie dofinansowania infrastruktury drogowej na obszarach wiejskich oraz miejsko-wiejskich,
- wprowadzenie rozwiązań umożliwiających uzyskanie wsparcia finansowego na budowę kanalizacji sanitarnej i modernizację lokalnych oczyszczalni dla obszarów posiadających wartości wskaźnika poniżej 10000 RLM, w szczególności w zlewniach istniejących ujęć wód powierzchniowych i podziemnych,
- wprowadzenie rozwiązań umożliwiających uzyskanie wsparcia finansowego na modernizację i rozbudowę sieci oraz urządzeń wodociągowych (sieciowe zbiorniki retencyjne) w celu zwiększenia bezpieczeństwa dostaw wody w warunkach suszy hydrologicznej i postępującej migracji ludności z terenów miejskich na tereny wiejskie,
- ochrona wód Zbiornika Goczałkowickiego stanowiącego rezerwar wody pitnej dla Aglomeracji Górnego Śląska poprzez wsparcie finansowe na uporządkowanie gospodarki ściekowej na terenach gmin sąsiadujących z zbiornikiem,
- zróżnicowanie na poziomie krajowym jak również na poziomie samego województwa śląskiego form wsparcia finansowego dla rolnictwa ze względu na dużą różnorodność ekonomiczną, społeczną oraz geograficzno-przyrodniczą,
- ewolucyjna restrukturyzacja działalności rolniczej w kierunku poprawy efektywności produkcji i doskonalenia jakości produktów,
- zwiększenie dochodów z działalności rolniczej,
- otwarcie oraz preferowanie perspektyw finansowych dla młodych rolników w tym złagodzenie kryteriów dostępu dla programu „Ułatwianie startu młodym rolnikom”,

- stosowanie wewnątrz regionu zróżnicowanej i selektywnej polityki rolnej polegającej na wspieraniu działalności rolniczej na tych obszarach, na których jest ona uzasadniona ekonomicznie i istniejące tam gospodarstwa mają szansę konkurować na rynku z produkcją innych regionów m.in. poprzez wspomaganie inwestowania w gospodarstwach rolnych,
- uruchomienie w nowym okresie programowania wsparcia dla przedsiębiorców na obszarach wiejskich oraz miejsko-wiejskich w tym powrót do sprawdzonych programów pomocowych „Różnicowania w kierunku działalności nierolniczej” oraz „Rozwoju mikroprzedsiębiorstw”,
- stymulowanie procesów koncentracji ziemi celem stworzenia większych gospodarstw nastawionych na wysokiej jakości produkcję rynkową,
- skoncentrowanie uwagi na doskonaleniu produkcji ziemniaków, mleka i trzody chlewnej, które stanowią specjalizację tradycyjnego rolnictwa regionu,
- wspieranie rozwoju przemysłu rolno-spożywczego w województwie śląskim,
- inicjowanie tworzenia się nowoczesnych form organizacji producentów rolnych,
- wspieranie rozwoju (na terytorium województwa) krajowych, regionalnych i lokalnych rynków zbytu produktów rolniczych i zaopatrzenia rolniczego,
- wspieranie rozwoju różnych form działalności pozarolniczej na terenach wiejskich, oraz w małych ośrodkach miejskich celem uczynienia z nich obszarów wielofunkcyjnych,
- wycofywanie się z gospodarki rolnej na obszarach, które ze względu na słaby potencjał przyrodniczy i społeczny wymagają znacznych nakładów pracy i środków, na terenach tych powinna nastąpić zamiana użytków rolnych na leśne lub inne nierolnicze formy użytkowania,
- na obszarach korzystniejszych dla rolnictwa i przyrodniczo atrakcyjnych dla rekreacji, inicjować rozwój gospodarstw agroturystycznych oraz gospodarstw produkujących zdrową żywność poprzez wprowadzenie możliwości skorzystania z dofinansowania agroturystyki w nowym okresie programowania,
- potrzeba rewitalizacji na terenach obszarów wiejskich, na których istnieją m.in. obiekty zdegradowane działalnością górniczą czy przemysłową jak i po byłych PGR-ach - konieczność eliminacji negatywnych zjawisk społecznych, tj. dewastacji czy też dalszego zaniedbania; główne wyzwania dla tych obszarów winny dotyczyć przywrócenia im funkcji zarówno społecznych jak i gospodarczych.

Spodziewane efekty:

- poprawa jakości i efektywności produkcji rolniczej, co wzmocni jej konkurencyjność na rynku krajowym i europejskim,
- wzrost wielkości gospodarstw,
- powstanie na obszarach wiejskich i w małych miastach podmiotów świadczących usługi wspomagające rolniczą działalność produkcyjną,
- zmniejszenie bezrobocia na wsi przez powstanie pozarolniczych miejsc pracy,
- podnoszenie poziomu zamożności ludności wiejskiej i wzrost jej popytu konsumpcyjnego, który korzystnie wpłynie na ogólny rozwój gospodarczy regionu,
- poprawa wyposażenia obszarów wiejskich w infrastrukturę społeczną i techniczną,
- niwelowanie różnic cywilizacyjnych między obszarami wiejskimi oraz między wsią a miastem.

Wnioski

Reasumując należy stwierdzić, że podstawową przyczyną relatywnie niskiego wykorzystania potencjału rolnictwa śląskiego jest niedostateczny rozwój przemysłu rolno-spożywczego.

Znaczną część towarowej produkcji rolniczej województwa stanowią surowce dla przetwórstwa, a nie produkty przetworzone, charakteryzujące się większym udziałem tzw. wartości dodanej. Upadek lub trudna sytuacja ekonomiczna wielu zakładów przetwórstwa rolno-spożywczego to ważne wyznaczniki sytuacji dochodowej, zarówno producentów rolnych jak i znacznego odsetka mieszkańców Śląska. Analiza potwierdziła sformułowane na wstępie tezy, ukazując jednocześnie szereg cech specyficznych rolnictwa śląskiego. Upoważnia ona do następujących wniosków:

1. O wykorzystaniu potencjału rolnictwa śląskiego decydują przede wszystkim uwarunkowania ekonomiczno-organizacyjne, a szczególnie surowcowy charakter produkcji.
2. Rolnictwo śląskie wymaga zdecydowanego wdrażania postępu technologicznego w produkcji roślinnej i zwierzęcej, rozbudowy i unowocześnienia infrastruktury obszarów wiejskich oraz zwiększenia udziału produktów przetworzonych w strukturze produkcji towarowej.
3. Występujące zaniedbania w zakresie przemysłu spożywczego oraz zła sytuacja ekonomiczna rolnictwa śląskiego wskazują na konieczność wsparcia finansowego wszelkich przedsięwzięć warunkujących przebudowę struktury agrarnej wsi, a także nadanie jej charakteru wielofunkcyjnego.
4. Działania te wymagają wsparcia finansowego z wykorzystaniem w tym celu środków finansowych z budżetu państwa i przyznawanych w ramach pomocy zagranicznej. Przemiany strukturalne, modernizacja gospodarstw, a w konsekwencji rozwój obszarów wiejskich Śląska powinny być współfinansowane z dochodów własnych rolników, które muszą jednak kształtować się na odpowiednim poziomie, znacznie wyższym niż dotychczas.

Należy wziąć pod uwagę, że silny rozwój wielofunkcyjny obszarów wiejskich nastąpi w podregionach o trudnych warunkach dla produkcji rolnej. Postęp w rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa województwa śląskiego osiągnie się wtedy, gdy nada się właściwe kierunki i tam skieruje się odpowiednie środki pomocowe. Temu ma służyć budowana strategia.